

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA POLITOLOGIE

VOLBY A VOLEBNÍ SYSTÉMY V ZEMÍCH JIHOAFRICKÉHO REGIONU

Analýza a komparace zemí jihoafrického regionu z pohledu
volebních systémů. Nastavení, chování, výstupy.

Diplomová práce

Jméno autora: Bc. Dušan Fiala
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie – africká studia

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Hradec Králové
2015

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Dušan Fiala
Studium: F12298
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie - africká studia
Název diplomové práce: **Volby a volební systémy v zemích jihoafrického regionu. Analýza a komparace zemí jihoafrického regionu z pohledu volebních systémů. Nastavení, chování, výstupy.**

Název diplomové práce AJ: Elections and Electoral Systems in Southern African Countries. Analysis and Comparison of Southern African Countries from the Perspective of Electoral Systems. Settings, Behaviors and Outputs.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cíl práce: Hlavním cílem práce je analýza a komparace volebních systémů a výstupů, v podobě stranického systému, v zemích jihoafrického regionu, a to s pomocí analytických nástrojů současné politické vědy - indexů disproporcionality, indexu reprezentace, indexu efektivního počtu stran, indexu rovnováhy a indexu fragmentace. Souvisejícím cílem práce je ambice být přehledným zdrojem dat a srovnávacích analýz souvisejících s volebními systémy a volbami zemí jihoafrického regionu, a také přinést euroafrické srovnání s vybranými evropskými zeměmi.

Struktura práce:

Úvod (uvedení do volební problematiky v širší a historické perspektivě, cíle práce, výzkumná otázka a hypotézy, analýza literatury)

1. Volební systémy (teoretické ukotvení problematiky)
2. Institucionální koncepty pro rozdělené společnosti (teoretické předpoklady)
3. Volební systémy v zemích jihoafrického regionu (historický kontext, volební data a fakta z jednotlivých voleb v jednotlivých jihoafrických zemích)
4. Reprezentace, proporcionalita, fragmentace (analýza výsledků pomocí vybraných nástrojů politické vědy)
5. Komparace výstupů Afrika x Evropa (komparace volebních výsledků jihoafrického regionu a vybraných zemí Evropy)

Závěr

Ellis, Stephen. 2000. "Elections in Africa in Historical Context." In: Election observation and democratization in Africa. Eds. Jon Abbink a Gerti Hesselink. Houndmills and New York: Macmillan and St. Martin's Press, s. 37-49.

Chytilík, Roman et al. (eds.). 2009. Volební systémy. Vyd. 4., V Portálu 1. Praha: Portál.
Klíma, Jan. 2012. Dějiny Afriky. Vývoj kontinentu, regionů a států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Laakso, Markku a Taagepera Rein. 1979. Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe. Comparative Political Studies 12, č. 1, 3-27.

Lebeda, Tomáš. 2006a. "Teorie reálné kvóty, alternativní přístup k měření proporcionality." Sociologický časopis 42, č. 4, 657-681.

Lebeda, Tomáš. 2006b. "Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů." Sociologický časopis 42, č. 5, 883-912.

Lebeda, Tomáš. 2008. Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence. Praha: Karolinum.

Massicotte, Louis a Blais, André. 1999. "Mixed electoral systems: a conceptual and empirical survey." *Electoral Studies* 18, č. 3, 341-366.

Nohlen, Dieter et al. (eds.). 1999. *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Oxford: University Press.

Novák, Miroslav. 2004. "Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání." *Dobrá voda*: Aleš Čeněk.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Sartori, Giovanni. 2011. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Sink, Timothy D. a Reynolds, Andrew, eds. 1998. *Elections and Conflict Management in Africa*. Washington DC: United States Institute of Peace.

Zdroje volebních dat: Comissao Nacional Eleitoral de Angola, Independent Electoral Commission of Botswana, Independent Electoral Commission of South Africa, Independent Electoral Commission of Lesotho, Malawi Electoral Commission, Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique, Electoral Commission of Namibia, Electoral Commission of Zambia, Zimbabwe Electoral Commission, Inter-Parliamentary Union, Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa, African Elections Database, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Lublin, David. 2014. *Election Passport*

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.“

V Hradci Králové dne 23. února 2015

.....

Bc. Dušan Fiala

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Vlastimilu Fialovi, CSc. za cenné rady, podněty a připomínky při psaní této práce. Svě ženě pak děkuji za podporu a trpělivost.

Anotace

Fiala, Dušan. 2015. *Volby a volební systémy v zemích jihoafrického regionu. Analýza a komparace zemí jihoafrického regionu z pohledu volebních systémů. Nastavení, chování, výstupy*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá volbami a volebními systémy v zemích jihoafrického regionu (Angola, Botswana, Jihoafrická republika, Lesotho, Malawi, Mosambik, Namibie, Svazijsko, Zambie a Zimbabwe) od přelomu 80. a 90. let 20. století po konec roku 2014. Hlavním cílem práce je analýza a komparace volebních systémů a výstupů (v podobě stranického systému), které ten který volební systém v konkrétních společensko-politických, etnických, kulturních či jiných podmínkách přináší v zemích jihoafrického regionu, a to s pomocí vybraných analytických nástrojů současné politické vědy – indexů disproporcionality (Loosemore-Hanby index, Least-squares index, RR index, Vážený průměr D a RR indexů), indexu reprezentace, indexu efektivního počtu stran, indexu rovnováhy a indexu fragmentace. Na základě dosažených výstupů a návazných analýz je patrné zásadně odlišné chování, nekorespondující s obecnými – euroamerickými – teoretickými předpoklady o vlivu volebního na stranický systém a jeho zobecnitelnosti.

Práce přináší i euroafrické srovnání s vybranými evropskými zeměmi (Spojené království, Německo, Nizozemí, Česká republika) a je též zdrojem volebních dat a srovnávacích analýz.

Klíčová slova: Angola, Botswana, Jihoafrická republika, Lesotho, Malawi, Mosambik, Namibie, Svazijsko, Zambie, Zimbabwe, volby, volební systém, stranický systém, reprezentace, disproporcionalita, fragmentace.

Annotation

Fiala, Dušan. 2015. *Elections and electoral systems in Southern African countries. Analysis and comparison of Southern African countries from the perspective of electoral systems. Settings, behaviors and outputs.* Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Diploma Dissertation.

This thesis focuses on elections and electoral systems in Southern African countries (Angola, Botswana, South Africa, Lesotho, Malawi, Mozambique, Namibia, Swaziland, Zambia and Zimbabwe) from the turning point of 80's and 90's in the 20th century till the end of 2014. The main goal of this thesis is the analysis of electoral systems and their outputs (in the form of a party system) in relation to specific socio-political, ethnic, cultural and other conditions of the Southern African region. The analysis is performed via the application of analytical tools of contemporary political science – indexes of disproportionality (the Loosemore-Hanby index, the Least-squares index, the RR index, and the weighted averages of the Loosemore-Hanby and the RR indexes), the index of representation, the index of effective number of parties, the index of balance, and the index of fragmentation. Based on the outcomes and follow-up analyses there is evident a fundamentally different behavior not corresponding with the general – Euro-American – theoretical assumptions about the effect of electoral systems on the party system and its generalization.

The thesis also provides an Euro-African comparison with selected European countries (The United Kingdom, Germany, The Netherlands, The Czech Republic) and it is also a source of data sets and comparative analyses.

Keywords: Angola, Botswana, South Africa, Lesotho, Malawi, Mozambique, Namibia, Swaziland, Zambia, Zimbabwe, elections, electoral system, party system, representation, disproportionality, fragmentation.

Věnováno mé trpělivé ženě.

Obsah

Seznam použitých zkratk	12
Úvod	14
1. Volební systémy	32
1.1 Většinové volební systémy	34
1.1.1 Systém prvního v cíli (FPTP)	36
1.1.2 Alternativní hlasování	36
1.1.3 Dvoukolový systém (absolutní většinový systém)	36
1.2 Poměrné volební systémy	38
1.2.1 Listinné poměrné volební systémy	40
1.2.1.1 Velikost volebního obvodu	41
1.2.1.2 Volební formule	42
1.2.1.3 Uzavírací klauzule (legal threshold)	44
1.2.1.4 Počet a charakter skrutinií	44
1.2.2 Smíšeně personalizované systémy poměrného zastoupení	45
1.2.3 Systém jednoho přenosného hlasu	47
1.3 Smíšené volební systémy	48
1.4 Semiproporční volební systémy	51
2. Institucionální koncepty pro rozdělené společnosti	52
2.1 Vhodný volební systém pro Afriku	52
2.2 Koncepty institucionálních designů	54
3. Volební systémy v zemích jihoafrického regionu	57
3.1 Republika Angola	57
3.1.1 Historický kontext	57
3.1.2 Volby 1992 (founding election)	57
3.1.3 Volby 2008	60
3.1.4 Volby 2012	60
3.2 Republika Botswana	61
3.2.1 Historický kontext	61
3.2.2 Volby 1989	62
3.2.3 Volby 1994	63
3.2.4 Volby 1999	64
3.2.5 Volby 2004	65
3.2.6 Volby 2009	66

3.2.7	Volby 2014.....	67
3.3	Republika Jižní Afrika.....	68
3.3.1	Historický kontext.....	68
3.3.2	Volby 1994 (founding election).....	69
3.3.3	Volby 1999.....	71
3.3.4	Volby 2004.....	72
3.3.5	Volby 2009.....	72
3.3.6	Volby 2014.....	73
3.4	Království Lesotho.....	74
3.4.1	Historický kontext.....	74
3.4.2	Volby 1993 (founding election).....	75
3.4.3	Volby 1998.....	76
3.4.4	Volby 2002.....	77
3.4.5	Volby 2007.....	79
3.4.6	Volby 2012.....	80
3.5	Republika Malawi.....	82
3.5.1	Historický kontext.....	82
3.5.2	Volby 1994 (founding election).....	84
3.5.3	Volby 1999.....	85
3.5.4	Volby 2004.....	86
3.5.5	Volby 2009.....	88
3.5.6	Volby 2014.....	89
3.6	Republika Mosambik.....	90
3.6.1	Historický kontext.....	90
3.6.2	Volby 1994 (founding election).....	92
3.6.3	Volby 1999.....	94
3.6.4	Volby 2004.....	95
3.6.5	Volby 2009.....	96
3.6.6	Volby 2014.....	97
3.7	Republika Namibie.....	98
3.7.1	Historický kontext.....	98
3.7.2	Volby 1989 (founding election).....	99
3.7.3	Volby 1994.....	100
3.7.4	Volby 1999.....	101

3.7.5	Volby 2004	102
3.7.6	Volby 2009	104
3.7.7	Volby 2014	105
3.8	Svazijské království	106
3.8.1	Historický kontext.....	106
3.8.2	Volby 1993, 1998, 2003.....	107
3.8.3	Volby 2008, 2013.....	109
3.9	Republika Zambie.....	110
3.9.1	Historický kontext.....	110
3.9.2	Volby 1991 (founding election)	111
3.9.3	Volby 1996	113
3.9.4	Volby 2001	114
3.9.5	Volby 2006	115
3.9.6	Volby 2011	116
3.10	Republika Zimbabwe.....	117
3.10.1	Historický kontext.....	117
3.10.2	Volby 1990	120
3.10.3	Volby 1995	121
3.10.4	Volby 2000	122
3.10.5	Volby 2005	123
3.10.6	Volby 2008	124
3.10.7	Volby 2013.....	126
4.	Reprezentace, proporcionalita, fragmentace	129
4.1	Republika Angola.....	133
4.1.1	Statistický přehled.....	133
4.1.2	Vývoj 1992-2012	135
4.1.3	Analýza.....	137
4.2	Republika Botswana.....	139
4.2.1	Statistický přehled.....	139
4.2.2	Vývoj 1989-2014	143
4.2.3	Analýza.....	145
4.3	Republika Jižní Afrika.....	147
4.3.1	Statistický přehled.....	147
4.3.2	Vývoj 1989-2014.....	154

4.3.3	Analýza.....	156
4.4	Království Lesotho	158
4.4.1	Statistický přehled.....	158
4.4.2	Vývoj 1993-2012.....	163
4.4.3	Analýza.....	165
4.5	Republika Malawi.....	167
4.5.1	Statistický přehled.....	167
4.5.2	Analýza.....	172
4.6	Republika Mosambik.....	173
4.6.1	Statistický přehled.....	173
4.6.2	Vývoj 1994-2014.....	179
4.6.3	Analýza.....	181
4.7	Republika Namibie	182
4.7.1	Statistický přehled.....	182
4.7.2	Vývoj 1989-2014.....	186
4.7.3	Analýza.....	188
4.8	Svazijské království	190
4.9	Republika Zambie.....	190
4.9.1	Statistický přehled.....	190
4.9.2	Vývoj 1991-2011	196
4.9.3	Analýza.....	198
4.10	Republika Zimbabwe.....	200
4.10.1	Statistický přehled.....	200
4.10.2	Vývoj 1990-2013.....	207
4.10.3	Analýza.....	209
4.11	Vzájemná komparace zemí jižní Afriky	211
5.	Komparace výstupů Afrika x Evropa.....	218
5.1	Srovnání výstupů poměrných systémů	226
5.2	Srovnání výstupů většinových systémů	227
	Závěr.....	230
	Prameny a literatura	242
	Prameny.....	242
	Literatura.....	271
	Přílohy	277

Názvy politických stran v zemích jihoafrického regionu	277
Republika Angola.....	277
Republika Botswana.....	277
Republika Jižní Afrika.....	278
Království Lesotho	279
Republika Malawi.....	280
Republika Mosambik.....	280
Republika Namibie	281
Republika Zambie.....	282
Republika Zimbabwe.....	283

Seznam použitých zkratk

A (index)	-	Advantage ratio/Index reprezentace
AED	-	African Elections Database/Africká volební databáze
AMS	-	Additional Member System/Systém dodatečného mandátu
AV	-	Alternative Vote/Alternativní hlasování
b (index)	-	Index of Balance/Index rovnováhy
BSAC	-	British South Africa Company/Britská Jihoafrická společnost
CMI	-	Christian Michelsen Institute/Institut Ch. Michelsena
CNE	-	Comissão Nacional Eleitoral de Angola/ Angolská národní volební komise
D (index)	-	Index of Disortion/Loosemore-Hanby index
ECN	-	Electoral Commission of Namibia/Namibijská volební komise
ECZ	-	Electoral Commission of Zambia/Zambijská volební komise
EISA	-	Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa/ Volební institut pro udržitelnou demokracii v Africe
F (index)	-	Fragmentation index/Index fragmentace
FLEC	-	Frente para a Libertação do Enclave Cabinda/ Fronta za osvobození Enklávy Cabinda
FPTP	-	First Past the Post/Systém 'prvního v cíli' (prostá většina)
GPA	-	Global Political Agreement/Všeobecná politická dohoda
IDEA	-	International Institute for Democracy and Electoral Assistance Mezinárodní institut pro demokracii a volební podporu
IEC (Botswana)	-	Independent Electoral Commission of Botswana/ Nezávislá volební komise Botswany
IEC (JAR)	-	Independent Electoral Commission of South Africa/ Nezávislá volební komise Jihoafrické republiky
IEC (Lesotho)	-	Independent Electoral Commission of Lesotho/ Nezávislá volební komise Lesotha
IPA	-	Interim Political Authority/Prozatímní politická autorita
IPU	-	Inter-Parliamentary Union
JAR	-	Jihoafrická republika
JAU	-	Jihoafrická unie
Lsq (index)	-	Least squares index/Gallagher index
MEC	-	Malawi Electoral Commission/Malawská volební komise
MISA	-	Media Institute of Southern Africa/Mediální institut jižní Afriky
MMF	-	International Monetary Fund/Mezinárodní měnový fond
MMM	-	Mixed-Member Majoritarian/Většinový smíšený volební systém
MMP	-	Mixed-Member Proportional representation/ Smíšeně personalizovaný systém poměrného zastoupení

N (index)	-	Effective Number of Parties/Index efektivního počtu stran
OSN	-	United Nations/Organizace spojených národů
PIDE	-	Polícia Internacional e de Defesa do Estado/ Mezinárodní a státní obranná policie
RB OSN	-	United Nations Security Council/Rada bezpečnosti OSN
RR (index)	-	Real Rest/Reálná kvóta
s	-	Seats/Mandáty (křesla)
SADC	-	Southern African Development Community/ Jihoafrické rozvojové společenství
SB	-	World Bank/Světová banka
STAE	-	Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique/ Technický sekretariát pro administraci voleb v Mosambiku
STV	-	Single Transferable Vote/System jednoho přenosného hlasu
v	-	Votes/Hlasy
vpDaRR (index)	-	Vážený průměr D a RR indexů
ZEC	-	Zimbabwe Electoral Commission/Zimbabwská volební komise

* Zkratky a názvy politických stran v jednotlivých zemích jsou vzhledem ke svému rozsahu uvedeny příloze této práce.

Úvod

Dědic řecko-římské tradice, Evropa, dobývající prostřednictvím svých tehdejších velmocí (Portugalsko, Španělsko, Nizozemí, Francie, Anglie) svět do všech světových stran, přinášela s sebou do těchto regionů postupně i své tradice a hodnoty. Nešlo o hodnoty statické, neboť i nejvýznamnější představitel těchto hodnot, křesťanství, se nadále rozvíjel, jiné hodnoty, dnes považované za základní, dokonce v počátku koloniálních expanzí ani neexistovaly. I když lze kořeny voleb hledat již v antickém Řecku (srov. Gibbins et al. 2014), vývoj voleb až do podoby dnešních dní nebyl nikterak rychlý, ba naopak, trval stovky let, a stejně tak se vyvíjely a stále vyvíjejí volební systémy.

Píše se rok 1783 a Království Velké Británie právě ztrácí 13 kolonií v Severní Americe, které po vyhrané nezávislostní válce vyhlásují Spojené státy americké. I na pozadí těchto souvislostí je omezena autoritativní moc krále Jiřího III., a posléze whigové začínají volat po volební reformě. Debaty byly několikrát odloženy a zastaveny, až v roce 1832 přichází významný milník s přijetím *Great Reform Bill*, kdy došlo ke zpravidelnění voleb, spojení vlády s parlamentní většinou, přerozdělení mandátů a změně volebních obvodů. *Great Reform Bill* zahájil proces úprav, který trval v podstatě 100 let, masivní rozšíření volebního práva nastalo až po první světové válce (elektorát se zvýšil z cca 8 mil. na cca 21 mil. voličů¹), nicméně stále se nelze bavit o rovnocenném volebním právu pro ženy, které bylo (od 21 let věku) zavedeno až v roce 1928 (Caramani 2000).

Tento příklad demonstruje postupnost zavádění reform, krůček po krůčku, v reakci na vyvíjející se politicko-spoločenské prostředí (a mezinárodní situaci). Nelze se ale domnívat, že by se něco z toho týkalo britských koloniálních území. Ve většině z nich (s akcentem na Afriku) byla zavedena klasická *indirect rule*, kdy do správy území byly na nižších úrovních zapojeny místní autority, podřízené guvernérovi či vysokému komisaři.² O volbách či odpovědnosti vládnoucích představitelů obyvatelům nelze vůbec hovořit.

---

¹ Z cca 45 milionů obyvatel (Hitchcock 2003).

² Intenzita vlády se v britských koloniích lišila území od území, v závislosti (mj.) na tom, co Britové od dané oblasti očekávali a jaké s ní měli plány. Např. v rámci modelu nepřímé správy v Bečuánském protektorátu (dnešní Botswana) došlo k takovému rozvolnění, že lze hovořit o existenci 'paralelní správy' (Piknerová 2009: 32), což znamenalo, že sice byla postupně zaváděna britská opatření, zákony, nařízení, ale paralelně bez větších problémů vykonávaly svou autoritu také tradiční instituce. Oproti tomu např. Britská východní Afrika (Keňa) prohlášená za protektorát 1895, byla svědkem zavádění přímé správy, protože Britové měli v plánu kolonizaci nejlepší půdy bělochů (Klíma 2012: 195-196). Podobný osud, související s bělošskou kolonizací (a soukromými zájmy Britské jihoafrické společnosti – BSAC, která oblasti na základě smlouvy s Británií de facto *vlastnila*) měly dnešní Malawi, Zambie

I v ostatních zemích, dnes považovaných za vyspělé západní země, probíhal vývoj různě. Zásadní ale je, z hlediska voleb, resp. obecně politického zřízení, že volby samy o sobě, volební pravidla, načasování, nebyly *vnuceny* jiným státem, nýbrž vycházely z konečného rozhodnutí domácí politické elity. A jestliže vývoj rozšiřující se politické reprezentace a návyk na zastupitelskou demokracii trval ve Velké Británii [potažmo Spojeném království Velké Británie a (Severního) Irska] více než 150 let a dospělo se k němu pozvolnými reformami, či ústupky, v koloniálních územích se to též 'stihlo' v období let cca 1920-1960. Zásadnější změny proběhly v letech 1945-1960, tj. v průběhu 15 let, a do značné míry nevycházely ze společnosti, ale byly přinášeny zvnějšku. Během tohoto *importovacího* období vznikly 'politické strany', byla vypracována a přijata první ústava a proběhly první všeobecné svobodné volby.

Oficiální názor, že legitimita vlády může být založena pouze na vůli lidu, symbolizované volbami, je poměrně nedávný, dokonce i v Evropě a Severní Americe. Ačkoli lze kořeny současného pohledu vysledovat do 17. a 18. století (srov. Gibbins et al. 2014, Ellis 2000: 39), kdy se u některých autorů začala objevovat teorie demokracie, všeobecného volebního práva bylo v Evropě dosaženo až v první polovině 20. století³. V Africe je myšlenka svrchovanosti lidu vyjádřená prostřednictvím voleb ještě novější, s otázkou, zda vůbec byla (všemi) akceptována.

Až do začátku 80. let 19. století se z hlediska exportu evropského vlivu africké oblasti ve vnitrozemí vyvíjely autonomně, zónami vlivu byly pouze některé části pobřeží, o přímé obsazení a kolonizaci nebyl v Evropě zájem (Klíma 2012: 165). Před obdobím kolonialismu měla Afrika širokou škálu politických zřízení s různými podobami vlád, od silných centralizovaných říší až k bezstátním společnostem, kde byl řád udržován bez centrálních institucí.⁴ Společným legitimizačním rysem bylo náboženství, víra, že všechna moc má svůj původ v nadpřirozeném světě, že lidé mohou dosáhnout nebo ztratit moc pouze se svolením bohů. Proto také instituce, kterými byl regulován

---

či Zimbabwe (srov. Klíma 2012: 201-204, Klíma 2012: 251-253). Srov. také např.: P. Skalník (Skalník 2006: 129-130), J. Iliffe (Iliffe 2001: 240-242).

³ Jistě není bez zajímavosti, že ženy v západních demokratických společnostech nebyly po dlouhou dobu považovány za rovnoprávné – např. americká Deklarace nezávislosti a stejně tak francouzská Deklarace práv občana nepovažovala ženy za občany (srov. Antoš 2008: 22) a vývoj volebního práva pro ženy byl v této souvislosti o to problematičtější. Je to realita až první poloviny 20. století, a například Francie, Belgie, Itálie či Japonsko přiznala ženám volební právo až po 2. světové válce.

⁴ Před příchodem Evropanů existovalo na africkém kontinentu mnoho politických útvarů (náčelnictví/chieftaincy, království/kingdom), které byly schopny se Evropanům rovnat i postavit (např. Konžské království vs. Portugalci). Evropané správně nepochopili (a snad ani nechtěli pochopit) zásadně odlišnou kulturu Afriky, včetně pojetí státnosti. Afrika neznala stát, jaký se konstituoval v Evropě. Evropané automaticky odsoudili náčelnictví jako zaostalou formu vlády, jakýsi 'zárodek' státu, protostát. Toto bylo přijato i politickými antropology a dalšími vědci, když v rámci politické antropologie bylo náčelnictví zahrnuto do kategorie *počáteční raný stát*. Náčelnictví je ovšem, jak uvádí Petr Skalník, nikoli předchůdcem státu, ale plnohodnotnou alternativou (Skalník 2012: 158).

přístup k moci, byly založeny na zvláštních opatřeních, které identifikovaly a ovlivňovaly síly nadpřirozeného světa – tajné společnosti, kněží, duchovní, věštcí, apod. (Ellis 2000: 39). Přímá vojenská a správní okupace (která především po roce 1885 vystřídala poznávání, evangelizaci a příležitostný obchod⁵) a na ni navázaný koloniální řád tento způsob organizace narušil, rozbil, funkci 'nadpřirozených bohů' a nejvyšší autority převzali zástupci koloniálních mocností. Přístup k moci byl v tu chvíli spjat s kolaborací s koloniální mocností (britské kolonie) nebo do jisté míry znemožněn (kolonie ostatních koloniálních mocností).

První změny ve vztazích⁶ proběhly v souvislosti s první světovou válkou a meziválečné období lze charakterizovat obdobím soužití a konstruktivních konfliktů směřujících k většímu zastoupení Afričanů ve správě a řízení svých území (Klíma 2012: 226). Situace se výrazně změnila ve chvíli, kdy byl téměř celý svět vyčerpán druhou světovou válkou a vývoj světového uspořádání začal nabírat nový směr. Některé velmoci si uvědomily, že koloniální državy jsou bez reformu neudržitelné, a tak v posledních letech koloniálního období, v podstatě ve chvíli, kdy už se koloniální državy napříč světem začaly hroutit⁷, zažila většina oblastí v Africe pokus o budování jednotných integrovaných parlamentních systémů (britské kolonie), které měly tvořit základ pro politickou nezávislost. Nebo volebních kolegií (francouzské kolonie)⁸ zahrnujících ustanovení pro Afričany, aby mohli volit zástupce do Ústavodárného shromáždění, které chystalo (z hlediska ústavy) budoucnost Francie a jejích kolonií⁹ (Ellis 2000: 41,

---

⁵ Více viz Klíma (Klíma 2012: 165 ad).

⁶ Především šlo o zlepšení pracovních podmínek, školství a zdravotnictví. Úvahy či skutečné provedení se lišily oblast od oblasti a závisely také na té které koloniální mocnosti. Zásadnější změny v oblasti politických práv byly spíše výjimečné, o nějaké formě dekolonizace se po první světové válce vůbec neuvažovalo (Klíma 2012: 219, 224).

⁷ I když většina Afričanů neměla hned po druhé světové válce potřebu osvobození, ani afričtí politikové nežádali okamžitou dekolonizaci. H. K. Banda např. požadoval pouze rozsáhlejší samosprávu a zlepšení školství, O. Awolowo soudil, že jen nepatrná část jeho spoluobčanů má povědomí o politice. Přesto dekolonizační tendence (především z vnějšku) sílily (Klíma 2012: 273).

⁸ Významnou výjimkou v souvislosti s volbami ve francouzských koloniích i koloniích obecně, byl Senegal, resp. jeho čtyři městské oblasti (komuny) – Dakar, St. Louis, Refisque a Gorée, kde byla po Únorové revoluci ve Francii v roce 1848 zavedena jistá podoba lidských práv a také volební právo, takže obyvatelé těchto komun (všeobecné volební právo pro muže) mohli kromě místní 'samosprávy' volit i jednoho poslance do francouzského Národního shromáždění (právo bylo několikrát zrušeno a zase obnoveno v souvislosti s politickými otřesy a změnami ve Francii) – faktem je, že šlo dlouhou dobu (do 2. světové války) o jediné parlamentní zastoupení z kterékoli části Afriky v kterémkoli evropském zastupitelském sboru (srov. Vandervort 2004; Lindberg 2006: 9; Hrbek et al. 1966: 463). A je to do značné míry až paradoxní skutečnost, uvažíme-li, že Africká kolonie měla svého zástupce ve francouzském parlamentu – a srovnáme-li, v jaké fázi bylo v té době (mezi revolucí 1848/1849 a začátkem 20. století) volební právo a obecně nastavení voleb v evropských zemích a monarchiích.

⁹ Prvních poválečných voleb do francouzského Národního shromáždění v říjnu a listopadu 1945 se mohli zúčastnit poprvé vedle plnoprávných občanů kolonií také ostatní obyvatelé; poslancům z kolonií byla vyhrazena třetina mandátů. Ve Francouzském Somálsku a na Komorách se volilo v jenom obvodu, ve Francouzské západní Africe a Francouzské rovníkové Africe volili občané v jednom a 'neobčané' (drtivá většina) ve druhém obvodu. Ke shodě na koloniální politice však nedošlo (Klíma 2012: 274).

srov. Lindberg 2006: 9). Byly zaváděny volební mechanismy a pravidla, vznikalo množství politických stran a bylo předpokládáno, že si Afričané v jednotlivých zemích zvolí své reprezentanty (kteří v ideálním případě budou pouhou loutkou bývalé koloniální mocnosti).¹⁰ Odlišný vývoj měly jak belgické, tak portugalské kolonie, kde držitelé moci nebyli schopni rozpoznat neodvratně se blížící změnu a adekvátně reagovat, což pak mělo své specifické (a krvavé) následky.

Obecně je možno říci, že tradice pravidelných voleb, ve kterých má dospělé obyvatelstvo právo volit, se ve většině oblastí subsaharské Afriky datuje do období od konce 40. /začátku 50. do 60. let 20. století (Ellis 2000: 41; srov. Nohlen 1999: 2, Lindberg 2006: 9). To, co se v Evropě vyvíjelo a konstitovalo v řádech desítek a stovek let, se v Africe mělo zjevit jako blesk z nebe a fungovat 'ze dne na den'.

Politickými mysliteli prodchnutými teorií modernizace bylo chybně předpokládáno, že princip svrchovanosti vůle lidu, vyzkoušený nejzřetelněji skrze všeobecné volby, nahradil všechny ostatní principy suverenity napříč celým světem, a co více, že to bylo nezbytné pro každou zemi, která si přála svůj rozvoj. Přijetí ústav vycházejících z představ evropské osvícenské tradice však v Africe nenahradilo další představy politické legitimacy, místo toho byly jednoduše začleněny do širšího rámce myšlení tak, jak to Afričané dělali i v minulosti (Ellis 2000: 40), mj. třeba s náboženstvím.

Období, které následovalo po získání nezávislosti a všeobecném optimismu o 'novém světě' vytvořeném spojením toho nejlepšího z africké a evropské tradice, je obdobím jednostranických systémů, kdy byla potlačena jakákoli politická soutěž a moc byla omezena na úzkou skupinu osob, které si mezi sebe rozdělily vládní funkce

---

¹⁰ Modelová dekolonizace, k níž vybízely těsně poválečné události v Asii, předpokládala kvalifikované a časově náročné provedení postupných kroků k nezávislosti. Nejprve by musela být v každé zemi aspirující na nezávislost vybudována vlastní politická reprezentace včetně vůdců, vzdělání a realistických programů; dekolonizace by musela proběhnout v dohodě s koloniální mocností; musely by vzniknout místní orgány politické moci a stát by byl řízen ústavou odpovídající místním podmínkám; konečně by musel proběhnout transfer moci od koloniální správy na zralou africkou politickou reprezentaci při zachování užitých vazeb. Rychlé rozštěpení vítězů druhé světové války na dva nepřátelené tábory však původní koncept spolupráce mocností změnilo a v dramatické dynamice zbrojení neměly vedoucí mocnosti ani mezinárodní organizace zájem o promyšlenou a postupnou dekolonizaci (Klíma 2012: 274-275). Příkladem takové 'promyšlené a postupné' dekolonizace by mohl být vývoj v britském protektorátu Bečuánsko (Botswana). Cesta k nezávislosti byla zahájena v podstatě v rámci změn započatých v roce 1951, kdy došlo k vytvoření poradního orgánu, Evropsko-africké poradní rady. Stěžejním počinem bylo přijetí dokumentu na způsobu ústavy, počátkem 60. let, který rozlišoval mezi legislativou, exekutivou a jurisdikcí. Změnu doznal také náčelnický systém, jenž se přestal organizovat na základě dědičné legitimacy, ale nově na principu voleb, což souviselo s novým rozdělením země na okresy v čele s radou (*District Council*), jejichž hranice protínaly tradiční oblasti jednotlivých kmenů a od volených náčelníků se očekávalo, že nebudou zastupovat pouze svůj kmen, ale všechny obyvatele daného okresu. Aby nedošlo k marginalizaci náčelníků (jejich pravomocí), byla zachována *kgotla* (v podstatě tradiční systém správy společnosti), jež se navíc stala součástí správního systému. První skutečná ústava byla přijata v roce 1965. Bylo ustaveno 31křeslové Národní shromáždění (*National Assembly*) a 15křeslová Sněmovna náčelníků (*The House of Chiefs*). Ústava byla v nepatrně revidované formě přejata jako ústava samostatné Republiky Botswana, která vznikla 30. září 1966 (Piknerová 2009).

a bohatství země využívaly k vlastnímu obohacení, navíc, v souvislostech bipolárního uspořádání světa byly podporovány a u moci drženy zahraniční podporou. Přesto mnoho afrických států organizovalo volby i v tomto období, avšak nepřítomnost opozičních stran a politická kontrola každého aspektu voleb činila volební akt neschopným a neúčinným prostředkem k odstranění úřadující vlády nebo hlavy státu.¹¹ Ve většině případů nebylo hlavní funkcí voleb vybrat/odvolat vládu, ale sloužit jako forma legitimizace politických rozhodnutí, které byly provedeny jinými způsoby, a potvrdit politické skutečnosti.

Demokratizační vlna, která proběhla v souvislosti s oslabením a nakonec pádem Sovětského svazu a jeho satelitů, zasáhla nejen Evropu, ale také Afriku a další části světa. S koncem bipolárního uspořádání světa skončilo bipolární soutěžení o vliv v jednotlivých afrických zemích, tzn. široká materiální i finanční pomoc, která pomáhala udržet vládnoucí kliky u moci. Elity v mnoha afrických zemích byly od konce 80. let postupně konfrontovány s otázkou dalšího směřování svých systémů. Mezinárodní instituce a dárcovské komunity podmiňovaly dary demokratizací politických systémů a zavedením demokratických mechanismů, včetně pravidelných, svobodných, tajných a rovných voleb. V souvislosti s tím se africké státy, které po desetiletí užívaly volby pouze jako symbol (své) legitimacy, začaly hlásit k principům multipartismu, a vícestranné svobodné a spravedlivé volby začaly být považovány za standardní normu legitimacy (minimálně navenek). Platné volební zákony, pokud vůbec nějaké volby probíhaly, nebyly použitelné v podmínkách požadovaného politického pluralismu, byly zdiskreditované a v řadě případů nesoutěživé a nesvobodné. V těchto souvislostech musely elity, jednotlivci i skupiny promyslet jaký volební systém a jaká volební pravidla jim umožní udržet se u moci, nebo se k moci naopak dostat.

Výběr vhodného volebního systému je mnohými považován za důležitý faktor pro stabilizaci nového politického řádu (Šedo 2007: 7). Teoretické politické vědy přikládají (na základě výzkumů z praxe) jednotlivým volebním systémům klíčové vlastnosti, na jejichž základě je pak doporučováno využití toho kterého systému v konkrétní

---

¹¹ Srov.: Schumpeterova koncepce neklasické demokracie (1942, 1962) – prvořadou funkcí občanů-voličů je vytvořit vládu, což zároveň předpokládá možnost stávající vládu odvolat. Den voleb tedy není dnem, kdy se legitimuje nová vláda, ale kdy stávající vláda musí vydat účet ze své činnosti, tj. volby v demokraciích „*nenastolují novou vládu lidu*“, ale jsou soudem lidu nad vládou dosavadní“ (Schumpeter 1942, 1962; citováno z Novák 2001: 22-23).

zemi (regionu).¹² S tímto se také pojí otázka vlivu volebních systémů na stranické systémy¹³ a do jaké míry je tento vliv předvídatelný. V tomto ohledu existují dva 'nesmiřitelné' tábory (koncepce), z nichž první (M. Duverger, A. Lijphart, G. Sartori, M. Kubát, T. Lebeda, aj.) tvrdí, že volební systém má významný vliv na podobu stranického systému a lze ho v jisté míře předvídat. Druzí (V. Bogdanor, D. Nohlen, P. Fiala, M. Strmiska, aj.) naopak působení volebního systému na stranický nepřikládají velkou váhu, označují ho za podružný a těžko předvídatelný (Novák 2004: 9) a staví se skepticky k možnosti vytvořit kauzální výpovědi o vztahu mezi většinovým nebo poměrným systémem a konkrétním typem stranického systému (Fiala 2004: 52). V. Bogdanor v roce 1983 soudil, že „volební systémy je třeba chápat na pozadí historického vývoje společnosti, který je sám hluboce ovlivněn politickými rozhodnutími“ (Bogdanor 1983, citováno z: Sartori 2011: 38), ale to, že jsou volební systémy 'zapříčiněny', jak tezi dále rozvádí G. Sartori, neznamena, že se kauzální řetězec přeruší. Spíše lze předpokládat, jakmile jsou volební systémy zavedeny, stanou se příčinnými faktory, které samy přinášejí významné výsledky (Sartori 2011: 38); a dále dodává řečnickou otázku: „... kdyby volební systémy neměly větší význam, proč by (...) politici kvůli nim sváděli tak rozhořčené boje? A proč by reformátoři tak vytrvale usilovali o jejich změnu?“ (Sartori 2011: 38). To ale nedokládá vliv volebního systému na stranický, boj politiků o změnu je především bojem o moc (a udržení moci), a úsilí reformátorů úsilím o ustavení 'nejlepšího' volebního systému.

Debata o vlivu volebního systému na stranický byla ve větším rozsahu odstartována po vydání knihy *Les Partis Politiques* (1951) od Maurice Duvergera¹⁴, kde se Duverger snažil stanovit vazbu mezi volebním a stranickým systémem ve formě 'zákonných' výpovědí (jakýchsi sociálně-vědních zákonů) a formuloval souvislosti mezi

---

¹² Nutno dodat, že v doporučeních nepanuje shoda a různí autoři argumentují různými výzkumy a modely pro doporučení 'svého' nastavení jako 'nejlepšího'. - Srov. kap. 2.

¹³ Politická strana je dle tzv. minimální definice G. Sartoriho: „*jakákoli politická skupina, která se představuje ve volbách a je schopna prostřednictvím voleb umístit kandidáty do veřejných úřadů*“ (Sartori 2005: 74), stranický systém (též systém politických stran) je pak soubor těchto stran, které mezi sebou mají určité vztahy; tyto vztahy určují jejich specifický charakter a umožňují rozlišovat stranické systémy na soutěživé (tj. demokratické) a nesoutěživé (tj. nedemokratické; srov. Sartori 2005: 55; Řichová 2002: 113, srov. Kubát 2007a: 229-232). Komplexnější definice zní: „*(S)tranický systém je na jedné straně konfigurací politických stran v rámci politického systému, na straně druhé souborem vzájemných vztahů mezi politickými stranami a schémat chování, která jsou důsledkem mezistranické rivality determinované především bojem o hlasy voličů, a v případě většího počtu stran nutností hledání eventuálních partnerů připravených účastnit se procesu formování vládních koalic*“ (Antonoszewski a Herbut 2001, citováno z Kubát 2007a: 231).

¹⁴ Již dříve se tím zabýval např. F. A. Hermens, který na počátku 40. let v souvislosti s pádem výmarské demokracie tvrdil, že proporční volba vede jednoznačně k rozbití stranického systému; či návazná kritika od J. H. Humphreyse, který naopak poukazoval na negativa britského většinového systému (Hermens 1936, Humphreys 1937, citováno z Lebeda 2008: 7-8). „*Tato polemika*“, jak uvádí T. Lebeda, „*jakoby předznamenala, že v této oblasti jen těžko zavládne shoda*“ (Lebeda 2008: 8).

volebním systémem a stranicko-politickou soustavou. Duvergerovy závěry¹⁵ se staly obecným základem znalostí o vazbě mezi volebními a stranickými systémy, pro některé autory až axiomatické povahy (Fiala 2004: 53). Sám Duverger však již při formulaci zdůraznil, že „jde jen o postižení základních tendencí a že tyto formulace v žádném případě nezachycují všechny vlivy volebního postupu na stranický systém“ (Duverger 1959, citováno z: Fiala 2004: 53, srov. Lebeda 2008: 8), a poukazoval také na nedostatek výzkumů o vlivu volebního systému.¹⁶ Nicméně se ale nebál označit svůj výrok 'relativně většinový jednokolový systém napomáhá dvoustranickému systému' za 'ze všech hypotéz vyřčených v této knize... za pravděpodobně nejbližší sociologickému zákonu' (Duverger 1978, citováno z Lebeda 2008: 8).

Zásadní studie, které podporovaly platnost Duvergerových závěrů, jsou spojovány se jménem Douglase W. Raeho (1971) a Giovanni Sartoriho (1986, 1994). D. W. Rae na základě výzkumu 117 voleb ve 20 zemích v období 1945-1965 potvrzuje, že „jednoduchá většinová volba v jednomandátových obvodech upřednostňuje dvoustranický systém“, a je toho mínění, že „ze všech hypotéz, které přezkušoval, se tato nejvíce rovná opravdovému sociologickému zákonu“ (Rae 1971, citováno z Fiala 2004: 54), ovšem hned vzápětí vzhledem k zásadním odchylkám, které představovala Kanada či Rakousko, musel provést úpravu teze ve smyslu, že „většinová volba je vždy spojena s konkurencí dvou stran, pokud neexistuje silná lokální menšinová strana, a jiné volební systémy jsou spojeny s dvoustranickým systémem jen tehdy, pokud jsou menšinové strany velmi slabé“ (Rae 1971, citováno z Fiala 2004: 54).

Giovanni Sartori, poslední, kdo nejvýznamněji modifikoval a obohatil teorie kauzálních vztahů volebního mechanismu a stranického systému, se snažil nabídnout konkrétní podmínky¹⁷, za nichž mohou být výpovědi o působení volebních systémů

---

¹⁵ Duvergerovy 'zákony': 1) *Poměrné zastoupení podporuje systém mnoha stran, které jsou tuhé, nezávislé a stabilní (vyjma případů vzednutí lidových emocí); 2) Dvoukolový většinový systém podporuje systém mnoha stran, které jsou pružné, závislé a relativně stabilní (ve všech případech); 3) Relativně většinový jednokolový systém podporuje dvoustranický systém s alternací moci mezi dvěma hlavními nezávislými stranami.* (Duverger 1951/1959/1978, citováno z: Lebeda 2008: 8; srov. Fiala 2004: 53, Sartori 2011: 40 ad).

¹⁶ Už od přelomu 50. a 60. let se objevovaly pokusy o specifikaci. Např. výzkumy kolínské školy na počátku 60. let prokazovaly, že poměrný volební systém s malými obvody také usnadňuje vytváření parlamentních většin a přispívá ke koncentraci stranického systému. Většinová volba ve velkých obvodech s více mandáty se blíží poměrnému volebnímu systému, zatímco poměrný volební systém v malých vícemandátových obvodech působí na vytváření většin (Fiala 2004: 53).

¹⁷ G. Sartori operuje s pojmy relevantní/irelevantní strana, což znamená, které strany v systému lze počítat a se kterými by počítáno být nemělo – lze počítat jen strany, které mají buďto koaliční nebo vyděračský potenciál (Sartori 2011: 44-46, srov. Kubát 2007a: 233), a strukturovaný stranický systém – což znamená, že voliči se ztotožňují s určitou stranou a volí stranu (jak prostřednictvím kandidátních listin, tak prostřednictvím jednotlivců), strukturovaný stranický systém je tedy tam, kde organizované masové strany vytlačí a do velké míry nahradí strany významných osobností (honorární strany); ke strukturální konsolidaci může stěžejí dojít v podmínkách obecné negramotnosti (Sartori 2011: 48-50).

zachovány, a vytváří čtyři teze, které sám nazval zákony¹⁸, které působení volebních systémů vysvětlují (Lebeda 2008: 8). Autoři, kteří zastávají tuto interpretační linii, přikládají problematice volebních systémů velký význam jak pro stranickou soustavu, tak pro celý systém a kvalitu demokracie; slovy G. Sartoriho: „*Volební systém sice nemusí být formálně zahrnut do ústavního textu, přesto ale fakticky zůstává základní součástí chodu politického systému. Volební systémy představují nejvšestrannější politický nástroj, jímž lze mimo jiné utvářet i stranický systém a ovlivňovat spektrum reprezentace*“ (Sartori 2011: 9, srov. Fiala 2004: 55-56).

Toto stanovisko ale nesdílí všichni badatelé, jsou tací (D. Nohlen, E. Jesse, G. Lembruch), kteří jsou skeptičtí k možnosti dokázat obecnou platnost kauzálních vztahů mezi volebním systémem a stranickým systémem a poukazují na teoretické, empirické a metodické nedostatky, jiní (S. Rokkan, S. M. Lipset) jsou skeptičtí kvůli odlišnému pohledu, přikládají totiž větší význam společenským strukturám a modelům chování politických aktérů (Lebeda 2008: 10). Dle D. Nohlena, který poskytl systematickou kritiku Duvergerových závěrů, existují hlavní deficity ve třech oblastech – empirii (existuje příliš mnoho případů, které odporují popisu toho, jak základní typy volebních systémů působí), teorii (nedostatečná specifikace) a metodě (není srovnáván jeden volební systém s jiným volebním systémem; nejsou zohledňovány různé typy poměrných systémů, z nichž každý může mít velmi odlišné působení). Dle Nohlena si navíc Duverger sám 'podtrhl půdu pod nohama', a tím snížil vypovídací hodnotu svých předchozích výroků, když později napsal: „*Specifický volební mechanismus nemusí nezbytně produkovat konkrétní stranický systém. Pouze vyvíjí tlak směrem k určitému systému. Je to jen jedna z několika sil, z nichž některé mohou působit i opačným směrem.*“ (Duverger 1984, Nohlen 1990, citováno z Fiala 2004: 57-58). Eckhart Jesse také poukazuje na to, že Duvergerovy závěry nemohou být vysoce hodnoceny, když on sám je relativizoval a příklady je vyvrací. Jesse navíc také tvrdí, že není prokázána ani

---

¹⁸ Sartori uvádí doslovně „*zákony*“. 1) *Existují-li systémová strukturace a voličský rozptyl (jako spojené nutné podmínky), relativně většinové jednokolové systémy vedou (jako jeho postačující podmínka) k dvoustranickému formátu. 1.1) Anebo je obzvláště silná systémová strukturace sama nutnou a zároveň náhradní postačující podmínkou dvoustranického formátu. 2) Existuje-li systémová strukturace, nikoli však voličský rozptyl, relativně většinové jednokolové systémy vedou (jsou její postačující podmínkou) k eliminaci stran, které ani v jednom volebním obvodu nezískají většinu; nemohou však eliminovat – takže dovolují – existenci tolika stran nad dvoustranický formát, kolik jich umožňují dostatečně velké koncentrace jejich voličů, schopných díky nim dosáhnout alespoň v jednom volebním obvodu většiny. 3) Existuje-li systémová strukturace, poměrné zastoupení získává reduktivní účinek zapříčinný (jako postačující podmínkou) jeho neproporcionality. Čím větší je tedy nečistota poměrného zastoupení, tím větší jsou vstupní náklady pro menší strany a tím silnější je reduktivní účinek. A naopak, čím je nečistota poměrného zastoupení menší, tím je reduktivní účinek slabší. 3.1.) Anebo je obzvláště silná systémová strukturace sama o sobě nutnou a postačující podmínkou zachování jakéhokoli stranického formátu, který předcházela zavedení poměrného zastoupení. 4) Chybí-li systémová strukturace a předpokládáme-li čisté (téměř čisté) poměrné zastoupení, tj. rovné (relativně rovné) vstupní náklady pro všechny, stran může být tolik, kolik umožní kvóta* (Sartori 2011: 59-60).

jasná souvislost mezi konkurenční demokracií a většinovým systémem a konkordantní demokracií a poměrným systémem, jak předpokládal např. A. Lijphart (Jesse 1994, citováno z Fiala 2004: 58).

Pozorování, které provedl D. W. Rae, a které mělo podpořit Duvergerovy závěry, je kritizováno za to, že ve své podstatě nic nedokazuje a má slabou vypovídací hodnotu, G. Lembruch dokonce poukazuje na to, že Reaho pozorování je tautologické (Lembruch 1971, citováno z Fiala 2004) – tam, kde jsou podmínky pro vytvoření dvoustranického systému (tzn., chybí lokální nebo nacionální menšinová strana/strany), je možná jeho koexistence jak s většinovým, tak s poměrným systémem. To ale nemůže nabídnout vysvětlení vazby mezi volebními a stranickými systémy (Fiala 2004: 58-59). Sartoriho závěry, které měly podpořit a zdokonalit závěry Duvergerovy, jsou kritizovány především za to, že jsou deterministické, vycházejí z rámcových podmínek a situací, z nichž nemůže vzejít nic jiného, než předpokládané výsledky, takže ve své podstatě 'nemohou selhat' (Fiala 2004: 59).

Nejdále v kritice závěrů G. Sartoriho jde D. Nohlen, který na základě reformulace Sartoriho zákonů obsahově stejně, ale jinými slovy tvrdí, že Sartoriho závěry „*jsou správné, avšak (...) jejich informační obsah je velmi nízký: Sartoriho zákony jsou v podstatě triviální.*“ (Nohlen 1990, citováno z Fiala 2004: 60). D. Nohlen debatu uzavírá konstatováním: „*deterministické zákony, které tvrdí, že existuje pevný kauzální vztah mezi většinovou a poměrnou volbou na straně jedné a určitým typem stranického systému na straně druhé, nejsou empiricky prokázány*“ (Nohlen 2002, citováno z Fiala 2004: 61) - při existenci stejných volebních systémů existují rozdílné stranické systémy, při uplatnění rozdílných volebních systémů lze nalézt stejný typ stranického systému. A navíc, „*kategorie většinového a poměrného systému v sobě zahrnují tolik různých volebních systémů, že na tak vysoké rovině abstrakce nelze nabídnout empiricky udržitelné výpovědi o účincích volebních systémů*“¹⁹ (Nohlen 2002, citováno z Fiala 2004: 61). Není možné formulovat žádné vědecky udržitelné výpovědi, které by

---

¹⁹ Srov.: „*Klasická kategorizace volebních systémů na poměrné a většinové (jedno a dvoukolové) není pro formulování podobných „zákonů“ vhodná. Jak většinový tak poměrný mechanismus mohou nabývat mnoha podob, které vedou k velmi odlišným výsledkům. Některé většinové volební techniky, např. aplikované do velkých volebních obvodů, mohou přinášet mnohem proporcčnější výsledky než některé poměrné systémy využívající např. obvody malé. (...) Podstatné ale je, abychom výroky o jejich vlivu na charakter stranického systému příliš neabsolutizovali a podrobněji se věnovali zkoumání jednotlivých kategorií samotných*“ (Lebeda 2008: 11). A problematika je umocněna ještě existencí systémů smíšených – co by měly přinášet, poměrné výstupy nebo většinové? A měly by se porovnávat samostatně nebo v rámci poměrných systémů, nebo dokonce většinových, nebo pokaždé jinak v závislosti na konkrétním typu, mechanismu přepočtu hlasů na mandáty a očekávaných výstupech?

měly nějakou výpovědní hodnotu, pokud budou odhlížet od různých společensko-politických poměrů, sociálně etnické a religiózní homogenity nebo heterogenity konkrétní společnosti, jež jsou pro strukturu stranicko-politického systému důležitější, než by se na první pohled zdálo. Rozdílné sociálněpolitické podmínky jsou odpovědné za to, že stejné volební systémy působí v různých zemích odlišně, a rozdílné volební systémy působí v různých zemích stejně. Při analýze účinků volebních systémů nejde ani tak o vytváření a přezkušování hypotéz, ale o pojednání souvislostí institucionálních, společensko-strukturálních, konkrétně-politických a dalších faktorů, které na sebe nejsou napojeny lineárně, ale jsou propojeny v rámci systému (Nohlen 1990, citováno z Fiala 2004: 65).

„Z teoretického hlediska,“ uvádí M. Novák, „je jistě důležitější vysvětlující proměnnou stranických systémů třídní, etnická, jazyková a náboženská struktura než volební systém. Z praktického hlediska je tomu však naopak. Třídní, etnická apod. struktura se mění jen pozvolna (...). Volební systémy se naopak mohou měnit rychleji, bezbolestněji a snadněji (...). Z praktického hlediska je role volebních systémů klíčová“ (Novák 2004: 9-10). Stručně řečeno, M. Novák v podstatě konstatuje, že *teoreticky* volební systém na stranický působí minimálně, *prakticky* však působí zásadně – a do jisté míry i nárazově, v momentě aplikace změny volebního systému, a to především, je-li změna systémová nikoli, 'kosmetická'²⁰. Nabízí se také otázka, zda teoretický předpoklad nevyhází z do jisté míry mylného evropocentrického předpokladu, který není obecně aplikovatelný mimo region svého vzniku. Badateli je akceptováno, že volební systém může mít různé cíle, dva z nich jsou však hlavní a není možné je maximalizovat současně. Jedná se o reprezentativitu²¹ parlamentu a vládní akceschopnost²². Tzv. *westministerský* typ demokracie (většinový systém) obětuje reprezentativitu parlamentu akceschopné vládě, tzv. *kontinentální* typ demokracie (poměrný

---

²⁰ Politické strany se snaží novému volebnímu systému přizpůsobit tak, aby jim přinesl maximální užitek, voliči se ho snaží pochopit, do toho samozřejmě působí další společensko-politické faktory. První volby pod novým volebním systémem jsou spíše 'pokus-omyl' (což je umocněno mírou složitosti volebního systému); uvádí se, že teprve tři volby po sobě (za stejných pravidel) konsolidují situaci a strany i voliči (zhruba) ví, co očekávat. Navíc je k tomu třeba připočítat tzv. psychologický efekt – srov.: Duverger rozlišuje dvojí působení volebního systému, jednak mechanické a pak psychologické; mechanický účinek je patrný ihned (např. když se zavede klauzule, tak každá strana, která tuto hranici nepřekoná, se nedostane do parlamentu), psychologický efekt je komplikovanější a zdlouhavější, při prvních volbách s novými pravidly si totiž velká část voličů plně neuvědomí všechny důsledky nového volebního systému (Duverger 1950, citováno z Novák 2004: 11). Navíc ti, kdo píšou o vlivu volebních systémů na stranické systémy, obvykle berou v úvahu jen působení při každých volbách zvlášť. Zapomínají, že volební systém s většinovými účinky má také efekty z dlouhodobějšího hlediska, např. nejprve pomáhá dospět k žádoucí bipolaritě, a jakmile ji dosáhne, přispívá pak k jejímu trvalejšímu udržování. (Novák 2004: 12).

²¹ „Reprezentativita může být definována jako schopnost voleb zajistit v parlamentu hlasy pro různé zájmy, skupiny a strany“ (Novák 2001: 24).

²² „Rozdíl mezi akceschopnou vládou a neschopnou vládou spočívá v tom, že akceschopná vláda se může rozhodnout něco nedělat, kdežto vláda neschopná není s to dělat to, co by chtěla“ (Novák 2001: 20).

systém) obětuje naopak akceschopnou vládu reprezentativitě parlamentu. Není možné teoreticky ani prakticky vytvořit zastupitelský systém, který by maximalizoval jak reprezentativitu, tak akceschopnost²³ (Novák 2004: 14; Novák 2001: 20-35; Novák 2001: 63; Sartori 2011: 64). Neoddiskutovatelnou pravdou je nemožnost maximalizace reprezentativity i akceschopnosti, ale pojmenování westministerský a kontinentální²⁴ typ volebního systému/demokracie, které jsou automaticky historicky spojeny s Británií (většinový systém) a kontinentální Evropou (obecně poměrný systém), je zavádějící, protože evokuje obecné zákonitosti (na nichž jsou založeny právě Duvergerovy 'zákony'), které ale v praxi – jak se z výzkumů zdá – zcela neplatí.²⁵ Navíc svým označením vyjadřují jistou (neopodstatněnou) nadřazenost Evropy a evropocentrického pohledu. Vzhledem k hloubce a empiricky v podstatě (alespoň prozatím) neřešitelné problematice, budeme pro účely naší práce vycházet z obecných předpokladů a očekávání, vycházejících z děl významných světových politologů, které *západní společnost* přijala jako *obecně platné zákonitosti*, tzn., směřování většinových systémů k dvoustranickému systému, bez koaličních vlád, s alternací moci mezi vládou a opozicí, a naopak směřování poměrných systémů k vícestranickému systému a alternujícím vládám koaličním.

Cílem této práce, která je založena na empiricko-analytickém přístupu a komparativní metodě, je analýza volebních systémů a výstupů (v podobě stranického systému), které ten který volební systém v podmínkách konkrétních společensko-politických, etnických, kulturních či jiných přináší v zemích jihoafrického regionu (Angola, Botswana, Jihoafrická republika, Lesotho, Malawi, Mosambik, Namibie, Svazijsko, Zambie, Zimbabwe). A na základě výše uvedených souvislostí hledání odpovědi na výzkumnou otázku: *Lze v zemích jihoafrického regionu nalézt obecné zákonitosti působení volebního systému na stranický systém?* A návaznými hypotézami, že (1) *v zemích jihoafrického regionu vůbec neplatí 'evropské společenskovední předpoklady' o vlivu volebního systému na stranický systém*, (2) *většinový volební systém vede v jihoafrických zemích k stranickému systému s predominantní stranou a poměrný systém vede k systému dvoustranickému*, a (3) *dominantní pozice vládnoucích*

---

²³ Srov.: „Zastupitelské systémy náleží ke dvěma hlavním modelům... Zatímco anglický typ obětuje reprezentativnost parlamentu potřebě akceschopné vlády, francouzský typ obětuje akceschopnou vládu reprezentativnosti parlamentu... [A tak] nemůžeme vytvořit zastupitelský systém, který by zároveň s funkcí výkonnosti maximalizoval i funkci zrcadlení“ (odkaz na francouzský typ je historický; Sartori 2011: 64; srov. Novák 2001:25).

²⁴ Či jak uvádí G. Sartori *anglický a francouzský* (viz poznámka výše).

²⁵ Typ demokracie/volebního systému založeného na westministerském typu automaticky nepřináší stejné výsledky jako v kolébce svého vzniku, stejně tak typ demokracie/volební systém založený na kontinentálním systému.

stran a neprobíhající alternace moci je způsobena dominantní pozicí vládnoucích stran uvnitř společnosti (= faktickou podporou těchto stran ve volbách).

Druhým (souvisejícím) cílem práce je ambice být přehledným zdrojem dat a srovnávacích analýz souvisejících s volebními systémy a volbami zemí jihoafrického regionu, a také přinést *euroafrické* srovnání s vybranými zeměmi - historickými demokraciemi a kolébkami jednotlivých typů volebních systémů či srovnatelnými typy (konkrétní země budou vybrány až na základě provedené analýzy, aby bylo možno srovnávat srovnatelné). Tato část bude samostatně uvedena v příslušné kapitole.

Důraz je kladen na období od roku 1989 do konce roku 2014, na výše zmíněné země jihoafrického regionu. Tato oblast byla vybrána úmyslně, protože z hlediska geopolitiky lze hovořit o samostatném subregionu, je v něm zastoupena široká škála zemí lišících se historií, společensko-politickým prostředím i různými typy a nastaveními volebních systémů. Výchozí situace v zemích jižní Afriky na přelomu 80. a 90. let 20. století byla do značné míry odlišná: od země s kontinuálním demokratickým vývojem od roku 1966, přes zemi ovládanou několik desetiletí apartheidem (systémem oddělení ras), která navíc okupovala jinou zemi regionu, až po zemi sužovanou bratrovražednou občanskou válkou. Počáteční mezník, rok 1989, resp. období přelomu 80. a 90. let 20. století, je významným mezníkem historie, v Africe především z důvodu přechodu od jednostranických systémů k vícestranickým, čímž se začala psát nová etapa dějin většiny afrických zemí. Druhý mezník, konec roku 2014, byl zvolen proto, aby v práci mohly být zahrnuty i nejaktuálnější volby (v roce 2014 proběhly volby v pěti z deseti zemí), a zároveň, aby bylo možno ji zřetelně ohraničit, což činí botswanské/namibijské volby na podzim 1989 a namibijské volby na konci listopadu 2014. To tvoří ucelené čtvrtstoletí novodobého volebního vývoje v jihoafrickém regionu.

První část práce, první kapitola, představuje teoretické uchopení problematiky volebních systémů, jejich typologii a klasifikaci, druhá kapitola pak ve stručnosti analyzuje doporučované volební systémy a nastavení pro země afrického kontinentu, a zároveň koncepty institucionálních designů pro rozdělené společnosti, jak je navrhli A. Lijphart, D. Horowitz, M. Bogaards, B. Reilly či A. Reynolds. Na to navazuje, ve třetí kapitole, vývoj volebních systémů do dolních komor v jednotlivých jihoafrických zemích a jejich teoretické zařazení.²⁶ Každá z deseti podkapitol (deseti zemí) bude uvedena historickým, společensko-politickým kontextem. Tato část práce si klade za

---

²⁶ Práce se zabývá pouze volbami do dolních komor parlamentů, nikoli volbami do druhých komor či volbami prezidentskými, a jinými.

cíl zmapovat vývoj volebního systému a volebních výsledků v jednotlivých zemích v uvedeném období v rámci společensko-politických podmínek, včetně analýzy případných změn volebního systému. Druhá část práce, čtvrtá kapitola, bude v jednotlivých podkapitolách věnována konkrétním zemím, konkrétním výsledkům jednotlivých voleb a související analýze (analýza a její nástroje budou detailně uvedeny v úvodu této kapitoly), a následně pátá kapitola bude komparovat země jihoafrického regionu s jejich evropskými protějšky. Tato část práce bude usilovat o verifikaci stanovených hypotéz a zodpovězení výzkumné otázky. Závěrečná část práce pak shrne dosažené závěry, případně se na jejich základě pokusí o nastínění dalšího vývoje.

Ve snaze přiblížit problematiku voleb v Africe také českému čtenáři a také proto, abychom 'neobjevovali objevené', se snažíme v obecné teoretické rovině vycházet ze zdrojů, které jsou k dispozici i v českém jazyce a mapují názory a výzkumy světových badatelů, či jsou originálními výzkumy volební problematiky.

Teoretická část práce vychází z přehledně zpracované knihy *Volební systémy* od kolektivu autorů Romana Chytilka, Jakuba Šeda, Tomáše Lebedy a Dalibora Čalouda – jedná se již o druhé doplněné vydání, do kolektivu autorů přibyl T. Lebeda, zabývající se především poměrnými systémy, R. Chytilík se dlouhodobě věnuje většinovým volebním systémům, D. Čaloud se zabývá systémy poměrnými a smíšenými a J. Šedo se dlouhodobě zabývá volebními systémy střední a východní Evropy, kde lze nalézt pestrou směsici různých typů volebních systémů. Kniha v jednotlivých kapitolách představuje základní typy volebních systémů, analyzuje jejich fungování, předpokládané a skutečné účinky; teoretické poznatky jsou doplněny i praktickými příklady reálného fungování systémů v praxi, což napomáhá skutečnému pochopení, jak se ten který systém chová, co ho ovlivňuje. Podstatná je též část o vývoji zkoumání volebních systémů a o jejich skutečném či domnělém působení. Z předložené analýzy si čtenář může udělat obrázek o přístupech jednotlivých autorů, dosažených závěrech i systematické kritice.

Drobnou výtkou by mohla být skutečnost, že na jedné straně je provedena detailní analýza Duvergerových hypotéz, základního a přelomového textu ve zkoumání volebních systémů a jejich působení na systém stranický, a na ni navázaná kritika, již byla Duvergerova práce postupně podrobena, a stejně tak návazné práce Duvergerových následovníků (D. Raeho, G. Sartoriho), ale na straně druhé např. právě kritika Sartoriho úpravy Duvergerových hypotéz a rozpracování do nové koncepce již tak detailně zobrazena není, přestože kritika (především D. Nohlena) byla poměrně zajímavá

a přínosná. Protože se přikláníme k názorovému proudu, že německý *mixed-member proportional system* (MMP) patří mezi poměrné systémy, nikoli mezi smíšené, a zároveň, že *additional member system* (AMS) funguje jinak a patří naopak mezi smíšené systémy, další výtku směřuje právě k řazení obou těchto systémů do jedné kategorie. Diskutabilní z hlediska měření proporcionality je také tvrzení autorů, že nejpoužívanějším indexem pro měření proporcionality je *Loosemore-Hanby index*, z prací zahraničních autorů totiž vyplývá (ačkoli to nelze striktně říci), že za nejpoužívanější metodu lze označit *Least squares index*. Avšak celkově vzato, kniha poskytuje srozumitelný a mnohdy detailní text, vycházející jak z klasiků politické vědy, tak z novějších prací, který čtenáři umožní více než základní orientaci v problematice volebních systémů a zájemcům poskytne i širokou škálu odkazů na další literaturu vhodnou pro hlubší zkoumání. Nezanedbatelným kladem je i závěrečný tabulkový přehled zemí světa a nastavení tamních volebních systémů, který podává základní informační rámec²⁷.

Významným zdrojem byla i díla Giovanni Sartoriho *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu, a Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků* – první zmíněné dílo patří k obecně nejuznávanějším Sartoriho pracím, a to především díky propracované typologii stranických systémů. Srovnávací ústavní inženýrství pak ve své první části dává pohled na volební systémy a představuje také *domnělou* vazbu volebních systémů na stranický systém formulací pravidel, podmínek a následně 'zákonů'. Jistou nevýhodou je skutečnost, že G. Sartori svá tvrzení empiricky nedokazuje, pouze formuluje fakta a hypotézy, což může vyvolávat mylná zdání o neomylnosti tvrzeného, a tak např. právě 'zákony' byly podrobeny rozsáhlé kritice, z níž vyplynulo, že jsou sice bez námítky platné, ale v podstatě triviální. Zajímavá je také skutečnost, že Sartori má tendenci dvoustranného pohledu, např. stanoví přednosti většinového systému, aby je o pár stran dál naprosto zpochybnil, což může čtenáře uvádět do zmatku. Na druhou stranu, ukazuje tím obě strany mince, totiž že výhoda nemusí být výhodou, uvede-li se do širších souvislostí, nebo je-li do jisté míry zneužita.

---

²⁷ Je ale třeba poznamenat, že v některých případech (s akcentem na jihoafrický region) jsou informace nepřesné: v Angole se ve druhém skrutiniu nevyužívá D'Hondtův dělitel nýbrž Hareova kvóta a metoda největších zbytků; zařazení Lesotha do MMP je více než sporné, včetně poznámky o souvislosti mezi převahou mandátů ve většinové složce a podobou stranického systému, což, dle autorů, *spíše odpovídá smíšenému systému typu korekce*, protože lesothský systém odpovídá smíšenému systému *především z důvodu nastavení způsobu přepočtu hlasů na mandáty*, nikoli převahou většinové složky či výstupní podobou stranického systému; Mosambik již v roce 2007 zrušil 5% uzavírací klauzuli; u Svazijska chybí zásadní poznámka, že zde neprobíhají přímé volby, a že samotné politické strany jsou zakázány; při téměř 200 uvedených zemích je ale pochopitelné, že detailní zkoumání aktuálního nastavení volebních systémů není možné, bylo by nad rámec publikace i autorského kolektivu.

Přestože sborník *Strany a stranické systémy, ČR v mezinárodním srovnání* editovaný M. Novákem a T. Lebedou, jak název vypovídá, se týká České republiky, je pro naši práci relevantní, neboť ve své teoretické části přináší podstatné informace o působení či nepůsobení volebního na stranický systém, např. v kapitole od Miroslava Nováka (zastávající názoru o silném vlivu volebního systému na systém stranický) nebo Petra Fialy (zastávající názoru opačného), který detailně mapuje konstruktivní kritiku, již byla podrobena díla M. Duvergera a jeho následovníků. Připomínka by mohla být vznesena k příspěvku Marka Ženíška a také Josefa Mlejníka o smíšených systémech, kde 'chybně' (odlišně) zařazují německý MMP, a pro vnímavého čtenáře může být matoucí, že v jiných kapitolách je řazen 'správně' (jinak), tedy mezi (personalizované) poměrné systémy²⁸. Zajímavá je v jednom z příspěvků otázka oprávněné a účelové volební reformy. Pokud bychom byli striktní, je každá volební reforma (v menší či větší míře) účelová a volební inženýrství silným politickým nástrojem v rukou vládnoucí strany (koalice).²⁹

Významné pro tuto práci byly texty Tomáše Lebedy, jednoho z významných českých odborníků na volební systémy, jehož výzkumy a přínos k problematice volebních systémů jsou dle našeho názoru velmi zajímavé a přínosné. V knize *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence* se zabývá poměrnými systémy v listinné formě a analyzuje jejich základní proměnné, které ovlivňují konečné výsledky a tím i celkovou proporcionalitu daného systému. T. Lebeda tuto problematiku detailně rozpracovává, analyzuje dosavadní přístupy k měření proporcionality, přináší vlastní kritický pohled a zároveň ve vlastním výzkumu ukazuje, jak jsou jednotlivé měřicí nástroje poplatné kategorii, ze které vycházejí (princip kvót, princip dělitelů). Velkým přínosem nejen této práce, ale také dalších textů, *Teorie reálné kvóty, alternativní přístup k měření proporcionality a Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů*, jsou T. Lebedou navržené nové nástroje na měření proporcionality, především pak *vážený průměr D indexu a (Lebedova) RR indexu*,

---

²⁸ Matoucí v této souvislosti není typologie či zařazení MMP mezi smíšené systémy samo i sobě, autoři mají právo na svůj názor; problematičtější je, že publikace by měla mít vypovídací hodnotu jako celek, proto by opačné názory měly být řádně uvedeny, aby nemohlo dojít k dezinterpretaci.

²⁹ Srov.: „V době změn se tak stává naléhavou otázkou, zda ti, kteří se snaží cokoli změnit, vědí, jak to správně udělat. A když tuto otázku zůjme na náš problém [reforma vol. sys., pozn. autor], bude znít: kde a jak berou dnešní tvůrci (nebo reformátoři) volebních systémů inspiraci? Dívají se na štepící se strukturu společnosti? Odkrývají hlubší determinanty její historie? Samozřejmě, že ne. Navrhovatelé volebních systémů všude na světě zběžně porovnají stávající systémy, tu a tam požádají o odbornou radu samozvané experty a končí tím, že přijmou systém, který jim podle jejich názoru zajistí bezprostřední výhodu – s mnoha nadšenými odkazy k historii, determinujícím společenským činitelům a vznešeným tradicím“ (Sartori 2011: 39).

který kombinuje oba dosavadní přístupy k měření proporcionality a zdá se být správnou cestou, neboť z Lebedova objektivního výzkumu proporcionality přesvědčivě vychází do jisté míry neutralnost tohoto indexu, který není poplatný ani kategorii kvót, ani dělitelů.

Bylo pracováno také s dalšími texty T. Lebedy, např. *Hlavní proměnné proporcí volebních systémů*, kde T. Lebeda na základě analýzy závěrů světových politologů přináší konstruktivní kritiku některých těchto závěrů, tyto závěry dále rozvádí a následně na tomto základě stanovuje hlavní proměnné poměrných volebních systémů, které mají skutečný vliv. Nebo příspěvky k problematice smíšených systémů (*AMS není MMP. Poznámka ke kategorizaci dvou zdánlivě podobných systémů*; a *Volební reforma 2009 – poměrný, nebo smíšený systém?*) - zvláště detailní rozbor MMP, které jsou poměrnými systémy, nikoli smíšenými, jak se domnívá řada autorů, kteří zcela nepochopili mechanismy jejich fungování; a zároveň striktní rozlišení kategorie AMS, které jsou s MMP podobné pouze zdánlivě - při hlubším zkoumání je patrné, že způsob fungování je zásadně odlišný a tyto systémy patří do kategorie smíšených systémů.

Jako základ pro teoretické uchopení problematiky volebních systémů v Africe posloužily dva protichůdné texty od Joela D. Barkana *Rethinking the applicability of Proportional representation for Africa*, kde J. D. Barkan obhájí vhodnost většinových volebních systémů pro rozdělené společnosti, vč. Afriky, a nedoporučuje využití poměrných volebních systémů, mj. z důvodu, že dochází k rozpojení vazeb mezi voličem a jeho (pomyslným) zástupcem v dolní komoře, a Andrewa Reynoldse *Elections in Southern Africa: The Case for Proportionality, A Rebuttal*, kde A. Reynolds naopak oponuje J. D. Barkanovi a tvrdí, že poměrné systémy jsou vhodnější pro rozdělené společnosti především z toho důvodu, že mají schopnost relativně objektivně reprezentovat všechny složky společnosti, což je důležité zvláště ve společnostech složených z několika (desítek) etnických skupin. Zajímavý byl i příspěvek Larryho J. Diamonda, který zastává tezi, že jediné široce obhájitelné zobecnění je o nevhodnosti většinových systémů pro etnicky, nábožensky, jazykově nebo jinak rozdělené společnosti – a to proto, aby v zemích s různými skupinovými identitami, které hrají významnější roli, nebyly tyto skupiny vyloučeny z možnosti podílet se na legislativě (potažmo exekutivě). S tím obecně souvisí problematika rozdělených společností a institucionální design pro tyto společnosti, což bude krátce představeno v podobě konsociační demokracie A. Lijpharta, inkluzivního majoritarianismu D. Horowitz,

centripetalismu B. Reillyho či constituency-pooling M. Bogaardse. Dále byly využity texty Stephena Ellise *Elections in Africa in historical context*, a odborné texty různých autorů týkající se konkrétních voleb v konkrétních zemích, publikace *Pozorovatelských misí EISA*, a mnoho dalších odborných souvisejících zdrojů.

Fakta o jednotlivých zemích jihoafrického regionu pak byla čerpána z publikací vztahujících se k daným zemím: *Botswana* od Lindy Piknerové, *Dějiny Jižní Afriky* od Otakara Hulce, *Jihoafrická republika* od Alexandra Zimáka, *Dějiny Angoly*, *Dějiny Mosambiku*, a *Namibie* od Jana Klímy, *Dějiny Zimbabwe*, *Zambie a Malawi* od Otakara Hulce a Jaroslava Olši ml., *Afrika a Afričané* od Johna Iliffa a v neposlední řadě z nedávno vyšlé knihy Jana Klímy *Dějiny Afriky. Vývoj kontinentu, regionů a států*.

Volební data, která jsou stěžejní součástí (hlavní podstatou) práce, byla čerpána ze sborníku editovaného D. Nohlenem et al. *Elections in Africa. A Data Handbook*, který oceňujeme z hlediska rozsahu dat, který přináší (ačkoli jsme vzhledem k zaměření a časovému rámci naší práce mohli využít jen zlomek), zároveň ale konstatujeme, že jeho nevýhodou je v tuto chvíli 'zastaralost' (byl vydán v roce 1999), a osobně nám také přijde škoda, že vydání nebylo pozdrženo o cca rok, aby mohly být v přehledu zaznamenány i volby proběhnuvší v Africe v roce 1999 (jen v zemích jihoafrického regionu proběhly v tomto roce volby v 1/2 zemí).

Data byla dále čerpána z webových stránek a archivů volebních komisí a databází volebních statistik a výsledků³⁰ a mnoha dalších relevantních zdrojů. Ačkoli dostupnost relevantních a důvěryhodných dat je mnohdy problematická, volební komise jednotlivých zemí jihoafrického regionu ve většině případů nemají archiv volebních výsledků, a pokud ano, pak se statistiky liší volby od voleb (ve smyslu obsahu, rozsahu informací, zpracování), neexistují unifikované přehledy a výsledky, bylo proto nutno u některých zemí dopočítávat hlasy pro jednotlivé strany z dat jednotlivých volebních obvodů, navíc oficiální přehledy obsahují chyby v součtech; statistiky institutů a center (s akcentem na Afriku) jsou (ačkoli to tak na první pohled nevypadá) nekompletní, s nedostatečně uvedeným zdroji, rozcházejí se v jednotlivých údajích, prolínají výsledky prezidentských a parlamentních voleb, oficiální a neoficiální výsledky, apod.

---

³⁰ Comissão Nacional Eleitoral de Angola (CNE), Independent Electoral Commission of Botswana (IEC Botswana), Independent Electoral Commission of South Africa (IEC South Africa), Independent Electoral Commission of Lesotho (IEC Lesotho), Malawi Electoral Commission (MEC), Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique (STAE), Electoral Commission of Namibia (ECN), Electoral Commission of Zambia (ECZ), Zimbabwe Electoral Commission (ZEC); Inter-Parliamentary Union (IPU), Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA), African Elections Database (AED), International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), Election Passport (rozsáhlá datová sada volebních výsledků Davida Lublina),

Se všemi těmito nedostatky se pokusíme vypořádat a přinést co nejrelevantnější data z jednotlivých zemí a voleb, ačkoli předpokládáme, že to bude vyžadovat rozsáhlý vysvětlující poznámkový aparát.

Společensko-politická svoboda jednotlivých zemí bude čerpána ze zpráv organizace *Freedom House*, historické konotace evropského historického a volebního vývoje z knih Daniele Caramaniho či Françoise Futeta, a dalších zdrojů. Pro některé analytické výpočty byl použit software k analýzám volebních dat *ElectMach* vyvinutý v Brně na Masarykově univerzitě, tyto i ostatní výpočty byly provedeny autorem, který nese plnou odpovědnost.

Výzkum návazný na tuto práci by jednak mohl být veden směrem k dalšímu zpřesnění volebních dat, zvláště v problematičtějších zemích, za použití např. primárních pramenů v podobě oficiálních vládních dokumentů (*Government Gazzete*, apod., dle jednotlivých zemí), včetně doplnění o dodatečné volby ve volebních obvodech, kde byly z různých důvodů v řádném termínu odloženy, což by vyžadovalo bádání v archivech *Britské knihovny* v Londýně, knihovny Jihoafrické univerzity v Pretorii, Národní knihovně Jihoafrické republiky, případně až v národních nebo parlamentních knihovnách (archivech) jednotlivých zemí. Návazně na tuto práci by mohla být představena typologie stranických systémů v jihoafrickém regionu, na což v této práci není prostor, a problematika včetně teoretického ukotvení by vydala na samostatnou práci. A v neposlední řadě mohou být stejným způsobem analyzovány i ostatní regiony subsaharské Afriky, jednak samostatné země (např. v rámci studie), země v rámci regionu a regiony mezi sebou, nevyjímaje komparativní analýzu např. bývalých britských (francouzských, španělských) kolonií mezi sebou, apod., případně obdobná komparativní analýza prezidentských voleb a souvisejících výstupů.

1. Volební systémy

Obecně přijímaný fakt (vycházející z euroamerického pohledu) stanovuje jediný možný ('správný') mechanismus pro výběr zástupců pro správu země, a to prostřednictvím všeobecných, rovných, přímých a tajných voleb (Ellis 2000: 39, Gibbins a kol. 2014). Volební systémy jsou pak způsob, jakým jsou lidé 'nuceni' volit, určují, jak se budou počty hlasů převádět na počty křesel, ovlivňují chování voličů (Sartori 2011: 15), je to způsob, jak je vůle voličů transformována do konečné podoby zvoleného zastupitelského orgánu (Chytilík et al. 2009: 13).

S volbami se můžeme setkat již v antickém Řecku, nicméně kořeny novodobého (moderního) pojetí voleb sahají do 17. století, aby se v následujících stoletích rozvíjely až do dnešní podoby (Gibbins a kol. 2014). Jsou jedním ze způsobů výběru osob, které na základě získaného mandátu mají možnost rozhodovat o dalším vývoji dané země (bavíme-li se o volbách na národní úrovni); v současnosti jsou nejrozšířenějším způsobem legitimace zákonodárné moci, ačkoli v řadě zemí jsou zneužívány k potvrzování legitimacy tamního režimu a jejich základní funkce – možnost výběru zástupců – je silně limitována, až popřena (Chytilík et al. 2009: 13).

Existuje celá řada technik a způsobů, jak převést voličův hlas na konkrétní mandát. Navíc, každá technika má v sobě zakomponováno několik možností nastavení, které mají bezprostřední vliv na konečné výstupy voleb (Chytilík et al. 2009: 20). Hlavní a obecně uznávaná dělicí čára vede mezi principem, zda se hlasy přepočítávají v poměru či nikoli, tj. zda ústí do poměrného nebo většinového zastoupení. I vzhledem k různým variacím, stupňům a kombinacím, které oba systémy nabízejí, je celková klasifikace a typologie spletitou otázkou (Sartori 2011: 15), a existuje množství různých klasifikací, které mají menší či větší nedostatky (Chytilík et al. 2009: 20-47). Pravděpodobně nejobvyklejším (nejvhodnějším) způsobem, který se využívá pro klasifikaci, je dělení podle mechanismu, jímž jsou hlasy převáděny na mandáty (Chytilík et al. 2009: 21, srov. Mlejnek et al. 2010a: 9). Budeme-li brát v úvahu tento způsob, lze jasně identifikovat většinové a poměrné systémy, a to jako systémy navzájem se vylučující – jeden typ jako negativ druhého (Sartori 2011: 16), zároveň je však třeba vzít v úvahu také systémy smíšené, v nichž se k volbě jednoho tělesa využívá kombinace poměrných a většinových mechanismů (Sartori 2011: 17).

Techniku převodu hlasů na mandáty ovlivňuje celá řada faktorů, mezi nejkvalitnější patří volební formule a velikost volebního obvodu, dále bývá uváděna i podoba hlasování a další proměnné. Nejkomplexnější klasifikací operující s těmito kritérii

a představující prozatímní vyvrcholení linie klasifikací, které kladou důraz na velikost volebního obvodu a podobu hlasování, je klasifikace Reina Taagepera.³¹ Potenciální problém je však v kategorii systémů ve vícemandátových obvodech, kde se v jednotlivých subtypech setkávají systémy, které „*a priori nutí politické strany a voliče k zřetelně odlišným strategiím*“ (Chytilík et al. 2009: 23). V kategorii smíšených systémů mohou být problematickými systémy, ve kterých „*nominální složka³² není reprezentována volbami v jednomandátových obvodech*“ (Chytilík et al. 2009: 23). Autoři Gallagher a Mitchell v rámci svého přehledu odlišují (na základě šesti dimenzí, mezi nimiž ale nevytvářejí jednoznačnou hierarchii) velikost volebního obvodu (jednomandátový/vícemandátový), počet hlasů (jeden/dva), podobu hlasování (kategorická/dividuální/ordinální³³), volnost voliče při výběru jednotlivých kandidátů (v rámci strany nelze vybrat konkrétního kandidáta/lze vybrat konkrétního kandidáta v rámci strany/lze vybrat konkrétního kandidáta v rámci strany i napříč stranami), počet úrovní, na kterých dochází k distribuci mandátů (jedna úroveň/dvě úrovně na stejné úrovni/dvě úrovně, jedna nižší, jedna vyšší/tři úrovně - nižší, střední, vyšší), opatření snižující míru proporcionality (malé obvody, umělá klauzule a malapportionment³⁴; Gallagher a Mitchell 2005: 8-9, citováno z Chytilík et al. 2009: 23-24). Výhodou této struktury, jak uvádí R. Chytilík a kol., je zahrnutí řady dimenzí, které jsou pro výzkum relevantní, na druhou stranu, ne vždy jsou dostatečně zohledňovány, a nevýhodou je komplikovanost (Chytilík et al. 2009: 23-24).

Vzhledem k množství přístupů vycházíme v naší práci z klasifikace kolektivu autorů R. Chytilík, J. Šedo, T. Lebeda a D. Čaloud. Autoři vymezili čtyři základní odlišné formule volebních systémů, které jsou objektivně rozlišitelné. Základním kritériem této klasifikace je „*způsob přidělování mandátů na úrovni volebního obvodu*“ (Chytilík et al. 2009: 47), který odlišuje několik kategorií: (1.1) většinové volební systémy, v nichž jsou veškeré mandáty na úrovni volebního obvodu přidělovány jedné listině

---

³¹ Základem klasifikace je velikost voleného shromáždění, velikost volebního obvodu a podoba hlasování (Taagepera 2007, citováno z Chytilík et al. 2009: 22-23).

³² Termín je používán pro většinové i semiproporční hlasování především v rámci smíšeného systému, vyjadřuje fakt, že v této složce volič vybírá konkrétního kandidáta. Protipólem v rámci smíšeného volebního systému je listinná složka, ve které volič vybírá z kandidátních listin (Shugart-Wattenberg 2003, citováno z Chytilík et al. 2009: 23).

³³ Dividuální podoba hlasování znamená, že hlas lze rozdělit mezi více stran (oproti volbě kategorické), ale zároveň není stanoveno pořadí preferencí (na rozdíl od volby ordinální; Chytilík et al. 2009: 24).

³⁴ Jde o nerovnoměrnou velikost volebních obvodů ve smyslu nerovnoměrného počtu voličů proti počtu volených mandátů napříč volebními obvody (ať již manipulací nebo z důvodu, že po delší dobu neproběhla změna hranic volebních obvodů reflektující počet obyvatel), takže některé volební obvody mají v zastupitelském orgánu více zástupců, než odpovídá počtu obyvatel daného obvodu (srov. Chytilík et al. 2009: 18).

(resp. jednomu kandidátovi, neboť se zpravidla používají v jednomandátových volebních obvodech); (1.2) poměrné volební systémy, v nichž se na úrovni volebního obvodu dělí mandáty (přibližně) v souladu s poměrem hlasů mezi jednotlivými kandidátkami; (1.3) semiproporční volební systémy, u nichž je na úrovni volebního obvodu využita většinová technika ve smyslu přidělení mandátů kandidátům s největším počtem hlasů (bez ohledu na poměr hlasů mezi nimi), ale není zaručeno, že všechny mandáty připadnou jedné kandidátce; (1.4) smíšené volební systémy, ve kterých je část mandátů přidělována podle nominální/většinové a část podle poměrné techniky s dodatečnou podmínkou, že obě techniky by měly mít reálný vliv na výslednou podobu voleného orgánu (Chytilík et al. 2009: 47). Každá kategorie má pak několik subkategorií (Chytilík et al. 2009: 48).

1.1 Většinové volební systémy

Výstupy tohoto typu volebního systému bývají disproporční, stabilita vlád bývá naopak vyšší, neboť je povětšinou jednobarevná, tvořená představiteli jedné vítězné strany (která získala ve volbách většinu mandátů).³⁵ Většinové volební systémy nabízejí voličům individuální kandidáty, voličova volba se koncentruje a nakonec zužuje do jedné alternativy, vítěz 'bere vše' (Sartori 2011: 15). Ve většinových volebních systémech se nehledí na vytvoření (zvolení) parlamentu, který by odrážel rozdělení hlasů, jejich hlavním cílem (jako každého volebního systému) je sice zvolení zastupitelského orgánu (parlamentu), ale zároveň – jakožto takřikajíc nezbytná podmínka – určení jasněho vítěze, zvolení (stabilní, silné) vlády (Sartori 2011: 17).

Většinové volební systémy bývají kladně hodnoceny především ze čtyř důvodů – pomáhají zvolit vládnoucí většinu, a tím i vládu; redukuje fragmentaci systému politických stran; vytvářejí přímější vztah mezi voliči a jejich reprezentanty; vedou k vyšší kvalitě volených držitelů úřadů (Sartori 2011: 66). Má to však i své opačné stránky – pokud bychom totiž od zavedení většinového systému očekávali, že 'okamžitě a vždy' vytvoří dvoustranický systém a tím i vládnoucí většinu a stabilní vládu, byli bychom v řadě případů zklamáni. Pokud totiž chybějí podmínky, které to umožní, jde o očekávání neodůvodněné (Sartori 2011: 66) a nejsilnější argument pro většinové systémy se rázem stává sám silně podmíněným, a dokonce „*mylným argumentem všude tam,*

---

³⁵ Předpoklad vychází z evropské zkušenosti fungování tohoto typu volebního systému, výzkum fungování v zemích (jižní) Afriky je předmětem této práce.

kde je stranický systém nedostatečně strukturován a kde jsou odolávající voliči nedostatečně rozptýleni“ (Sartori 2011: 66).

Redukce fragmentace je v podstatě platná, 'umí' redukovat či udržovat počet relevantních stran na nízké úrovni (Sartori 2011: 67), ale jak uvidíme později, většinový systém může přinést i početný multipartismus, a to opakovaně. Třetí argument, o vytváření silnějších vazeb mezi poslancem a voličem, je diskutabilní z hlediska prosté matematiky – závisí na počtu voličů v jednotlivých obvodech. Vezmeme-li totiž volební obvody, kde je např. 50 000 voličů, hlas jednoho voliče má váhu jedné padesátitisíciny, a co teprve velké země, kde je v jednom volebním obvodu voličů v řádech stovek tisíc? A to (navíc) není to nejpodstatnější, protože z těch desítek tisíc voličů ne všichni jsou voliči vítězného kandidáta, takže se může stát, že i více než polovina³⁶ voličů/obyvatel není reprezentována 'vůbec'³⁷. Výhoda přímější vazby zastupitel/volič se v tomto ohledu vytrácí. Ve své podstatě správnější by bylo konstatování, že vítězný kandidát reprezentuje obvod jako celek, než že existuje přímější vazba mezi voliči a reprezentanty (Sartori 2011: 67-68). I přesto je oproti poměrným systémům výhodou personalizace, tj. konkrétní jedna osoba, na kterou se voliči daného obvodu mohou obracet se svými záležitostmi, konkrétní osoba, na kterou mohou být kladeny požadavky, na kterou mohou být 'svaleny' nedostatky. Posledním vyzdvihovaným kladem je vyšší kvalita volebních držitelů úřadů, zde ale záleží na skutečnosti, zda je ten který volební obvod nejistý, nespolehlivý (z hlediska podpory voličů pro danou stranu, která kandidáta navrhuje) či se jedná o volební obvod spolehlivý, jistý. Tzn., pokud má strana v konkrétním volebním obvodu takovou podporu, že si je jistá, že vždy vyhraje, může nasadit i kandidáta, který bude mít funkci 'za odměnu', nikoli pro své kvality; naopak ve volebních obvodech, kde je rozložení podpory mezi voliči vyrovnané i pro další stranu (strany), musí se strany snažit nasadit 'toho nejlepšího', pro voliče (z hlediska osobních a profesních kvalit) nejpřitažlivějšího³⁸ (Sartori 2011: 68).

Většinové volební systémy se dělí na podkategorie, z nich některé působí z hlediska klasifikace problému (především při využití ve vícemandátových obvodech).

---

³⁶ To souvisí s množstvím kandidátů, mezi které mohou být hlasy rozděleny a zároveň s konkrétním typem většinového volebního systému.

³⁷ Reprezentována v podstatě samé samozřejmě je, protože zvolený poslanec reprezentuje celý volební obvod (srov. Sartori 2011: 68), ale logika je taková, že značná část obyvatel-voličů je tímto reprezentována poslancem, kterého nechtěla, nepreferovala, nevolila.

³⁸ Což ale stále nemusí být zcela pravda ve smyslu 'toho nejlepšího' po stránce osobnostních a odborných kvalit, protože strana může - s cílem získat mandát - nasadit jako kandidáta pro společnost veřejně známou a populární osobnost (a ne, že by se to nedělo – kandidují herci, sportovci,...), která získá hlasy pouze díky své popularitě (osobnostně-odborné kvality jsou ve většině případů podružné).

Do kategorie většinových volebních systémů jsou řazeny: systém prvního v cíli (FPTP); dvoukolové (vícekolové) hlasování, které může být dále děleno; doplňkové hlasování; alternativní hlasování a blokové hlasování (Chytilík et al. 2009: 48).

1.1.1 Systém prvního v cíli (FPTP)

Mezi nejznámější, nesporné a klasifikačně nejjednodušší většinové volební systémy patří 'FPTP' (*First Past the Post, plurality system, systém prvního v cíli, single member plurality, relative majority system, jednokolový většinový systém, prostý většinový systém*), který probíhá v jednomandátových obvodech jednokolovým hlasováním; kandidát, který získá nejvíce hlasů, získává automaticky mandát, aniž je brán ohled na většinu, kterou dosáhl (Chytilík et al. 2009: 26). V situaci dovedené do extrému, ze čtyř kandidátů, z nichž by A získal 5000 hlasů, B 5001, C 5002 a D 5003, by kandidát D získal mandát, protože dostal nejvíce hlasů a na nic jiného není brán zřetel. Právě tento volební systém je charakteristický pro Spojené království, ale také (z hlediska jihoafrického regionu) pro Botswanu, Lesotho do voleb 2002³⁹, Malawi, nepřímo Svazijské království, Zambii či Zimbabwe, které ho takřikajíc podědily po svém koloniálním protektorovi.

Ostatní varianty většinového volebního systému v jednomandátových obvodech vyžadují zisk vyšší podpory, než pouhý (prostý, předem nedefinovaný) nejvyšší počet hlasů v prvním kole. Je samozřejmě možné, že vítěz může být znám již po prvním kole, ale to pouze za předpokladu, že splní předem stanovený limit.

1.1.2 Alternativní hlasování

Volič hlasuje tím způsobem, že seřadí kandidáty od nejvíce po nejméně preferované. Nezáská-li žádný z kandidátů po sečtení preferencí nadpoloviční většinu hlasů, vyškrtne se kandidát s nejméně preferenčními hlasy a jeho hlasy jsou přenášeny podle následných preferencí těm, kdo zůstali 've hře'. Vyškrtávání nejslabších a převod následných preferencí těchto kandidátů na zbyvší kandidáty pokračuje, dokud některý z kandidátů nepřekročí stanovený limit, tj. nezíská nadpoloviční většinu hlasů (Chytilík et al. 2009: 27; Sartori 2011: 17-18).

1.1.3 Dvoukolový systém (absolutní většinový systém)

G. Sartori se o dvoukolovém systému vyjadřuje jako o '*do velké míry zvláštním systému*' (Sartori 2011: 24) – na jedné straně umožňuje voličům volit dvakrát, takže na základě výsledků prvního kola mohou přeorientovat své preference do kola druhého,

---

³⁹ Ve volbách 2002, 2007 a 2012 smíšený volební systém.

a na straně druhé jde o velice pružný systém, který umožňuje většinové, ale i poměrné mechanismy.⁴⁰

Možnost volit dvakrát je zvláštností a základní charakteristikou tohoto systému. Volič má v prvním kole možnost svobodně vyjádřit svou největší preferenci, na základě výsledků prvního kola má pak možnost svou preferenci buď přeorientovat (Sartori 2011: 24), nebo potvrdit dle toho, kteří z kandidátů do druhého kola postoupili. Díky této možnosti, která dvoukolový systém odlišuje od FPTP, má volič šanci zvolit ve druhém kole sice méně, ale stále preferovaného kandidáta, pokud jeho hlavní favorit nepostoupil (Sartori 2011: 75-76, 80). Zvyšuje se tak šance, že většina voličů ve volebním obvodu bude reprezentována, a to kandidátem, kterého více či méně preferovali (oproti FPTP, kde vítězný kandidát může mít podporu - a tím reprezentovat - i méně než polovinu voličů). Obdobnou možnost mají ale také politické strany, které na základě výsledků kola prvního mohou vyjednávat s programově blízkými stranami o vzájemné podpoře svých kandidátů v jednotlivých volebních obvodech. Strany, které tuto možnost znají, jsou zároveň do jisté míry nuceny, aby mírnily důraz na ideologii a vyhranění se, protože by tím ztrácely půdu pro vyjednávání.⁴¹ Dvoukolový systém „*trestá ideologickou politiku a odměňuje politiku pragmatickou*“ (Sartori 2011: 77).

Rozhodujícím kritériem, na jehož základě je dvoukolový systém dále členěn, je počet kandidátů, kterým je umožněno zúčastnit se druhého kola (srov. Sartori 2011: 25). V této souvislosti se rozlišuje otevřenost druhého kola – od uzavřeného (pouze dva kandidáti z prvního kola, kteří získali nejvíce hlasů) až po otevřené druhé kolo (není vyřazen žádný z kandidátů, kteří se účastnili prvního kola, případná neúčast ve druhém kole závisí pouze na rozhodnutí jednotlivých kandidátů⁴²). Počet kandidátů do druhého kola může také limitovat stanovení prahu (minimální % hlasů, které je nutné získat), všichni kandidáti, kteří tento umělý práh překročí, jsou vpuštěni do druhého kola.⁴³

---

⁴⁰ Většinový je v jednomandátových obvodech a poměrný ve vícemandátových obvodech. V současné době ale nenalezneme žádný příklad dvoukolového hlasování ve vícemandátových obvodech (Sartori 2011: 24-25).

⁴¹ Dvoukolový systém v jisté míře redukuje počet stran. I když tuto redukci nelze zobecnit, lze docela dobře říci, který druh stran bude tímto systémem značně znevýhodněn. Jedná se o antisystémové (= extremistické, extrémní a izolované) strany (Sartori 2011: 79).

⁴² Případně stranické politice a strategii, kdy může být např. uzavřena dohoda mezi některými stranami, že v jednotlivých obvodech stáhnou svého slabšího kandidáta a tím nepřímo podpoří kandidáta druhé strany; předpokladem je ale rovnoměrná podpora pro obě tyto strany, aby z toho mohla v jednom obvodě profitovat jedna, v druhém druhá... (srov. Sartori 2011: 76).

⁴³ G. Sartori v této souvislosti dodává: „... jak otevřený, nebo naopak, jak omezený by měl přístup do rozhodujícího utkání být? Zde dávám přednost polootevřenému či polouzavřenému řešení – připuštění tří nebo čtyř kandidátů“ (Sartori 2011: 78). My s touto Sartoriho preferencí nesouhlasíme, oproti G. Sartorimu se domníváme, že připuštění 3-4 kandidátů by zbytečně komplikovalo situaci, zvyšovalo příležitost pro korupční jednání a zároveň snižovalo kvalitu celého volebního systému. Příkladně se proto k uzavřené variantě, která ve druhém kole umožňuje vybrat

Z hlediska polarizovaných společností a nepříznivých politicko-společenských podmínek je důležité, že - ačkoli v podstatě žádný volební systém nemůže sám o sobě se stoprocentní jistotou zaručit akceschopné vlády a většinové volební systémy (obecně) nejsou vhodné pro tyto společnosti - konkrétně dvoukolové většinové systémy představují zajímavou výjimku pro toto prostředí využitelnou, neboť hendikepují nejvzdálenější (extrémně levicové i extrémně pravicové) strany a preferují levo-/pravostředové umírněné strany, což *by mohlo* vládnutí v nepříznivých podmínkách usnadňovat (Sartori 2011: 82).

1.2 Poměrné volební systémy

Poměrný volební systém je nejčastěji charakterizován jako systém, který produkuje proporční výsledky, podoba zastupitelského sboru by měla směřovat k přesnému vyjádření poměru výsledků voleb ve složení komory, tzn., počet mandátů jednotlivých stran by měl proporcionálně odpovídat počtu obdržených hlasů⁴⁴ – tato proporcionalita se ale může pohybovat od téměř dokonalého poměru hlasy/mandáty k poměru značně nedokonalému, poměrná reprezentace tak může být nakonec i velmi nepoměrná (Sartori 2011: 16, Lebeda 2011: 425). Oproti většinovým systémům se v poměrných systémech vítězství dělí a je třeba získat dostatečný podíl, voliči nejsou nuceni své hlasy koncentrovat a rozsah jejich volby může být široký. V poměrných systémech se ve většině případů volí stranické kandidátní listiny, oproti konkrétním kandidátům v systémech většinových (Sartori 2011: 15).

Předností a základní 'starostí' poměrných systémů je jejich spravedlnost zastoupení, tj. aby získané mandáty odpovídaly počtu získaných hlasů. (Sartori 2011: 70). Je jim však vyčítána nadměrná fragmentace, kterou umožňují, malá citlivost k požadavku akceschopné vlády, slabá vazba zastupitel/volič a také do jisté míry uměle vytvořená nepoměrnost daná konkrétním nastavením proměnných. Fragmentaci zapříčiněné poměrným systémem lze předejít, pokud se volební inženýři uchýlí k 'nečisté' variantě poměrného systému (tzn. např. stanovení volební klauzule). Počet relevantních stran se pak průměrně pohybuje mezi 3-5 stranami, což nepředstavuje

---

ze dvou nejúspěšnějších kandidátů, kdy vítěz vždy získá nadpoloviční většinu hlasů. Toto nastavení dělá z dvoukolového hlasování velmi silný systém; jeho síla se snižuje s postupným otevíráním druhého kola (všichni, kdo překročí danou volební klauzuli); nejslabší je, pokud žádná klauzule stanovena není a všem kandidátům je umožněn přístup do druhého kola (srov. Sartori 2011: 80-81).

⁴⁴ Ústavy některých států výslovně určují i volební pravidla a to, že musejí respektovat princip poměrného zastoupení. To, že by počet mandátů *měl* odpovídat počtu hlasů, tzn., respektovat principy proporcionality ale určité neznamena, aby byl poměrný systém 'poměrný v maximální míře' (Taagepera 2000, citováno z: Novák 2004: 449).

nikterak vysokou míru fragmentace.⁴⁵ Problém skutečně nastává v případě čistého poměrného systému (tzn. bez omezení) ve spojitosti s extrémním pluralismem⁴⁶ a polarizací⁴⁷ (Sartori 2011: 70). Druhá výtká, malá akceschopnost vlády, souvisí především s otázkou, zda je koaliční vláda nutně 'horší' (Sartori 2011: 71)? Oproti většinovým systémům je proces reprezentace procesem o dvou oddělených krocích – voliči nejdříve zvolí parlament, a ten pak rozhodne (do značné míry nezávisle, veden vnitrostranickými zájmy), kdo bude vládnout a jak dlouho. Otázka koaliční vlády je pak spojena s její životností/stabilitou⁴⁸, stanovením odpovědnosti (což je skutečně těžké určit, k neúspěchu a odpovědnosti se v koaličních vládách žádá ze stran obvykle nehlásí, vina je svalována na 'ty druhé'), a se schopností skutečně vládnout (to závisí na okolnostech – počtu koaličních partnerů, zda je koalice sjednocená či konfliktní a na celkové polarizaci systému). Poměrné systémy tedy nevedou automaticky k hašteřivé, ochromené koaliční vládě - ano, znesnadňují odpovědnost a své kroky halí 'kouřovou clonou', ale tato clona usnadňuje vzájemné ústupky, bez nichž se koaliční partnerství neobejde⁴⁹ (Sartori 2011: 71-72).

---

⁴⁵ Stranický systém, v němž lze nalézt tři až pět/šest stran (srov. Sartori 2005: 136), z nichž ani jedna nedosahuje většiny a každá z nich je relevantní (tzn., má koaliční nebo vyděračský potenciál) označuje G. Sartori jako umírněný (resp. omezený) pluralismus (Sartori 2005: 185-199).

⁴⁶ Extrémní pluralismus spojuje Sartori s polarizovaným pluralismem, který má dle něj osm charakteristických rysů – nejhlavnější jsou: přítomnost antisystémových stran (stran, pro které demokracie není nejlepší/jedinou možnou formou vlády; např. komunisté, fašisté); přítomnost dvoustranných opozicí, tzn., že existují dvě navzájem se vylučující opozice (strany, bloky), které nemohou spojit své síly ('protopozice'); přítomnost středové strany nebo skupiny středových stran; polarizace, ve smyslu ideologické vzdálenosti mezi krajními póly levo-právěho spektra; odstředivé sklony, tzn., odklon hlasů (voličů) stran středu směrem k jednomu z extrémních krajů politického spektra; a další (Sartori 2005: 135-151).

⁴⁷ V tomto případě ideologická vzdálenost mezi levicí a pravicí. Čím větší ideologická propast je mezi oběma krajními póly a jejich přívrženci, tím problematičtější se stranický systém (a obecně společensko-politická situace) stává. Srov.: „V polarizované politické obci jsou si jak voliči, tak strany navzájem cizí, stojí daleko od sebe a z toho plyne, že je pro ně těžké a z volebního hlediska nevděčné na čemkoli se shodnout“ (Sartori 2011: 71).

Srov.: V polarizované společnosti žádný model nefunguje spolehlivě; pokud je polarizace silná, poměrný systém a multipartismus mohou pomoci stranám středu (= umírněným), aby přežily – a s nimi i systém (minimálně tak dlouho, dokud budou přetrvávat středové názory ve společnosti, tj. podpora levostředových, resp. pravostředových stran). Na druhou stranu v polarizované společnosti, při poměrném systému a multipartismu je vytváření nových extremistických stran v podstatě nevyhnutelné, a to pak snižuje podporu středových-umírněných stran (Dahl 1965, Novák 2001, citováno z: Novák 2001: 32). Pro společnosti ideologicky značně antagonistické by však poměrný systém byl cestou do záhuby, vhodnější je většinový systém (ideálně dvoukolový nebo alternativní hlasování), neboť značně limituje právě extremistické a antisystémové strany. Určitou nevýhodou je, zvláště v zemích, kde ještě není strukturovaný stranický systém, že právě utváření strukturovaného systému stran ztěžují. Co je tedy podstatné, zvláště pro polarizované společnosti a nepříznivé politicko-sociální podmínky, je třeba vycházet z konkrétní situace, nezobecňovat a odmítnout názor, že poměrný systém je vždy lepší (Novák 2001: 32-33); slovy Aristotela jde o to hledat nejlepší řešení, ale zároveň i řešení nejvhodnější, které odpovídá daným konkrétním podmínkám (tzn. řešení, které je reálně možné; Aristoteles 1998: 147-148). Srov. též předchozí poznámka.

⁴⁸ Tzn., zda je koaliční vláda silná (složená z co nejméně partnerů) a koaliční partneri s koalicí ztotožnění, ochotní být v ní zaangażováni celé funkční období a připraveni ji bránit před 'útoky' opozice. Dle G. Sartoriho stabilita vlády znamená její trvání – a zároveň doplňuje, že stabilita vlády nemá nic do činění s její akceschopností, protože vláda může být stabilní (= dlouhotrvající), ale neschopná, životnost/trvání/stabilita není ukazatelem výkonnosti a akceschopnosti (srov. Sartori 2011: 122-125).

⁴⁹ Srov.: Karl R. Popper: Poměrné zastoupení napomáhá stranické fragmentaci, v jejímž důsledku je nutné uzavírat často i různorodé koalice nebo vládnout menšinově, kdy vláda není schopna provádět politiku, jakou si předsevzala, žádá z vládních stran není odpovědná, jedna strana svaluje vinu za neúspěchy na druhou. Je pak tedy obtížné zbavit se vlády, protože i když dosavadní vládní strany ztratí většinu, je možno sestavit jinou koalici

Uzákonění poměrných systémů na konci 19. století působilo užitečně a nepostradatelně. Díky praxi koaličních vlád získaly přístup k moci i do té doby vyloučené politické strany (především socialistické) a díky tomu postupně akceptovaly buržoazní stát; jejich podíl na moci nebudil takový strach, čistě socialistická vláda by byla nebezpečným experimentem (Sartori 2011: 72-73). „*Poměrné zastoupení a koaliční vlády mohou,*“ jak uvádí G. Sartori, a pro nás je zajímavé z hlediska Afriky, „*'problematickým společenstvem' pomoci překonat těžká období a zabránit rozkolům. To jinými slovy znamená, že bez poměrného zastoupení by se z problematických společenství mohly docela dobře stát 'nemožné společnosti'*“⁵⁰ (Sartori 2011: 73).

Do kategorie poměrných volebních systémů jsou řazeny: (1.2.1) listinné poměrné volební systémy, (1.2.2) smíšeně personalizované systémy poměrného zastoupení a (1.2.3) systém jednoho přenosného hlasu (Chytilík et al. 2009: 48, Lebeda 2010a: 19).

1.2.1 Listinné poměrné volební systémy

Listinné poměrné systémy, úzce spjaté s rozvojem zastupitelské demokracie, rozšiřováním volebního práva a rozvojem masových stran, jsou definovány prostřednictvím svých proměnných, kterými lze jejich výstupy a vlastnosti utvářet a ovlivňovat. Lze tak dosáhnout vysoké proporcionality, ale také vysoké disproporcionality. Pomineme-li, že současná politologie v podstatě nedisponuje všeobecně uznávanou definicí proporcionality, i neexistenci neutrálního vzorce (indexu) pro výpočet (Lebeda 2008: 29), tak i z logiky věci vyplývá, že proporcionalita nikdy nebude, a ani nemůže být úplně přesná. Vždy bude některá strana (buť v malé míře) nadreprezentována, jiná (buť v malé míře) podreprezentována, protože hlasy v řádech milionů se převádí na mandáty v řádech stovek.

Dokonalá proporcionalita je v praxi nedosažitelná, nicméně lze konstatovat, že poměrný volební systém ve svém 'základním'⁵¹ nastavení *relativně přesně* odráží

---

a (spolu-)vládnout dál. S tím se pojí i významná role menších a malých stran, které mnohdy bývají jazýčkem na vahách a následný podíl na moci a vliv těchto stran je neadekvátně vyšší, než kolik by odpovídalo počtu obdržovaných hlasů/mandátů (Popper 1998, citováno z Novák 2001: 23-24).

⁵⁰ Je třeba poznamenat, že tento předpoklad vychází, domníváme se, z evropské zkušenosti fungování poměrného systému a koaličních vlád; skutečnost Afriky je, domníváme se, jiná, poměrný systém zde má podobné výstupy jako systém většinový, koaliční vlády neexistují a pokud by existovaly, lze vyjádřit domněnku, že by ve většině případů nebyly klíčovým faktorem pro překonání *těžkého období* a nezabraňovaly by (svou podstatou) rozkolům, naopak by v mnoha případech k rozkolům přispěly a *těžké období* zapříčinily. A to z důvodu, že primárním zájmem držitelům moci, zdá se, není rozvoj země, ale vlastní mocenské ambice.

⁵¹ Celá země jako jeden volební obvod, neexistence uzavírací klauzule, Hareova kvóta ve spojení s metodou největších zbytků pro přepočítání hlasů na mandáty (resp. D'Hondtův dělitel namísto kvóty – více o problematice 'nejpoměrnější' formule viz Lebeda 2006b).

poměr obdržených hlasů (Lebeda 2001a: 425, Lebeda 2008: 24). Přesnost, objektivita či jistá 'spravedlnost' převodu hlasů na mandáty v relativně objektivním poměru k hlasům však může být narušena až potlačena mnoha proměnnými. Poměrné systémy totiž skrývají prostředky, kterými lze ovlivňovat konečné výstupy, které mohou být vysoce proporční nebo také vysoce disproporční, podobné výstupům FPTP (Lebeda 2001a: 425, Lebeda 2008: 24, srov. Sartori 2011: 20). Dvěma nejdůležitějšími proměnnými⁵², nad nimiž panuje mezi experty na volební systémy široká shoda, jsou *velikost volebního obvodu a volební formule*, dále jsou významnými proměnnými *uzavírací klauzule a počet a charakter skrutinií* (i když zde obecná shoda již nepanuje; Lebeda 2001a: 426-427, Lebeda 2008: 24, srov. Chytilík et al. 2009: 184, srov. Sartori 2011: 20). „*Nejsou to faktory jediné, ale nejzávažnější. Jejich účinky se mohou navzájem překrývat, tlumit, umocňovat, nebo na sobě mohou být nezávislé*“ (Lebeda 2001a: 427, Lebeda 2008: 28).

1.2.1.1. Velikost volebního obvodu

Velikost volebního obvodu, označována M (magnitude), vůbec nesouvisí s geografickou rozlohou, počtem obyvatel nebo voličů či jinými faktory, ale jen a pouze s počtem mandátů, které se v daném obvodu volí/rozdělují⁵³ (Lebeda 2008: 63, srov. Sartori 2011: 21). Je jedním z nejdůležitějších faktorů, který určuje míru dis-/proporcionality⁵⁴, a obecně lze konstatovat: *čím je větší volební obvod, tím je větší proporcionalita a čím je menší volební obvod, tím se proporcionalita snižuje*, či jinak řečeno: *se vzrůstající velikostí volebního obvodu roste proporcionalita, se snižující se velikostí volebního obvodu roste disproporcionalita* (Lebeda 2008: 63, srov. Sartori 2011: 21), nejproporčnějších výsledků tedy lze dosáhnout, rovná-li se volební obvod celé zemi. G. Sartori nabízí ještě jiný úhel pohledu: čím menší je volební obvod, tím větší je odpad

---

⁵² „*Za proměnnou můžeme považovat pouze takový faktor, který je ze své podstaty nezávislý na jiných proměnných a při konstruování volebního systému lze jeho vlastnost definovat přímo. Jedná se o mechanismy, které jsou primárně nastavené a nejsou důsledkem jiných daností. Musí mít prokazatelně významný vliv na výslednou reprezentaci, proporcionalitu a volební výsledky*“ (Lebeda 2008: 25).

⁵³ Jsou situace, kdy skutečnou velikost volebního obvodů nemůžeme předem určit přesně – v případě využití konkrétních typů formulí pro přepočítání hlasů na mandáty, které ze své podstaty nerozdělí všechny mandáty na úrovni prvního skrutinia a zbylé nerozdělené mandáty se přesouvají do dalšího skrutinia, není možné určit skutečnou velikost, pouze nějaký předpokládaný odhad, proto je vhodnější za velikost volebního obvodu považovat „*nikoli počet mandátů, který mu byl předem přisouzen, ale počet mandátů, který se v obvodě skutečně přidělil*“ (Lebeda 2008: 72).

⁵⁴ Srov. „*Počet mandátů přidělovaných ve volebním obvodu má silnější dopad na proporcionalitu, než jakékoli další faktory*“ (Taagepera a Shugart 1989, citováno z Lebeda 2001a: 428).

hlasů, což znamená více hlasů, které nedosáhly na vítězství a jsou tak ztracené (Sartori 2011: 21-22), či jinak vyjádřeno propadlé, 'promarněné' a vzniká disproporce.⁵⁵

Někteří badatelé šli v tématu velikosti volebních obvodů ještě dále a snažili se určit, jaká velikost volebního obvodu je 'malá', 'střední' či 'velká'. D. Nohlen tak rozlišuje malé volební obvody (2-5 mandátů), středně velké volební obvody (6-10 mandátů) a velké volební obvody (více než 10 mandátů), podobně R. Taagepera a Shugart definují nízkou (2-4), střední (5-9) a vysokou (10 a více) velikost (srov. Lebeda 2001a: 428). Odlišně, avšak vágně zmiňuje velikostní typy i G. Sartori, který považuje za velmi malé obvody dvou- až pětimandátové a za středně malé maximálně devíti-desítimandátové (Sartori 2011: 21); střední či středně velké a velké neuvádí.

Při velké velikosti volebního obvodu je zastoupení strany v parlamentu téměř zrcadlovým odrazem podílu získaných hlasů od voličů. K takovéto situaci, dle výzkumu, dochází při velikosti obvodu $M=20$ a větší (Shugart 2000, citováno z: Lebeda 2008: 64). Na druhou stranu, „čtyřmandátové a menší obvody produkují uměle vytvořené většiny (*manufactured majorities*). Pětimandátové obvody jsou již považovány za obvody produkující relativně proporční výsledky. Autoři [Taagepera a Shugart, 1989, pozn. autor] však připouštějí, že v případě většího počtu stran může být $M=5$ stále spíše disproporční, tzn., že se zmíněná hranice posouvá mezi $M=5$ a $M=6$ “ (Taagepera a Shugart 1989, citováno z: Lebeda 2001a: 428). Tyto poznatky lze považovat za obecně platné, nelze však pominout vliv počtu stran⁵⁶ a jejich poměrnou velikost danou procentem získaných hlasů, a vliv (resp. účinek) volební formule, který může být zcela zásadní (Lebeda 2001a: 429, srov. Lebeda 2008: 65-66) a 'změnit pravidla hry'.

1.2.1.2. Volební formule

Metody, s jejichž pomocí se v poměrných volebních systémech převádějí počty hlasů na počty mandátů, nejčastěji mají podobu vzorců. Prostá logika 'kolik procent obdržených hlasů, tolik procent mandátů' může nabýt zcela nečekaných podob, neboť „volební formule dokážou značně ovlivnit volební výsledek a jeho proporcionalitu, zvláště jsou-li aplikovány ve velmi malých volebních obvodech“ (Lebeda 2008: 76). Volební formule se dělí dle principu, na jehož základě jsou hlasy přerozdělovány,

---

⁵⁵ Proporcionalita deformovaná malými volebními obvody se naopak v jisté míře obnovuje, když existuje další úroveň přerozdělování mandátů, kde se spojí promrhané hlasy strany z jednotlivých obvodů (Sartori 2011: 22).

⁵⁶ Ke zlomu v míře disproporcionality může v případě malého počtu stran (2-4 strany) dojít dříve, než Taagepera a Shugart předpokládali, a to mezi velikostí obvodu $M=3$ a $M=4$, jak je patrné z výzkumu T. Lebedy (Lebeda 2008: 66).

na dvě hlavní skupiny: *volební kvóty* a *volební dělitele* (Lebeda 2001a: 430-431, Lebeda 2008: 76).

Volební kvóty pracují s celkovým počtem odevzdaných hlasů (*votes*, V) a celkovým počtem mandátů (*seats*, S). Výsledkem je kvóta (*quota*, Q), s jejíž pomocí jsou politickým stranám následně přidělovány mandáty. Základní nevýhodou kvót (ve většině případů) je jejich neschopnost rozdělit všechny mandáty, proto jsou obvykle spojovány s dalšími metodami, nebo se využívá více skrutinií (úrovní) pro přepočtení hlasů na mandáty. Základní kvótou je Hareova kvóta, ostatní kvóty jsou od ní účelově odvozeny⁵⁷. Počet všech platných hlasů je podělen počtem všech mandátů ($Q = V/S$), tím se zjistí, kolik hlasů připadá na jeden mandát. Každá strana pak obdrží tolik mandátů, kolikrát se hodnota kvóty vejde do celkového počtu obdržených hlasů. S téměř stoprocentní jistotou lze konstatovat, vezmeme-li v úvahu, že se statisíce (milióny) obdržených hlasů přepočítávají na desítky (stovky) rozdělovaných mandátů, že není možno přidělit všechny mandáty, protože počty zbylých hlasů jednotlivých stran již nedosahují hodnoty kvóty, tudíž zbývají nevyužité hlasy a zároveň nerozdělené mandáty. Přistupuje se tedy většinou k metodě největších zbytků, kdy zbylé mandáty postupně obdrží ta strana, která má nejvíce zbylých hlasů.⁵⁸ Přestože bývá Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků obvykle hodnocena jako jedna z nejproporčnějších volebních formulí, je třeba mít na zřeteli souvislost s definicí proporcionality, v krajních situacích může být Hareova kvóta dokonce velmi disproporční ve prospěch malých stran (Lebeda 2008: 79).⁵⁹

Volební dělitele přidělí všechny mandáty hned na úrovni prvního skrutinia, odpadá tedy problém dodatečných metod pro dorozdělení zbylých mandátů. Mandáty, na rozdíl od volebních kvót, nejsou přiděleny najednou, ale postupně, na základě aktuálních průměrů hlasů. Základním dělitelem je D'Hondtův dělitel, který dělí počet obdržených platných hlasů každé strany řadou čísel 1, 2, 3, 4, 5, atd. Ze všech

---

⁵⁷ Hagenbach-Bischoffova kvóta je modifikací Hareovy kvóty s cílem přidělit více mandátů hned v prvním skrutiniu, logika je taková, jako by se rozdělovalo o mandát více, tj. $Q = V/(S+1)$. Kvóta Imperiali a posílená kvóta Imperiali (pozor nezaměnit s dělitelem Imperiali, viz níže) – modifikace Hareovy kvóty v duchu cíle přidělit co nejvíce mandátů v prvním skrutiniu, pro výpočet uměle zvyšují počet rozdělovaných mandátů, tj. $Q = V/(S+2)$, event. $Q = V/(S+3)$. Podstatnou nevýhodou těchto modifikací je zvyšující se pravděpodobnost přidělení více mandátů, než je ve skutečnosti k dispozici. Více k problematice volebních kvót viz T. Lebeda (Lebeda 2008: 76-86).

⁵⁸ Více k problematice přidělování zbylých mandátů viz T. Lebeda (Lebeda 2008: 86).

⁵⁹ Definice Hareovy kvóty jako jedné z nejproporčnějších formulí vychází z výstupů indexů disproporcionality (především Loosemore-Hanby, Least squares index, Rae index), které jsou ale spojeny se stejnou (matematickou) logikou; z výzkumu T. Lebedy, za použití alternativního přístupu, vyplývá, že naopak D'Hondtův dělitel by mohl být řazen k vysoce proporčním formulím (srov. Lebeda 2006b: 908).

vypočtených výsledků (podílů) jsou vybrány ty nejvyšší, a to tolik, kolik má být rozděleno mandátů. Každá strana pak obdrží tolik mandátů, kolik jejich podílů bylo vybráno.⁶⁰

1.2.1.3. Uzavírací klauzule (legal threshold)

Poměrný systém ve své podstatě umožňuje, aby se do volené komory dostalo nepřeborné množství politických stran. Je to jedna z hlavních výtek, které se k poměrnému systému vážou. Pokud by tato situace nastala, bylo by značně problematické sestavit koaliční vládu, udržet ji po celé funkční období a také efektivně vládnout. Nejznámějším a nejefektivnějším prostředkem jak tomuto zabránit, je zákonem stanovit umělou procentuální hranici (legal threshold⁶¹), kterou strany musí překročit, aby byly vpuštěny do skrutinia k rozdělování mandátů. Uzavírací klauzuli ovlivňuje pouze libovůle zákonodárců (tvůrců volebních pravidel), na jiných proměnných je zcela nezávislá (Lebeda 2001a: 426). Běžně se pohybuje na 3-5 %, nicméně záleží na každé zemi, jaká pravidla nastaví, nelze obecně určit, jaký práh je 'správný' (Sartori 2011: 23, srov. Lebeda 2001a: 442). Dle Arendta Lijpharta má vysoká klauzule stejný efekt jako malé volební obvody: je limitována proporcionalita a příležitost pro malé strany získat mandát/-y. Když se velikost volebního obvodu zvětšuje a klauzule se snižuje, šance malých stran jsou vyšší. Lijphart proto hodnotí uzavírací klauzuli a velikost volebního obvodu jako dvě strany jedné mince (Lijphart 1994: 12). Překročení 5% hranice ale ještě neznamená automatický zisk mandátů. Zvláště v malých obvodech je mnohem důležitější tzv. přirozený práh (electoral threshold; Lijphart 1994: 11, Lebeda 2001b), protože počet hlasů, které malé strany musí v těchto obvodech získat, aby obdržely alespoň jeden mandát, se výrazně zvyšuje.

1.2.1.4. Počet a charakter skrutinií

V závislosti na počtu a velikosti volebních obvodů a také na použité volební formuli je v některých poměrných systémech využíváno více úrovní, na kterých jsou mandáty rozdělovány. Stanovením více skrutinií se obvykle sleduje ponechání malých

---

⁶⁰ Mezi další dělitele patří: dělitel Sainte-Laguë, který využívá řadu čísel 1, 3, 5, 7, 9, ..., procedura přidělování mandátů je totožná s D'Hondtovým dělitelem; tento dělitel pomáhá malým a středně velkým stranám na úkor velkých. Modifikovaný dělitel Sainte-Laguë, který upravuje první cifru běžného Sainte-Laguë dělitele z 1 na 1,4 (a dále pokračuje stejně – 3, 5, 7, 9, ...); tato úprava znesnadňuje přístup malých stran k prvnímu mandátu, nejvíce zvýhodněny jsou velké strany, zvláště v kombinaci s malými obvody. Dělitel Imperiali (pozor nezaměnit s kvótou Imperiali, viz výše), který využívá řadu čísel 2, 3, 4, 5, ...; tento dělitel výrazně zvýhodňuje velké strany na úkor malých. Dánský dělitel, který využívá řadu čísel 1, 4, 7, 10, ...; tento dělitel výrazně zvýhodňuje malé strany na úkor velkých. Dánský dělitel a dělitel Imperiali jsou dvě nejméně proporční formule (Lebeda 2001a: 436-437).

⁶¹ Nepanuje shoda na doslovném překladu, v českých textech (v odborných, v médiích) se používá formulace *uzavírací klauzule, omezovací klauzule, volební klauzule*.

volebních obvodů pro těsnější vztah volič-zastupitel na jedné straně, ale zároveň zajištění vysoké proporcionality celého systému na straně druhé (Lebeda 2001a: 443). Na vyšší úrovni bývají rozdělovány mandáty, které nebyly přiděleny na základní úrovni (zbytkové mandáty ze zbytkových hlasů), mandáty, které jsou úmyslně vyčleněny pro přerozdělení na vyšší úrovni (systém kompenzačních mandátů), nebo mandáty, které jsou úmyslně vyčleněny pro přerozdělení na jiné úrovni, ale nemají kompenzační účel (Lebeda 2001a: 443-447). Jak bylo uvedeno výše, druhá (vyšší) úroveň může pomoci vrátit proporcionalitu výsledků deformovanou na základní úrovni malými volebními obvody zhodnocením na základní úrovni propadlých (nevyužitých) hlasů.

1.2.2 Smíšeně personalizované systémy poměrného zastoupení

Smíšeně personalizované systémy poměrného zastoupení (Lebeda 2010a: 19), označované běžně jako personalizované poměrné systémy (Chytilík et al. 2009: 212) spadají do přetrvávajících dilemat politické vědy. „*Jedná se o volební systémy v zahraničním prostředí nejčastěji označované jako mixed-member proportional system (MMP) či additional member system (AMS), pro něž se v českém prostředí nejvíce ujalo pojmenování personalizované poměrné systémy*“ (Chytilík et al. 2009: 212). Bývají řazeny ke smíšeným systémům i k systémům poměrným, kde navíc existuje diskuze, zda je řadit jako samostatnou (pod-)kategorii nebo jako zvláštní variantu listinných poměrných volebních systémů. „*O volebních systémech, které de facto přidělují mandáty podle logiky poměrného volebního systému, lze mluvit jako o personalizovaných proporčních a řadit je jako třetí variantu těchto volebních systémů (...), zbylé systémy pak jako korekční (či kompenzační) smíšené volební systémy. K personalizovaným volebním systémům tak můžeme zařadit systémy, kde je primární rozdělení mandátů provedeno de iure podle hlasů z poměrné části (...), i systémy, kdy dělení na úrovni obvodů připomíná techniku přidělování kompenzačních mandátů, jen místo mandátů z malých volebních obvodů dosadíme mandáty z většinové složky hlasování*“ (Šedo 2004: 33-34). A zde se ukazuje problematičnost v celé své kráse, nejen z hlediska toho, zda je MMP a AMS poměrný či smíšený systém, zda tvoří vlastní podkategorii v rámci poměrných systémů nebo zda spadají pod listinné poměrné systémy, ale zásadní je také otázka, zda je brát skutečně společně. Někteří autoři hodnotí MMP a AMS jako vzájemně blízké a zahrnují je do stejné kategorie (někteří do poměrných, jiní do smíšených), avšak podobnost AMS s MMP je pouze zdánlivá. MMP vypočítá ideální proporce pro všechny mandáty a pak ji teprve konfrontuje s výsledky

z jednomandátových obvodů, poměrná složka tedy určuje poměr všech mandátů. Oproti tomu AMS začíná u většinového výsledku a k němu postupně přidává poměrné mandáty tak, aby se korigoval disproporční výsledek, nicméně počet mandátů, které jsou na tuto kompenzaci určeny, obvykle nestačí, aby bylo dosaženo proporčního výsledku (Lebeda 2010a: 24). Přestože tedy existuje zdánlivá podobnost, mechanismus přidělování mandátů je odlišný, „*MMP pracuje jako poměrný systém a jednomandátové obvody užívá pouze k personalizaci poměrným mechanismem dosaženého výsledku, AMS se chová jako systém smíšený, kde poměrná složka částečně kompenzuje disproporce většinové části systému*“ (Lebeda 2010a: 24-25). MMP tedy řadíme mezi poměrné systémy (smíšeně personalizované systémy poměrného zastoupení) a AMS mezi systémy smíšené (závislé kombinace, korekční systém)⁶².

Hlavním představitelem smíšeně personalizovaných systémů poměrného zastoupení je právě MMP, dlouhou dobu používaný pouze v Německu a po celou tu dobu řazený mezi poměrné volební systémy. V 90. letech však došlo ke změnám, volební systém '*vycházející z*' německého MMP zavedl Nový Zéland, Skotsko, Wales⁶³ a vznikla i nová kategorie smíšených volebních systémů, ovšem ne obecně akceptovaná. Odborníci se rozdělili do dvou táborů, kdy první považují MMP stále za poměrný volební systém (Lijphart, Taagepera, Rose, Sartori, Klokočka, Lebeda, aj.), a druzí řadí MMP mezi smíšené volební systémy (Shugart, Wattenberg, Massicotte, Blais, Klíma, Ženíšek, Cabada, aj.) a argumentují tím, že existují dvě složky, mezi kterými existuje určitá vazba, a jsou dle nich použity rozdílné formule pro přidělování mandátů, což dle nich řadí MMP právě mezi smíšené volební systémy (Nálepová 2011: 14).

MMP kombinuje prvky většinového a poměrného volebního systému. Část mandátů je rozdělena na nominální úrovni v jednomandátových obvodech, nejčastěji s využitím většinového FPTP volebního systému, druhá část mandátů je rozdělena na úrovni kandidátních listin, nejčastěji s využitím listinného poměrného systému s přísně vázanými kandidátními listinami⁶⁴, podstatné je, že poměrná složka je tou hlavní, která určuje *celkový* počet mandátů pro strany (část je pak přidělena, jak již bylo zmíněno,

---

⁶² Detailnější fungování AMS viz např.: T. Lebeda (Lebeda 2010a: 20-24) nebo B. Říchová (Říchová 2010: 107-135).

⁶³ Většinová složka nemá v MMP ve skutečnosti žádný význam pro stanovení celkového rozložení sil, slouží pouze k personifikaci části mandátů. Německo a Nový Zéland jsou MMP (poměrné systémy); Skotsko a Wales, které – jak vidno – bývají řazeny do kategorie MMP, jsou však vzhledem k mechanismu přerozdělování mandátů AMS (smíšené systémy).

⁶⁴ Též *closed/rigid list*, v češtině *přísně vázaná, uzavřená* či *pevná kandidátní listina* - Volič volí pouze kandidátní listinu politické strany, pořadí kandidátů na ni nemůže ovlivnit. Další typy jsou *vázaná* (též *otevřená* či *pružná*; *open/flexible*) kandidátní listina a *volná* (*free list*) kandidátní listina (Chytilík et al. 2009: 34; srov. Sartori 2011: 22, Sartori 2011: 30).

na základě FPTP, část z kandidátních listin). Volič disponuje dvěma hlasy, kterými volí v jednotlivých úrovních. Úrovně jsou mezi sebou propojeny, poměrná část určuje celkový výstup, nominální složka slouží k personifikaci. Poměr úrovní může být stejný (např. Německo) nebo rozdílný (např. Nový Zéland, kde je nominální složka větší než poměrná; Nálepová 2011: 13, Sartori 2011: 31-32). Zásadní z hlediska kategorizace je fakt, že MMP rozděluje *všechny* (nikoli část) mandáty pomocí poměrného principu⁶⁵ (Lebeda 2008: 128, Lebeda 2010a: 17), nelze hovořit o kompenzaci, poměrná složka ve své podstatě nic nekompensuje, poměrná složka stanovuje.

Německý MMP bývá kladně hodnocen za proporční výsledky, spravedlivější teritoriální zastoupení - poslanci jsou voleni v menších jednomandátových obvodech, což zajišťuje, že každá oblast bude mít ve volené komoře svého zástupce, a zároveň větší personalizaci - voliči přímo (jmenovitě) ovlivňují složení poloviny Bundestagu; na Novém Zélandu dokonce téměř 60 % Sněmovny reprezentantů (Nálepová 2011: 3-4).

Jak ukazuje reálné fungování MMP na příkladu Německa, systém nespĺňuje základní předpoklady pro zařazení do kategorie smíšených systémů, špatně ho chápou nejen jeho obdivovatelé, ale také sami němečtí voliči⁶⁶. Mechanika převodu se nijak neliší od klasických listinných poměrných systémů, ve většinové složce vyjadřují voliči za standardních okolností pouze svou preferenci konkrétnímu kandidátovi⁶⁷. Také výhody a nevýhody jsou v podstatě totožné s klasickými poměrnými systémy – je usnadněn vstup menších stran do parlamentu či existuje nutnost uzavírat vládní koalice, na druhou stranu však posilují vazbu volič-kandidát a dochází k rovnoměrnější reprezentaci napříč volební obcí (Chytilík et al. 2009: 219).

1.2.3 Systém jednoho přenosného hlasu

Specifickou variantou poměrného volebního systému je systém jednoho přenosného hlasu (STV).⁶⁸ V drtivé většině se používá, resp. používal v zemích s britským vlivem (Irsko, Malta, Austrálie, Severní Irsko), proto se někdy označuje jako britský poměrný systém. Základní princip systému STV, který se výrazně liší od listinných poměrných systémů, je společný všem zemím, které jej používají: volič disponuje jedním

⁶⁵ Zájemce o detailní fungování MMP odkazujeme např. na díla: M. Nálepové (Nálepová 2011: 17-32), T. Lebedy (Lebeda 2010a: 17-18; Lebeda 2008: 125-128), Š. Strahalové (Strahalová 2010: 27-39), aj.

⁶⁶ Na základě průzkumů vyplývá, že voliči si neuvědomují zásadní význam jejich druhého hlasu (poměrná část s kandidátními listinami) a vyjadřují v něm svou 'druhou' preferenci. Tento hlas je však zásadní z toho důvodu, že určuje celkové rozložení sil v parlamentu (Sartori 2011: 31-32).

⁶⁷ Srov.: „...německý systém je třeba chápat v podstatě jako systém poměrného zastoupení, který nabízí výběr osob“ (Sartori 2011: 32).

⁶⁸ Sartori tento systém nazývá také jako *Hareův systém* (Sartori 2011: 32).

hlasem, který udělí konkrétnímu kandidátovi (tak, že ho označí číslem 1). Následně může označit i další kandidáty, a to čísly 2, 3, 4, ..., čímž určí pořadí kandidátů, kterým má být jeho hlas přenesen, pokud jej kandidát vyznačený první preferencí nevyužije (tj. pokud byl slabší než ostatní kandidáti a je v rámci přepočtu vyřazen; resp. pokud mandát naopak již získal a jsou přerozdělovány hlasy, které obdržel navíc nad potřebnou kvótu). Postup převodu hlasů na mandáty je mírně komplikovaný. Kandidáti potřebují ke svému zvolení dosáhnout hranice dané Droopovou kvótou [$Q = V/(S+1)+1$]. Kandidáti, kteří překročí kvótu, jsou zvoleni; všechny jejich hlasy, které jsou nad danou kvótu, jsou přerozděleny dle druhých preferencí dalším kandidátům. Pokud díky tomu některý z kandidátů dosáhl hranice kvóty, je také zvolen. Jakmile se dospěje do situace, že již není možno přerozdělovat hlasy, ale stále zbývají mandáty k přidělení, vyškrtne se nejslabší kandidát a jeho hlasy se dle následujících preferencí přerozdělí ostatním kandidátům. Takto se postupuje až do doby, kdy jsou obsazeny všechny mandáty. Pomineme-li jistou komplikovanost převodu hlasů na mandáty, nespornou výhodou je záruka daná voliči v rámci tohoto systému, pokud využil možnost určit následující preference, že dříve či později bude jeho hlas využit (Chytilík et al. 2009: 221). Od této základní varianty se odvíjí alternativy lišící se v detailech, základní princip zůstává nezměněn.

STV má výhodu v propojení personalizované volby a poměrného zastoupení – volič nedává hlas straně, ale konkrétnímu kandidátovi, konečné rozdělení mandátů politickým stranám v jednotlivých volebních obvodech však odpovídá poměrnému rozložení hlasů kandidátům jednotlivých stran. Poměrnost je možná právě díky možnosti přenosu hlasu v souladu s preferencí jednotlivých voličů. Jistým negativem je obtížnost hlasování a nutnost pochopit fungování systému ze strany voličů.

1.3 Smíšené volební systémy

Kategorie smíšených volebních systémů je novodobá, datuje se v podstatě do 90. let 20. století v souvislosti s reformami v tradičních demokraciích a změnami v bývalých zemích komunistického bloku. Přestože na počátku 21. století je tato kategorie brána jako do jisté míry samozřejmá, zásadní problém je, že nepanuje shoda, které systémy lze za smíšené považovat a jak je dělit.^{69,70} Patrně nejrenomovanější odborníci na smíšené systémy, L. Massicotte a A. Blais, jejichž článek (1999) byl z hlediska

⁶⁹ Srov. podkapitola 1.2.2. Smíšeně personalizované systémy poměrného zastoupení

⁷⁰ Problematika smíšených volebních systémů by vydala na několik publikací, autor se proto omezuje pouze na základní fakta. Zájemce o tuto problematiku odkazujeme na díla zahraničních i českých autorů, např.: L. Massicotte

detailnější kategorizace a upřesnění terminologie klíčový (Lebeda 2010a: 15), považují za smíšený ten volební systém, kdy je „*při volbě jednoho tělesa používána jak většinová, tak poměrná volba*“⁷¹ (Massicotte, Blais 1999: 345), ale zároveň za podmínky, že menším dílem zastoupenou složkou je voleno více než 5 % mandátů⁷² (Massicotte, Blais 1999: 345; srov. Lebeda 2010b: 169). Autoři zahrnují i případy, kdy existují většinově a poměrně obsazované obvody vedle sebe (jejich hranice se překrývají), nebo pokud jsou dvě formy distribuce mandátů použity v rámci jednoho, nijak neděleného obvodu (Chytilík et al. 2009: 43). Shugart a Wattenberg (2003), jejichž teoretický koncept a klasifikace přinesly do výzkumu smíšených systémů spíše více zmatku⁷³ než užítku (Lebeda 2010a: 15), považují za smíšený volební systém takový systém, kde je „*část křesel při volbě určitého orgánu obsazována nominální technikou a část listině v rámci teritoriálně se překrývajících volebních obvodů*“ (Shugart a Wattenberg 2003, citováno z Chytilík et al. 2009: 43).

Obecně uznávanou nevýhodou většinových systémů je nedostatečná reprezentace menšinových proudů, poměrné systémy se zase potýkají s problémy při sestavování koaličních vlád. Smíšené systémy tedy usilují o spojení (smíšení) toho nejlepšího z obou světů (Shugart a Wattenberg 2001, citováno z Chytilík et al. 2009: 231), tak, aby byla umožněna reprezentace menšin, ale zároveň zajištěna i možnost utvoření stabilní většinové vlády. Smíšené systémy mají být „*řešením, jak využít kladných stránek uvedených principů – voliči vybírají jak konkrétního kandidáta (obvykle) na základě*

---

a A. Blais (Massicotte, Blais 1999), M. S. Shugart a M. P. Wattenberg (Shugart, Wattenberg 2003), J. Mlejnek a kolektiv (Mlejnek et al. 2010c), L. Cabada a M. Ženíšek (Cabada a Ženíšek 2003), kapitola v knize Volební systémy (Chytilík et al. 2009: 231-257), a další.

⁷¹ Srov.: „*Za smíšený systém nemůžeme považovat zcela každý [systém], kde se vyskytují dva velmi odlišné způsoby hlasování, třeba i poměrný a většinový. V případě, pokud se jedním z nich volí velmi malý podíl poslanců, je naprosto legitimní k němu při celkové kategorizaci systému nepřihlížet*“ (Lebeda 2010b: 168).

⁷² Arbitrárně stanovená hranice 5 % nemá žádnou teoretickou ani jinou oporu, odborný kredit L. Massicotte a A. Blaise jí však dává určitou váhu (Lebeda 2010b: 169). Přestože tato stanovená hranice není obecně zcela akceptována, najdou se příklady, nad *nimiž zůstává zdravý rozum stát* (Lebeda 2010b: 169) – např. Shugart, Wattenberg či Hazan označili za smíšený systém volby do izraelského Knesetu (1996 a 1999) a to z toho důvodu, že existovala přímá volba (logicky většinovým systémem) premiéra. Všichni ostatní poslanci totiž byli a jsou voleni poměrným systémem (přímo volený premiér, jeho jediné křeslo, tak tvořil zanedbatelných 1,2 % křesel/mandátů). Paradoxní (i když ne rozhodující) je, že výstupy tohoto volebního systému jsou hodnoceny jako jedny z nejproporčnějších na světě, což ještě umocňuje absurditu zařazení mezi smíšené systémy (Lebeda 2010b: 169-170).

⁷³ Problematické je zejména primární rozdělení smíšených systémů na MMM (*mixed-member majoritarian*) a MMP (*mixed-member proportional*) – MMM je kategorie 'vynalezená' přímo autory, ale vypovídací hodnota je velmi nízká; a MMP je již dlouho asociován především s německým volebním systémem a je celá řada významných specialistů na volební systémy, kteří se volebním systémům věnují dlouhodobě, a kteří MMP řadí – zcela logicky – mezi poměrné systémy (Lebeda 2010a: 15-16). Pokud totiž MMP dobře pochopíme, lze ho jen stěží zařadit mezi smíšené systémy, a to jak pro jeho poměrné výsledky, tak především kvůli mechanismu, kterým mandáty rozděluje, což je na každém volebním systému pro jeho kategorizaci to naprosto nejdůležitější (Lebeda 2010a: 19). Jinak řečeno, již základní kategorie smíšených systémů navržené Shugartem a Wattenbergem jsou postaveny na velmi vratkých základech a od toho se odvíjí další problematické souvislosti.

většinového systému, tak volí stranickou kandidátku podle principu poměrného zastoupení“ (Chytilík et al. 2009: 232).

Smíšené systémy se staly jakousi 'módní' záležitostí, jejímž zavedením lze přispět k eliminaci hlavních nedostatků poměrného i většinového systému. G. Sartori má však odlišný názor: „*Domnívám se, že ať už spárujeme většinový systém s poměrným zastoupením v jakémkoli poměru, bude z toho vždycky nedobré manželství, velmi křehká a kontraproduktivní záležitost*“ (Sartori 2011: 88) a dále, citující R. Farquharsona: „*poměrné zastoupení předpokládá 'upřímné hlasování', tedy umožňuje voliči svobodně vyjádřit svou první preferenci, kdežto většinové volby vyžadují 'strategické hlasování' – voliči své hlasy koncentrují na pravděpodobné vítěze (...). Po voličích se nemůže žádat a nemělo by se od nich chtít, aby prováděli většinovou (strategickou) i proporcionální (upřímnou) volbu najednou, protože to je nejjistější způsob, jak je zmást, a zároveň pravděpodobná cesta k volbě parlamentů, které neposlouží žádnému účelu*“ (Farquharson 1969, citováno z: Sartori 2011: 88-89). V souvislosti s názorem G. Sartoriho i tím, co bylo řečeno v úvodu této práce, z logiky věci nelze vytvořit zastupitelský systém, který by maximalizoval jak reprezentativitu, tak akceschopnost a nelze se domnívat, že by bylo možno nalézt ideální volební systém, který by dokázal spojit pouze výhody několika typů volebních systémů a minimalizoval s nimi spojená negativa – systém je obecně ve své podstatě složitý, aby byl plně využit jeho potenciál, je třeba plného pochopení ze strany voličů – a to může být do značné míry problematický a celkový výstup-ovlivňující faktor. Obhájci a zastánci smíšených systémů vyjadřují přesvědčení, že spojují to nejlepší ze dvou světů, souhlasíce s G. Sartorim se ale domníváme, že spíše „*vytvářejí hybrid pochybné povahy, který násobí jejich vady a nedostatky*“ (Sartori 2011: 89).

Nabízí se také otázka, jsou-li smíšené systémy kombinací poměrného a většinového systému, co s volebními systémy, které kombinují poměrný systém s jiným typem poměrného systému, resp. jeden typ většinového systému kombinovaný s jiným typem většinového systému (Mlejnek et al. 2010a: 12-13) – jsou to smíšené systémy, nebo se jedná o poměrné (resp. většinové) volební systémy, nebo je to další unikátní kategorie? Je tedy celkově zřejmé, že svět smíšených systémů je komplikovaný a povrchní přístup a snaha o nalezení jednoduchých závěrů nemusí být tou nejlepší cestou, stejně tak jako samotné smíšené systémy nemusí vést k vytouženému cíli, spojení reprezentativnosti a akceschopnosti (Mlejnek et al. 2010b: 176-178).

1.4 Semiproporční volební systémy⁷⁴

Představují kategorii, která není mnoha odborníky vůbec uznávána, a pokud ano, tak nepanuje konsenzus, které systémy by do ní měly patřit. Obecná definice označuje za semiproporční systémy takové systémy, „*u nichž je na úrovni volebního obvodu využita většinová technika ve smyslu přidělení mandátu kandidátům s největším počtem hlasů, ale není zaručeno, že všechny mandáty připadnou jedné kandidátce*“ (Chytilík et al. 2009: 47). Mezi semiproporční volební systémy je řazeno⁷⁵: Bordovo hlasování; systém schvalování; systém neomezeného hlasování; systém omezeného hlasování; systém jednoho nepřenosného hlasu; systém kumulovaného hlasování.

---

⁷⁴ V angličtině označované *semi-proportional systems*, česky semiproporční systémy, též poloproporční systémy (Cabada a Ženíšek 2003: 21). Arend Lijphart uvádí, vzhledem k umístění semiproporčních systémů někde mezi dvěma hlavními kategoriemi, že není důvod, proč by se semiproporční (poloproporční) volební systémy nemohly nazývat též polovětšinové/*semi-plurality systems* (Lijphart, citováno z Cabada a Ženíšek 2003: 21).

⁷⁵ Vzhledem k rozsahu práce, specifičnosti této kategorie a nižší frekvenci využití se nebudeme jednotlivým typům semiproporčních volebních systémů detailně věnovat. Zájemce odkazujeme např. na příslušnou kapitolu v knize Volební systémy (Chytilík et al. 2009: 167-181).

2. Institucionální koncepty pro rozdělené společnosti

2.1 Vhodný volební systém pro Afriku

V Africe představují 50-90 % populace rolníci. Úroveň profesní specializace a třídní identity je v těchto agrárních společnostech nízká, většina lidí se od druhých odlišuje a definuje své zájmy v podmínkách, ve kterých žijí, spíše než na základě toho, co dělají; lidé mají vysoce postavený vztah k místu, kde bydlí a náklonnost ke svým sousedům (Barkan 1998: 58). Z toho také vyplývá jejich volební chování – zaměřují se na základní potřeby jejich místní komunity a přiléhajícího okolí, tj. zda mají dostatek vody, škol, zdravotní péče, apod.; obyvatelé dané venkovské oblasti mají společný soubor politických zájmů a volí podle toho (Barkan 1998: 58-59). V těchto souvislostech se ukazuje jedna z nevýhod poměrného systému, protože svou podstatou hatí naplnění voličských očekávání; zvolení členové parlamentu nejsou zodpovědní za řešení potřeb konkrétních oblastí a (navíc) jejich politické kariéry závisí především na uspokojení očekávání stranického vedení, které určuje jejich umístění na stranické kandidátce pro další volby, nikoli na uspokojení voličů – dochází tak k jistému odpojení voličů a jejich zástupců, protože neexistuje přímá vazba (Barkan 1998: 59). Na příkladu volebních výsledků Namibie a Jihoafrické republiky navíc J. D. Barkan demonstruje, že proporční systém (v jednom celostátním obvodu) nejenže nevedl k zajištění dostatečné reprezentace menšin, ale ani nevytvářel stimuly k zahrnutí představitelů menšin v celonárodní vládě (Barkan 1998: 60-65).

Ačkoli J. D. Barkan a A. Reynolds preferují protichůdné volební systémy, shodují se v tom, že v agrárních společnostech nehraje výběr volebního systému tak zásadní roli jako v industrializovaných společnostech a že proporcionalita výsledků je velmi podobná, ať už je užit listinný poměrný systém nebo FPTP (Barkan: 1998: 66-68). J. D. Barkan navíc tvrdí, že největší nedostatek FPTP, který je tomuto volebnímu systému vyčítán – disproportionality mezi obdrženyými hlasy a přidělenými mandáty – může být zmírněna vytvořením stejně velkých (co se počtu voličů, nikoli geografie týče) volebních obvodů tak, že by index disproportionality dosahoval nízkých hodnot podobných poměrným volebním systémům (Barkan 1998: 68-69). J. D. Barkan preferuje pro křehké africké systémy dosažení efektivní reprezentace, která je lépe dosažena pomocí většinových systémů v jednomandátových volebních obvodech, poměrné volební systémy naopak tento cíl ohrožují (Barkan 1998: 70).

Jak již bylo uvedeno výše, J. D. Barkan a A. Reynolds se shodují, že FPTP může dosahovat proporčních výsledků, odrážejí-li hlasy voličů etnicky, nábožensky, jazykově či jinak vymezené skupiny, které navíc jsou geograficky koncentrované (Reynolds 1998: 72). Dle Reynoldse však FPTP představuje hrozbu pro demokratickou konsolidaci, neboť z legislativního procesu vylučuje malé (menšinové) strany, které mohou hrát v procesu demokratizace zásadní roli při stabilizaci a národním usmíření (Reynolds 1998: 73). FPTP navíc postupem času začne projevovat své typické nedostatky – vyloučení třetích stran, zisk legislativní většiny stranami, které disponují jen menšinou hlasů, apod., což v křehkých afrických demokraciích může představovat zásadní hrozbu a vést až k formování jednostranických systémů, v nichž opoziční strany nemají důvod zůstat loajální, protože nemají žádné vyhlídky na alternaci moci (Reynolds 1998: 74-77). Kritika FPTP se také vztahuje k artikulaci požadavků - adekvátní reprezentace zájmů voličů neznamena obhajobu zájmů 50, 60 či 80 % populace, ale je o umožnění artikulace požadavků jak majoritních tak minoritních stran na půdě parlamentu (Reynolds 1998: 77-78).

Poměrný systém v listinné podobě považuje za nejlepší i L. Diamond, protože je dle něj schopen obsáhnout všechny významné skupiny do politického procesu, naopak jako nevhodné pro etnicky, nábožensky, jazykově apod. rozdělené společnosti označuje většinové systémy, protože je nezbytné se vyvarovat právě vyloučení některých významných skupin společnosti z rozhodovacích procesů, k čemuž většinové systémy svou podstatou inklinují. Na druhou stranu Diamond uznává, že FPTP dosahuje v některých zemích Afriky v podstatě proporčních výsledků, ale není to dle něj podstatný argument, protože FPTP (obecně většinové systémy) mají jinou – a pro rozdělené společnosti nevhodnou – logiku fungování, z čehož nejzávažnější je (postupné) vyloučení voličů ochotných hlasovat pro jiné strany, než těch několik málo (de facto dvě) dominujících, a zamezují účasti na rozhodovacím procesu těm stranám, které mají v celku velkou voličskou podporu, ale v rámci jednotlivých jednomandátových obvodů jim volební podpora na získání mandátu nestačí, jsou překonány jednou či druhou dominující stranou – a tak ve své podstatě nakonec pomáhají vzniku jednostranických států (států s predominantní stranou).

Diamond chápe a uznává i nevýhody poměrných systémů, ale v souhlasu s Reynoldsem konstatuje, že je třeba v rámci ústavního inženýrství hledat kompromis mezi odosobněním (ztrátou vazby volič-kandidát/poslanec) a nevýhodami reprezentace, které přináší FPTP. Nabízející se řešení, volební systém na bázi německého

MMP, však bere s rezervou jak Diamond, tak Reynolds, jednak vzhledem ke složitosti volby a potřebě správného pochopení (tudíž detailního vysvětlení fungování voličům) a zároveň i vzhledem k jisté dualitě mandátu, kdy polovina je odpovědná voličům a druhá polovina bude spíše usilovat o plnění stranických potřeb. Diamond jako nejlepší řešení navrhuje menší vícemandátové obvody s otevřenými (*open list*) kandidátními listinami, a pro dosažení větší proporcionality pak vyčlenění daného počtu mandátů pro přerozdělení v dalším skrutiniu, na úrovni regionu či celé země (Diamond 1997: 32-34).

2.2 Koncepty institucionálních designů

Pro rozdělené společnosti přichází A. Lijphart s konceptem konsociační demokracie (Lijphart 1977), jejímž základním rysem je formování velkých koalic a s tím související ochota elit zavázat se v rámci participace k podpoře demokratického zřízení a jednoty země – což je zvláště v pluralitních společnostech (svou podstatou ke krizi náchylných) zcela zásadní záležitost pro stabilitu. Velkou koalici Lijphart doplňuje o vzájemné veto – a neobává se, naopak pokládá za nepravděpodobné, že by na základě (nadměrné) aplikace mohlo dojít k tyranii menšiny. Dalším klíčovým rysem kromě velké koalice a vzájemného veta je proporcionalita, tj. že všechny (významné) skupiny společnosti jsou zastoupeny v rozhodovacím procesu a úměrně své velikosti (síle) na tento proces mají vliv; a také segmentální autonomie (resp. federalismus), tzn., že v záležitostech týkajících se pouze určitých částí/skupin společnosti by si tyto skupiny měly rozhodovat o svých záležitostech samy, v otázkách obecných a celospolečenských pak společně všechny skupiny v rámci celku – velké koalice (Lijphart 1977: 25-53).

Ve vztahu k novým demokraciím (rozvojovým demokraciím) Lijphart přichází s názorem, že tyto společnosti potřebují dosáhnout mírového soužití (případných) soupeřících skupin, aby mohl probíhat demokratický rozvoj – což znamená, že je třeba zajistit spolupráci všech hlavních skupin společnosti a jejich podíl na rozhodování. Dle Lijpharta lze tohoto dosáhnout mnohem lehčeji v parlamentních systémech s listinným poměrným volebním systémem, naopak většinové systémy a prezidentské systémy považuje Lijphart v pluralitních společnostech za nevhodné pro sdílení rozhodovacích pravomocí/výkonu moci; to také souvisí s Lijphartovým názorem, že k ekonomickému rozvoji je spíše než silné vlády (což se předpokládá, že generuje většinový systém) zapotřebí vlády stabilní - což Lijphart předpokládá, že má přinést poměrný systém

spolu s konsociační demokracií, jakožto nejlepší varianta pro přizpůsobení etnických rozdílů (Lijphart 1991: 81-83).

Formování koalic je sice podstatnou podmínkou pro mezietnické přizpůsobení v pluralitních (rozdělených) společnostech, ale Horowitzův koncept inkluzivního majoritarianismu staví na tom, že to není podmínka dostačující a operuje se 'strategií' *vote-pooling*, což by mělo být úsilí jednotlivých politických aktérů s cílem vyjednat pro sebe a své zájmy podporu nejen svých vlastních voličů (např. etnické skupiny), ale také skupin dalších – to předpokládá umírněnou politiku i rétoriku a snahu o kompromisní řešení uspokojující více stran. Aby tato strategie mohla fungovat, je třeba pro to vytvořit podněty – např. přijetím smíšených kandidátních listin či takového volebního systému, který je založen na preferenčním hlasování (alternativní hlasování, systém jednoho přenosného hlasu). Horowitz preferuje přímo alternativní hlasování (AV) – ačkoli může ve své podstatě vést k výraznější disproporcionalitě, obrací Horowitz tuto negaci v klad, neboť absolutní většina hlasů (preferencí) nutná ke zvolení znamená, že strana potřebuje k zisku mandátu podporu i dalších skupin společnosti (= druhé, třetí, ... preference; srov. kapitola 1.1.2. Alternativní hlasování). Fungování alternativního hlasování a *vote-poolingu* je dle Horowitze podmíněno multipartismem, heterogenitou volebních obvodů a volebními stimuly pro politické strany, které na tuto politickou praxi přistoupí (Horowitz 1991: 176-192).

S Horowitzovým konceptem – především se stimuly, které mají přinést snahu o hledání podpory i mimo vlastní voličskou základnu, se shoduje B. Reilly, který přichází s konceptem centripetalismu. Centripetalismus má za cíl, jak sám pojem napovídá, nalézt a posilovat střed politického spektra umírněnou a kompromisní politikou politických stran, v tomto dostředivém systému je politická soutěž směřována ke středu namísto krajních extrémů, kdy jsou strany hluboce rozděleny a svou podporu získávají čistě z řad příslušníků svého etnika (své skupiny). Reilly užívá pojem centripetalismus pro skutečnost, že volebním systémem jsou produkovány stimuly (srov. Horowitz, viz výše) posilující snahy stran o oslovení i ostatních voličů/skupin, což má za následek umírněnou rétoriku; dále pro vyjednávací prostor, v jehož rámci dochází ke vzniku dohod a vzájemné spolupráci; a také pro podněty k rozvoji multietnických a centristických stran (event. koalic), které svou podstatou dokáží oslovit více skupin společnosti. Reilly sám však uznává, že fungování tohoto konceptu je závislé na silném jádru umírněných, kteří na svou stranu (tzn. pro umírněnou politiku) postupně strhnou i většinu ostatních částí společnosti, ale je zcela zřejmé, a mělo by být na paměti, že umírněnou

politiku nelze hledat (předpokládat, navrhovat) tam, kde umírněnost neexistuje – je více než nutné, aby volební inženýři důkladně analyzovali a vyhodnotili zásadní charakteristicky té které společnosti a vyhýbali se *jednomu řešení pro všechny*, protože ideální řešení pro všechny prostě neexistuje (Reilly 2006: 29-40).

M. Bogaards přichází s konceptem constituency-pooling, který vymezuje jako snahu o získání hlasů voličů nejen vlastní skupiny, ale i skupin ostatních, s tím rozdílem, že tato snaha neprobíhá v rámci volebních obvodů, ale napříč; volební obvody mohou být i homogenní, dokonce je to preferovaná a vítaná skutečnost – a pokud chce strana uspět, musí její kandidáti získat podporu předem daného počtu skupin soustředěných v jednotlivých volebních obvodech. Nejlépe funguje, pokud existuje omezený počet relevantních kandidátů (Bogaards 2001: 12-13).

Závěrem této kapitoly se ještě jednou vrátíme k A. Reynoldsovi. Jeho koncept integrativního konsensuálního modelu vychází z domněnky, že rozdělení společnosti nemusí být čistě etnického charakteru, ale že podstatnější roli mohou hrát rozdělení po linii ekonomické, regionální či třídní, a proto v rámci svého konceptu navrhuje využít institucionální mechanismy, které povedou k rozvoji překřizujících se štěpení, ale zároveň zachovají inkluzivní vládu, tzn., velká koalice, proporční preferenční hlasování, zahrnutí menšin do procesu rozhodování). Nikoli náhodou evokuje tento koncept Lijphartovu konsociační demokracii, protože spolu mají společný důraz na velké koalice, proporcionalitu a federalismus – oproti Lijphartovi - federalismus kulturní – preferuje Reynolds federalismus multietnický, s čímž souvisí jeho volba systému jednoho přenosného hlasu jakožto 'vhodného' volebního systému. Jeho koncept, jak sám vyzdihuje, je *jedinou možnou variantou* pro společnosti, které jsou definovány primordiálními vztahy (Reynolds 1999: 121-123).

Jak je patrné z výše uvedených textů, shoda nad doporučeným volebním systémem či obecným konceptem pro země afrického kontinentu nepanuje, doporučení jsou mnohdy diametrálně odlišná, upozadují do jisté míry realitu, a tak ztrácejí svou praktickou hodnotu, protože jsou více než cokoli jiného spíše *zbožnými přáními* fungování rozdělených společností. Zásadní je také otázka, proč by se měly elity snažit zavádět tyto teoretické mechanismy, když primárním cílem je povětšinou zisk a udržení moci? To je realita mimoevropských oblastí, kterou autoři vůbec neberou v potaz.

3. Volební systémy v zemích jihoafrického regionu

3.1 Republika Angola

3.1.1 Historický kontext

Angola vyhlásila prostřednictvím MPLA nezávislost na Portugalsku 11. listopadu 1975, po 14 letech ozbrojeného i neozbrojeného odporu proti koloniálnímu područí (Clemente-Kersten 1999: 65). Nezávislost byla vyhlášována z hlavního města Luandy ve stavu obležení vojsky FNLA a UNITA, protože problémem Angoly nakonec nebyli Portugalci a osvobozená válka, ale válka občanská, která v různé intenzitě trvala až do roku 2002.

Přestože v roce 1989 byla podepsána dohoda o zastavení občanské války mezi znesvářenými skupinami, UNITA ani MPLA ji nedodržely. Mezinárodní tlak sílil, proto byla v roce 1991 podepsána dohoda nová (Bicesse, Portugalsko), měly být demobilizovány armády a měly proběhnout demokratické volby (září 1992). Předvolení kampaň provázelo násilí, korupce, ačkoli vzniklo množství nových stran, MPLA i UNITA – představující se jako *demokratické* strany – je úspěšně zastrašovaly a dávaly tak najevo, že nedopustí, aby vznikla nějaká skutečná politická konkurence (Klíma 2003: 74); kompromitování, podplácení a diskreditace nových parlamentních stran bylo ale také to jediné, na čem se hlavní dvě strany shodly (Klíma 2008: 251). Přesto volby proběhly poklidně a spořádaně, což prokazovalo obrovskou vůli obyvatel pro zachování míru (Clemente-Kersten 1999: 66, Klíma 2003: 75). Když byly známy první výsledky, UNITA a sedm dalších stran proti nim protestovalo a žádalo nové volby, mise OSN však volby označila za svobodné a spravedlivé (Clemente-Kersten 1999: 66, srov. Klíma 2008: 257-259). Předákům UNITA došlo, že volbami stát neovládnu, a tak v listopadu 1992 zahájili další (a velmi krutou) fázi občanské války. Pokusy o dohodu na začátku i na konci roku 1993, v roce 1995 i 1996 byly neúspěšné. Byla devastována města, drancovány přírodní zdroje, masakrováni obyvatelé. Výročí 25 let od nezávislosti zastihlo Angolu jako zničenou a rozvrácenou zemi, kdysi jedna z nejrozvinutějších zemí subsaharské Afriky se propadla do zkázy (Klíma 2012: 457-460).

3.1.2 Volby 1992 (founding election)

Ačkoli Angola získala nezávislost již v roce 1975, první volby⁷⁶ po zisku nezávislosti (demokratické, vícestranické) se konaly, jak bylo zmíněno i výše, až v roce

---

⁷⁶ Tzv. *founding elections* - 'ustavující volby'. Jedná se o první volby po získání nezávislosti nebo po přechodu z dlouhého období autoritářského jednostranického režimu k vícestranickému (demokratickému) systému (což v Africe proběhlo na začátku 90. letech 20. století; srov. např.: Bratton 1998).

1992 (Clemente-Kersten 1999: 67). Společnou dohodou v rámci jednání v Biccese byl přijat poměrný systém, který nejlépe odpovídal a nejvíce vyhovoval specifikům a potřebám země - skutečnosti, že Angola je mladá země vynořující se z dlouhé války zahajující první demokratizační kroky, a je třeba, aby přijatý volební systém odrážel politickou a socio-ekonomickou rozmanitost a zvláštní charakteristiku jednotlivých regionů, stejně tak, aby byly v parlamentu zastoupeny nejdůležitější skupiny při zachování rovnosti hlasů, tj. aby každá politická reprezentace v parlamentu měla vliv úměrný získaným hlasům (Araújo 2001: 82-86).

Angola má unikamerální parlament, do Národního shromáždění se volí 220 + 3 poslanců⁷⁷ na čtyři roky. Angola byla pro potřeby voleb rozdělena do 18 regionálních volebních obvodů, kopírujících administrativní členění země, v nichž se ve všech volí 5 poslanců (M=5; dohromady 90 poslanců), a dále jeden celostátní volební obvod, v němž se přerozděluje 130 mandátů (M=130). Zástupci angolských komunit měli být voleni samostatně. Přepočítání hlasů na mandáty probíhá na regionální úrovni prostřednictvím d'Hondtova dělitele, uzavírací klauzule není stanovena; systém je dvouúrovňový, ve druhém skrutiniu se na úrovni celé země, na základě všech platných hlasů přerozděluje pevně stanovených 130 mandátů. Pro přepočítání je využívána Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků. Kandidáti jsou voleni prostřednictvím přísně vázaných kandidátních listin.⁷⁸ Ve volbách kandidovalo 18 politických stran (Clemente-Kersten 1999: 66; Nohlen et al. 1999: 38; IPU 1992a).

Voliči disponují jedním hlasem, každý volič volí ve svém volebním obvodu, na výběr má přísně vázané kandidátní listiny kandidujících politických stran. Převod hlasů na mandáty probíhá následovně: v každém regionálním volebním obvodu se sečtou platné hlasy pro kandidující strany a prostřednictvím D'Hondtova dělitele je přiděleno pět mandátů těm kandidátům (z regionálních stranických kandidátních listin), jimž z výpočtu vznikl nárok. Tak je obsazeno celkem 90 mandátů. Následně jsou sečteny zisky stran ze všech regionálních obvodů v rámci celé země, čímž se dospěje k celkovému počtu obdržených hlasů pro jednotlivé kandidující strany. Na základě těchto získaných hlasů je přerozděleno dalších 130 mandátů (dle předložených celostátních jmenných stranických seznamů) prostřednictvím Hareovy kvóty a metody největších zbytků.

---

⁷⁷ V ústavě (čl. 79) je uvedeno 223 členů Národního shromáždění, z toho 3 poslanci zastupují Angolany žijící v zahraničí, vzhledem k organizačním obtížím se shromažďování hlasovacího práva angolských komunit v cizině nebyly tyto 3 mandáty ve volbách 1992 obsazeny (Clemente-Kersten 1999: 67; IPU 1992a; IPU 2008a).

⁷⁸ Strany musí předložit tři kandidátní listiny (nebo jednu zřetelně rozdělenou na tři části) – první pro regionální volební obvody, druhou pro celostátní volební obvod a třetí pro zástupce angolských komunit.

Princip volby tří zástupců angolských komunit žijících mimo území Angoly měl být následovný: dva zástupci (komunit žijících v Africe) voleni pomocí d'Hondtova dělitele na základě celkových platných hlasů od voličů těchto komunit. Jeden zástupce volen prostou většinou z hlasů těchto komunit (Lei Constitutional, Lei 5/92).

Angolský poměrný volební systém kombinací hlavních proměnných zajímavě kombinuje princip teritoriálního zastoupení a poměrnosti – díky volbě poslanců na regionální úrovni jsou tito poslanci do jisté míry vázáni na určitý region, díky druhému skrutiniu je pak dosahováno vyšší proporcionality celého systému. Hlas voliče je ve své podstatě využito dvakrát.

Tabulka 1: Angola, volby 1992

Datum konání voleb	29. – 30. září 1992
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	223 (z toho měli být 3 samostatně volení zástupci angolských komunit v zahraničí - neproběhlo)
Volební systém	poměrný, 18 stejných volebních obvodů, M=5; druhé skrutinium celostátní obvod, M=130; přepočtení hlasů na mandáty D'Hondt (1. skrutinium), Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků (2. skrutinium); bez zákonně stanovené volební klauzule
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	4 roky
Počet registrovaných voličů	4 828 468 ⁷⁹
Počet voličů	4 410 575 ⁸⁰
Počet platných hlasů	3 952 265 ⁸¹
Počet kandidujících stran	17 stran a jedna koalice
Počet úspěšných stran	11 stran a jedna koalice
Stranický systém ⁸²	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House ⁸³	- 84

Zdroj: CNE 1992; IDEA 2011a; de Brito 2012: 19; Lei Constitutional 1992, Lei 5/92

⁷⁹ IPU uvádí 4 828 468 (IPU 1992a), stejně tak AED (AED 2012a) a A. C. Clemente-Kersten (Clemente-Kersten 1999: 71). EISA uvádí pouze zaokrouhlený odhad 4,8 milionu registrovaných (EISA 2007a). Na webu CNE (a také IDEA) je uvedeno 4 828 626 (CNE 1992; IDEA 2011a; srov. de Brito 2012:19), nicméně se přikláníme k počtu počtu uváděnému A. C. Clemente-Kersten, protože ho považujeme za důvěryhodnější.

⁸⁰ IPU, AED a Clemente-Kersten uvádí 4 410 575 (IPU 1992a, AED 2012a, Clemente-Kersten 1999: 71), EISA údaj neuvádí. Na webu CNE (a také IDEA) je uvedeno 4 196 388 (CNE 1992; IDEA 2011a), nicméně se přikláníme k počtu počtu uváděnému A. C. Clemente-Kersten, protože ho považujeme za důvěryhodnější.

⁸¹ IPU, AED a Clemente-Kersten uvádí 3 952 265 (IPU 1992a, AED 2012a, Clemente-Kersten 1999: 71), EISA (při 99,99 %) uvádí 3 951 277 (EISA 2007a). Na webu CNE (a také IDEA) je uvedeno 3 651 728 (CNE 1992; IDEA 2011a), nicméně se přikláníme k počtu počtu uváděnému A. C. Clemente-Kersten, protože ho považujeme za důvěryhodnější, a to i z toho důvodu, že obsahuje kompletní data pro všechny strany, ne souhrnnou kategorii 'ostatní' jako oficiální statistika CNE.

⁸² Jedná se o přepočtenou velikost stranického systému z hlediska jeho míry fragmentace. Stranický systém může dosahovat hodnot (a) dominantní strana, (b) bipartismus, (c) multipartismus. Označení inklinace stranického systému vychází z výstupů dosažených a analyzovaných v další části práce.

⁸³ Hodnocení dle Freedom House: *Freedom rating* - (a) 1,0-2,5 svobodná, (b) 3,0-5,0 částečně svobodná, (c) 5,5-7,0 nesvobodná; *Civil liberties* - hodnocení od 1 do 7 (nejnižší); *Political rights* – hodnocení od 1 do 7 (nejnižší).

⁸⁴ Země byla hodnocena až od roku 1998 (srov. Freedom House 2014a)

3.1.3 Volby 2008

Teror i s občanskou válkou skončil až zabitím Jonase Savimbiho, hlavního představitele UNITA (2002). MPLA, která vyhrála boj o moc a získala kontrolu nad politikou, projevovala svůj monopol velmi nevybíravě, neváhala vraždit ty, kteří upozorňovali na neschopnost vlády řešit zásadní problémy obyvatel. Po letech války se začaly připravovat i několikrát odložené (IPU 2008a, Klíma 2008: 278) nové volby, s 16letým odstupem od voleb prvních, a vyhrála je, dle očekávání, MPLA. Situace v zemi byla i nadále špatná, kromě rozvrácené země samo o sobě také v souvislosti s ozbrojenými aktivitami FLEC. Základní proměnné volebního systému (Law 7/2004) zůstaly zachovány, ve volbách kandidovalo 10 politických stran a čtyři koalice (IPU 2008a). Volby byly mezinárodními pozorovateli hodnoceny jako transparentní, pozorovatelé EU však kritizovali neobjektivní mediální prezentaci ve prospěch vládnoucí strany (srov. IPU 2008a).

Tabulka 2: Angola, volby 2008

Datum konání voleb	5. – 6. září 2008 (po termínu)
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	223 (z toho měli být 3 samostatně volení zástupci angolských komunit v zahraničí - neproběhlo)
Volební systém	poměrný, 18 stejných volebních obvodů, M=5; druhé skrutinium celostátní obvod, M=130; přepočítání hlasů na mandáty D'Hondt (1. skrutinium), Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků (2. skrutinium); bez zákonně stanovené volební klauzule
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	4 roky
Počet registrovaných voličů	8 256 584
Počet voličů	7 213 281
Počet platných hlasů	6 450 407
Počet kandidujících stran	10 stran a 4 koalice
Počet úspěšných stran	4 strany a 1 koalice
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	nesvobodná - 5,5; 5; 6

Zdroj: CNE 2008; IPU 2008a, AED 2012a; IDEA 2011a; EISA 2009a; Lublin 2014a; Lei Constitutional 1992, Lei 5/92; Law 7/2004; Freedom House 2008a

3.1.4 Volby 2012

Po teroristickém činu v roce 2010, kterého vláda MPLA využila jako záminku, byla změněna ústava, která opustila tradiční dělení moci na legislativu, exekutivu a jurisdikci a naopak mimořádně posílila pravomoci prezidenta. Vzhledem i k dalším ústavním změnám šlo o zásadní monopolizaci moci MPLA. Parlamentní volby v roce

2012, prozatím poslední, nemohly přinést překvapení – ačkoli UNITA volala po odložení voleb z důvodu nedostatku transparentnosti volebního procesu a volebního podvodu, volební komise to zamítla (IPU 2012a), MPLA slavila výrazné vítězství a UNITA se musela spojit s rolí 'demokratické opozice' (Klíma: 2012: 540-543). Přestože byla přijata nová ústava a v roce 2011 novelizace volebního zákona, původní nastavení základních proměnných volebního systému zůstalo zachováno (de Brito 2012: 8-9, Lei 36/11). Ve volbách kandidovalo pět stran a čtyři koalice.

Tabulka 3: Angola, volby 2012

Datum konání voleb	31. srpna 2012
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	223 (z toho měli být 3 samostatně volení zástupci angolských komunit v zahraničí - neproběhlo ⁸⁵)
Volební systém	poměrný, 18 stejných volebních obvodů, M=5; druhé skrutinium celostátní obvod, M=130; přepočít hlasů na mandáty D'Hondt (1. skrutinium), Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků (2. skrutinium); bez zákonně stanovené volební klauzule
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	4 roky
Počet registrovaných voličů	9 757 671
Počet voličů	6 124 669 ⁸⁶
Počet platných hlasů	5 756 004
Počet kandidujících stran	5 stran a 4 koalice
Počet úspěšných stran	4 strany a 1 koalice
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	nesvobodná - 5,5; 5; 6

Zdroj: CNE 2012; IPU 2012a, AED 2012a; Lublin 2014a; de Brito 2012: 19; Lei 36/11; Freedom House 2012a

3.2 Republika Botswana

3.2.1 Historický kontext

Republika Botswana je z hlediska Afriky specifická, v ekonomicky chudé a politicky konzervativní společnosti nevzniklo žádné významné osvobozené hnutí (Baumhögger 1999a: 103) a minulo ji období jednostranických systémů, převratů, občanských válek či obecné politické nestability. Svou volební historii započala oficiálně

⁸⁵ Podle článku 143 angolské ústavy (2010), stejně jako podle ústavy předchozí, mohou v parlamentních volbách volit i angolští občané, kteří pobývají v zahraničí z důvodu práce, studia, nemoci nebo podobných důvodů (srov. The Constitution of the Republic of Angola 2010, article 143) - ačkoli v roce 2008 bylo oficiálně oznámeno, že v roce 2009 bude zahájena příprava volební registrace právě pro Angolany žijící v zahraničí, s cílem, aby mohli volit v následujících parlamentních volbách – tzn. 2012, dle dostupných informací se zdá, přestože to ještě začátkem roku 2012 bylo hlášáno, že ani v posledních volbách nebylo toto právo zrealizováno, a to z důvodu neschopnosti logistického zabezpečení voleb v zahraničí ze strany CNE (srov. ANGOP 2008; ANGOP 2012a; ANGOP 2012b; NDI 2012; IFES 2012)

⁸⁶ Počet se mírně odlišuje ve statistice IDEA: 6 123 914 (IDEA 2011a; srov.: CNE 2012; IPU 2012a; AED 2012a; Lublin 2014a).

v roce 1965, ještě v trámci Britského protektorátu Bečuánsko (Piknerová 2009: 48, Klíma 2012: 383). První volby v rámci samostatné historie země se konaly v roce 1969 a od té doby se konají pravidelně každých 5 let (Piknerová 2009: 54, IPU 2014a, IPU 2014b), tj. 1969, 1974, 1979, 1984, 1989, 1994, 1999, 2004, 2009 a zatím poslední volby do Národního shromáždění, jak se jmenuje zákonodárný sbor Botswany, se konaly na podzim 2014. Původně jedna z nejchudších zemí světa se díky nalezišti diamantů a dalších přírodních zdrojů – avšak nezanedbatelně také díky uvážené a pragmatické politice a prozíravému ekonomickému řízení – vyšplhala mezi nejvyšší africké státy a v celosvětovém měřítku se pohybuje na pomezí první třetiny všech zemí⁸⁷ (CIA Factbook 2014a; srov. Molomo 2004: 57-58, IPU 2004a).

Botswanský parlament je jednokomorový, představovaný Národním shromážděním⁸⁸, pro jehož volbu byl přejet volební systém kolonizátorské země, a ten byl následně ukotven i v ústavě samostatné Botswany (The Constitution of Botswana 1966). Všechny doposud proběhnuvší parlamentní volby se konaly prostřednictvím většinového FPTP volebního systému.

3.2.2 Volby 1989

V roce 1987 proběhlo v Botswaně první referendum, na jehož základě vznikl úřad dohlížející na průběh voleb (IEC Botswana 2014a). Vzhledem ke kontinuitě a stabilitě politického řádu od získání nezávislosti, nebylo v Botswaně období konce 80. a začátku 90. let obdobím přelomovým⁸⁹, jako tomu bylo ve značném množství zemí afrického kontinentu. Botswana i nadále používala většinový FPTP volební systém, volilo se 34 poslanců v 34 jednomandátových obvodech⁹⁰ (The Parliament of Botswana 2014, Lublin 2014b). Vítězství ve volbách 1989, v nichž se o mandáty ucházelo sedm politických stran, obhájila vládní BDP (IPU 1989a).

---

⁸⁷ Úspěch a pozice Botswany vynikne ještě více při pohledu na konec žebříčku, kde mezi poslední čtyřicítkou zemí je více než 30 z afrického kontinentu (srov. CIA Factbook 2014a).

⁸⁸ Obecně uváděná 'druhá komora', tzv. Sněm náčelníků (*The House of Chiefs, Ntlo ya Dikgosi*), je pouze poradním orgánem, nemá žádnou zákonodárnou moc. Rozdíl oproti klasickému dvoukomorovému parlamentu je ve skutečnosti, že Sněmovna náčelníků nemá revizní pravomoc na právní předpisy, nemůže iniciovat legislativní proces a nemá pravomoc v procesu schvalování státního rozpočtu. Národní shromáždění také není povinno přijmout doporučení nebo názor Sněmovny náčelníků. Sněmovna náčelníků je tedy pouhým poradním orgánem a fórem pro náčelníky na národní úrovni (Sharma 2011: 470).

⁸⁹ Samozřejmě, byly pocíťovány změny a uvolnění politického napětí v souvislosti s děním v Jihoafrické republice a Namibii, odchodem kubánských vojáků z Angoly, apod., ale z hlediska vnitropolitického a voleb a volebních pravidel, které nás zajímají především, nešlo o žádný přelom.

⁹⁰ Čtyři členové byli voleni nepřímo (Národním shromážděním) na základě návrhu prezidenta. Celkový počet členů Národního shromáždění byl 38 (The Parliament of Botswana 2014).

Tabulka 4: Botswana, volby 1989

Datum konání voleb	7. října 1989
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	38 (z toho 4 jmenovaní prezidentem)
Volební systém	většinový, 34 mandátů v 34 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	367 069
Počet voličů	nedostupné
Počet platných hlasů	250 487 ⁹¹
Počet kandidujících stran	7
Počet úspěšných stran	2
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	- ⁹²

Zdroj: Baumhögger 1999a: 109; Lublin 2014c; *The Constitution of Botswana* 1966

3.2.3 Volby 1994

Botswanu jistě nelze zcela idealizovat, tak jako každá země se potýká s různými problémy a negativními jevy, ani jí se tedy nevyhnuly rozsáhlé korupční skandály na vládní úrovni, kvůli nimž v roce 1992 rezignoval viceprezident (Piknerová 2009: 66-67, Klíma 2012: 468), ačkoli měla dlouhou dobu aureolu vlády s poměrně čistým štítem (Baumhögger 1999a: 105). Pro volby 1994 došlo k revizi volebních obvodů, především v městských oblastech byly vytvořeny obvody nové. Počet volených poslanců se tímto zvýšil z 34 na 40⁹³ (The Parliament of Botswana 2014; IPU 1994a). Opozice byla vládními korupčními skandály posílena a v podstatě ovládla městské volební obvody (Piknerová 2009: 67). Volby 1994, v nichž kandidovalo devět politických stran, i přes utrpený šok z prozatím historicky nejnižšího výsledku (55 % hlasů), přesto přinesly další vítězství vládnoucí BDP (Baumhögger 1999a: 105).

Tabulka 5: Botswana, volby 1994

Datum konání voleb	15. října 1994
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	44 (z toho 4 jmenovaní prezidentem)
Volební systém	většinový, 40 mandátů v 40 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP

⁹¹ V některých statistikách je toto číslo uváděno jako volební účast/celkový počet odevzdaných hlasů (srov. IPU 1989a; EISA 2007b; IDEA 2011b; AED 2008).

⁹² Země byla hodnocena až od roku 1998 (srov. Freedom House 2014b)

⁹³ Čtyři členové byli voleni nepřímo Národním shromážděním na základě návrhu prezidenta. Celkový počet členů Národního shromáždění byl 44.

Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	370 179 ⁹⁴
Počet voličů	<i>nedostupné</i>
Počet platných hlasů	283 375 ⁹⁵
Počet kandidujících stran	9
Počet úspěšných stran	2
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	- ⁹⁶

Zdroj: IDEA 2011b; AED 2008; Baumhögger 1999a: 109; The Constitution of Botswana 1966; The Parliament of Botswana 2014

3.2.4 Volby 1999

Druhé botswanské referendum proběhlo v roce 1997, na jeho základě byla přijata výraznější změna týkající se volebních pravidel – byl snížen věk voličů z 21 na 18 let (což byl zásadní krok vzhledem k rozšíření elektorátu o nezanedbatelný počet 'mladší generace') a byl omezen počet pětiletých volebních období prezidenta na maximálně dvě (The Parliament of Botswana 2014).⁹⁷ Ačkoli referendum a v něm obsažené body byly výsledkem práce a tlaku opozičních stran, především BNF⁹⁸, tyto nedokázaly svou práci zúročit, vnitřně se konsolidovat, vystupovat jednotně, sjednotit se (srov. Piknerová 2009: 68), a ve volbách 1999, v nichž kandidovalo pět politických stran a dva nezávislí kandidáti, opět vyhrála BDP.⁹⁹

Tabulka 6: Botswana, volby 1999

Datum konání voleb	16. října 1999
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	44 (z toho 4 jmenovaní prezidentem)
Volební systém	většinový, 40 mandátů v 40 jednomandátových volebních obvodech

⁹⁴ Čísla se různí napříč všemi statistikami. IPU a EISA uvádí 361 915 (IPU 1994a, EISA 2008a), ale EISA uvádí, že není počítáno s volebním obvodem Thamaga, kde se volby kvůli úmrtí kandidáta konaly později, IPU toto číslo předkládá jako celkovou statistiku; odlišný počet, také bez obvodu Thamaga, uvádí Lublin – 363 148 (Lublin 2014c). EISA uvádí i počet vč. obvodu Tamaga – 370 169 (EISA 2008a), velmi podobný počet – 370 179 – uvádí Baumhögger (Baumhögger 1999a: 109) a další podobný počet uvádí IDEA shodně s AED – 370 173 (IDEA 2011b, AED 2008). Uvádíme počet registrovaných voličů dle statistiky G. Baumhöggera, jakožto nejrelevantnější.

⁹⁵ Tento počet uvádí shodně IDEA a Baumhögger, oba s poznámkou, že jde o celkový počet zahrnující pouze platné hlasy (IDEA 2011b, Baumhögger 1999a: 109), totéž číslo uvádí AED, ale jako celkový počet hlasů (vč. neplatných), naopak uvádí 261 231 jako počet platných hlasů (AED 2008). Lublin uvádí počet platných hlasů 277 463, ale bez obvodu Thamaga (Lublin 2014c), velmi podobné číslo (taktéž bez obvodu Thamaga) uvádí EISA a IPU – 277 454 (EISA 2008a; IPU 1994a). Uvádíme počet dle G. Baumhöggera, protože vychází z oficiálních statistik a je v něm doplněn i výsledek dodatečných voleb v obvodu Thamaga – zároveň však dodáváme, že v tomto přehledu je chyba, počty hlasů pro jednotlivé strany v součtu neodpovídají celkovému uvedenému počtu platných hlasů, rozdíl činí -687 hlasů (srov. Baumhögger 1999a: 110).

⁹⁶ Země byla hodnocena až od roku 1998 (srov. Freedom House 2014b)

⁹⁷ Na základě ústavního dodatku byla také veškerá administrace a řízení všech voleb předáno do rukou Nezávislé volební komise (The Parliament of Botswana 2014).

⁹⁸ BNF byla – vedle studentů a nespokojených občanů – hlavním propagátorem, protože si od snížení věkové hranice slíbvala více volebních hlasů právě od studentů/mladé generace. Volební výsledky ale pro BNF znamenaly velký neúspěch (Piknerová 2009: 68; IPU 1999a).

⁹⁹ Soutěžilo se, stejně jako v roce 1994 o 40 mandátů, další 4 členové byli voleni nepřímo.

Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	459 662 ¹⁰⁰
Počet voličů	354 463 ¹⁰¹
Počet platných hlasů	336 982 ¹⁰²
Počet kandidujících stran	5 stran a 2 nezávislí kandidáti
Počet úspěšných stran	3
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,0; 2; 2

Zdroj: Lublin 2014c; IPU 1999a; AED 2008; IDEA 2011b; The Constitution of Botswana 1966; The Parliament of Botswana 2014; Freedom House 1999a

3.2.5 Volby 2004

Před volbami došlo k revizi volebních obvodů a jejich navýšení z původních 40 na 57, stejně tak se zvýšil i počet volených členů Národního shromáždění (The Parliament of Botswana 2014, IPU 2004a). Botswanské Národní shromáždění má celkem 63 členů, z toho 57 je voleno právě v jednomandátových volebních obvodech a 6 členů je voleno nepřímo.¹⁰³ Botswana se stala volbami 2004 první zemí, která aplikovala nový volební kodex (*code of conduct*) přijatý členskými státy SADC, kodex vyzýval k soudržnosti s mezinárodně akceptovanými normami, jako např. umožnění svobodné volební kampaně všem stranám, zajištění rovného přístupu do státních médií a ustavení nestranných volebních institucí¹⁰⁴ (IPU 2004a). Poprvé v historii země také byly umožněny zahraniční pozorovatelské mise (IPU 2004a). Nezávislá volební komise (IEC) prováděla před volbami kampaň k podpoření procesu registrace voličů, podařilo se registrovat 550 000 voličů, což bylo cca 61 % z odhadovaných 900 000 obyvatel s volebním právem. Opozice proti IEC protestovala a uváděla, že IEC provádí voličskou osvětu špatně (IPU 2004a). Ve volbách kandidovalo sedm politických stran a dva nezávislí kandidáti, výraznou většinu křesel obhájila BDP, i když její podpora klesla na 51 % hlasů (Piknerová 2009: 76-77). V jednom obvodě z 57 neproběhly soutěživé volby, bez protikandidáta zde byl zvolen Ian Khama, syn prvního prezidenta Botswany (IPU 2004a).

¹⁰⁰ Mírně odlišný počet uvádí EISA: 459 663 (EISA 2007c).

¹⁰¹ Mírně odlišný počet uvádí EISA: 354 466 (EISA 2007c), stejně tak AED (AED 2008).

¹⁰² Mírně odlišný počet uvádí EISA: 336 983 (EISA 2007c), stejně tak AED (AED 2008) – to je chybné, protože při manuálním součtu vychází 336 982 (srov. AED 2008).

¹⁰³ Čtyři členové jsou jmenováni prezidentem (a zvoleni Národním shromážděním), včetně Předsedy sněmovny [Speaker]; generální prokurátor [Attorney General] a také sám prezident jsou členy *ex officio* (Molomo 2004: 62; The Constitution of Botswana 1966; EISA: 2007d, IPU 2014c).

¹⁰⁴ Opoziční lídři ale konstatovali, že jejich přístup do médií byl příliš malý a příliš pozdě na to, aby jim pomohl přinést vítězství. Dle následného výzkumu MISA vyšlo najevo, že vládnoucí strana obdržela více než 50 % vyhrazeného času v médiích (IPU 2004a).

Tabulka 7: Botswana, 2004

Datum konání voleb	30. října 2004
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	63 (z toho 6 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 57 mandátů v 57 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	552 849
Počet voličů	421 272 ¹⁰⁵
Počet platných hlasů	412 379
Počet kandidujících stran	7 stran a 2 nezávislí kandidáti
Počet úspěšných stran	3
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,0; 2; 2

Zdroj: Sechele 2005: 15-16; IPU 2004a; AED 2008; IDEA 2011b; Lublin 2014c; The Constitution of Botswana 1966, The Parliament of Botswana 2014; Freedom House 2004a;

3.2.6 Volby 2009

Do voleb 2009 se podařilo registrovat více voličů než v předchozích volbách, téměř tři čtvrtě milionu. Ve volební kampani se jako hlavní téma objevovala ekonomická prosperita, a opoziční strany se vyhrožovaly proti vládnoucí BDP. Volby byly mezinárodními pozorovateli (mise SADC) hodnoceny jako věrohodné, svobodné, spravedlivé a probíhající v poklidné atmosféře, výtka byla k pomalému procesu sčítání, a botswanské volební komisi bylo doporučeno, aby proces voleb byl pro voliče více přívětivý (IPU 2009a). Vítězství s výraznou převahou získaných mandátů obhájila BDP. Poprvé v botswanské historii získal mandát i nezávislý kandidát (IPU 2009a).

Tabulka 8: Botswana, volby 2009

Datum konání voleb	16. října 2009
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	63 (z toho 6 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 57 mandátů v 57 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	723 617 ¹⁰⁶
Počet voličů	555 078 ¹⁰⁷
Počet platných hlasů	544 647

¹⁰⁵ Lublin ve statistice chybně (omylem) uvádí počet hlasů stejné číslo jako počet platných hlasů, ačkoli o buňku vedle má vyčíslen počet neplatných hlasů – součtem platných hlasů s neplatnými vyjde správný počet všech hlasů/voličů - uváděný i v ostatních statistikách (srov. Lublin 2014c, řádek 117, sloupec E, F, G).

¹⁰⁶ Odlišný počet uvádí AED: 725 817 (AED 2008).

¹⁰⁷ Odlišný počet uvádí AED a Lublin: 555 308 (AED 2008, Lublin 2014c).

Počet kandidujících stran	7 stran a 15 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	4 strany a 1 nezávislý kandidát
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,0; 2; 2

Zdroj: EISA 2010a; IDEA 2011b; IPU 2009a; The Constitution of Botswana 1966; Freedom House 2009a

3.2.7 Volby 2014

Prozatím poslední volby, pod stále stejným volebním systémem, proběhly v říjnu 2014. Opoziční strany vytvořily předvolební alianci UDC, podařilo se jim oslovit 30 % voličů (IPU 2014b), ale po jedenácté v řadě opět vyhrála BDP, přestože poprvé obdržela méně než 50 % hlasů. Nevýhodou UDC je její potenciální nestabilita a ne-soudržnost, oproti tomu BDP je ve společnosti pevně zakořeněná a stabilní strana, která prozatím samostatně neměla přímou konkurenci.

Tabulka 9: Botswana, volby 2014

Datum konání voleb	24. října 2014
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	63 (z toho 6 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 57 mandátů v 57 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	824 073 ¹⁰⁸
Počet voličů	698 409 ¹⁰⁹
Počet platných hlasů	690 242
Počet kandidujících stran	2 strany, 1 koalice a 29 nezávislých
Počet úspěšných stran	2 strany a 1 koalice
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,5; 2; 3

Zdroj: IEC Botswana 2014b; The Constitution of Botswana 1966; Freedom House 2014c

¹⁰⁸ IPU uvádí 824 432 (IPU 2014b), dáváme však přednost oficiální statistice IEC.

¹⁰⁹ IPU uvádí 698 419 (IPU 2014b), dáváme však přednost oficiální statistice IEC.

3.3 Republika Jižní Afrika

3.3.1 Historický kontext

Jihoafrická republika¹¹⁰, stejně jako Botswana, měla odlišný vývoj od zbytku kontinentu. Svou částečnou nezávislost – jakožto britské dominium s bělošskou samosprávou – získala v roce 1910, ale od počátku byla spojena s rasovou otázkou a diskriminací¹¹¹, proti níž od počátku (1912) vystupoval Jihoafrický domorodý národní kongres (1923 přejmenovaný na *Africký národní kongres*, ANC), až následně po *apartheid*, oddělení ras, jehož vrcholem byl rok 1948, kdy vládnoucí garnitura, bílí Afrikánci představující výraznou menšinu společnosti, rozdělila společnost do uzavřených komunit bez možnosti soužití (resp. se zákazem vzájemného soužití a stýkání). Každému jednotlivci byla přidělena jeho etnická identita i národnost, bylo určeno, s kým se jednotlivé komunity mohou stýkat, kde mohou pracovat nebo s kým mohou uzavírat manželství. Apartheid se stal hlavní linií rasistické politiky a okamžitě vyvolával konflikty. V 50. a 60. letech byly přijaty další zákony, které zpřesňovaly rasistické zákony, upevňovaly mocenské pozice bělošské minority, a zároveň omezovaly práva ostatních obyvatel země. Byly budovány *domoviny* [*bantustany*, *homelands*] pro africká etnika, vznikaly formálně nezávislé, ale existence ve skutečnosti neschopné 'státy'.¹¹² Odpor proti vládní politice a apartheidu byl tvrdě potlačován, přestože ANC, čelní představitel nebělošského obyvatelstva¹¹³, původně zastával politiku nenásilného odporu. Postupem času, a definitivně po *Sharpevillském masakru*¹¹⁴, se ale postoj radikalizoval a ANC přešel k otevřenému boji (Klíma 2012: 326-329, Engel 1999a: 818, Hulec 1997: 198-227, Encyklopædia Britannica 2014). Vývoj situace vedl k vystoupení JAU z Commonwealthu a v roce 1961 k vyhlášení zcela samostatné Jihoafrické republiky (JAR). Apartheid dosáhl v následujícím období své naprosté zruďné dokonalosti, když „*všechny prostory, lavičky, vchody, pláže, instituce atd. byly přísně*

---

¹¹⁰ Od roku 1910 do roku 1961 Jihoafrická unie, dominium v rámci Commonwealthu.

¹¹¹ Poslanci dvoukomorového parlamentu se mohli stát jen běloši (1910), Afričanům a Indům bylo zakázáno vykonávat kvalifikované práce (1911), zákon o půdě (1913) rozdělil území Unie na 87 % pro bělochy a zbytek roztroušených oblastí pro Afričany, kteří v bělošských částech nesměli půdu vlastnit, a museli se dávat najímat jako levná pracovní síla na bělošských farmách a podnicích (Klíma 2012: 206).

¹¹² Tyto umělé celky byly delimitovány na neúrodné půdě, teritorium nebylo celistvé, ale rozdělené na několik vzájemně nespojených částí, nebyl zde průmysl ani investice, naopak byly *domoviny* postiženy podvýživou, vysokou úmrtností, a nutností shánět si práci na 'cizím' (= bělošském) území, za předem daných podmínek, které museli splnit (Klíma 2012: 328-329).

¹¹³ Jeden z jeho nejvýraznějších představitelů, Nelson Mandela, byl několikrát uvězněn, v roce 1964 byl odsouzen na doživotí.

¹¹⁴ Ve městě Sharpeville se v březnu 1960 shromáždilo 5000 Afričanů, kteří v rámci nenásilného odporu na policejní stanici žádali, aby byli zatčeni, protože nemají pasy, které byli povinni na základě jednoho z rasistických zákonů nosit. Policie však zahájila do davu palbu a usmrtila několik desítek lidí, několik stovek bylo zraněno. ANC byl postaven mimo zákon a v zemi byl vyhlášen výjimečný stav (Klíma 2012: 329).

rozděleny na bělošské a nebělošské“ (Klíma 2012: 329). Apartheid se upevnil a rozvinul, přes *formální* protesty Západu, právě díky Západu, neboť USA a Velké Británii vyhovovala antikomunistická politika JAR v globálním zápase se Sovětským svazem.¹¹⁵

Nicméně JAR se dostávala do čím dál větší mezinárodní izolace, k čemuž přispělo vyhlášení nezávislosti Angoly a Mosambiku (1975), i násilné potlačení protestního pochodu dětí a mládeže v johannesburském Sowetu¹¹⁶, což vyvolalo nekontrolovatelnou vlnu násilí ze strany diskriminovaného černošského obyvatelstva. Trvalé vnitropolitické napětí, změna vztahu mezi supervelmocemi a bojkot JAR napříč celým světem donutily bělošský režim k jednání s předáky ANC (Klíma 2012: 388, Hulec 1997: 239-261). V roce 1990 byla F. W. de Klerkem, prezidentem JAR, oznámena budoucí likvidace apartheidu, byly legalizovány černošské strany a propuštěn Nelson Mandela, který byl (1991) zvolen předsedou ANC a zahájil jednání s prezidentem o dalším vývoji. Přestože situace v zemi se vůbec nezklidnila, ba naopak dokonce hrozila občanskou válkou (Klíma 2012: 471-472; Zimák 2003: 73-78, Engel 1999a: 819), podařila se schválit prozatímní ústava a dohodnout termín všerasových (všeobecných, vícestranických) voleb (1994).

3.3.2 Volby 1994 (founding election)

Prozatímní ústava (1993) a v ní obsažený volební systém ustavily suverénní demokratický stát se zakotvenými lidskými právy pro všechny obyvatele bez rozdílu rasy, náboženství a pohlaví, včetně volebního práva pro občany starší 18 let (Hulec 1997: 264, srov. The Interim South African Constitution 1993). Byl ustaven dvoukomorový parlament – dolní komora, Národní shromáždění, mělo 400 členů, kteří byli voleni na základě poměrného systému – 200 mandátů je rozděleno na základě provinčních kandidátních listin (prozatímní ústava rozdělila zemi do devíti provincií = devět různě velkých volebních obvodů, M=4-43¹¹⁷) a dalších 200 mandátů na základě stranických

---

¹¹⁵ Např. embargo Rady bezpečnosti OSN na vývoz zbraní do JAR vetovala právě Velká Británie, USA a Francie (Klíma 2012: 329).

¹¹⁶ Žáci chtěli protestním pochodem protestovat proti zavedení povinné afrikánštiny do černošských škol, policie však zahájila do dětí střelbu (Klíma 2012: 388, Klíma 2012: 469- 470).

¹¹⁷ Čtyřmandátový volební obvod *Northern Cape* byl (a je) výjimkou. Velikost ostatních osmi volebních obvodů se pohybovala mezi 14-43 mandáty (The Interim South African Constitution 1993, Schedule 2).

kandidátních listin¹¹⁸ na celostátní úrovni. Pro přepočítání hlasů na mandáty byla v prvním i druhém skrutiniu využita Droopova kvóta¹¹⁹ spolu s metodou největších zbytků; kvóta se počítá z celkového počtu obdržených hlasů a všech přidělovaných mandátů (400). Voliči volili na základě přísně vázaných kandidátních listin, volební klauzule neexistovala (The Interim South African Constitution 1993).

Ve všerasových volbách, v nichž kandidovalo 19 stran, zvítězil přesvědčivě ANC a mohl vládnout i sám, dle prozatímní ústavy však všechny strany, které získaly minimálně 20 křesel, mohly být zastoupeny ve vládě národní jednoty¹²⁰ (The Interim South African Constitution 1993), což se také stalo¹²¹. Volby byly monitorovány domácími i mezinárodními pozorovateli, byly vyhodnoceny jako svobodné, spravedlivé a probíhající v poklidné atmosféře, ačkoli jejich organizace v ovzduší násilností a netolerance (hrozící až občanskou válkou, viz výše) usnadněná nebyla a zapříčinilo to několik technických a logistických problémů (Engel 1999a: 819-820, srov. IPU 1994b).

Tabulka 10: Jihoafrická republika, volby 1994

Datum konání voleb	26. – 29. dubna 1994
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	400
Volební systém	poměrný, celkový podíl mandátů se počítá ze všech mandátů (400) z toho 200 mandátů je přiděleno v různých velkých volebních obvodech (M=4-43), a 200 ve druhém skrutiniu na úrovni celé země; Droopova kvóta spolu s metodou největších zbytků pro obě úrovně; volební klauzule nebyla zákonně stanovena
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	22 700 000 (odhad)¹²²

¹¹⁸ Politické strany mohly dle ústavy předložit buďto jednu (regionální) nebo dvě (regionální a národní) kandidátky s přesně daným pořadím (do max. počtu 400 jmen), na jejichž základě byly přidělovány mandáty v prvním i druhém skrutiniu (srov. The Interim South African Constitution 1993, Schedule 2).

¹¹⁹ $[Q=V/(S+1)+1]$ (srov.: The Interim South African Constitution 1993, Schedule 2). Lze se setkat i s označením, že pro přepočítání byla využita *Hagenbach-Bischoffova kvóta* $[Q=V/(S+1)]$; (srov. Chytilík et al. 2009: 332), což je paradoxně ve své podstatě správně i špatně, protože zahraniční literatura označuje Hagenbach-Bischoffovu kvótu často jako Droopovu kvótu, česká literatura však kvóty rozlišuje. T. Lebeda v této souvislosti cituje R. Taagepera a M. Shugarta, kteří upozorňují, že rozdíl mezi Hagenbach-Bischoffovou kvótou a Droopovou kvótou není až tak velký (viditelný), protože Droopova kvóta se zaokrouhluje na celé číslo dolů, naopak Hagenbach-Bischoffova kvóta se zaokrouhluje na celé číslo nahoru, což znamená, že pravděpodobnost rozdílného výsledku je minimální (Taagepera a Shugart 1989, citováno z Lebeda 2001a: 433). V české literatuře jsou kvóty rozlišovány, protože Droopova kvóta je spojena především (a výhradně) s volebním systémem STV $[Q=V/(S+1)+1]$ (srov. Chytilík et al. 2009: 36). Na základě výše zmíněného však budeme dále uvádět Droopovu kvótu, protože tomu ve skutečnosti odpovídá výpočetní vzorec.

¹²⁰ Srov.: Vláda národního porozumění (Hulec 1997: 267).

¹²¹ Srov. O. Hulec (Hulec 1997: 267). Některé strany (Národní strana) pak během funkčního období z vlády vystoupily a přešly do pozice konstruktivní opozice (Hulec 1997: 270).

¹²² V roce 1994 se v Jihoafrické republice ještě nekonala registrace voličů, proto je číslo uváděno pouze jako odhad. IDEA uvádí s odkazem na AED sice konkrétnější číslo, přesto stále jen odhad: 22 709 152 (IDEA 2011c, AED 2011a), Engel uvádí 22 754 152 (Engel 1999a: 825).

Počet voličů	19 726 579 ¹²³
Počet platných hlasů	19 533 498
Počet kandidujících stran	19
Počet úspěšných stran	7
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	- 124

Zdroj: IPU 1994b; IDEA 2011c; AED 2011a; EISA 2007e; Engel 1999: 825; ANC 1994; Election Resources 2004a; The Interim South African Constitution 1993

3.3.3 Volby 1999

V polovině roku 1996 byla schválena oficiální ústava, v platnost vstoupila v únoru 1997. Byl zrušen senát a namísto něj ustavena Národní rada provincií. Národní shromáždění, jakožto dolní komora, zůstalo zachováno, počet volených poslanců byl stanoven na rozmezí 350-400¹²⁵ s pětiletým funkčním obdobím (The Constitution of the Republic of South Africa 1996, The Electoral Act 73 of 1998). Nastavení hlavních proměnných volebního systému zůstalo zachováno. V roce 1997 se z politiky stáhl F. W. de Klerk, koncem téhož roku opustil vedení ANC Nelson Mandela¹²⁶ (Zimák 2003: 92). Volby 1999, v nichž o mandáty soutěžilo 16 stran, vyhrál opět ANC.

Tabulka 11: Jihoafrická republika, volby 1999

Datum konání voleb	2. června 1999
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	400
Volební systém	poměrný, celkový podíl mandátů se počítá ze všech mandátů (400) z toho 200 mandátů je přiděleno v různých velkých volebních obvodech (M=4-46), a 200 ve druhém skrutiniu na úrovni celé země; Droopova kvóta spolu s metodou největších zbytků pro obě úrovně; volební klauzule nebyla zákonně stanovena
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	18 172 751 ¹²⁷
Počet voličů	16 228 462
Počet platných hlasů	15 977 142
Počet kandidujících stran	16
Počet úspěšných stran	13
Stranický systém	bipartismus

¹²³ EISA počet neuvádí, ale po sečtení uvedených platných a neplatných hlasů vyjde číslo 19 726 579 – stejný počet uvádí i Engel. Počet platných hlasů uváděných EISA se shoduje s IPU, AED i U. Engelem (srov. EISA 2007e, IPU 1994b, AED 2011a, Engel 1999a: 825).

¹²⁴ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014d)

¹²⁵ Dle volebního zákona musí jedno křeslo připadat na max. 100 000 obyvatel, s čímž souvisí, že počet křesel v Národním shromáždění může být v každých volbách proměnlivý, do maximálního celkového počtu 400, dle výpočtů a stanovení volební komise (srov. The Electoral Act 73 of 1998).

¹²⁶ Do konce funkčního období ještě zůstal prezidentem.

¹²⁷ IPU a IDEA uvádí zaokrouhlený odhad: 18 177 000 (IPU 1999b; IDEA 2011c)

Hodnocení dle Freedom House svobodná – 1,5; 2; 1

Zdroj: IPU 1999b; EISA 2011a; IDEA 2011c; AED 2011a; Election Resources 2004b; The Constitution of the Republic of South Africa 1996, The Electoral Act 73 of 1998; EISA 2011b; Freedom House 1999b

3.3.4 Volby 2004

Volby 2004 se konaly v rámci daného volebního systému¹²⁸, o mandáty soutěžilo 21 stran, vítězem voleb se stal ANC, jehož podpora nadále mírně rostla. Volby byly domácími i mezinárodními pozorovateli hodnoceny jako svobodné a spravedlivé (IPU 2004b).

Tabulka 12: Jihoafrická republika, volby 2004

Datum konání voleb	14. dubna 2004
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	400
Volební systém	poměrný, celkový podíl mandátů se počítá ze všech mandátů (400) z toho 200 mandátů je přiděleno v různých velkých volebních obvodech (M=4-45), a 200 ve druhém skrutiniu na úrovni celé země; Droopova kvóta spolu s metodou největších zbytků pro obě úrovně; volební klauzule nebyla zákonně stanovena
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	20 674 926
Počet voličů	15 863 558 ¹²⁹
Počet platných hlasů	15 612 671 ¹³⁰
Počet kandidujících stran	21
Počet úspěšných stran	12
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 1,5; 2; 1

Zdroj: IPU 2004b; EISA 2007f; AED 2011a; IDEA 2011c; Election Resources 2006; EISA 2011b; The Constitution of the Republic of South Africa 1996, The Electoral Act 73 of 1998; Freedom House 2004b

3.3.5 Volby 2009

ANC vyhrál volby i v roce 2009, kterých se dle stejného nastavení hlavních proměnných¹³¹ účastnilo 26 stran. Vzhledem k vládním neúspěchům v oblasti ekonomické, bezpečnostní, zdravotní, politické, obecně neutěšené situaci a korupčním skandálům pozbyl ANC svou aureolu národního osvoboditele, situací byl k rezignaci donucen i prezident T. Mbeki (IPU 2009b), a v určité míře se situace odrazila i do voleb

---

¹²⁸ Srov.: Ústava Jihoafrické republiky, volební zákon ve znění pozdějších předpisů (The Constitution of the Republic of South Africa 1996, The Electoral Act 73 of 1998 amended by The Electoral Laws Amendment Act 34 of 2003 and The Electoral Laws Second Amendment Act 40 of 2003).

¹²⁹ IPU a IDEA uvádí 15 863 554 (IPU 2004b; IDEA 2011c).

¹³⁰ IPU a IDEA uvádí 15 612 667 (IPU 2004b; IDEA 2011c).

¹³¹ Srov.: Ústava Jihoafrické republiky, volební zákon ve znění pozdějších předpisů (The Constitution of the Republic of South Africa 1996, The Electoral Act 73 of 1998 amended by The Electoral Laws Amendment Act 34 of 2003 and The Electoral Laws Second Amendment Act 40 of 2003).

2009, kdy ANC sice vyhrál, ale podpora byla nižší a ztratil několik mandátů. Boj proti korupci se stal klíčovým tématem voleb, především ze strany opozičních stran (IPU 2009b). Volby byly hodnoceny jako svobodné a spravedlivé, pozorovatelská mise Africké unie však doporučila volební komisi, aby do budoucna našla řešení problému dlouhých front před volebními místnostmi (IPU 2009b).

Tabulka 13: Jihoafrická republika, volby 2009

Datum konání voleb	22. dubna 2009
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	400
Volební systém	poměrný, celkový podíl mandátů se počítá ze všech mandátů (400) z toho 200 mandátů je přiděleno v různých velkých volebních obvodech (M=5-47), a 200 ve druhém skrutiniu na úrovni celé země; Droopova kvóta spolu s metodou největších zbytků pro obě úrovně; volební klauzule nebyla zákonně stanovena
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	23 181 997
Počet voličů	17 919 966
Počet platných hlasů	17 680 729
Počet kandidujících stran	26
Počet úspěšných stran	13
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,0; 2; 2

Zdroj: IPU 2009b; EISA 2010b: 21, 36; AED 2011a; IDEA 2011c; Election Resources 2009; EISA 2011b; Freedom House 2009b

3.3.6 Volby 2014

Jihoafrická republika, která volbami 2014 oslavila 20leté výročí od multirasových všeobecných voleb a definitivního ukončení apartheidu, aktuální situací v zemi jen potvrzuje, že ani po 20 letech nebyla nalezena rovnováha mezi dědictvím apartheidu a skutečnou rovností ras a příležitostí. ANC zcela nezvládá svou proklamovanou roli, nedaří se mu plnit stanovené cíle, a také generační obměna hlavních funkcionářů spíše vážne (ICTJ 2014, Klíma 2012: 563). Přesto všechno má ANC stále podporu značné části obyvatel, a volby 2014, v nichž kandidovalo 29 stran, a konaly se beze změny hlavních proměnných volebního systému¹³², opět vyhrál a udržuje si pozici predominantní strany. Hlavními tématy voleb bylo neuspokojivé řešení nezaměstnanosti a korupce (IPU 2014d).

¹³² Srov.: Ústava Jihoafrické republiky, volební zákon ve znění pozdějších předpisů (The Constitution of the Republic of South Africa 1996, The Electoral Act 73 of 1998 amended by The Electoral Laws Amendment Act 34 of 2003, The Electoral Laws Second Amendment Act 40 of 2003 and The Electoral Amendment Act 18 of 2013).

Tabulka 14: Jihoafrická republika, volby 2014

Datum konání voleb	7. května 2014
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	400
Volební systém	poměrný, celkový podíl mandátů se počítá ze všech mandátů (400) z toho 200 mandátů je přiděleno v různých velkých volebních obvodech (M=4-43), a 200 ve druhém skrutiniu na úrovni celé země; Droopova kvóta spolu s metodou největších zbytků pro obě úrovně; volební klauzule nebyla zákonně stanovena
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	25 388 082
Počet voličů	18 654 771
Počet platných hlasů	18 402 497
Počet kandidujících stran	29
Počet úspěšných stran	13
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	Svobodná – 2,0; 2; 2

Zdroj: IPU 2014d; IDEA 2001c; Election Resources 2014; IEC South Africa 2014; Freedom House 2014e

3.4 Království Lesotho

3.4.1 Historický kontext

Nezávislost Basutska, britského protektorátu, byla dosažena postupnými kroky, podobně jako v Bečuánsku (Botswaně). První ústava byla přijata v roce 1959, první všeobecné volby do 65členého Národního shromáždění se konaly ještě v rámci protektorátu v roce 1965, vítězem se stala BNP. Plné nezávislosti země, pojmenované Lesotho, bylo dosaženo v říjnu 1966 v podobě konstituční monarchie v čele s králem (Mošeš II.), omezeným ve výkonu moci dvoukomorovým parlamentem. Období po zisku nezávislosti bylo na jedné straně poznamenáno neúspěšným úsilím krále o získání přímé výkonné moci a na straně druhé stranickou rivalitou mezi BCP a BNP (Engel 1999b: 495). Idylka kontinuálního a demokratického vývoje záhy skončila. Situace po volbách 1970, kdy BNP v čele s L. Jonathanem neakceptovala výsledky voleb a nechtěla se vzdát moci (Cobbe 2014), přinesla vyhlášení výjimečného stavu, zrušení ústavy, rozpuštění parlamentu, zákaz politických stran a král byl po krátkém exilu donucen přijmout prohlášení, které mu znemožňovalo hrát jakoukoli aktivní politickou roli (Engel 1999b: 495). V následném období vzniklo Prozatímní národní shromáždění (1973), kde si BNP zajistila většinu (Klíma 2012: 384). V roce 1986 se sesazením L. Jonathana moci ujala armáda. Na přelomu 80. a 90. let došlo ke gradaci politické krize, král byl vyhnán do exilu (1990), a byl proveden další vojenský převrat (1991),

který ústy svých vůdčích představitelů sliboval brzký návrat k civilní vládě. Králem byl zvolen (1990) syn Mošeše II., který přijal jméno Letsie III. Slibovaný návrat k civilní vládě se uskutečnil prostřednictvím vyhlášení a konání všeobecných voleb v roce 1993 (Engel 1999b: 496). Politická situace však měla ke stabilitě daleko a další krize na sebe nenechala dlouho čekat.

Vzhledem k poloze bylo Lesotho od počátku své existence zcela závislé na ekonomicko-politické situaci v Jihoafrické republice¹³³, nedokázalo využít výhody etnické homogenity, nedochází k systematickému ekonomickému rozvoji ani politické modernizaci, schopnost řešit závažné problémy (přelidnění, odlesňování) je velmi nízká.

3.4.2 Volby 1993 (founding election)

Návrat ke konstituční vládě po dlouhých 23 letech byl oznámen začátkem 90. let 20. století (1991), byl odvolán zákaz politických stran, oznámeno konání voleb a zahájena a také dokončena práce na nové ústavě (duben 1993), králova funkce se stala spíše funkcí ceremoniální. Ve volbách (březen 1993) kandidovalo 241 kandidátů ucházejících se o 65 křesel (IPU 1993a). Jako volební systém byl pro tyto volby¹³⁴ použit jednokolový většinový systém v 65 jednomandátových obvodech, volební období bylo pětileté (The Constitution of Lesotho 1993). Vítězem se stala BCP, která vyhrála všechna křesla (IPU 1993a, Engel 1999b: 496).

Tabulka 15: Lesotho, volby 1993

Datum konání voleb	27. března 1993
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	65
Volební systém	většinový, 65 mandátů v 65 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	736 930
Počet voličů	<i>nedostupné</i>
Počet platných hlasů	532 678 ¹³⁵

¹³³ Vzhledem k tomu, že některé osobnosti a organizace v Lesotho protestovaly proti apartheidu v JAR a podporovaly boj ANC proti této rasistické politice, pomstila se vládnoucí jihoafrická garnitura Lesothu tím, že uzavřela hranice, čímž vznikly Lesothu jak politické, tak ekonomické problémy (Klíma 2012: 384, srov. Engel 1999b: 496).

¹³⁴ Ústava již obsahovala informaci o novém rozdělení volebních obvodů a tím pádem i stanovovala vyšší počet křesel v Národním shromáždění = 80; voleb 1993 se však týkala kapitola 15 ústavy, kde bylo stanoveno, že ve volbách 1993 bude bráno v potaz rozdělení na 65 volebních obvodů (což vycházelo z volebního řádu pro volby do Národního shromáždění z roku 1992) tzn., volilo se 65 poslanců (čl. 56, 57, 67 a 159; The Constitution of Lesotho 1993, srov. The National Assembly Election Order 1992)

¹³⁵ EISA uvádí při 99,9 % 532 978 platných hlasů (EISA 2007g). IDEA tento počet (532 678) chybně uvádí jako celkový počet voličů (IDEA 2011d). Lublin uvádí počet 542 523 (Lublin 2014d). Přikláníme se k uvedenému počtu platných hlasů 532 678, protože dle U. Engela vychází z oficiálních přehledů.

Počet kandidujících stran	12 stran a 7 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	1 strana
Stranický systém	absolutně dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	- 136

Zdroj: IPU 1993a; Engel 1999b: 499; AED 2012b; IDEA 2011d; Matlosa 1997: 145, 147; The Constitution of Lesotho 1993; The National Assembly Election Order 1992

3.4.3 Volby 1998

Vláda BCP se od počátku potýkala s problémy, neměla zcela pod kontrolou armádu a policii. K minulosti se vracela jmenováním komise (1994), která měla zkoumat okolnosti, které vedly k sesazení krále v roce 1990, král Letsie III. se naopak pokusil vládu BCP rozpustit (červenec-srpen 1994), což se mu ale nepodařilo a umožnilo bývalému králi Mošeši II., navrátilivšímu se z exilu, aby byl znovu dosazen do královského úřadu (1995). O rok později ovšem zemřel při automobilové nehodě, takže byl králem ustaven opět Letsie III. (Klíma 2012: 469). Demokracie byla obnovena ještě na podzim 1994, za přispění SADC (Engel 1999b: 496). Blížily se další volby, ústavním dodatkem, na základě konference a dohod, byla snížena věková hranice voličů z 21 na 18 let a zřízena Nezávislá volební komise¹³⁷, aby řídila volební proces (The 2nd Amendment Act 1997). Volby se konaly v řádném termínu, volební systém vycházel z přijaté ústavy, počet křesel v Národním shromáždění odpovídal počtu jednomandátových volebních obvodů, tzn. 80. O křesla usilovalo 12 politických stran a 29 nezávislých kandidátů, zvítězila LCD, což byla strana odtržená od BCP. Ostatní strany protestovaly a poukazovaly na volební podvod, který ale mezinárodní pozorovatelé ani speciálně ustavená vyšetřovací komise nepotvrdili¹³⁸ (Engel 1999b: 497). Přesto vypukly demonstrace a násilí, nestabilita panovala i v armádě, vláda proto požádala o vojenský zásah sousední země; zamezit převratu a obnovit pořádek a mír přišly armády z JAR a Botswany (IPU 1998a; Klíma 2012:469, IEC Lesotho 2009, Engel 1999b: 497, Reynolds et al. 2005: 92).

Tabulka 16: Lesotho, volby 1998

Datum konání voleb	23. května 1998
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	80

¹³⁶ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014f)

¹³⁷ Přebrala funkci Vrchního volebního úředníka /*Chief Electoral Officer*/ a Komise pro vymezení volebních obvodů /*Constituency Delimitation Commission*/ (srov. The 2nd Amendment Act 1997).

¹³⁸ Ačkoliv zahraniční zprávy, články a oficiální výstupy hovoří o skutečnosti, že volby byly mezinárodními pozorovateli uznány za 'v pořádku', tj. že výsledky skutečně odrážejí vůli lidu, že nejde o manipulaci, Jan Klíma ve své knize uvádí přesný opak: „*Ostatní strany poukázaly na volební podvod, který potvrdili i mezinárodní pozorovatelé.*“ (Klíma 2012: 469) Tento výrok považujeme za mylný (srov. např.: Engel 1999b: 497, IPU 1998a, Freedom House 1998a).

Volební systém	většinový, 80 mandátů v 80 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém - FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	838 516 ¹³⁹
Počet voličů	617 738 ¹⁴⁰
Počet platných hlasů	593 955 ¹⁴¹
Počet kandidujících stran	11 stran, 1 koalice a 29 nezávislých
Počet úspěšných stran	2 strany
Stranický systém	téměř absolutně dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 4,0; 4; 4

Zdroj: Engel 1999b: 501; EISA 2007h; AED 2012b; The Constitution of Lesotho 1993; Freedom House 1998a

3.4.4 Volby 2002

Po překonané krizi a změně volebního zákona¹⁴² v roce 2001, který z původního FPTP přešel na *uváděný* smíšeně personalizovaný systém poměrného zastoupení (MMP; The 4th Amendment Act 2001, srov. Likoti 2009: 59, srov. ACE Project 2014, Reynolds et al. 2005: 93-94), se další volby konaly v roce 2002¹⁴³. Národní shromáždění disponovalo celkem 120 křesly, z toho 80 bylo voleno prostřednictvím 80 jednomandátových obvodů FPTP většinovým systémem, dalších 40 bylo voleno v rámci celostátního obvodu proporcčně, na základě uzavřených kandidátních listin (The Government of Lesotho 2014, Likoti 2009: 59, The 4th Amendment Act 2001). Voliči disponovali dvěma hlasy, první pro volbu konkrétního kandidáta z příslušného volebního obvodu, druhý pro preferovanou stranu. Z 'druhých' hlasů (hlasů určených pro strany) se určovala kvóta¹⁴⁴ a vypočítával počet křesel, které by každá strana měla získat dle ideální proporce. Nebyla stanovena žádná uzavírací klauzule, ale pokud strana v jednomandátových obvodech získala počet mandátů, který překračoval vypočítaný ideální počet mandátů dle proporce, nebyla do druhého skrutinia vpuštěna - a to

¹³⁹ IDEA a IPU uvádí odhadovaný počet 860 000 (IDEA 2011d, IPU 1998a), Lublin uvádí 826 277 (Lublin 2014d). Počet 1 017 753 uváděný Engelem považujeme i s ohledem na počty registrovaných voličů uváděné v předchozích a následujících volbách za nadsazený (srov. Engel 1999b: 501).

¹⁴⁰ Tento údaj uvádí pouze IDEA (IDEA 2011d), ostatní statistiky ani U. Engel počet neuvádí.

¹⁴¹ EISA uvádí s odkazem na volební komisi 584 740 (EISA 2007h), domníváme se však, že zde není zahrnut jeden volební obvod, kde se volby konaly později. Lublin uvádí 597 928 (Lublin 2014d). Engel uvádí 593 955 (Engel 1999b: 501). Tento počet uvádíme.

¹⁴² Čtvrtý dodatek Ústavy Lesotha z roku 2001. Volební systém FPTP byl považován za zdroj krize, proto byl na základě dohod prozatímní autority IPA, ustavené po dosažení kompromisu mezi vládou a opozicí (listopad 1998), po nelehkém vyjednávání změněn (IPU 2002a, IEC Lesotho 2009, Reynolds et al. 2005: 93-94; The 4th Amendment Act 2001).

¹⁴³ Na základě dohody (IPA) se volby měly konat do 18 měsíců, tzn. nejpozději v první polovině roku 2000 (srov. Engel 1999b: 497, Reynolds et al. 2005: 94), nakonec se však konaly až v roce 2002 a IPA se na tu dobu stala v podstatě paralelním parlamentem (IPU 2002a).

¹⁴⁴ Klasická Hareova kvóta, počet všech platných hlasů se vydělí počtem přidělovaných mandátů (všech), tj. 120.

zároveň ovlivnilo celý princip přerozdělení mandátů¹⁴⁵ (IPU 2014e, The 4th Amendment Act 2001). Zajímavou skutečností je, že všechny strany před volbami podepsaly *Electoral Code of Conduct*, čímž se zavázaly, že budou respektovat výsledky voleb (IPU 2002a). Volební kampaň byla kontroverzní, s tématy minulé krize a zapojených osob, volby samotné však byly mezinárodními pozorovateli hodnoceny jako svobodné a transparentní (IPU 2002a). Vítězství obhájila LCD.

Tabulka 17: Lesotho, volby 2002

Datum konání voleb	25. května 2002 (mimořádné)
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	120
Volební systém	smíšený: většinový = 80 mandátů v 80 jednomandátových volebních obvodech (FPTP); + poměrný = 40 mandátů v celostátním obvodu (PR) – Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků
Klasifikace volebního systému	smíšený systém závislé kombinace, korekce ¹⁴⁶
Volební období	5 let

¹⁴⁵ Princip byl ovlivněn tím, že proběhl druhý přepočítání, s tím, že hlasy i získané mandáty strany (stran), která získala více, než by dle proporcí měla, nebyly do opakovaného přepočítání zahrnuty. Tzn., přepočítání hlasů z proporcí probíhal následovně: obdržené platné hlasy pro strany se sečetly a podělily počtem všech mandátů, tzn. 120, z toho vznikla kvóta, na základě které se vypočítalo rozdělení mandátů pro strany. Pokud ale některá strana již ve většinové složce získala více (např. 70 mandátů), než jí dle tohoto výpočtu příslušelo (například 65 mandátů), pak se výpočet opakoval a mandáty a získané hlasy této strany byly vyškrtány, tzn., kvóta se počítala z celkového počtu získaných hlasů pro strany v poměrné části minus hlasy pro stranu, která byla 'vyškrtána', děleno počtem všech mandátů minus vyškrtané mandáty [v našem příkladu tedy děleno 50 mandátů (= celkem 120 mandátů minus 70 vyškrtaných mandátů)]. Tato dodatečná podmínka o 'vyškrtání strany', jejich hlasů a mandátů z přerozdělovacího mechanismu dle našeho názoru zásadně otáčí nastavení volebního systému a nelze hovořit o poměrném systému, o MMP. Význam poměrné části pro celkové určení počtu křesel a výslednou proporcionalitu je tímto značně snížen, není určujícím faktorem, v podstatě pouze koriguje proporcionalitu, ale neurčuje ji (ve srovnání s německým MMP, kde právě pouze poměrná složka rozhoduje o celkovém rozložení mandátů, a pokud některá strana získá více mandátů, než by jí příslušelo, jsou jí ponechány jako jakýsi bonus, podstatné ale je, že všechny ostatní strany obdrží počet mandátů dle poměru získaných hlasů a poměrná složka je tedy klíčová pro rozdělování mandátů; v Lesothu si strana, která obdrží více mandátů, než by jí mělo dle poměru patřit, tyto mandáty také ponechá, ale zároveň je o to snížen celkový počet přepočítávaných mandátů a ostatní strany na tom automaticky trácí a nikdy nedosáhnou takových poměrů mandátů, které by jim příslušely v případě aplikace 'klasické' Hareovy kvóty a metody největších zbytků ze všech hlasů/všech mandátů) – to je z našeho pohledu zásadní rozdíl, který z avizovaného a všude (v souvislosti s Lesothem) zmiňovaného poměrného systému (MMP) činí systém smíšený. Nejsme odborníky na smíšený systém a tato kategorie, jak bylo psáno i v první kapitole je problematická, na základě našich skromných znalostí se domníváme, že jde o smíšený systém závislé kombinace - korekce. Klasifikační problém by samozřejmě nastal, když by všechny strany v rámci většinové složky obdržely počet mandátů, který by byl nižší (maximálně roven) počtu, který jim přísluší na základě poměrného výpočtu – to by znamenalo, že poměrná složka je tou, která určuje výsledné rozložení sil (mandátů) a systém by mohl být klasifikován jako MMP, tedy systém poměrný. Z toho vyplývá, že klasifikace volebního systému v Lesothu je velmi závislá na způsobu přidělování mandátů a mohla by se paradoxně volby od voleb lišit.

¹⁴⁶ Tato klasifikace vychází z reálného fungování lesothského volebního systému, který je sice prezentován jako MMP, ale dle našeho názoru, vzhledem ke svému nastavení, je jeho klasifikace sporná a může nabýt jak formy poměrného systému (MMP), tak formy smíšeného systému (viz rozbor výše). V roce 2002 zařazujeme lesothský volební systém jako smíšený a to právě vzhledem k fakticky uskutečněnému způsobu přepočítání hlasů na mandáty. Naše zařazení vychází z klasifikace autorů L. Massicotte a A. Blais: *smíšený systém závislé kombinace – korekce*, protože většinová i poměrná složka se při převodu hlasů na mandáty v případě Lesotha ovlivňují, jsou na sobě 'závislé' (=smíšený systém závislé kombinace), a protože poměrná složka slouží k vyrovnání disproporcionality (pouze do jisté míry vyrovnává, není však určujícím faktorem) působené nominální složkou (= korekce; srov. Massicotte, Blais 1999: 346-357).

Počet registrovaných voličů	831 315 ¹⁴⁷
Počet voličů	<i>nedostupné</i>
Počet platných hlasů	536 695 + 554 386 ¹⁴⁸
Počet kandidujících stran	18 stran, 1 koalice a 40 nezávislých
Počet úspěšných stran	10 stran
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 4,0; 4; 4

Zdroj: Lublin 2014d; IPU 2002a; AED 2012b; EISA 2006a; IDEA 2011d; The Government of Lesotho 2014; The Constitution of Lesotho 1993; The 4th Amendment Act 2001; Freedom House 2002a

3.4.5 Volby 2007

Další volby se konaly po předčasném rozpuštění Národního shromáždění (prosinec 2006) v únoru 2007. Rozpuštění Národního shromáždění navrhl sám premiér, a to z důvodu rozštěpení vládní strany, ztráty většiny a hrozby vyjádření nedůvěry vládě LCD. Do Národního shromáždění se opět volilo 120 členů prostřednictvím *uváděného MMP* (dle našeho názoru *smíšeného systému závislé kombinace - korekce*), jehož proměnné zůstaly beze změn. O mandát usilovalo 11 politických stran, dvě koalice a nezávislí kandidáti, volby byly mezinárodními pozorovateli hodnoceny jako svobodné a transparentní (IPU 2007a), vítězství potvrdila LCD. Po zveřejnění výsledků vyvolaly opoziční strany pouliční protesty a generální stávkou, zpochybňující přerozdělení poměrných mandátů (IPU 2007a), a to z toho důvodu, že se vládní LCD před volbami spojila s menší stranou NIP do koalice, LCD kandidovala pouze ve většinové části, NIP pouze v poměrné s tím, že na její kandidátce byli i kandidáti LCD; stejně tak opoziční ABC se spojila s menší LWP, ABC kandidovala pouze ve většinové části, LWP pouze v poměrné s tím, že kandidáti ABC byli na kandidátních listinách LWP – tím došlo k tomu, že vládní strana (a v menší míře i hlavní opoziční strana) získala mandáty i z poměrné části, ačkoli by na ně vzhledem k logice fungování volebního systému neměla (za 'běžné' situace) nárok.

Tabulka 18: Lesotho, volby 2007

Datum konání voleb	17. února 2007 (předčasné)
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	120

¹⁴⁷ AED uvádí 831 515 (AED 2012b). IDEA tento počet sice uvádí jako celkový počet hlasů (počet voličů), ale v poznámce uvádí, že jde pouze o platné hlasy (IDEA 2011d). Lublin uvádí 829 036 (Lublin 2014d). Letuka et al. uvádí 847 525 (Letuka et al. 2004: 49).

¹⁴⁸ Lublin uvádí 536 695 (Lublin 2014d) a také 554 386 (Lublin 2014d). Obě čísla jsou správná, protože první je zisk hlasů v rámci jednomandátových obvodů (FPTP), a druhé číslo je zisk pro strany v rámci poměrné složky. EISA uvádí počet 536 695 jako 99,9 % platných hlasů, AED uvádí 554 386 (srov. AED 2012b). Obě statistiky sice uvádějí čísla 'správná', ale pouze 'poloviční', což má velmi sníženou vypovídací hodnotu a může vést k mylné interpretaci.

Volební systém	smíšený: většinový = 80 mandátů v 80 jednomandátových volebních obvodech (FPTP); + poměrný = 40 mandátů v celostátním obvodě (PR) – Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků
Klasifikace volebního systému	smíšený systém závislé kombinace, korekce¹⁴⁹
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	916 230¹⁵⁰
Počet voličů	<i>nedostupné¹⁵¹</i>
Počet platných hlasů	429 008 + 442 963¹⁵²
Počet kandidujících stran	11 stran, 2 koalice a 93 nezávislých
Počet úspěšných stran	7 stran a 2 koalice
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,5; 3; 2

Zdroj: Lublin 2014d; IPU 2007a; EISA 2008b; AED 2012b; The Government of Lesotho 2014; The Constitution of Lesotho 1993; The 4th Amendment Act 2001; Freedom House 2007a

3.4.6 Volby 2012

V lesothské společnosti rezonovalo dění 'arabského jara'¹⁵³, objevily se silné protesty proti nezaměstnanosti, chudobě či nízkým mzdám, což se odrazilo i na politické scéně. Vládní strana se rozštěpila, jedna z frakcí vytvořila novou stranu, Demokratický kongres, a vyhrála volby 2012. Nezáskala však většinu a na vůbec první koaliční vládě v Lesothu se dohodly tři jiné strany - ABC, LCD a BNP (IPU 2012b).¹⁵⁴

¹⁴⁹ Tato klasifikace vychází z reálného fungování lesothského volebního systému, který je sice prezentován jako MMP, ale dle našeho názoru, vzhledem ke svému nastavení, je jeho klasifikace sporná a může nabýt jak formy poměrného systému (MMP), tak formy smíšeného systému (viz rozbor výše). V roce 2007, stejně jako 2002, zařazujeme lesothský volební systém jako smíšený a to právě vzhledem k fakticky uskutečněnému způsobu přepočtu hlasů na mandáty. Naše zařazení vychází z typologie autorů L. Massicotte a A. Blais: *smíšený systém závislé kombinace – korekce*, protože většinová i poměrná složka se při převodu hlasů na mandáty v případě Lesotha ovlivňují, jsou na sobě 'závislé' (=smíšený systém závislé kombinace), a protože poměrná složka slouží k vyrovnání disproportionality (pouze do jisté míry vyrovnává, není však určujícím faktorem) působené nominální složkou (= korekce; srov. Massicotte, Blais 1999: 346-357).

¹⁵⁰ Lublin uvádí 905 149 (Lublin 2014d), ale ve statistice chybí údaj z volebního obvodu Moyeni (srov. Lublin 2014d, řádek 416).

¹⁵¹ Údaj uvádí jako jediný institut IDEA (448 953), ale s odkazem na nefunkční stránku Nezávislé volební komise Lesotha (srov. IDEA 2011d). Podle statistiky D. Lublina z voleb 2007 bylo 23 767 neplatných hlasů (bez volebního obvodu Moyeni); Lublin ale paradoxně neuvádí počet voličů/hlasů celkem (srov. Lublin 2014d), což je zvláštní, když by stačilo sečíst uvedený počet platných hlasů a neplatných hlasů (vyšlo by 452 855 voličů; ovšem bez volebního obvodu Moyeni). Předpokládáme tedy, že počet voličů by se i s chybějícím volebním obvodem měl pohybovat mezi cca 456 000 – 460 000 (pokud bychom vzali v potaz počet registrovaných voličů a uváděnou volební účast 50,2 %, pak by se počet voličů měl pohybovat kolem 459 947), což v podstatě odpovídá horní hranici námi uváděného předpokladu.

¹⁵² Lublin uvádí 429 088, ačkoli při manuálním součtu vychází 429 008, předpokládáme, že jde o překlep [data jsou včetně dat z volebního obvodu Makhaleng (kde byly volby odloženy), ale neuvádí data pro volební obvod Moyeni (srov. Lublin 2014d), kde dle analýzy z dostupných informací a dat vyhrála mandát LCD]. Počet hlasů z poměrné složky je ve statistice D. Lublina problematický, neboť mnoho dat chybí (*missing*) a nejde s nimi dále pracovat (srov. Lublin 2014d). Počet 442 963, který se vztahuje k poměrné složce, uvádí EISA či AED (srov. EISA 2008b, AED 2012b). Relevantnost dat těchto voleb je mírně problematická.

¹⁵³ Stručné informace o této pro-demokratické protestní vlně lze nalézt například v Encyklopedii Britannica (Encyklopaedia Britannica 2013). Český například v článku Arabské revoluce na serveru Aktuálně.cz (Aktualne.cz 2011).

¹⁵⁴ V Africe ne výjimečná situace, kdy se bývalí významní političtí oponenti spojí proti jinému subjektu, do jisté míry ve smyslu 'nepřítel mého nepřítele je můj přítel' – logika fungování politických stran, zdá se, nevychází z politických programů a přesvědčení, zvláště když programy většiny stran jsou v podstatě totožné, ale je řízena mocenskými ambicemi.

Před volbami došlo k další změně (úpravě) volebního systému, aby se zamezilo 'stranickému koaličnímu komplotu', který se stal ve volbách 2007. Lesothský volební systém je přesto stále uváděn jako MMP (srov. např. Shale 2012: xi, Shale 2012: 16-17, The Commonwealth Observer Group 2012: 24, 40, a další; což bylo dle našeho názoru značně sporné již před tím – 2002, 2007), přestože ve volebním zákoně z roku 2011 byl zrušen druhý hlas a voliči tedy disponují pouze jedním hlasem, kterým volí 80 poslanců v 80 jednomandátových volebních obvodech (klasický FPTP). Na základě součtu hlasů pro strany na celostátní úrovni se pak nadto přerozděluje dalších 40 mandátů poměrným systémem, ze stranických kandidátních listin¹⁵⁵ (které navíc musí obsahovat rovný počet mužů a žen, a pořadí musí být uspořádáno tzv. *zebra systémem*, tzn. kandidáti mužského a ženského pohlaví se musí střídát; The National Assembly Elections Act 2011, The Commonwealth Observer Group 2012: 9).

Vzhledem k politickému napětí ve vládní koalici, což vyvrcholilo na jaře a v létě roku 2014 pokusem o změnu ve vedení armády, pozastavením činnosti Národního shromáždění, pokusem o puč a dočasným útekem premiéra v obavě o život do JAR, byly zprostředkovaně (pod záštitou SADC a prezidenta JAR) vedeny rozhovory o uklidnění situace a následně předčasných volbách. 17. října 2014 se znovu sešlo Národní shromáždění s cílem vyřešit vnitropolitickou situaci. Příští volby byly stanoveny na únor 2015 s představou, že budou *receptem na řešení* celé krize (AllAfrica 2014a, Kohlert 2014).

Tabulka 19: Lesotho, volby 2012

Datum konání voleb	26. května 2012
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	120

¹⁵⁵ Lesothští voliči volí dle mechanismu většinového FPTP volebního systému, poměrná složka ve své podstatě neexistuje - voliči o ní přímo nerozhodují, disponují pouze jedním hlasem, který je více hlasem pro kandidáta než pro stranu a nelze s ním dělat strategické volby. Logika fungování volebního systému vychází striktně z logiky FPTP. Poměrné mandáty, které jsou nadto stranám přidělovány, na základě hlasů, které obdržely v rámci FPTP, zásadně mění celkový výsledek, neboť přináší vysokou proporcionalitu (dle Hareovy kvóty a metody největších zbytků – tak jako to bylo právě ve volbách 2012, kdy počty konečných mandátů přesně odpovídají počtům vypočteným skrze Hareovu kvótu a metodu největších zbytků, což přináší – počítáno indexem disproportionality z rodiny kvót spojených s Hare – 'téměř dokonalou proporcionalitu'). Způsob, který pro klasifikaci volebních systémů považujeme za nesprávnější, je dělení podle mechanismu, jímž jsou hlasy převáděny na mandáty – v Lesothu je sice rozhodující *přepočít* dle poměrného mechanismu, ale na základě hlasů obdržených dle logiky většinového systému. Navíc je problematické, pokud některá strana získá v rámci většinové volby více hlasů, než by jí příslušelo na základě poměrného přepočtu, jsou její hlasy i mandáty z poměrného přepočtu vyškrtnuty a poměrný přepočít je vypočten znovu, bez těchto hlasů/mandátů. Domníváme se, že aktuální lesothský volební systém je i přes svou změnu stále systémem smíšeným, závislé kombinace – korekce (protože poměrný přepočít je závislý na výsledku většinové volby, z níž vychází a přepočít pouze *koriguje*, byť tak *může být* dosaženo velmi propočních výstupů, základní výstupy dosažené většinovou volbou, dle níž se volí a z níž poměrný přepočít vychází; srov. Massicotte, Blais 1999: 346-357).

Volební systém	smíšený: většinový = 80 mandátů v 80 jednomandátových volebních obvodech (FPTP); + poměrný = 40 mandátů v celostátním obvodě (PR) – Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků (na základě součtu hlasů z většinové části; voliči disponují pouze jedním hlasem)
Klasifikace volebního systému	smíšený systém závislé kombinace, korekce
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	1 121 835¹⁵⁶
Počet voličů	564 451
Počet platných hlasů	554 962¹⁵⁷
Počet kandidujících stran	18 stran a 54 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	12 stran
Stranický systém	multipartismus
Hodnocení dle Freedom House	Částečně svobodná – 3,0; 3; 3

Zdroj: Shale 2012: 16-17, 22; IEC Lesotho 2012a; IEC Lesotho 2012c; IPU 2012b; AED 2012b; IDEA 2011d; The Constitution of Lesotho 1993; The National Assembly Elections Act 2011; Freedom House 2012b

3.5 Republika Malawi

3.5.1 Historický kontext

Obyvatelé Ňaska, jak se území Malawi jmenovalo v rámci britského protektorátu, žádali od 50. let samosprávu země, koncem 50. let se objevily demonstrace za nezávislost. Do čela těchto snah se postavil Hastings K. Banda, své výsostné postavení si zajistil i eliminací některých místních oblíbených politiků, usilujících též o samostatnost (Klíma 2012: 332). Volby v málo rozvinutém Ňasku proběhly v roce 1964,

¹⁵⁶ Lublin uvádí 1 121 825 (Lublin 2014d), IPU uvádí 1 127 980 (IPU 2012b), stejně tak AED (AED 2012b) i IDEA s nefunkčním odkazem na web Nezávislé volební komise Lesotha (IDEA 2011d). Ve zprávě z Pozorovatelské mise EISA je v části *Stručné shrnutí* uvedeno 1 128 782, ale s odkazem na (kritizovaný) proces občanské registrace, na jehož základě IEC aktualizuje údaje o evidenci voličů (Shale 2012: xii), v kapitole 3, podkapitole 2 je pak uvedeno, že IEC oznámila, že z celkového počtu 1,8 milionu obyvatel měla pro parlamentní volby 2012 registrováno 1 121 835 voličů (Shale 2012: 22). Tento počet považujeme za správný i z toho důvodu, že k němu lze dospět sečtením jednotlivých volebních obvodů z oficiální statistiky voleb 2012 (IEC Lesotho 2012b). Paradoxní je, že ve statistice regionální volební účasti (10 regionů) je v součtové tabulce uvedeno 1 127 980 – stejně jako uvádí IPU (srov. IEC Lesotho 2012c, IPU 2012b).

¹⁵⁷ IEC Lesotho uvádí 551 726 (IEC Lesotho 2012a), stejně jako AED (AED 2012b) nebo monitorovací zpráva EISA (Shale 2012: xii, 44-45). Lublin uvádí 554 962 (Lublin 2014d), ale při manuálním součtu hlasů pro strany vychází pouze 433 869 (srov. Lublin 2014d), druhé číslo považujeme za mylné, nicméně uváděné součtové číslo je (paradoxně) relevantní – D. Lublin totiž ve statistice uvádí mnohem více nezávislých kandidátů, než oficiální součtová statistika volební komise, součet jejich hlasů je 8738 (ačkoli, když se v Lublinově statistice sečtou mezivýsledky, tak vychází pouze 8721, při manuálním součtu jednotlivých zisků hlasů však právě 8738) vs. 5502, což je číslo z oficiální statistiky (srov. Lublin 2014d, IEC Lesotho 2012a), rozdíl je celkem 3236 hlasů, což je také přesný rozdíl mezi oficiálně uváděným počtem platných hlasů (551 726) a počtem platných hlasů uváděných Lublinem (554 962). D. Lublin ale chybuje také (i když v součtu to není patrné), v jednom obvodu totiž sloučil hlasy pro dva kandidáty do jednoho čísla (160+41=201). Uvážíme-li množství nezávislých kandidátů ve dvou předchozích volbách a porovnáme-li s počtem nezávislých kandidátů uvedených v oficiální součtové volební statistice voleb 2012 (pouze 9 kandidátů), a zároveň porovnáme-li s daty z jednotlivých volebních obvodů, je zřejmé, že součtová volební statistika je chybná, neboť v celkovém součtu platných hlasů nezahrnuje zisky hlasů několika (desítek) nezávislých kandidátů. Správný počet platných hlasů pro nezávislé kandidáty je 8738, správný počet platných hlasů pak 554 962 (srov. IEC Lesotho 2012a, Lublin 2014d). Závěrem jen dodáváme, že chybná oficiální statistika je obecně přejímána a lze se s ní setkat na mnoha serverech, v publikacích či monitorovacích zprávách.

vítězství si zajistila MCP v čele s doživotním předsedou H. K. Bandou, když bez protikandidátů obsadila všech 50 křesel, protože už v té chvíli existovala v zemi pouze tato jediná strana, která o držení politické nadvlády nemusela usilovat (Hulec, Olša jr. 2008: 237). Statut dominia byl vyhlášen v červenci 1964, H. K. Banda se stal předsedou vlády. První krize nastala již na konci roku 1964, kdy došlo k rozpadu vlády a začátkem roku 1965 k pokusu o puč. H. K. Banda se postupně sblížoval s portugalským režimem v Mosambiku a s bělošskými rasistickými režimy v Jižní Rhodésii a JAR. Plná nezávislost byla dosažena v červenci 1966, Malawi se stalo republikou a H. K. Banda prezidentem s ústavně ukotvenými monarchistickými pravomocemi (Klíma 2012: 378), včetně práva kdykoli rozpustit parlament; v republikánské ústavě byl ustaven jednostranický systém (Meinhardt 1999: 549). Přestože Malawi ze začátku prosperovalo, především díky toleranci Západu a první rozvojové pomoci africké zemi ze strany Portugalska, obyvatelstvo bylo soustavou nových zákonů terorizováno a demokracie byla definitivně pohřbena v roce 1970 schválením doživotního prezidentství pro H. K. Bandu, zrušením plánovaných voleb v roce 1971 a schválením možnosti, aby si prezident sám vybral svých 56 'spolupracovníků' do parlamentu (Klíma 2012: 378). Zákonným ustanovením *vláda je strana* v roce 1974 se Malawi stalo totalitním režimem (resp. paternalistickou diktaturou s kultem osobnosti), kde všechno dění a všichni obyvatelé byli podřízeni straně a jejímu předsedovi-prezidentovi (Klíma 2012: 379, Meinhardt 1999: 549). H. K. Banda těžil ze svých rétorických výpadů proti komunismu, což mu v ovzduší bipolárního soupeření přinášelo toleranci Západu (Klíma 2012: 379). Změny v oblasti vyvolaly události spojené s pádem portugalské koloniální říše, vzhledem k neexistenci opozice v Malawi však režim nepocítil žádné potíže, na každé veřejné budově visel prezidentův portrét, jediná rozhlasová stanice vysílala prezidentovu propagandu, ženy byly omezovány v tom, co smí a nesmí nosit, menšinové skupiny byly pod stálým dohledem a perzekvovány, cenzura vládla všem a všemu (Klíma 2012: 461).

Parlamentní volby v letech 1978, 1983, 1987 a 1992 byly zcela formální, kandidovala v nich jediná politická strana, vládní Kongresová strana Malawi; vedle stárnoucího H. K. Bandy se hlavními představiteli režimu stala Bandova sekretářka a důvěrnice a její strýc J. Tembo (Klíma 2012: 462). Prezident a diktátor dlouho vzdoroval politickým reformám, avšak pod tlakem vlivu zásadních změn, které proběhly na přelomu 80. a 90. let napříč Afrikou a světem, i pod tlakem situace na domácí scéně,

musel nakonec svolit k ústupkům¹⁵⁸, jejichž vyústěním bylo referendum, v němž se obyvatelé většinou vyjádřili ve prospěch vícestranického systému (Klíma 2012: 462, srov. EISA 2007s, Meinhardt 1999: 550). Na základě prozatímní ústavy z května 1994 se v Malawi konaly první vícestranické volby (The Constitution of the Republic of Malawi 1994, The Parliamentary and Presidential Elections Act 1993).

3.5.2 Volby 1994 (founding election)

Prvních vícestranických voleb, s jejichž konáním se H. K. Banda velice těžko smířoval, se účastnilo osm politických stran a nezávislí kandidáti. Volební kampaň byla plná vášní, emocí a poznamenána zavražďením a podobným porušováním volebních pravidel, což bylo kritizováno především ze strany OSN, nicméně rozsah nebyl považován za tak závažný, aby výrazněji ovlivnil celkový výsledek (IPU 1994c). Samotné volby proběhly v poklidném duchu a entuziastické atmosféře, volebními pozorovateli byly hodnoceny jako spravedlivé a reflektující vůli lidu (IPU 1994c, Meinhardt 1999: 550). Ve volbách se soutěžilo o 177 mandátů¹⁵⁹, volebním systémem pro Národní shromáždění byl stanoven jednokolový většinový systém v jednomandátových obvodech¹⁶⁰ (FPTP), poslanci byli voleni na pět let (The Parliamentary and Presidential Elections Act 1993). Volby vyhrála opoziční UDF, ale protože nedosáhla na většinu, musela spolupracovat se členy z ostatních stran (Meinhardt 1999: 550), nešlo však o standardní smluvně ukotvenou koalici, a když došlo k roztržce, po níž na svou vládní funkci rezignoval předseda AFORD, odmítli ho jeho spolustraníci následovat a své vládní funkce si nechali jako nestraníci, protože byli ze své původní strany vyloučeni. Tato situace nebyla výjimečná, a tak se jednotlivé strany mezi sebou přetahovaly o nezávislé poslance, došlo k uplácení a byla tím „*nastolena politická kultura, kdy příslušnost k politické straně nebyla vnímána jako zavazující; tento postoj je pro malawskou politickou scénu typický dodnes*“ (Hulec, Olša jr. 2008: 328).

---

¹⁵⁸ Podstatným důvodem byl také *pastýřský list* římskokatolických biskupů kritizující vládu, který vyvolal rozsáhlé protesty a žádosti o více demokratický systém vlády (Klíma 2012: 462, IPU 1994c, Hulec, Olša jr. 2008: 322-324) a velkou měrou i tlak dárcovských komunit poskytujících nezbytné rozvojové finanční prostředky (IPU 1994c, Meinhardt 1999: 550).

¹⁵⁹ Národní shromáždění se skládá z takového počtu míst, který představuje každý volební obvod v Malawi, jak je stanoví Volební komise (The Constitution of the Republic of Malawi 1994). Počet volebních obvodů se několikrát změnil, přehledná tabulka viz např. CMI (Rakner, Svásand 2005: 5).

¹⁶⁰ Formulace uvedená v *Parliamentary and Presidential Elections Act*. Ten kandidát, který ve volbách získá většinu /majority/ hlasů, je Komisí prohlášen za řádně zvoleného (The Parliamentary and Presidential Elections Act 1993: VIII, 96, 5).

Z volebních výsledků, z nichž byl H. K. Banda a jeho strana v šoku, a opozice zaskočena, že skutečně vyhrála, bylo zcela zřejmé, že voliči volili podle kmenové příslušnosti (Meinhardt 1999: 550, IPU 1994c, Hulec, Olša jr. 2008: 326-328).

Tabulka 20: Malawi, volby 1994

Datum konání voleb	17. května 1994
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	177
Volební systém	většinový, 177 mandátů v 177 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	3 775 256
Počet voličů	3 004 835 ¹⁶¹
Počet platných hlasů	2 934 337 ¹⁶²
Počet kandidujících stran	8 stran a 13 nezávislých kandidátů ¹⁶³
Počet úspěšných stran	3
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	- ¹⁶⁴

Zdroj: IDEA 2011e; IPU 1994c; AED 2012c; Meinhardt 1999: 554, 558; Glopen et al. 2006: 4, 9; The Parliamentary and Presidential Elections Act 1993; Rakner, Svåsand 2005: 5

3.5.3 Volby 1999

V druhých demokratických volbách, konaných v řádném termínu, došlo k navýšení křesel v Národním shromáždění na 193 (srov. Rakner, Svåsand 2005: 5), způsob volby poslanců (FPTP v 193 jednomandátových obvodech) zůstal zachován¹⁶⁵ (The Electoral Commission Act 1998). Volební kampaň probíhala ve znamení střetů a násilí mezi stoupenci hlavních stran (vládní UDF a opoziční MCP), samotné volby však dle hodnocení mezinárodních pozorovatelů proběhly poklidně (IPU 1999c). Volby vyhrála UDF, ale nezískala nadpoloviční počet mandátů, o pár mandátů byla překonána koalicí

¹⁶¹ IPU a IDEA uvádí 3 021 239 (IPU 1994c, IDEA 2011e), AED uvádí 3 034 800 (AED 2012c). Číslo, které uvádíme, vychází ze statistiky ve sborníku editovaném D. Nohlenem, taktéž je uvedeno i v přehledu CMI (Meinhardt 1999: 554, Glopen et al. 2006: 9).

¹⁶² Meinhardt uvádí 2 934 285 (Meinhardt 1999: 558), ovšem při manuálním součtu jednotlivých zisků hlasů vychází 2 934 337 (srov. Meinhardt 1999: 558), IPU uvádí 2 950 322 (IPU 1994c), EISA uvádí s odkazem na zprávu CMI 2 957 153 (EISA 2008c), ale v citované zprávě CMI je chybně uvedeno 2 963 612 (srov. Glopen et al. 2006: 4) - ovšem při manuálním součtu uvedených platných hlasů skutečně vychází 2 957 153, avšak aby chyb a nejasností nebylo málo, o několik stran dále ve zprávě je jako počet platných hlasů uvedeno číslo 2 934 285 (srov. Glopen et al. 2006: 9). AED uvádí také 2 963 612 (AED 2012c). Přikláníme se k údajům uvedeným Meinhardtem, ve správném součtu, nicméně je otázkou, jak v tom figurují dva obvody, kde byly výsledky vzhledem k nesrovnalostem zneplatněny a volby odloženy.

¹⁶³ (Pravděpodobný) počet kandidujících stran a nezávislých, dle IPU (srov. IPU 1994c).

¹⁶⁴ Země byla hodnocena až od roku 1998 (srov. Freedom House 2014g)

¹⁶⁵ Způsob volby (FPTP) je dle *Electoral Commission Act* formulován následovně: Ten kandidát, který ve volbách získá většinu /majority/ hlasů, je Komisí prohlášen za řádně zvoleného (The Electoral Commission Act 1998: VIII, 96, 5).

MCP a AFORD¹⁶⁶, proto se UDF musela spojit s nezávislými kandidáty, aby si zajistila těsnou převahu a zůstala u moci (IPU 1999c). Volby potvrdily známý fakt, že voliči volí podle kmenové příslušnosti, nikoli podle politického programu (Hulec, Olša jr. 2008: 330-331).

Tabulka 21: Malawi, volby 1999

Datum konání voleb	15. června 1999
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	193
Volební systém	většinový, 193 mandátů v 193 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	5 071 822 ¹⁶⁷
Počet voličů	4 775 422 ¹⁶⁸
Počet platných hlasů	4 492 157 ¹⁶⁹
Počet kandidujících stran	11 stran a nezávislí kandidáti ¹⁷⁰
Počet úspěšných stran	3 strany a 4 nezávislí kandidáti
Stranický systém	- ¹⁷¹
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 3,0; 3; 3

Zdroj: Glopen et al. 2006: 4; IPU 1999c; IDEA 2011e; AED 2012c; EISA 2008d; The Electoral Commission Act 1998; Rakner, Svāsand 2005: 5; Freedom House 1999c

3.5.4 Volby 2004

Nastavený kurz pravidelně konaných voleb v pětiletém intervalu přinesl další volby v roce 2004¹⁷², o 193 křesel v Národním shromáždění se soutěžilo (stejně jako v předchozích volbách) v 193 jednomandátových obvodech většinovým FPTP systé-

¹⁶⁶ Jak bylo zmíněno již dříve (např. Lesotho), není bez zajímavosti, že AFORD, dříve významná opoziční strana v boji proti diktatuře H. K. Bandy, se již v druhých volbách, ve zklamání z krátce trvající koalice po prvních volbách s UDF a v touze po moci, 'spojila' (či spolupracovala) s bývalým úhlavním nepřítelem, MCP, a následně, od roku 2001, se znovu spojila s UDF – což ji samozřejmě nakonec přeci jen zdiskreditovalo v očích voličů (srov. Hulec, Olša jr. 2008: 331, 338).

¹⁶⁷ EISA a AED uvádí 5 059 736 (EISA 2008d, AED 2012c), ale ve své zprávě z Pozorovatelské mise EISA uvádí 5 071 822 (Chachiuva 2004: 4). CMI ve své zprávě uvádí 5 071 822 (Glopen et al. 2006: 9), stejně tak IPU (IPU 1999c) a IDEA (IDEA 2011c); AED uvádí tento počet (5 071 822) ve statistice prezidentských voleb 1999 (AED 2012c).

¹⁶⁸ IDEA a IPU uvádí 4 680 262 (IDEA 2011e, IPU 1999c). CMI ve své zprávě uvádí 4 775 422. AED uvádí tento počet (4 775 422) jako počet odevzdaných hlasů v prezidentských volbách konaných téhož dne (AED 2012c), u parlamentních voleb uvádí u tohoto údaje *not available* údaj nedostupný/ (AED 2012c). EISA ve své zprávě z Pozorovatelské mise také uvádí 4 755 422 (Chachiuva 2004: 4).

¹⁶⁹ Tento počet uvádí EISA (EISA 2008d), AED (AED 2012c) a také ve své zprávě CMI (Glopen et al. 2006: 4), CMI však o pár stran dále uvádí i počet 4 663 751 (Glopen et al. 2006: 9), toto číslo se ale váže, jak uvádí i AED, na prezidentské volby, jedná se o počet platných hlasů v prezidentských volbách konaných téhož dne (AED 2012c). IPU uvádí 4 488 905 (IPU 1999c). Uváděný počet je, předpokládáme, bez jednoho volebního obvodu, kde byly volby z důvodu úmrtí kandidáta odloženy (srov. AED 2012c).

¹⁷⁰ Počet 11 kandidujících stran a celkový počet 670 kandidátů uvádí IPU (srov. IPU 1999c).

¹⁷¹ Nedostupná relevantní data, detaily viz následující kapitola.

¹⁷² Volby se měly původně konat 18. května, ale byly odloženy o dva dny z důvodu nesrovnalostí s voličskými seznamy (srov. IRIN 2004, Maroleng 2004: 78).

mem. Volby probíhaly až na pár výjimek v poklidné atmosféře, mezinárodní pozorovatelé měli řadu výhrad, včetně znepokojení nad schopnostmi a nezávislostí MEC; srov. IPU 2004c, Maroleng 2004: 79, IRIN 2004), neboť už samotná registrace byla problematická, když původně ohlášený počet registrovaných voličů (6,6 milionu) byl po protestech všech stran snížen vyškrtnutím téměř milionu voličů (Hulec, Olša jr. 2008: 339). Volby vyhrála MCP, ale k většině měla daleko (získala 57, do nadpoloviční většiny jí chybělo 40 mandátů), druhá skončila UDF, značný úspěch zaznamenali nezávislí kandidáti (40 křesel ze 193). Po zveřejnění výsledků se objevily protesty poznamenané dokonce úmrtími (IPU 2004c), volby byly označeny za svobodné, ale nikoli spravedlivé, kritika byla tak silná, že panovala obava o zastavení rozvojové pomoci a nutnosti volby opakovat, což se nakonec nepotvrdilo, protože „světovým politikům výsledek nepřišel až tak problematický“ (Hulec, Olša jr. 2008: 339). Vládu představovala UDF, nicméně součástí vládního kabinetu byli i zástupci několika dalších stran.¹⁷³

Tabulka 22: Malawi, volby 2004

Datum konání voleb	20. května 2004
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	193
Volební systém	většinový, 193 mandátů v 193 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	5 752 028 ¹⁷⁴
Počet voličů	3 413 565 ¹⁷⁵
Počet platných hlasů	3 161 587 ¹⁷⁶

¹⁷³ Vládní kabinet si vybírá prezident (vyhrál kandidát UDF), neexistuje žádná formální procedura, která by stranám v parlamentu umožnila vytvořit vládu. A navíc, opoziční síla (rétorika, konfrontace a vyhrožování se) po volbách vprchá. Většina nezávislých se tak připojila k UDF, koalice Mgwirizano se také rozpadla v momentě, kdy se představitel Republikánské strany přidal k vládě... Dle seznamu členů vládního kabinetu byla převážná většina z UDF, v řádech jednotlivců pak byli členy i zástupci stran AFORD, RP, NCD, MCODE a nezávislý kandidát. Nelze však hovořit o koaliční vládě a to především z toho důvodu, že vstup do vlády bývá rozhodnutím jednotlivců - vůdčích představitelů, není rozhodnutím strany jako celku na základě nějakých daných vnitřních mechanismů a programové dohody, nemůže to být proto považováno za nějakou formu skutečné koaliční participace (Malawi SDNP 2004, Svásand 2011: 9).

¹⁷⁴ Zpráva CMI uvádí 5 752 028 (Glopen et al. 2006: 9), AED tento počet (5 752 028) uvádí jako počet registrovaných voličů v prezidentských volbách konaných téhož dne (AED 2012c), u parlamentních uvádí pouze zaokrouhlený odhad (AED 2012c). IPU uvádí 5 742 747, IDEA uvádí 5 184 086 (IDEA 2011e), Lublin uvádí 5 603 225 (Lublin 2014e).

¹⁷⁵ Tento údaj uvádí zpráva CMI (Glopen et al. 2006: 9), IPU uvádí 3 119 645 (IPU 2004c). Lublin uvádí 3 328 963 (Lublin 2014e). IDEA uvádí 3 119 645 (IDEA 2011e).

¹⁷⁶ Tento údaj uvádí zpráva CMI (Glopen et al. 2006: 4), ovšem tatáž zpráva pak o pár stran dále uvádí i 3 323 801 - toto číslo ale (jak je patrné i ze strany čtyři citované zprávy) odkazuje na výsledek prezidentských voleb (Glopen et al. 2006: 9, srov. Glopen et al. 2006: 4). Totožný údaj (3 161 587) uvádí i Lublin (Lublin 2014e), ovšem při manuálním součtu platných hlasů pro strany vyjde pouze 2 711 762 (srov. Lublin 2014e); předpokládáme, že v Lublinově statistice chybí hlasy pro mnoho nezávislých kandidátů, protože ostatní počty korespondují se zprávou CMI, Uváděný počet je bez šesti volebních obvodů, kde byly volby odloženy z důvodu problémů s hlasovacími lístky (srov. AED 2012c, Lublin 2014e).

Počet kandidujících stran	14 stran, 1 koalice, 356 nezávislých ¹⁷⁷
Počet úspěšných stran	6 stran, 1 koalice, 40 nezávislých
Stranický systém	- ¹⁷⁸
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 3,5; 4; 3

Zdroj: IPU 2004c; Glopen et al. 2006: 4; EISA 2008e; Lublin 2014e; The Electoral Commission Act 1998; Freedom House 2004c

3.5.5 Volby 2009

Dění na malawské politické scéně v období mezi volbami 2004 a 2009 bylo nestabilní, poznamenané obviňováním a zatýkáním minulých prezidentů, vznikem nové, prezidentem založené strany¹⁷⁹ (DPP), či dokonce impeachmentem proti stávajícímu prezidentovi (Klíma 2012: 545, IPU 2009e, Hulec, Olša jr. 2008: 340). Volební systém zůstal beze změn, vítězem se stala DPP se ziskem nadpoloviční většiny hlasů, úspěch zaznamenali i nezávislí kandidáti (33 křesel).¹⁸⁰

Tabulka 23: Malawi, volby 2009

Datum konání voleb	19. května 2009
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	193
Volební systém	většinový, 193 mandátů v 193 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	5 846 264 ¹⁸¹
Počet voličů	4 562 137 ¹⁸²
Počet platných hlasů	4 350 747 ¹⁸³
Počet kandidujících stran	- ¹⁸⁴
Počet úspěšných stran	6 stran a 33 nezávislých kandidátů

¹⁷⁷ Tyto údaje uvádí IPU (srov. IPU 2004c).

¹⁷⁸ Nedostupná relevantní data, detaily viz následující kapitola.

¹⁷⁹ Prezident zavedl boj proti korupci, za tento nový styl vlády byl ve své vlastní straně UDF natolik kritizován, že z ní vystoupil a založil stranu novou. Opozice se pokusila prezidenta odvolat (impeachment), ale proces byl posléze zastaven (Klíma 2012: 545), protože opozice se postupně rozpadala a ztratila potřebnou většinu (Hulec, Olša jr. 2008: 340).

¹⁸⁰ Problematická je dostupnost oficiálních výsledků; dokument, který je ke stažení na webu Malawiské volební komise je neúplný a pro jakékoli analýzy bezcenný (srov. MEC 2009).

¹⁸¹ EISA uvádí 5 870 819 (EISA 2009b), stejně tak IDEA (IDEA 2011e), často se ale lze setkat s informací o nedostupném údaji nebo se zaokrouhleným odhadem (srov.: IPU 2009e, AED 2012c). Lublin uvádí 5 846 264 (Lublin 2014e), uvádíme údaj dle D. Lublina, i když relevantnost může být diskutabilní.

¹⁸² IDEA uvádí počet 3 164 240, cituje jej z Election Guide (IDEA 2011e, Election Guide 2014a), AED neuvádí (AED 2012c), EISA neuvádí (EISA 2014a), IPU neuvádí (IPU 2009e). Lublin uvádí 4 562 137 (Lublin 2014e) – v souvislosti s počtem platných hlasů považujeme údaj uváděný Lublinem za relevantnější.

¹⁸³ Údaj není obecně dostupný, citujeme počet uvedený ve statistice D. Lublina a považujeme ho za relativně objektivní, pro další analýzu je však bezcenný, protože při manuálním součtu platných hlasů pro jednotlivé kandidáty/strany se dospěje k číslu razantně nižšímu a značí chybějící detailní data z jednotlivých volebních obvodů (srov. Lublin 2014e).

¹⁸⁴ IPU uvádí celkový počet 1 151 kandidátů a zformování dvou koalic (ačkoli výsledky jsou uvedeny odděleně), přesný počet kandidujících stran neuvádí (srov. IPU 2009e). Zpráva EISA uvádí celkový počet 1 165 kandidátů (srov. Musuva 2009: 12-13).

Zdroj: EISA 2009b; IDEA 2011e; Election Guide 2014a; Wall 2010: 177; The Electoral Commission Act 1998; Freedom House 2009c;

3.5.6 Volby 2014

Ani v posledních volbách nedošlo ke změně volebních pravidel, volilo se 193 poslanců¹⁸⁶ v 193 jednomandátových volebních obvodech jednokolovým většinovým FPTP systémem. Voleb se účastnilo 17 politických stran a více než 400 nezávislých kandidátů. Výsledky voleb přinesly fragmentovaný parlament, kde žádná strana neměla většinu (a ani se k ní zdaleka neblížila), největšího úspěchu dosáhli nezávislí kandidáti, kteří získali celkem 52 křesel (IPU 2014f), největší strana (DPP) klesla v podpoře oproti minulým volbám o více než 60 mandátů. Vládní kabinet je složen výhradně z osob spojených se stranou DPP, jediný člen vládního kabinetu mimo DPP je poslanec za UDF (její předseda; srov. Magola 2014). Volební kampaň byla spojena s tématy boje s chudobou, zlepšení zemědělství, vzdělání, zdravotnických služeb a s kritikou prezidentky za tzv. 'Cashgate' skandál¹⁸⁷ (IPU 2014f). Volby byly hodnoceny jako svobodné, věrohodné a probíhající v poklidné atmosféře (IPU 2014f).

I přes postupující demokratizaci zůstává Malawi jednou z nejchudších zemí kontinentu, trpí slabostí demokratických institucí, personalizací a nestabilitou politických stran a názorů - i v souvislosti s množstvím etnických skupin (Klíma 2012: 546), nestabilita politické scény znemožňuje funkční vládnutí, parlament není místem vyjednávání a kompromisů, ale místem šarvátek jednotlivých stranických klubů nebo samotných poslanců, často se mění (přeběhlictví, úmrtí a doplňovací volby) poměr stranických sil (Hulec, Olša jr. 2008: 337), a výrazné úspěchy nezávislých (= nevyzpytatelných) kandidátů situaci také neusnadňují.

Tabulka 24: Malawi, volby 2014

Datum konání voleb	20. května 2014
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	193
Volební systém	většinový, 193 mandátů v 193 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP

¹⁸⁵ Nedostupná relevantní data, detaily viz následující kapitola.

¹⁸⁶ Pouze 192, v jednom volebním obvodě došlo k odložení voleb z důvodu úmrtí kandidáta.

¹⁸⁷ Skandál se týkal počítačového finančního informačního systému pro ukládání dat, v němž údajně někteří vládní úředníci našli mezeru, díky níž mohli ze státní kasy odvést miliony, skrze podvodné platby za služby, které nebyly provedeny – to způsobilo rozruch nejen na domácí scéně, ale i zastavení darů od mezinárodních dárcovských komunit, a snížilo popularitu strany PP. Prezidentka Banda se bránila, že tyto metody začaly již před jejím nástupem do funkce, kterou převzala (2012) z pozice viceprezidentky pro úmrtí prezidenta (BBC 2014).

Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	7 448 247 ¹⁸⁸
Počet voličů	5 232 181 ¹⁸⁹
Počet platných hlasů	5 157 292 ¹⁹⁰
Počet kandidujících stran	17 stran a 418 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	6 stran a 52 nezávislých kandidátů
Stranický systém	multipartismus
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 3,5; 4; 3

Zdroj: MEC 2014a; MEC 2014b; The Electoral Commission Act 1998; Freedom House 2014h

3.6 Republika Mosambik

3.6.1 Historický kontext

Mosambik byl druhou velkou portugalskou kolonií v jihoafrickém regionu, to s sebou neslo neblahý důsledek pro obyvatelstvo v podobě útlaku a trvání na *statu quo* ze strany portugalské vlády, což nakonec, stejně jako v ostatních portugalských koloniích v Africe, vyústilo v 11 let trvající osvobozenecý boj (Krennerich 1999a: 653). Více než kde jinde byla v Mosambiku patrná propast mezi nepočetnou a poměrně zámožnou skupinou bělochů ve městech a masou Afričanů rozptýlených po chudobných vesničkách. Zatímco v jiných zemích kontinentu byla začátkem 50. let znát snaha koloniálních mocností o jakési (menší či větší) změny, Mosambik byl naopak 1951 prohlášen zámořskou provincií Portugalska a byl posilován program bělošské kolonizace, jakožto záruka rozvoje země (Klíma 2012: 324-325). Ve stejném duchu byl roku 1954 uzákoněn *Statut o domorodcích*, který prodlužoval právní podřazenost většiny obyvatel, a od roku 1957 začala i v Mosambiku působit politická policie PIDE¹⁹¹, která

¹⁸⁸ IPU i IDEA uvádí s odkazem na MEC 7 470 806 (IPU 2014f, IDEA 2011e) – ve statistice MEC toto číslo v závěrečné součtové tabulce skutečně figuruje (srov. MEC 2014a), domníváme se však, že je chybné, protože při manuálním součtu počtu registrovaných voličů za jednotlivé volební obvody (192) dospějeme k počtu 7 409 288 [a připojíme-li k tomu počet registrovaných z volebního obvodu, kde byly volby odloženy (38 959; srov. MEC 2014b), pak celkový počet registrovaných voličů za volby 2014 vychází 7 448 247; tento počet uvádíme].

¹⁸⁹ IPU i IDEA uvádí s odkazem na MEC 5 234 506 (IPU 2014f, IDEA 2011e) – ve statistice MEC toto číslo v závěrečné součtové tabulce skutečně figuruje (srov. MEC 2014a), domníváme se však, že je chybné, protože při manuálním součtu počtu odevzdaných hlasů za jednotlivé volební obvody (192) dospějeme k číslu 5 217 696 [a připojíme-li k tomu počet odevzdaných hlasů z volebního obvodu, kde byly volby odloženy (14 485; srov. MEC 2014b), pak celkový počet odevzdaných hlasů (voličů) za volby 2014 vychází 5 232 181; tento počet uvádíme].

¹⁹⁰ IPU uvádí s odkazem na MEC 5 159 872 (IPU 2014f) – ve statistice MEC toto číslo v závěrečné součtové tabulce skutečně figuruje (srov. MEC 2014a), domníváme se však, že je chybné, protože při manuálním součtu platných hlasů pro jednotlivé strany v jednotlivých volebních obvodech (i při součtu mezisoučtů jednotlivých volebních obvodů) dospějeme k číslu 5 143 062 [a připojíme-li k tomu počet platných hlasů z volebního obvodu, kde byly volby odloženy (14 230; srov. MEC 2014b), pak celkový počet platných hlasů za volby 2014 vychází 5 157 292; tento počet také uvádíme].

¹⁹¹ PIDE „se stala postrachem všech Portugalců i nacionalistů v zámoří, její koncentrační tábory na Azorech, ve věznicích Aljube v Lisabonu, v pevnostech Caxias nebo Peniche, v kapverdském Tarrafalu i v „trestných koloniích“ v Angole, Mosambiku a na São Tomé byly známé mučením, nerespektováním lidských práv a možností prodlužovat vazbu bez jakékoli obžaloby. Represe proti skutečným i domnělým oponentům a cenzura sdělovacích prostředků každodenně ztrpčovaly Portugalcům [a stejně tak domorodým obyvatelům kolonií, pozn. autor] život a vyvolávaly atmosféru strachu; stalo se zřejmé, že právě privilegované postavení PIDE umožňuje přetrvávání nedemokratického antiparlamentárního systému“ (Klíma 2004: 3).

se kombinací agitace a perzekuce snažila předejít rozmachu afrického (mosambického) nacionalismu (Klíma 2012: 325), vývoj však i vzhledem k dění napříč celým kontinentem zastavit nedokázala. V okolních zemích začaly vznikat různé mosambické africké svazy a hnutí, jejich roztržitost však bránila výraznější aktivitě, koloniální správa naopak přešla k preventivním vojenským akcím s cílem eliminace odpůrců (Klíma 2012: 326). V roce 1962 spojil Mosambický národní demokratický svaz, Mosambický africký národní svaz a Africký národní svaz nezávislého Mosambiku s vlastní nacionalistickou skupinou do *Mosambické osvobozené fronty* (FRELIMO) Eduardo Mondlane. První sjezd FRELIMO rozhodl o osvobození vlasti a boji proti portugalskému koloniálnímu režimu všemi prostředky, včetně ozbrojeného boje (Klíma 2012: 326). Společný cíl byl sice jasný a byly podnikány různé menší i větší partyzánské akce, ale zároveň FRELIMO od počátku čelila neustálému vnitřnímu pnutí a štěpení, kromě odchodu či vylučování různých funkcionářů a zakládání vlastních front a hnutí, především rozkladu na proamerickou a protiamerickou část (Klíma 2012: 398).

Novým politickým statutem provincie (1964) byla posílena rasová integrace a rozhodovací pravomoci místních úřadů, šestiletým plánem rozvoje (1965) byla modernizována infrastruktura, zemědělství, hospodaření s vodou a další. Přestože FRELIMO i nadále podnikala různé výpady, operacemi koloniální armády zažívala porážky. Různá vítězství nad mosambickým odbojem však způsobovala protesty církve a světového veřejného mínění, zvláště v souvislosti s různými přehmaty koloniální armády (Klíma 2012: 399). Rok 1972 přinesl Mosambiku statut 'státu' v rámci portugalského společenství, 1973 se konaly volby do Zákonodárského shromáždění, kde zasedlo 24 bělochů a 26 černochů (Klíma 2012: 399). FRELIMO se těšila světové pozornosti, ostatní strany a hnutí se proti ní neprosadily. Následně po Karafiátové revoluci v Portugalsku v dubnu 1974 začaly rozhovory mezi Portugalskem a právě FRELIMO, která se stala jediným reprezentantem země (Klíma 2012: 400). Přejícná vláda ustavená na základě dohod se ujala moci v září 1974, naprosto v ní převažoval vliv FRELIMO, portugalská autorita byla spíše formálním doplňkem. Nezávislost Mosambické lidové republiky, jakožto „*státu lidové demokracie, v němž bude platit rozhodování (jediné povolené) strany nad státem*“ (Klíma 2012: 400) byla vyhlášena v červnu 1975.

Svobodu a mír si Mosambik moc dlouho neužíval. Jednak znamenala samostatnost odchod (kvalifikovaných) bělochů, podlomení ekonomiky vlivem znárodňování, i zhroucení zemědělství (Klíma 2012: 463), a destabilizační politika sousedních

režimů (Rhodésie, JAR) i nespokojenost uvnitř mosambické populace vyústily v 16letou občanskou válku mezi vládní FRELIMO a RENAMO (Krennerich 1999a: 644), který byl jako ozbrojená opozice vytvořen v roce 1976 v Rhodésii (dnešní Zimbabwe) Rhodéskou ústřední zpravodajskou službou. Ekonomika nefungovala a rušení soukromých společností situaci dále zhoršovalo, stejně jako výpady RENAMO v pohraničí i ve středu země. Vyhlášením nezávislosti Zimbabwe ztratil RENAMO původní základny, ale po přesunu základen do JAR pokračoval v ničení, Mosambik se octl v regulární občanské válce, která byla umocněna ještě výpady jihoafrických komand na mosambické základny Afrického národního kongresu (Klíma 2012: 463). V roce 1983, kdy si FRELIMO na svém sjezdu vytyčovala další nespelnitelné cíle, vytvořil RENAMO v Ženevě exilovou vládu. Podpisem dohody (1984) mezi Mosambikem (FRELIMO) a JAR přišel RENAMO také o své základny v JAR, ale přesunul se do Malawi a destrukce z jeho strany pokračovala, což nutilo FRELIMO, aby většinu získaných prostředků utápěla v nespolehlivé armádě. V roce 1987 byl zahájen *Program hospodářské obnovy* a RENAMO byl pozván k jednacímu stolu, na což (1987/1988) odpověděl přepady měst, vesnic, dopravních prostředků, veřejných budov, skladů, apod. (Klíma 2012: 464); pozadu v tomto ohledu nezůstala ani FRELIMO, operacemi v oblastech ovládaných RENAMO.

Zásadní světové změny spojené s pádem Sovětského svazu se odrazily i v Mosambiku. FRELIMO se 1989 zřekla marxismu, 1990 byla navržena a přijata demokratická ústava, která rušila vedoucí úlohu strany (Klíma 2012: 464, *The Constitution of the Republic of Mozambique 1990*). Zástupci FRELIMO i RENAMO zasedli k jednacímu stolu, byl povolen vznik nových politických stran¹⁹² a dohodnut termín prvních všeobecných vícestranických voleb (Klíma 2012: 464, Krennerich 1999a: 646).

3.6.2 Volby 1994 (founding election)

Mírová smlouva z roku 1992 ukončila 16letou občanskou válku. Na základě dohody měly být do jednoho roku uspořádány volby (1993), ale byly odloženy kvůli zpoždění v rozmístění sil OSN, které měly dohlížet nad tranzicí země a budováním jednotné armády (IPU 1994d, Klíma 2010: 232). Mosambik má jednokomorový parlament, Republikové shromáždění, v prvních vícestranických volbách kandidovalo 12 politických

---

¹⁹² A za podpory mezinárodního společenství také velké množství malých politických stran s podobným programem vzniklo, a ještě dále se štěpily, nicméně bylo zřejmé, že hlavní alternativu představují pouze FRELIMO a RENAMO (Klíma 2012: 464, Klíma 2010: 231), do jisté míry jim v tom nahrávalo i nastavení volebního systému (např. 5 % klauzule).

stran a dvě koalice, avšak zásadní význam měly pouze dvě hlavní strany (Krennerich 1999a: 646, 653). Na základě ústavy z listopadu 1990 se soutěžilo o 250 (247+3) křesel na pětileté funkční období. Volilo se v 11 vícemandátových různě velkých volebních obvodech (před každými volbami je počet upravován, aby korespondoval s počtem voličů), korespondujících se zemskými provinciemi, na základě uzavřených stranických kandidátních listin. Tři mandáty byly vyčleněny pro Mosambické komunity v Africe a ve světě (ale vzhledem k nedostatku politického konsenzu nad problematikou s tímto spojenou jim nebyla umožněna registrace, srov. Krennerich 1999a: 648). Byla nastavena 5% volební klauzule, pro přepočítání hlasů na mandáty byl stanoven D'Hondtův dělitel. Všechny mandáty byly rozdělovány v prvním skrutiniu (The Constitution of the Republic of Mozambique 1990, The Electoral Law of Mozambique 1993).

Volební kampaň probíhala v poklidné atmosféře, volby vyhrála nadpoloviční většinou FRELIMO nad RENAMO, klauzuli překročila a zanedbatelný počet mandátů získala ještě koalice UD. Průběh a výsledky voleb byly mezinárodními pozorovateli až na pár nepravidelností celkově hodnoceny jako svobodné a spravedlivé, RENAMO proti volbám protestoval.¹⁹³

Tabulka 25: Mosambik, volby 1994

Datum konání voleb	27. – 29. října 1994
Název dolní komory	Republikové shromáždění
Počet členů	250
Volební systém	poměrný, 250 mandátů v 11 vícemandátových obvodech (M=11-54), uzavřené kandidátní listiny; d'Hondt; 5% volební klauzule na úrovni celého státu; jedno skrutinium; (z toho měly být 3 mandáty pro Mosambické komunity v zahraničí obsazeny stejným způsobem)
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	6 148 842 ¹⁹⁴
Počet voličů	5 404 199 ¹⁹⁵

¹⁹³ IPU uvádí, že RENAMO proti výsledkům protestoval a tvrdil, že došlo k podvodu (IPU 1994d), Krennerich ale uvádí, že volební výsledky byly akceptovány oběma stranami (Krennerich 1999a: 646) – ze zpráv sice vyplývá, že RENAMO neakceptoval výsledky žádných voleb (až do současnosti), včetně těch prvních, které byly OSN označeny za *nejlepší volby, které se kdy v Africe konaly* (srov. AllAfrica 2014b, Njanji 2014, aj.), ale na druhou stranu, o akceptaci voleb píše kromě M. Krennericha také D. Druckman a T. Lyons (srov. Zartman a kol. 2005: 282) či C. Mannig (Mannig 2002: 202). Na základě krátké analýzy vyplývá, že RENAMO protestoval a hrozil neuznáním voleb, nakonec je však akceptoval (jak je patrné i z jeho zapojení se do činnosti zvoleného parlamentu). Nicméně, napětí nevymizelo a konsolidace demokracie a míru závisela na vratké ochotě obou hlavních stran spolupracovat (srov. Krennerich 1999a: 646).

¹⁹⁴ EISA uvádí 6 396 061 (EISA 2007ch). Krennerich k totožnému číslu poznamenává, že jde o počet registrovaných voličů oznámený během registrace; jako počet (skutečně) registrovaných voličů uvádí 6 148 842, což je o 257 219 voličů nižší; totožné číslo uvádí i STAE (srov. EISA 2007ch, Krennerich 1999a: 650, STAE 2013).

¹⁹⁵ IPU uvádí 5 402 940 (IPU 1994d), AED stejný počet uvádí jako počet voličů/odevzdaných hlasů v prezidentských volbách (AED 2012d). EISA uvádí 4 953 074 (EISA 2007ch). Uváděný počet vychází z oficiálního přehledu STAE (srov. STAE 2013).

Počet platných hlasů	4 773 225 ¹⁹⁶
Počet kandidujících stran	12 stran a 2 koalice
Počet úspěšných stran	2 strany a 1 koalice
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	- ¹⁹⁷

Zdroj: STAE 2013; AED 2012d, IDEA 2011f, IPU 1994d; Krennerich 1999a: 650; The Constitution of Mozambique 1990, The Electoral Law of Mozambique 1993

3.6.3 Volby 1999

Volby se konaly v řádném termínu, účastnilo se jich devět politických stran a tři koalice, volební systém i počet volených poslanců zůstal nezměněn. Přestože RENAMO, druhá z hlavních stran, získal více mandátů než v předchozích volbách (mimo jiné i díky vytvoření koalice s několika dalšími stranami, RENAMO-UE), vítězství obhájila FRELIMO (taktéž s více získanými mandáty než v minulých volbách), včetně obhájení zisku nadpoloviční většiny. Kromě FRELIMO a RENAMO se do shromáždění nedostala žádná jiná strana, vznikl tak doslovný bipartismus. RENAMO proti výsledkům (i když spíše prezidentským než parlamentním) opět protestoval, tentokrát i s použitím násilí, které si vyžádalo několik desítek mrtvých, mezinárodní pozorovatelé i Nejvyšší soud Mosambiku ale konstatovali, že volby byly svobodné a spravedlivé, ačkoli byly poznamenány zpomalením při sčítání výsledků zapříčiněným technickými problémy (IPU 1999d). Situace na politické scéně se po krátké době 'stabilizovala'.

Tabulka 26: Mosambik, volby 1999

Datum konání voleb	3. – 5. prosince 1999
Název dolní komory	Republikové shromáždění
Počet členů	250
Volební systém	poměrný, 250 mandátů v 11 vícemandátových obvodech (M=13-50), uzavřené kandidátní listiny; d'Hondt; 5% volební klauzule na úrovni celého státu; jedno skrutinium; (z toho měly být 3 mandáty pro Mosambické komunity v zahraničí obsazeny stejným způsobem)
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	7 099 105
Počet voličů	4 753 394 ¹⁹⁸

¹⁹⁶ IPU uvádí 4 941 515 (IPU 1994d), AED uvádí 4 773 256 (AED 2012d), počet 4 941 515 naopak uvádí jako počet platných hlasů v prezidentských volbách konaných ve stejných dnech (AED 2012d). EISA uvádí 4 779 225 s tím, že v oficiálně publikované statistice STAE (1997) je rozpor 6 000 hlasů pro koalici *Aliança Patriótica* v celonárodním součtu a v součtu získaných hlasů v jednotlivých provinciích (srov. EISA 2007ch). M. Krennerich uvádí 4 773 225, stejně jako oficiální webový přehled STAE (srov. Krennerich 1999: 653, STAE 2013); počty pro koalici AP jsou zde uvedeny správně.

¹⁹⁷ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014ch).

¹⁹⁸ IPU, AED a IDEA uvádí 4 833 761 (IPU 1999d, AED 2012d, IDEA 2011f). EISA uvádí 4 821 499 (EISA 2007i), Election Guide uvádí 4 724 097 (Election Guide 2014b), Lublin uvádí 4 753 394 (Lublin 2014f), stejně jako STAE (STAE 1999), proto se k tomuto počtu přikláníme.

Počet platných hlasů	4 051 211 ¹⁹⁹
Počet kandidujících stran	9 stran a 3 koalice
Počet úspěšných stran	1 strana a 1 koalice
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 3,5; 4; 3

Zdroj: STAE 1999; Lublin 2014f; IPU 1999d; IDEA 2011f; AED 2012d; EISA 2007i; *The Constitution of Mozambique 1990, The Electoral Law of Mozambique 1993; Freedom House 1999d*

3.6.4 Volby 2004

Třetí vícestranické volby od ukončení občanské války se konaly v pravidelném termínu v roce 2004. Volby byly poznamenány nízkou volební účastí a problémy, mezinárodními pozorovateli ale byly vcelku hodnoceny jako svobodné a transparentní²⁰⁰ (IPU 2004d). Volební systém i celkový počet mandátů zůstal zachován²⁰¹ (*The Constitution of the Republic of Mozambique 2004, The Electoral Law of Mozambique 2004*), poprvé bylo umožněno volit Mosambičanům i v zahraničí (Ruigrok 2005: 38), voleb se účastnilo 20 stran včetně koalic. Ani v těchto volbách se do shromáždění nedostala jiná politická strana než vítězná FRELIMO a opoziční RENAMO, který opět vynesl obvinění z falšování a žádal opakování voleb.

Tabulka 27: Mosambik, volby 2004

Datum konání voleb	1. – 2. prosince 2004
Název dolní komory	Republikové shromáždění
Počet členů	250
Volební systém	poměrný, 248 mandátů v 11 vícemandátových obvodech (M=12-50), uzavřené kandidátní listiny; d'Hondt; 5% volební klauzule na úrovni celého státu; jedno skrutinium; (+ 2 mandáty pro Mosambické komunity v zahraničí obsazeny pomocí FPTP)
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém (+ 0,8 % křesel většinový systém – FPTP)
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	9 909 054 ²⁰²

¹⁹⁹ IPU uvádí 4 371 397 (IPU 1999d), ale toto číslo je dle našeho názoru principiálně chybné, protože IPU jednak počítá s odlišným počtem celkových odevzdaných hlasů, a také s počtem 462 364 neplatných hlasů, což ale AED uvádí jako počet neplatných hlasů v prezidentských volbách konaných v týchž dnech (srov. IPU 1999s, AED 2012d), oficiální přehled STAE uvádí počet neplatných hlasů 702 183. EISA uvádí počet platných hlasů 4 136 158 (EISA 2007i). Election Guide uvádí 4 027 794 (Election Guide 2014b), Lublin uvádí 4 051 211 (Lublin 2014f) – totožný počet uvádí i STAE (STAE 1999), tento počet uvádíme.

²⁰⁰ Problémy byly spojeny se špatnou distribucí volebních lístků, RENAMO tvrdil, že ve volebních obvodech, kde má silné zastoupení volební lístky nebyly distribuovány. Pozorovatelé EU potvrdili, že existovalo několik problémů během voleb, ale že tyto objevivší se nepravdelnosti neměly vliv na výsledek (IPU 2004d).

²⁰¹ Celkem 250 mandátů, z toho 248 v 11 domácích různě velkých volebních obvodech, 2 křesla byla rezervována pro zástupce mosambických komunit v zahraničí, tyto dva zástupci byli voleni většinovým systémem - FPTP (srov. *The Constitution of the Republic of Mozambique 2004, The Electoral Law of Mozambique 2004*).

²⁰² IPU, EISA, AED i IDEA uvádí 9 142 151 (srov. IPU 2004d; EISA 2007j; AED 2012d; IDEA 2011f), Lublin uvádí 9 909 054 (Lublin 2014f), stejně jako STAE (STAE 2014a), proto se k tomuto číslu přikláníme.

Počet voličů	3 322 061 ²⁰³
Počet platných hlasů	3 045 429 ²⁰⁴
Počet kandidujících stran	15 stran a 5 koalic
Počet úspěšných stran	1 strana a 1 koalice
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 3,5; 4; 3

Zdroj: STAE 2014a; Lublin 2014f; IPU 2004d; EISA 2007j; AED 2012d; IDEA 2011f; The Constitution of Mozambique 2004, The Electoral Law of Mozambique 2004; Freedom House 2004d

3.6.5 Volby 2009

Před volbami 2009 čelil RENAMO vnitřnímu rozkladu, odštěpilo se od něj MDM. Ve volebním zákoně došlo ke změně – byla zrušena 5% volební klauzule (srov. The Constitution of the Republic of Mozambique 2004, The Electoral Law of Mozambique 2007). O mandáty se ucházelo téměř 30 stran, volební komise jich ale z důvodu údajných nesrovnalostí v registraci zapsala pouze 17 a dvě koalice (IPU 2009c). Volební kampaň tří hlavních stran, FRELIMO, RENAMO a MDM byla obsahově v podstatě totožná. Volební účast se oproti roku 2004 mírně zvýšila, stále ale nedosahovala ani 50 %. Volby byly hodnoceny jako svobodné a spravedlivé, země byla pochválena za dobrou organizaci, EU kritizovala právní rámec voleb, který vyústil v zamítnutí registrace některých kandidátních listin, pozorovatelé z Commonwealthu kritizovali STAE za nedostatek transparentnosti²⁰⁵ (IPU 2009c). Volby výrazně vyhrála FRELIMO, RENAMO oproti volbám 2004 (i vlivem vnitřního rozštěpení) ztratil téměř čtyři desítky křesel (získal pouze 51), po osmi letech se do shromáždění dostala třetí strana, od RENAMO odštěpená MDM (8 křesel).

Tabulka 28: Mosambik, volby 2009

Datum konání voleb	28. října 2009
Název dolní komory	Republikové shromáždění
Počet členů	250
Volební systém	poměrný, 248 mandátů v 11 vícemandátových obvodech (M=14-45), uzavřené kandidátní listiny; d'Hondt; volební klauzule zrušena; jedno skrutinium; (+ 2 mandáty pro Mosambické komunity v zahraničí obsazeny pomocí FPTP)

²⁰³ IPU, EISA, AED a IDEA uvádí 3 321 926 (IPU 2004d; EISA 2007j; AED 2012d; IDEA 2011f), Lublin uvádí 3 320 311 (Lublin 2014f), STAE uvádí 3 222 061 (STAE 2014a).

²⁰⁴ Lublin uvádí 2 996 616 (Lublin 2014f), ale na základě přehledu STAE je patrné, že došlo k přepočítání hlasů ze strany STAE a z původních 2 996 616 došlo k navýšení na oficiální počet platných hlasů 3 045 429, což uvádí i další statistiky (srov. STAE 2014a; IPU 2004d; EISA 2007j; AED 2012d).

²⁰⁵ Jan Klíma v knize *Dějiny Mosambiku* uvádí, že světová veřejnost přijala výsledek voleb poněkud nevraživě, že byla konstatována řada *nepravdivostí* při průběhu i při sčítání, a že opozice neměla stejná podmínky jako vítězové; dokonce zazněly hlasy o *konci příkladné demokracie* a vývoji systému jako *frelimizaci* (srov. Klíma 2010: 238).

Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém (+ 0,8 % křesel většinový systém – FPTP)
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	9 871 949
Počet voličů	4 387 250
Počet platných hlasů	3 893 858
Počet kandidujících stran	17 stran a 2 koalice
Počet úspěšných stran	3 strany
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 3,0; 3; 3

Zdroj: STAE 2012; IPU 2009c; EISA 2010c; AED 2012d; IDEA 2011f; Lublin 2014f; The Constitution of Mozambique 2004, The Electoral Law of Mozambique 2007; Freedom House 2009d

3.6.6 Volby 2014

Volby 2014 následovaly po nové mírové dohodě mezi FRELIMO a RENAMO ze začátku srpna – mírová smlouva byla mezi těmito stranami podepsána již v roce 1992, byla však obnovena, aby demokratickou cestou ukončila dvouleté šarvátky a politické napětí mezi RENAMO a vládou (FRELIMO) a hrozbu nové občanské války (England 2014, News24 2014). Nastavení volebního systému si udržovalo svou kontinuitu, hlavní proměnné zůstaly beze změn, stejně jako počet křesel v Republikovém shromáždění. Volby vyhrála FRELIMO, získala 144 mandátů, což jí opět zaručovalo nadpoloviční většinu mandátů, ale musela se smířit se značnou ztrátou (téměř 50) mandátů, úspěch zaznamenal RENAMO, kterému se podařilo zkonsolidovat síly (89 mandátů) a MDM, které dokázalo svůj zisk více než zdvojnásobit (17 mandátů; IPU 2014g, STAE 2014d). V Mosambiku trvá i nadále bipolární stranický systém, který se utvořil již v prvních vícestranických volbách před 20 lety, predominantní a permanentní vládní stranou zůstává FRELIMO, která zemi vládne nepřetržitě od zisku nezávislosti v roce 1975.

Tabulka 29: Mosambik, volby 2014

Datum konání voleb	15. října 2014
Název dolní komory	Republikové shromáždění
Počet členů	250
Volební systém	poměrný, 248 mandátů v 11 vícemandátových obvodech (M=14-47), uzavřené kandidátní listiny; d'Hondt; volební klauzule zrušena; jedno skrutinium; (+ 2 mandáty pro Mosambické komunity v zahraničí obsazeny pomocí FPTP)
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém (+ 0,8 % křesel většinový systém – FPTP)
Volební období	5 let

Počet registrovaných voličů	10 874 328 (10 964 785) ²⁰⁶
Počet voličů	5 274 182 ²⁰⁷
Počet platných hlasů	4 561 412 ²⁰⁸
Počet kandidujících stran	27 stran a 2 koalice
Počet úspěšných stran	3 strany
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 3,5; 3; 4

Zdroj: STAE 2014b; STAE 2014c; IPU 2014g; IDEA 2011f; Mozambique News Agency 2014; The Constitution of the Republic of Mozambique 2004, The Electoral Law of Mozambique 2007; Freedom House 2014i

3.7 Republika Namibie

3.7.1 Historický kontext

Jihozápadní Afrika, bývalá Německá jihozápadní Afrika, dnes Namibie, byla obsazena vojsky JAU již v roce 1915. Oficiálně převzala JAU Jihozápadní Afriku pod svou správu (jakožto *mandát C* dle Versailleské smlouvy), v roce 1920. Po skončení druhé světové války odmítla JAU uznat OSN za nástupce Společnosti národů, přestala podávat zprávy o stavu území a v roce 1951 prohlásila JAU Jihozápadní Afriku za svou pátou provincii a začala zde naplno uplatňovat diskriminační politiku (Klíma 2012: 330, srov. Klíma 2009: 66-71). Stížnosti na správu oblasti ze strany JAU posílal pravidelně od roku 1946 do OSN náčelník Hererů, žádný výraznější odpor proti diskriminační politice JAU však z počátku nevznikl. Protože Mezinárodní soudní dvůr v Haagu v roce 1956 potvrdil právo OSN na určení budoucnosti Jihozápadní Afriky (srov. Klíma 2009: 71), většina náčelníků odmítla anexi ze strany JAU. V roce 1959 byl založen nacionalistický SWANU, od roku 1960 se postupně začala vyvíjet SWAPO Sama Nujomy (Klíma 2012: 330, Krennerich 1999b: 659).

OSN označila v roce 1961 JAR (která se mezitím zcela osamostatnila) nezpůsobilou k výkonu poručenské správy, nedisponovala však autoritou schopnou rozhodnutí prosadit, správa JAR autoritu OSN neuznávala, Jihozápadní Afrika pro ni představovala nedílnou součást JAR. V roce 1966 byl JAR poručenský mandát nad Jihozápadní Afrikou ukončen a teritorium bylo přejmenováno na Namibii. Vláda JAR

²⁰⁶ Zpráva STAE uvádí 10 964 785, což je celkový počet registrovaných vč. registrovaných Mosambičanů v zahraničí (STAE 2014b), pro srovnatelnost dalších údajů ale uvádíme počet bez zahraničních registrací, tj. 10 874 328 (srov. STAE 2014b). IDEA uvádí s odkazem na IPU 10 886 195, ale IPU v tuto chvíli uvádí 10 964 978 (srov. IDEA 2011f, IPU 2014g), stejně jako AIM Report (Mozambique News Agency 2014) a Election Guide (Election Guide 2014c).

²⁰⁷ STAE neuvádí souhrnný údaj, při součtu hlasů z provincií (zahraniční obvody nejsou uvedeny) vychází 5 274 182 (STAE 2014c). EISA a AED statistiku neuvádí, IPU, IDEA (s odkazem na AIM Report) uvádí 5 316 936 (IDEA 2011f, Mozambique News Agency 2014), totožný údaj uvádí Election Guide (Election Guide 2014c).

²⁰⁸ STAE neuvádí souhrnný údaj, při součtu hlasů z provincií (zahraniční obvody nejsou uvedeny) vychází 4 561 412 (STAE 2014c). IPU, EISA, AED statistiku neuvádí, AIM Report uvádí 4 508 142 (Mozambique News Agency 2014), totožný údaj uvádí Election Guide (Election Guide 2014c).

nic z toho neuznala (Krennerich 1999b: 659, srov. Klíma 2009: 79). SWAPO využila angolské občanské války a přesunula se na sousedící angolské území a započala s ozbrojenými výpady v příhraničních oblastech Namibie a s partyzánskou válkou. Situace se vyhroutil po vyhlášení nezávislosti Angoly, SWAPO podnikala z Angoly do Namibie výpady, vojska JAR odpovídala vpády do Angoly, do ozbrojeného konfliktu se zapojily i kubánské jednotky. RB OSN žádala JAR, aby opustila Namibii (1969), což apartheidní vláda striktně odmítla a bylo zřejmé, že prosazení rezoluce OSN proti JAR by bylo možné pouze silou (Klíma 2009: 80). OSN nedokázala nic jiného než znovu zopakovat (1970, 1975, 1976, 1978) svá stanoviska a označit SWAPO za jediného představitele namibijského lidu (Klíma 2012: 385-386, Klíma 2009: 83).

Namibie (resp. Jihozápadní Afrika, jak ji nadále označovala JAR) se pro JAR stala nakonec přítěží, které se potřebovala 'se ctí' zbavit (srov. Klíma 2009: 91). Skutečné řešení namibijského problému bylo ovlivněno celosvětovým děním, začalo se velmi pozvolna rýsovat se zásadními vnitropolitickými změnami v Angole, bylo ovlivněno sowetským masakrem v JAR, vyhrocující se vnitropolitickou situací v JAR a nakonec i děním v Sovětském svazu, jeho pádem a koncem bipolárního rozdělení světa. Bylo dohodnuto ukončení aktivity kubánských vojáků a zároveň byla JAR donucena zřít se nároku na Namibii. Spor a celý problém byl nakonec vyřešen dohodou o konání prvních demokratických vícestranických voleb v listopadu 1989 (Klíma 2012: 386, Krennerich 1999b: 660). Šlo o volby do Ústavodárného shromáždění ještě v rámci 'správy' JAR, plná nezávislost byla vyhlášena až v březnu 1990 s přijetím nové namibijské ústavy²⁰⁹ - Ústavodárné shromáždění se přejmenovalo na Národní shromáždění a stalo se v totožném obsazení dolní komorou dvoukomorového parlamentu (IPU 1989b, The Constitution of Namibia 1990).

3.7.2 Volby 1989 (founding election)

Volby do Ústavodárného shromáždění se konaly na základě dohod mezi OSN, zástupci Namibie (SWAPO) a JAR, počet členů Ústavodárného shromáždění byl stanoven na 72, byl dohodnut poměrný volební systém, a to poměrný volební systém ve své listinné podobě (UNTAG 2014). Volebním obvodem byla celá země (M=72), přepočít hlasů na mandáty probíhal prostřednictvím Hareovy kvóty a metody největších zbytků, mandáty byly rozděleny v prvním skrutiniu, volební klauzule stanovena

---

²⁰⁹ Namibijská ústava, vycházející z ústavních principů přijatých v rámci dohod v roce 1982 a oficiálně přijatá v roce 1990, je považována za jednu z nejdemokratičtějších a nejliberálnějších ústav v Africe (srov. Krennerich 1999b: 661), ale v podstatě i celosvětově.

nebyla (The Constitution of Namibia 1990). Volební účast byla vysoká. Voleb se zúčastnilo 10 politických stran včetně koalic, i když hlavní soutěž probíhala v podstatě pouze mezi SWAPO a DTA, která se ale nedokázala zbavit nálepky 'kolaborantů' (Krennerich 1999b: 666); s převahou vyhrála SWAPO se ziskem nadpoloviční většiny mandátů. Volby byly hodnoceny jako svobodné a spravedlivé, ačkoli se jim nevyhnuły drobné obtíže (Krennerich 1999b: 660) a před volbami došlo k mnoha přestřelkám a násilnostem (srov. Klíma 2009: 92-95).

Tabulka 30: Namibie, volby 1989

Datum konání voleb	7. – 11. listopadu 1989
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	72
Volební systém	poměrný, jeden celostátní vícemandátový obvod (M=72), uzavřené kandidátní listiny, Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků, všechny mandáty přerozděleny v prvním skrutiniu, volební klauzule stanovena nebyla; nebyly povoleny nezávislé kandidatury
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	701 483
Počet voličů	682 787²¹⁰
Počet platných hlasů	670 830
Počet kandidujících stran	8 stran a 2 koalice
Počet úspěšných stran	5 stran a 2 koalice
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	- 211

Zdroj: SWAPO 2014; IPU 1989b; IDEA 2011g; EISA 2007k; AED 2011b; Krennerich 1999b: 667; The Constitution of Namibia 1990

3.7.3 Volby 1994

Další volby se konaly v řádném termínu v roce 1994. Volební mechanismus byl ukotven v namibijské ústavě z roku 1990 a byl totožný s tím, který byl dohodnut v roce 1985 mezi OSN, JAR a SWAPO, a dle kterého se volilo v roce 1989 (srov. UNTAG 2014). Dle ústavy by mírně navýšen počet členů Národního shromáždění, na 78 členů, avšak z hlediska voleb k žádné změně nedošlo, i nadále se volilo 72 poslanců, protože

²¹⁰ IPU uvádí 670 830 (IPU 1989b), což je chybně, toto číslo je uváděno jako počet platných hlasů (srov. EISA 2007k, Krennerich 1999b: 667, aj.), IDEA uvádí 680 688 (IDEA 2011g), AED uvádí 680 788 (AED 2011b). Krennerich i statistika voleb 1989-2004 na webu politické strany SWAPO uvádí 682 787 (Krennerich 1999b: 667; SWAPO 2014) – tento údaj považujeme za nejsprávnější.

²¹¹ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014j).

šest přidanych křesel²¹² bylo obsazeno na základě jmenování prezidentem (The Constitution of Namibia 1990). Voleb se účastnilo osm politických stran včetně koalic, vítězství obhájila SWAPO se ziskem více než dvoutřetinové většiny hlasů, ostatní strany upadly do praktické bezvýznamnosti. Opoziční DTA protestovala proti údajným nerosrovnalostem ve volebním procesu a tvrdila, že podpora SWAPO je založena především na příslušnosti k etniku (Ovambové) a pochází ze severních regionů země. Analytikové však tyto předpoklady označili za druhotné, primárně byla podpora SWAPO spojena s identifikací SWAPO jakožto osvobozenického hnutí, které přineslo zemi nezávislost (IPU 1994e).

Tabulka 31: Namibie, volby 1994

Datum konání voleb	7. – 8. prosince 1994
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	78 (z toho do max. 6 jmenovaných)
Volební systém	poměrný, jeden celostátní vícemandátový obvod (M=72), uzavřené kandidátní listiny, Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků, všechny mandáty přerozděleny v prvním skrutiniu, volební klauzule stanovena nebyla; nebyly povoleny nezávislé kandidatury
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	654 189
Počet voličů	497 499 ²¹³
Počet platných hlasů	489 636 ²¹⁴
Počet kandidujících stran	7 stran a 1 koalice
Počet úspěšných stran	4 strany a 1 koalice
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	- ²¹⁵

Zdroj: ECN 1994; SWAPO 2014; IPU 1994e; EISA 2007i; AED 2011b; IDEA 2011g; Lublin 2014g; The Constitution of Namibia 1990

3.7.4 Volby 1999

Voleb 1999, konaných v řádném termínu dle stejného nastavení volebního systému²¹⁶, se zúčastnilo osm politických stran a koalic soutěžících o 72 mandátů v Národním shromáždění. Neshody a nespokojenost s vládou se projevily štěpením a vznikem nových stran, mj. od SWAPO odštěpeného CoD (IPU 1999e). Ve volební

²¹² Ústava neuváděla striktně (doslova) šest, ale „ne více než šest“ (tj. mohlo být jmenováno 0-6 osob), tyto osoby nemají hlasovací právo a nemůže s nimi být počítáno jako s řadovými členy ve smyslu ustavování vládních většin, apod. (srov. The Constitution of Namibia 1990).

²¹³ Krennerich uvádí 497 508 (Krennerich 1999b: 670).

²¹⁴ Krennerich uvádí 489 645 (Krennerich 1999b: 670).

²¹⁵ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014j).

²¹⁶ V roce 1998 byla prvním dodatkem revidována ústava, revize se však nedotkla nastavení volebního systému pro parlamentní volby (srov. The Namibian Constitution First Amendment Act 1998)

kampani byla hodně diskutována korupce vládní strany, zapojení namibijské armády v sousední Demokratické republice Kongo, růst nezaměstnanosti, chudoba, apod. (IPU 1999e). Volby byly mezinárodními pozorovateli hodnoceny jako svobodné a spravedlivé (Klíma 2012: 473-474, IPU 1999e). I přes štěpení a různá negativa získala SWAPO ještě více mandátů než ve volbách minulých, což jí opět zajišťovalo dvoutřetinovou většinu, druhý skončil nově vzniklý CoD a těsně za ním DTA, se ziskem v podstatě 'bezvýznamných' 7 a 7 mandátů, následovány dalšími dvěma stranami.

Tabulka 32: Namibie, volby 1999

Datum konání voleb	30. listopadu – 1. prosince 1999
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	78 (z toho do max. 6 jmenovaných)
Volební systém	poměrný, jeden celostátní vícemandátový obvod (M=72), uzavřené kandidátní listiny, Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků, všechny mandáty přerozděleny v prvním skrutiniu, volební klauzule stanovena nebyla; nebyly povoleny nezávislé kandidatury
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	878 869 ²¹⁷
Počet voličů	541 114 ²¹⁸
Počet platných hlasů	536 036 ²¹⁹
Počet kandidujících stran	6 stran a 2 koalice
Počet úspěšných stran	5
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,5; 3; 2

Zdroj: ECN 1999; SWAPO 2014; Lublin 2014g; EISA 2007m; IPU 1999e; AED 2011b; IDEA 2011g; The Constitution of Namibia 1990; Freedom House 1999e

3.7.5 Volby 2004

Pozitivum Namibie a jejího post-nezávislostního vývoje lze hledat ve vypořádání se s rozmanitou etnickou skladbou. Nelze popřít, že by Namibie netrpěla různými problémy, především korupcí, nepokoji v Capriviho pásu či přesahem angolské občanské války na svém území, ale oproti jiným africkým státům byla i přes složitou etnickou skladbu stabilní zemí (Klíma 2012: 474), demokratickým systémem, kde volně působí opozice i svobodný tisk (Klíma 2009: 103). Volby 2004 se konaly v řádném termínu,

²¹⁷ IPU uvádí 861 848 (IPU 1999e), stejně tak AED (AED 2011b) a IDEA (IDEA 2011g) – údaj 878 869 uvádí AED jako počet registrovaných voličů v prezidentských volbách konaných téže dny (AED 2011b), zpráva *Electoral Commission of Namibia* (ECN) i SWAPO však uvádí počet registrovaných voličů pro prezidentské i parlamentní volby stejný, 878 869 (srov. ECN 1999; SWAPO 2014, AED 2011b).

²¹⁸ EISA uvádí 540 790 (EISA 2007m).

²¹⁹ EISA uvádí 535 715 (EISA 2007m).

o mandáty v 72členném Národním shromáždění soutěžilo devět politických stran, volební systém zůstal nezměněn,²²⁰ kampaň napříč stranami se týkala především pozemkové reformy, dále zdravotnictví, nezaměstnanosti, vzdělání, aj. (IPU 2004e). Dva týdny před volbami hrozily opoziční strany bojkotem voleb a obviňovaly veřejnoprávní stanici NBC ze zaujatosti a upřednostňování vládní strany, stěžovaly si také na financování kampaně vládní strany a napojení na soukromý sektor (IPU 2004e). Volební účast dosáhla 85 %, což bylo nejvyšší číslo od získání nezávislosti, SWAPO získala 55 mandátů, což jí i nadále zajišťovalo dvoutřetinovou většinu, mandáty (mezi 1 až 5) získalo ještě dalších – prakticky bezvýznamných – šest stran. Volby byly mezinárodními pozorovateli, vítěznou stranou i většinou opozičních stran hodnoceny jako svobodné a spravedlivé (IPU 2004e), na základě stížnosti opozičních stran došlo k přepočtu hlasů (IPU 2004e), výsledné rozložení sil to nezměnilo.

Tabulka 33: Namibie, volby 2004

Datum konání voleb	15. – 16. listopadu 2004
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	78 (z toho do max. 6 jmenovaných)
Volební systém	poměrný, jeden celostátní vícemandátový obvod (M=72), uzavřené kandidátní listiny, Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků, všechny mandáty přerozděleny v prvním skrutiniu, volební klauzule stanovena nebyla; nebyly povoleny nezávislé kandidatury
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	977 742 ²²¹
Počet voličů	829 269 ²²²
Počet platných hlasů	818 439 ²²³
Počet kandidujících stran	9 stran
Počet úspěšných stran	7 stran
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,5; 3; 2

Zdroj: ECN 2004; Chachia, Tshiyoyo 2005: 12; SWAPO 2014; AED 2011b; IDEA 2011g; Lublin 2014g; The Constitution of Namibia 1990; Freedom House 2004e

²²⁰ V roce 2010 byl přijat další dodatek k ústavě, ale ani tento se netýkal a neměnil nastavení volebního systému do Národního shromáždění (srov. The Namibian Constitution Second Amendment Act 2010)

²²¹ IPU uvádí 977 942 (IPU 2004e), Election Guide uvádí 984 587 (Election Guide 2014d).

²²² ECN uvádí 829 269 (ECN 2004), stejně tak AED (AED 2011b), IDEA (IDEA 2011g) a Lublin (Lublin 2014g). Election Guide uvádí 831 883 (Election Guide 2014d), zpráva SWAPO uvádí 828 334 (SWAPO 2014).

²²³ IPU chybně uvádí 827 042 (IPU 2004e) – tento počet je chybný ze dvou důvodů, jednak odpovídá počtu voličů/odevzdaných hlasů, nikoli platným hlasům, a navíc je to počet voličů/hlasů před opakovaným sčítáním, které bylo nařízeno Nejvyšším soudem na základě stížnosti opozičních stran [před opakovaným sčítáním byly výsledky uváděny následovně: 977 742 registrovaných voličů, 827 042 voličů/odevzdaných hlasů, 815 637 platných hlasů; na výsledných počtech mandátů se nic nezměnilo (srov. AED 2011b)]. Chachia a Tshiyoyo uvádí také 815 637, což je původní údaj (Chachia, Tshiyoyo 2005: 31). Election Guide uvádí 802 506 (Election Guide 2014d).

3.7.6 Volby 2009

V dalších řádných volbách v roce 2009, což byl rok 20. výročí prvních demokratických voleb, soutěžilo o 72 křesel 14 politických stran. Volební systém zůstal beze změn. SWAPO opět postihlo štěpení, vznikla RDP, která byla před volbami považována za hlavního vyzyvatele vládní strany (IPU 2009d). Nejvýznamnějšími společenskými tématy byly (a jsou) korupční skandály vládní strany, nekvalifikované rozhodování, pozemková reforma či značně nerovnoměrné rozdělování bohatství (Klíma 2012: 560-561). RDP se hodně zaměřila na novou generaci voličů, která není spojena s nezávislostním bojem (IPU 2009d). SWAPO ale i po 20 letech u vlády a skandálech dokázala vyhrát, získala 54 mandátů jí stále zajišťoval dvoutřetinovou většinu, uspělo dalších osm stran (1-8 mandátů). Volby byly mezinárodními pozorovateli hodnoceny jako transparentní, věrohodné, svobodné, spravedlivé a probíhající v poklidné atmosféře. RDP a další opoziční strany si stěžovaly na nesrovnalosti ve voličské registraci a manipulaci volebních výsledků, všechny námitky byly ale Namibijskou volební komisí zamítnuty (IPU 2009d).

Tabulka 34: Namibie, volby 2009

Datum konání voleb	27. – 28. listopadu 2009
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	78 (z toho do max. 6 jmenovaných)
Volební systém	poměrný, jeden celostátní vícemandátový obvod (M=72), uzavřené kandidátní listiny, Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků, všechny mandáty přerozděleny v prvním skrutiniu, volební klauzule stanovena nebyla; nebyly povoleny nezávislé kandidatury
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	1 181 802²²⁴
Počet voličů	811 143
Počet platných hlasů	800 567
Počet kandidujících stran	14 stran
Počet úspěšných stran	9 stran
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,0; 2; 2

Zdroj: ECN 2009; IPU 2009d; EISA 2009c; AED 2011b; IDEA 2011g; Lublin 2014g; The Constitution of Namibia 1990; Freedom House 2009e

²²⁴ Tento údaj uvádí pouze ECN (ECN 2009) a Lublin (Lublin 2014g), ostatní statistiky uvádějí prázdnou kolonku nebo sousloví *not available* /údaj nedostupný/ (srov. IPU 2009d, EISA 2009c, AED 2011b, IDEA 2011g).

3.7.7 Volby 2014

Volby konané na konci listopadu 2014 byly v mnoha ohledech přelomové. SWAPO již v roce 2002 zahájila úsilí o větší rovnost žen a mužů požadavkem, aby 50 % vedoucích pozic v parlamentu, vládě a státem vlastněných podnicích bylo obsazeno ženami. Na poslední stranické konferenci pak bylo dohodnuto, že tato politika začne být realizována po úspěšně vyhraných volbách (2014)²²⁵, nejen tedy, že bude 50 % členů parlamentu ženského pohlaví, ale SWAPO také navrhla tzv. *systém zebra*, což znamená, je-li ministrem muž, pak náměstkyní ministra musí být žena a obráceně (tento systém se pak má rozšířit i na výkonné pozice státních firem) a stejně tak u prezidentské funkce (O'Riordian 2014). S touto *gender-zebra politikou* do jisté míry souvisí další změna, třetím dodatkem k namibijské ústavě²²⁶ byl zvýšen počet členů Národního shromáždění ze 72 na 96 (The Namibian Constitution Third Amendment Bill 2014). A tím do jisté míry nejvýraznějším počinem je skutečnost, že se v Namibii ve volbách 2014, v jako vůbec první zemi afrického kontinentu mohlo volit i elektronicky.²²⁷

Výsledky voleb naznačují, že obyvatelé Namibie, která je považována za jednu z nejzdravějších afrických ekonomik, hledají stabilitu, kterou vidí v doposud vládnoucí straně SWAPO – a to i přes zvětšující se nerovnost mezi lidmi a nedostatek bytů. Opozice před volbami volala právě po přerozdělení půdy, ozývaly se hlasy vyžadující nového prezidenta, více bytů, více toalet, menší problémy s nalezením práce a obecně nové změny ve všem (Roelf 2014). Dominantní postavení vládnoucí SWAPO v namibijské společnosti je patrné při pohledu na obdržené hlasy prvních tří stran: SWAPO zvítězila se ziskem 715 026 (80 %) hlasů, druhá skončila DTA se ziskem pouhých 42 933 (4,8 %) hlasů, třetí RDP pak se ziskem 31 372 (3,51 %) hlasů (ECN 2014).²²⁸

---

²²⁵ SWAPO volby 2014 skutečně – a značně výrazně – vyhrála, pozn. autor.

²²⁶ Třetí dodatek Namibijské ústavy (The Namibian Constitution Third Amendment Bill 2014), srov.: *Ústavní dodatek byl schválen* (Tjihenua 2014a).

²²⁷ Na celkové hodnocení změn je ještě brzy (autor tuto podkapitolu píše těsně po zveřejnění oficiálních volebních výsledků) a nelze popřít, že by nebyly již dříve slyšet negativní hlasy (srov. např.: O'Riordian 2014, Kahiurika 2014; Tjihenua 2014b, Caldwell 2014), na druhou stranu si autor dovoluje vyjádřit myšlenku, že již jen skutečnost snahy (byť možná do jisté míry sledující jiné vlastní cíle) o větší zastoupení žen či skutečné zavedení elektronického hlasování je významným krokem a také signálem – nejen pro Afriku, ale i (možná především) pro tzv. moderní západní demokracie, neboť ty jsou v tomto ohledu značně pozadu (o ČR nemluvě; srov. např.: Aktualne.cz 2014).

²²⁸ V této souvislosti je zajímavé, že v případě aplikace uzavírací klauzule, jejíž *běžně akceptovaná průměrná* hodnota je 5 %, je zřejmé, že by SWAPO byla jedinou stranou, která by byla v Národním shromáždění zastoupena. - A to v rámci jednoho z (obecně) velmi proporčních volebních systémů (dle nastavení základních proměnných). Tuto dominanci nezpůsobuje žádné disproporční chování volebního systému, ale jen a pouze úroveň podpory, kterou vládnoucí strana ze strany obyvatel má.

Tabulka 35: Namibie, volby 2014

Datum konání voleb	28. listopadu 2014
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	104 (z toho do max. 8 jmenovaných)
Volební systém	poměrný, jeden celostátní vícemandátový obvod (M=96), uzavřené kandidátní listiny, Hareova kvóta spolu s metodou největších zbytků, všechny mandáty přerozděleny v prvním skrutiniu, volební klauzule stanovena nebyla; nebyly povoleny nezávislé kandidatury
Klasifikace volebního systému	poměrný systém – listinný poměrný volební systém
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	1 241 194
Počet voličů	nedostupné
Počet platných hlasů	893 643 ²²⁹
Počet kandidujících stran	16 stran
Počet úspěšných stran	10 stran
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	svobodná – 2,0; 2; 2

Zdroj: ECN 2014; *The Constitution of Namibia 1990*; *The Namibian Constitution Third Amendment Bill 2014*; *Freedom House 2014n*

3.8 Svazijské království

3.8.1 Historický kontext

Svazijsko, etnicky homogenní mini-stát obklopený téměř celý územím Jihoafrické republiky, bylo britským protektorátem. S podporou Britů zde 'vládl' král, i když oblast ve skutečnosti řídil britský rezident. První ústava byla přijata v roce 1963, byla zřízena Zákonodárná rada a Výkonná rada. Volby uspořádané v roce 1964 vyhrálo svazijské (černošské) Národní hnutí Imbokodvo (INM) vedené náčelníkem/králem Sobhuzou II., Zákonodárná rada se stala národním parlamentem. Definitivní ústava byla s Brity diskutována a přijata v roce 1966, na jejím základě se v roce 1967 konaly všeobecné volby, které opět vyhrála INM. Plná nezávislost byla vyhlášena v září 1968, Svazijsko se stalo konstituční monarchií, Svazijským královstvím, v čele s králem Sobhuzou II. Přestože Svazijsko bylo etnicky homogenní, množily se názorové rozpory na státní, regionální i osobní úrovni, silně ovlivňované děním v JAR (Klíma 2012: 384-385). Volby 1972, první samostatné všeobecné volby, vyhrála INM, z volených 24 členů Poslanecké sněmovny získala 21 (IPU 1972). V roce 1973 byla z důvodu údajného narušování tradičního svazijského způsobu života a také z důvodu obavy narušení politické dominance královského klanu Dlamini ze strany ostatních stran, králem

²²⁹ Zpráva ECN uvádí 893 643, ale při manuálním součtu zisků jednotlivých stran vyjde počet 893 645. V tuto chvíli nejsme schopni posoudit, které číslo je správné (srov. ECN 2014).

zrušena ústava a rozpuštěn parlament (Klíma 2012: 385, IPU 1978, Basedau 1999: 863). V roce 1977 král oznámil zrušení parlamentního systému a jeho nahrazení systémem vlády založeném na tradičních kmenových komunitách (*tinkhundla*), což posilovalo vliv a moc kmenových autorit (IPU 1978, EISA 2002a; Basedau 1999: 863). Nová (nepřisaná) ústava byla 'vyhlášena' v roce 1978 a konaly se volby do Poslanecké sněmovny s 50 křesly (z toho 40 bylo 'volených').²³⁰ Volby ale probíhaly prostřednictvím *tinkhundla* systému, tzn., voliči vybrali sbor volitelů, který se následně sešel k volbě 40 poslanců, politické strany byly zakázány (IPU 1978). Volby byly spíše zástěrkou, z předpokládané konstituční monarchie se stala monarchie absolutní, veškerou moc držel král a kmenové autority.²³¹ Stejným způsobem se konaly i nepřímé volby 1983 a 1987 (původně naplánované na rok 1988, ale uspíšené rozpuštěním sněmovny vzhledem ke společenskému pnutí v zemi a mocenským bojům vně vládnoucího klanu; srov. EISA 2002a, Basedau 1999: 864).

3.8.2 Volby 1993, 1998, 2003

Přestože na konci 80. let probíhalo v zemi společenské pnutí představované především aktivitami ilegálního *Lidového sjednoceného demokratického hnutí* (PUDEMO) žádajícího hlubší demokratické změny, fakticky stále absolutisticky vládl král a jeho rodina, vlády byly pouze jeho poradním orgánem. Změnou, vzhledem k tlaku doma i ze zahraničí (Winslow 2014), byl ústavní dodatek, na jehož základě měli být poslanci voleni ve všeobecných a přímých volbách. V prvních všeobecných 'přímých' volbách (1993) byly však stále zakázány politické strany a voliči sice členy sněmovny volili 'přímo', ale až ve druhém kole z předem nominovaných tří kandidátů za každou oblast²³² (Basedau 1999: 865-866; The Commonwealth 2014a, IPU 1993a).

²³⁰ Jan Klíma ve své knize uvádí, že „*Demokracii obnovily volby v roce 1975, v nichž zvítězila opět strana INM ziskem 75 % hlasů*“ (Klíma 2012: 385). Tento výrok považujeme za mylný ze tří důvodů – 1) v roce 1975 se žádné volby nekonaly (srov. např.: Basedau 1999: 863, IPU 2014h, AED 2010, EISA 2014b), prvními všeobecnými volbami byly volby v roce 1972, následně byly volby (nepřímé) až v roce 1978 po 'oznámení' nové ústavy (ústava sice byla vyhlášena/oznámena, ale nebyla představena lidu, zůstala ústavou nepřisanou; srov. UN 2004: 2, Basedau 1999: 863); 2) sporným výrazem je dle našeho názoru konstatování '*demokracii obnovily*', protože volby probíhaly nepřímě a nebyly tajné [(srov. EISA 2008f); což je v rozporu se soutěživými volbami probíhajícími na základě všeobecného volebního práva, jakožto charakteristickým rysem definujícím demokratický způsob vlády (srov. např.: Kubát 2007b: 251-254, Říchová 2007: 179, Dahl 2001: 81, Gibbins et al. 2014;)], parlament také neměl žádnou faktickou moc, tu držel ve svých rukou král – i z toho důvodu Svazijsko bylo a je považováno za *absolutistickou monarchii* (srov. Klíma 2012: 469, Klíma 2012: 557, CIA Factbook 2014b, The Commonwealth 2014a, Basedau 1999: 863) a ta je s demokracií v samé své podstatě neslučitelná – a proto je vyjádření o obnově demokracie více než sporné; 3) politické strany byly nepřisanou ústavou 1978 zakázány, což platí do současnosti, nelze tedy hovořit o výhře jakékoli politické strany.

²³¹ M. Basedau trefně poznamenává, že *Tinkhundla* (resp. celé politické zřízení Svazijska) lze popsat jako „*absolutistická monarchie plus parlament minus politické strany*“ (Basedau 1999: 863).

²³² J. Klíma ve své knize popisuje v souvislosti s volbami 1993 původní princip volby skrze 'Tinkhundla systém' – tj. voliči zvolili volební sbor, jehož členové se následně sešli k volbě/výběru poslanců (srov. Klíma 2012: 468-469, IPU 1978, EISA 2002a), toto považujeme za mylné, neboť před volbami došlo ke změně fungování systému, aby naplnil

I přes prvotní zdání zůstala faktická nepřímá volba zachována. Došlo k navýšení počtu volených nestranických poslanců na 55, byla zavedena oficiální registrace voličů a hlasování začalo být tajné (což do té doby neplatilo; srov. EISA 2008f). Ačkoli se volby ve své podstatě nelišily od těch předchozích, pozorovatelské mise ze západních zemí je označily za poměrně spravedlivé a svobodné (EISA 2002a, IPU 1993a), což svým průběhem byly, ale svou podstatou nebyly demokratické.

V roce 1998 se konaly další nepřímé volby. Protože ilegální opozice vyvíjela aktivity usilující o změnu systému a v kampani volala po bojkotu voleb, bylo období před volbami svědkem otevřených projevů zastrašování opozice, a v rámci tzv. 'bezpečnostního cvičení' prohledávaly bezpečnostní síly domovy významných představitelů opozičních skupin a několik z nich bylo zadrženo. Samotné volby probíhaly za malé volební účasti v poklidné atmosféře (EISA 2002b), z důvodu silně nepříznivého počasí byly nakonec v původním termínu pozastaveny a opakovány o několik dní později (IPU 1998b).

V roce 2001 se král pokusil přidělit si další pravomoci, aby mohl zabránit šířícímu se tlaku po ústavní reformě, ale tváří v tvář domácím i mezinárodním protestům ze svého záměru ustoupil (The Commonwealth 2014b). Volby 2003, probíhající dle stejného nastavení, dostaly zcela logické hodnocení: „*žádné volby nemohou být důvěryhodné, když se konají pro ustavení Parlamentu, který není držitelem moci, a když jsou zakázány politické strany*“ (IPU 2003a). Opoziční strany byly úspěšné se svou kampaní na bojkot voleb, volební účast byla nízká.

Tabulka 36: Svazijsko, volby 1993

Datum konání voleb	11. října 1993
Název dolní komory	Poslanecká sněmovna
Počet členů	55 (+ 10 jmenovaných)
Volební systém	nepřímé volby (s využitím FPTP), politické strany zakázány
Volební období	5 let
Hodnocení dle Freedom House	- 233

Zdroj: Basedau 1999: 865-866; AED 2010; IPU 1993a

zdání přímé volby poslanců, změněný princip fungování viz text práce (srov. Basedau 1999: 863-866, The Commonwealth 2014a).

²³³ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014k).

Tabulka 37: Svazijsko, volby 1998

Datum konání voleb	16. a 24. října 1998 ²³⁴
Název dolní komory	Poslanecká sněmovna
Počet členů	55 (+ 10 jmenovaných)
Volební systém	nepřímé volby (s využitím FPTP), politické strany zakázány
Volební období	5 let
Hodnocení dle Freedom House	- ²³⁵

Zdroj: Basedau 1999: 865-866; AED 2010; IPU 1998b

Tabulka 38: Svazijsko, volby 2003

Datum konání voleb	18. října 2003
Název dolní komory	Poslanecká sněmovna
Počet členů	55 (+ 10 jmenovaných)
Volební systém	nepřímé volby (s využitím FPTP), politické strany zakázány
Volební období	5 let
Hodnocení dle Freedom House	nesvobodná – 5,5; 5; 6

Zdroj: AED 2010; IPU 2003a; Freedom House 2003

3.8.3 Volby 2008, 2013

Zcela nová svazijská ústava byla přijata v roce 2005 a vešla v platnost 2006.²³⁶ Ačkoli zaručovala svobodu shromažďování, moc byla ponechána v rukou panovníka (včetně práva rozpustit parlament a vládu), parlament a vlády tak zůstaly symbolickými institucemi) a politické strany a stranické aktivity jsou i nadále zakázány (IPU 2008c; The Constitution of the Kingdom of Swaziland Act 2005). Volby (2008 i prozatím poslední v roce 2013) na základě nové ústavy probíhaly stále nepřímo (voliči sice volili v přímých volbách, ale z předem vybraných kandidátů). Volby byly hodnoceny jako svobodné a transparentní (což ve své ústavně-nastavené podstatě byly), ale zároveň s tím, že porušovaly právo občanů účastnit se voleb (ve smyslu kandidovat), což je neslučitelné s principem demokratických voleb. Opozice i nadále vedla kampaně za bojkot voleb, hlásajíc, že žádné volby nemohou být svobodné, pokud je zakázána činnost politických stran (IPU 2008c; IPU 2013a).

Svazijsko tak stále zůstává poslední absolutistickou monarchií na africkém kontinentu s veškerou mocí centralizovanou v rukou panovníka a s pravidelnými volbami, které jsou svým principem i absencí politických stran zcela bezcennou fasádou evokující zdání demokratičnosti.

²³⁴ Z důvodu velmi nepříznivých podmínek (silný déšť) a velmi nízké volební účasti byly volby přeloženy na 24. října, volební účast byla i tak velmi nízká (IPU 1998b).

²³⁵ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014k).

²³⁶ IPU uvádí, že ústava byla hotová v roce 2003, přijata však byla až 2005 a účinná byla od 2006 (srov. IPU 2003a, The Constitution of the Kingdom of Swaziland Act 2005, IPU 2008c).

Tabulka 39: Svazijsko, volby 2008

Datum konání voleb	19. září 2008
Název dolní komory	Poslanecká sněmovna
Počet členů	55 (+ 10 jmenovaných)
Volební systém	nepřímé volby (s využitím FPTP), politické strany zakázány
Volební období	5 let
Hodnocení dle Freedom House	nesvobodná – 6,0; 5; 7

Zdroj: The Constitution of the Kingdom of Swaziland Act 2005; AED 2010; IPU 2008c; Freedom House 2008b

Tabulka 40: Svazijsko, volby 2013

Datum konání voleb	20. září 2013
Název dolní komory	Poslanecká sněmovna
Počet členů	55 (+ 10 jmenovaných)
Volební systém	nepřímé volby (s využitím FPTP), politické strany zakázány
Volební období	5 let
Hodnocení dle Freedom House	nesvobodná – 6,0; 5; 7

Zdroj: The Constitution of the Kingdom of Swaziland Act 2005; AED 2010; IPU 2013a; Freedom House 2013a

3.9 Republika Zambie

3.9.1 Historický kontext

O nejhodnějším statutu Severní Rhodésie, jak se oblast jmenovala pod britským protektorátem, ústavě a možné federaci středoafričských anglofonních států s bělošským vlivem, diskutovali tamní politici již po druhé světové válce. Nacionalista a generální tajemník severorhodéského Afrického národního kongresu (NR ANC) Kenneth Kaunda žádal v roce 1958 novou ústavu a následně vytvořil Zambijský africký národní kongres, který později transformoval na UNIP. Povstání, které proběhlo v oblasti v roce 1959 a stejně tak události 'Roku Afriky' ukázaly neudržitelnost bělošské nadvlády, proto došlo k rozšíření autonomie Severní Rhodésie (1962) a po následném rozpuštění Federace Rhodésie a Naska (1963) nic nebránilo konání voleb a vyhlášení nezávislosti (1964) Zambie, jak se Severní Rhodésie dle stejnojmenné řeky přejmenovala (Klíma 2012: 330-331, Krennerich 1999c: 939).

U moci se od voleb držela Kaundova UNIP, členy vlády byli i příslušníci všech hlavních etnických skupin, čímž chtěl K. Kaunda minimalizovat možnost budoucí rivality (Hulec, Olša jr. 2008: 231). UNIP svou pozici obhájila i ve volbách 1968, ačkoli se ukázalo, že nevzniká hlásaný jednotný zambijský národ a etnická příslušnost je stále významným faktorem (Klíma 2012: 379-380). Tzv. zambizace zhoršovala ekonomickou situaci, protože byla vedena nekompetitivními osobami, přebírala velké podniky, vyvlastňovala půdu, vyháněla ze země bělochy a vedla k plýtvání (Klíma 2012:

379). Také vývoj a politika sousední Rhodésie (budoucí Zimbabwe) komplikovala ekonomickou situaci. Názorové neshody vedly k odvolání či odchodu některých funkcionářů z vládní strany a zakládání stran nových (např. PP), vzrůstala i nespokojenost obyvatel. Potíže na ekonomickém i politickém poli řešil K. Kaunda přechodem k systému jedné strany, což bylo oznámeno v roce 1971. Systém *demokracie pod vedením jedné strany za účasti lidu* byl přijat 1972 a ústavně ukotven v nové ústavě v roce 1973 – NR ANC se sloučil s UNIP, PP byla rozpuštěna (Klíma 2012: 380, Krennerich 1999c: 940).

Volby v období tzv. druhé republiky (1973-1991) byly pouhou formalitou, občané pouze schválili kandidátní listinu sestavenou vládní stranou. Jednostranický režim nicméně neperzekvoval opozici ani regionální nebo etnické složky (Klíma 2012: 380) a odpor proti němu byl velmi malý, neboť opoziční předáci byli přibráni do vlády a odborové svazy a podnikatelský sektor měly své zájmy v jednostranickém systému, pokud na něm participovaly, chráněny (Krennerich 1999c: 940). Ekonomická situace se ale nelepšila, objevil se pokus o převrat (1980) i první stávky (1981), obyvatelé se přestali ztotožňovat s autoritativním způsobem vlády, protesty a stávky začaly narůstat (1987). Po formálních volbách v roce 1988 vypukly nepokoje, které policie za cenu několika desítek mrtvých potlačila. K. Kaunda vlivem situace doma i v zahraničí slíbil změnu politického systému, byly povoleny politické strany a mělo být vyhlášeno referendum, zda pokračovat v jednostranickém systému, nebo přejít k systému vícestranickému, na základě společenského tlaku však byla myšlenka konání referenda opuštěna a K. Kaunda rovnou oznámil zahájení organizace vícestranických voleb (Krennerich 1999c: 941, Klíma 2012: 460-461), což je zpětně hodnoceno jako státo-tvorné řešení, neboť odmítnutí či zadržování demokratizace by mohlo vést k násilnému vývoji (srov. Hulec, Olša jr. 2008: 376). 'Dobrovolný' ústup K. Kaundy by mohl být brán i jako kalkul, který nevyšel²³⁷ (Hulec, Olša jr. 2008: 376).

3.9.2 Volby 1991 (founding election)

Na základě liberalizace politického systému vzniklo mnoho nových stran, mezi jinými i MMD F. Chiluby. Celkem ve volbách kandidovalo šest politických stran a nezávislí kandidáti, volební kampaň byla hodnocena jako obecně poklidná (IPU 1991a).

---

²³⁷ Tím, že ustoupí, prokáže dobrou vůli a státo-tvornost, zaváže si mnohé významné osobnosti i veřejnost a získá tak šanci vyhrát i v rámci demokratických voleb, nebo alespoň prohrát tak, aby se případný vítěz neobešel bez spolupráce s jeho stranou – to byla ale mýlka, neboť obyvatelé chtěli skutečnou změnu (srov. Hulec, Olša jr. 2008: 376).

Na základě ústavy (1991) byla země rozdělena na 150 jednomandátových volebních obvodů, poslanci byli voleni většinovým FPTP systémem (The Constitution of Zambia Act 1991). Ve volbách výrazně zvítězilo opoziční MMD, které bylo jedinou reálnou opoziční silou, se ziskem 125 mandátů. UNIP získala pouze 25, žádná jiná strana neuspěla (IPU 1991a, Krennerich 1999c: 941, 952; Hulec, Olša jr. 2008: 376).

Tabulka 41: Zambie, volby 1991

Datum konání voleb	31. října 1991
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	158 (z toho do max. 8 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 150 mandátů v 150 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	2 917 338 ²³⁸
Počet voličů	1 314 948 ²³⁹
Počet platných hlasů	1 264 172 ²⁴⁰
Počet kandidujících stran	6 stran a 21 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	2 strany
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	- ²⁴¹

Zdroj: ECZ 2014/1991; EISA 2007n; The Constitution of Zambia Act 1991

²³⁸ Ze statistiky ECZ po sečtení registrovaných voličů za devět provincií Zambie vychází 2 879 111 (srov. ECZ 2014/1991), nicméně statistika obsahuje řadu chyb, při manuálních součtech dat z jednotlivých obvodů se dospěje k číslu 2 859 111, ale s upozorněním, že číslo není kompletní, protože chybí data z jednoho volebního obvodu v provincii Copperbelt (srov. ECZ 1991e), číslo tedy ve skutečnosti musí být vyšší nejméně o 21 640 hlasů (což je uváděný počet platných hlasů; tj. min. 2 880 751, nicméně při zvážení jistého procenta registrovaných voličů, kteří k volbám nepřišli a také s přihlédnutím k určitému procentu neplatných hlasů, musí být skutečné číslo ještě vyšší). Chybný součtový počet 2 879 111 uvádí i EISA (EISA 2007n). IPU uvádí pouze zaokrouhlený odhad (IPU 1991a), IDEA uvádí 2 981 895 (IDEA 2011h). D. Lublin dospěl ke stejnému výsledku, jako jsou naše výpočty, 2 859 111, (Lublin 2014h), ani zde není započítán výsledek z chybějícího volebního obvodu (viz výše). Krennerich uvádí 2 917 338 (Krenneich 1999c: 949), k čemuž se nakonec přikláníme.

²³⁹ IPU uvádí 1 318 526 (IPU 1991a), EISA uvádí 1 305 689 (EISA 2007n), Lublin uvádí 1 320 853 (Lublin 2014h), Krennerich uvádí 1 320 397 (Krennerich 1999c: 949), IDEA uvádí 1 325 038 (IDEA 2011h). Údaj, který uvádíme, vychází ze statistiky ECZ po sečtení odevzdaných hlasů za devět provincií Zambie, upozorňujeme však, že statistika obsahuje řadu chyb – při manuálním součtu uváděných mezisoučtů bychom dospěli k počtu 1 320 853 (stejně jako D. Lublin, srov. Lublin 2014h), ovšem v provincii Luapula je uveden chybný součet odevzdaných hlasů v jednom z volebních obvodů (srov. ECZ 1991f) a jeden z volebních obvodů v provincii Eastern je uveden 2x (srov. ECZ 1991c); při zahrnutí správného počtu a správných dat vychází 1 314 948 (srov. ECZ 2014/1991).

²⁴⁰ IPU uvádí 1 273 433 (IPU 1991a), EISA uvádí 1 259 136 (EISA 2007n), Lublin uvádí 1 269 392 (Lublin 2014h), ovšem při sečtení jednotlivých hlasů pro strany vychází pouze 1 258 952 (srov. Lublin 2014h), Krennerich uvádí 1 275 788 (Krennerich 1999c: 949). Údaj, který uvádíme, vychází ze statistiky ECZ po sečtení platných hlasů pro jednotlivé strany a nezávislé za devět provincií Zambie – ale zároveň upozorňujeme, že ve statistice jsou podstané chyby v součtech hlasů pro strany (i celkem) – týká se provincií Western, Southern, Eastern a Central (ECZ 2014/1991, srov. ECZ 1991a, ECZ 1991b, ECZ 1991c, ECZ 1991d). Námi uváděný počet platných hlasů vychází z oficiální statistiky ECZ, jedná se o manuální součet jednotlivých zisků pro strany v jednotlivých volebních obvodech.

²⁴¹ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014l).

3.9.3 Volby 1996

Celkem 11 politických stran a několik desítek nezávislých kandidátů se ucházelo o mandát v druhých vícestranických volbách v roce 1996. Nastavení volebního systému zůstalo stejné, voliči volili 150 poslanců většinovým FPTP systémem v 150 jednomandátových obvodech. MMD, ačkoli za jeho představitelem a prezidentem F. Chilubou stála celá společnost a byla v něho kladena velká očekávání, se nedařilo držet krok s demokratickými principy. Již po pár týdnech od převzetí moci (1991) bylo zřejmé, jak prezident začíná přebírat metody vládnutí známé z dřívějška, byl obnoven i výjimečný stav (1993), bujela korupce a prosazování vlastní etnické skupiny, rozdíl mezi státní strukturou a vládoucí stranou byl nejasný a vládní instituce byly použity pro pronásledování a zastrašování opozice, nevládních organizací a nezávislých médií (Krennerich 1999c: 941; Hulec, Olša jr. 2008: 378-380). Na základě těchto a dalších podobných skutečností UNIP a pět malých opozičních stran volby bojkotovaly (AED 2011c), vítězství, v podstatě bez opozice, obhájila MMD se ziskem 131 křesel ze 150 (Krennerich 1999c: 942, 952). Volby nejsou považovány za svobodné a spravedlivé²⁴² (srov. Nohlen et al. 1999: 11).

Tabulka 42: Zambie, volby 1996

Datum konání voleb	18. listopadu 1996
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	158 (z toho do max. 8 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 150 mandátů v 150 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	2 267 382 ²⁴³
Počet voličů	1 333 069 ²⁴⁴
Počet platných hlasů	1 279 607 ²⁴⁵
Počet kandidujících stran	11 stran a 99 nezávislých kandidátů

²⁴² Mimo jiné se i prokázalo, že při 'přesné a nestranné' registraci, kterou zajišťovala vybraná izraelská firma, byla prováděna manipulace ve prospěch vládní strany. A přestože EU volby nakonec akceptovala, oceňujíc na nich alespoň to, že proběhly v poklidné atmosféře, nezdržela se kritiky, když upozornila na chybějící politický konsensus podkopávající demokratické principy vládnutí. Kritika přišla i od prezidenta JAR N. Mandely, který doporučoval odložit volby, aby se předešlo obvinění z manipulace, které bylo před volbami hojně zmiňováno, a ve stejném duchu i doporučení státníků okolních zemí. F. Chiluba vše odmítl se vzkazem, že se 'nenechá poučovat jako nějaký školák' (Hulec, Olša jr. 2008: 384-385).

²⁴³ IPU uvádí pouze zaokrouhlený odhad (IPU 1996a), EISA, AED, IDEA, Lublin a IDEA uvádí 2 267 382 (srov. EISA 2007o; AED 2011c; IDEA 2011h; Lublin 2014h), totéž číslo vychází ze statistiky ECZ po sečtení počtu registrovaných voličů za devět provincií (ECZ 2014/1996).

²⁴⁴ EISA a Lublin uvádí 1 333 069 (EISA 2007o, Lublin 2014h), stejně tak vychází ze statistiky ECZ po sečtení počtu odevzdaných hlasů (ECZ 2014/1996), IDEA uvádí 1 779 607 (IDEA 2014h), Krennerich uvádí 1 331 047 (Krennerich 1999c: 950).

²⁴⁵ EISA uvádí 1 279 607 (EISA 2007o), stejně tak vychází ze statistiky ECZ po sečtení počtu platných hlasů (ECZ 2014/1996), Lublin uvádí 1 273 186 (Lublin 2014h), Krennerich uvádí 1 277 585 (Krennerich 1999c: 950).

Počet úspěšných stran	4 strany a 10 nezávislých
Počet relevantních stran	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	- 246

Zdroj: ECZ 2014/1996; *The Constitution of Zambia Act 1991*

3.9.4 Volby 2001

Ani ne rok po volbách (1997) byl proveden pokus o puč, na stranu pučistů se nicméně nikdo nepřidal a puč záhy skončil zatčením všech pučistů (Hulec, Olša jr. 2008: 385). Kromě využití situace pro další potlačení opozice byl záminkou i k postupným úvahám o prodloužení prezidentského funkčního období, proti tomu se však zvedla velká vlna protestů a prezident ze svého úmyslu ustoupil (Hulec, Olša jr. 2008: 390-392). Další parlamentní volby v řádném termínu se konaly v roce 2001, opět se volilo 150 poslanců Národního shromáždění pomocí většinového FPTP volebního systému. F. Chiluba s MMD nesplnil naděje, které začátkem 90. let vyvolal, zavedl autoritářský režim a tím nespokojenost mezi obyvateli a rozkol ve vlastní straně (Klíma 2012: 461, Klíma 2012: 543), situace v Zambii z hlediska lidských práv a svobod se po krátké epizodě v období roku 1991 postupně vrátila na stejnou úroveň jako v době jednostranického režimu, stupňovala se i represe vůči politickým oponentům a médiím, bujela korupce, nepotismus a nekompetentnost některých ministrů (Hulec, Olša jr. 2008: 386-387). Zambijské církevní organizace i organizace pro lidská práva zpochybňovaly legitimitu voleb s tím, že jejich načasování na vrchol vánočního období a zároveň období dešťů znemožní jít k volebním urnám mnoha voličům, mezinárodní pozorovatelé vyjádřili obavy, že voličská apatie a faktické zbavení voličského práva (vlivem počasí a neprůchodných cest) může ohrozit demokratický proces (IPU 2001a). Volební účast byla nakonec poměrně vysoká (téměř 70 %), hlavní místní monitorovací organizace i opoziční strany však vyjádřily vážné pochybnosti o průběhu voleb a tvrdily, že došlo k podvodu a zfalšování výsledků (především v prezidentských volbách; IPU 2001a). Vládní strana, přestože vyhrála, zaznamenala značnou ztrátu křesel (pouze 69 mandátů ze 150), ale protože vládní kabinet si vybírá prezident, a tím byl kandidát MMD, zůstala MMD u moci i nadále.²⁴⁷

²⁴⁶ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014l).

²⁴⁷ Prezident do své vlády jmenoval významné představitele menších opozičních stran, ale jmenoval je jako osoby, ad personam, nikoli z titulu funkce předsedů svých stran, v žádném případě tedy nešlo o koaliční vládu (srov. Hulec, Olša jr. 2008: 394)

Tabulka 43: Zambie, volby 2001

Datum konání voleb	27. prosince 2001
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	158 (z toho do max. 8 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 150 mandátů v 150 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	2 604 761
Počet voličů	1 785 485 ²⁴⁸
Počet platných hlasů	1 751 352 ²⁴⁹
Počet kandidujících stran	17 stran a 85 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	7 stran a 1 nezávislý kandidát
Stranický systém	rozmezí bipartismu a multipartismu
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 4,5; 4; 5

Zdroj: ECZ 2001; IPU 2001a; EISA 2007p; AED 2011c; IDEA 2011h; Lublin 2014h; Election Guide 2014e; The Constitution of Zambia Act 1991; Freedom House 2001a

3.9.5 Volby 2006

Ekonomické reformy mezi lety 2001 a 2006 vedly k růstu HDP, do země začal proudit zahraniční kapitál, zintenzivnil se boj proti HIV a zlepšila se i napjatá etnická situace, vnitropolitická scéna byla nicméně stále nestabilní, většina politických stran nebyla ideově vyhraněná, jediným hlavním (společným a přitom samostatným) cílem všech stran bylo získat moc (Hulec, Olša jr. 2008: 395, 397).

V roce 2005 začala diskuze o nové ústavě, nicméně řádné volby 2006 se konaly ještě podle ústavy stávající (Klíma 2012: 544, Hulec, Olša jr. 2008: 398). UNIP spolu s dalšími dvěma stranami vytvořily předvolební alianci UDA, jako hlavního vyzyvatele MMD. V rámci voleb byly použity transparentní volební urny a voličské průkazy s fotografií a osobními údaji, to vše s cílem snížit možnost volebních podvodů (IPU 2006a) a přinést vzorové a nejdemokratičtější volby v zambijské historii (Hulec, Olša jr. 2008: 398). Výsledky voleb naznačily dělení voličské podpory pro strany dle etnik, vítězství obhájila MMD se ziskem 72 mandátů, UDA získala pouze 26 a skončila až třetí za Vlasteneckou frontou (PF, 43 mandátů). Vzhledem k úmrtí dvou kandidátů byly volby ve dvou volebních obvodech posunuty, mandáty zde dodatečně získala MMD, jejíž celkový výsledek byl 74 křesel. Další tři strany získaly mezi 1-3 mandáty (IPU 2006a). U vlády zůstala MMD. Volby byly hodnoceny jako dobře organizované a transparentní (IPU 2006a). O 'síle' stran vypovídá skutečnost, že jednotliví kandidáti byli voliči voleni

²⁴⁸ IPU uvádí 1 785 487 (IPU 2001a).

²⁴⁹ IPU uvádí 1 751 354 (IPU 2001a).

jakožto jednotlivci (osobnosti), nikoli jako představitelé svých stran, což potvrzuje, a rozhodně není bez zajímavosti, že dvacet poslanců z minulého období, kteří vyhráli a po volbách 2001 opět zasedli v parlamentu, kandidovalo za jinou stranu než před pěti lety (Hulec, Olša jr. 2008: 400).

Tabulka 44: Zambie, volby 2006

Datum konání voleb	28. září 2006
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	158 (z toho do max. 8 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 150 mandátů v 150 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	3 941 229 ²⁵⁰
Počet voličů	2 781 360 ²⁵¹
Počet platných hlasů	2 713 165 ²⁵²
Počet kandidujících stran	14 stran, 1 koalice, 155 nezávislých
Počet úspěšných stran	4 strany, 1 koalice a 2 nezávislí
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 4,0; 4; 4

Zdroj: ECZ 2006; IPU 2006a; EISA 2007q; AED 2011c; *The Constitution of Zambia Act 1991*; Freedom House 2006

3.9.6 Volby 2011

Prozatím poslední volby, konané v řádném termínu, se uskutečnily v roce 2011. Diskuze o nové ústavě nepřinesly hmatatelný výsledek, volby tedy probíhaly jako v předcházejících letech, volilo se 150 poslanců v jednomandátových volebních obvodech většinovým FPTP volebním systémem. Ne zcela obvyklá situace z hlediska afrického kontinentu (minimálně jihoafrického regionu) nastala, když skrze volby 2011 došlo ke změně vládní strany²⁵³. Parlamentní i prezidentské volby vyhrála PF se ziskem 61 mandátů, až druhá skončila doposud vládnoucí MMD (55 mandátů). Volby byly

²⁵⁰ IDEA uvádí 3 941 235 (IDEA 2011h).

²⁵¹ IDEA uvádí 2 788 211 (IDEA 2011h). IPU, EISA ani AED údaj neuvádí (srov. IPU 2006a, EISA 2007q; AED 2011c), ECZ neuvádí souhrnný údaj, po sečtení jednotlivých volebních obvodů vychází 2 781 360 [toto číslo je bez dvou volebních obvodů, kde byly volby odloženy z důvodu úmrtí kandidáta (ECZ 2006)], ale pozor, ve volebním obvodu *Nakonde* je chyba v součtu platných hlasů, namísto 18 458 je uvedeno pouze 6 523, pokud by se sečetly jen mezisoučty z volebních obvodů a k nim připočetly neplatné hlasy, vyšlo by díky tomuto zkreslení pouze 2 769 425 (srov. ECZ 2006). Lublin uvádí chybně 2 769 425, ale při manuálním součtu vychází 2 781 360 [bez dvou volebních obvodů, kde byly volby odloženy (Lublin 2014h)].

²⁵² ECZ údaj neuvádí, při manuálním součtu platných hlasů vychází 2 713 165 (ECZ 2006), ale pozor, ve volebním obvodu *Nakonde* je chyba v součtu, namísto 18 458 je uvedeno pouze 6 523, pokud by se sečetly jen mezisoučty z volebních obvodů, vyšlo by díky tomuto zkreslení pouze 2 701 230 (srov. ECZ 2006). V našem přehledu uvádíme počet platných hlasů včetně správného součtu v obvodu *Nakonde*. Lublin uvádí právě chybný počet 2 701 230, ale při manuálním součtu vychází správně 2 713 165 (Lublin 2014h).

²⁵³ Funkci viceprezidenta navíc zastával běloch, což je v rámci Afrického kontinentu rarita (srov. Klíma 2012: 544). A po úmrtí prezidenta M. Saty (ze zdravotních důvodů, říjen 2014) se (dočasně) stal prvním africkým prezidentem-bělochem od pádu apartheidu v JAR.

mezinárodními pozorovateli hodnoceny jako proběhnuvší v příznivém prostředí, některé obavy týkající se volebního procesu byly hodnoceny jako relevantní, ale s konstatováním, že neměly vliv na důvěryhodnost celého volebního procesu (IPU 2011a).

Tabulka 45: Zambie, volby 2011

Datum konání voleb	20. září 2011
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	158 (z toho do max. 8 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 150 mandátů v 150 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	5 167 154 ²⁵⁴
Počet voličů	2 756 410 ²⁵⁵
Počet platných hlasů	2 720 144 ²⁵⁶
Počet kandidujících stran	20 stran a 138 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	5 stran a 3 nezávislí kandidáti
Stranický systém	rozmezí bipartismu a multipartismu
Hodnocení dle Freedom House	částečně svobodná – 3,5; 4; 3

Zdroj: ECZ 2011, Lublin 2014h; IPU 2011a; IDEA 2011h; Election Guide 2014f; The Constitution of Zambia Act 1991; Freedom House 2011

3.10 Republika Zimbabwe

3.10.1 Historický kontext

Britská kolonie Jižní Rhodésie, jak se oblast dnešního Zimbabwe jmenovala, byla oporou Federace Rhodésie a Naska, nicméně po změnách v nejbližším sousedství i napříč celým kontinentem koncem 50. a začátkem 60. let začínal bělošský režim vzdorující afrikanizaci a dekolonizaci ztrácet půdu pod nohama a musel se poohlížet po nových spojenectvích - JAR, portugalské bělošské režimy (Klíma 2012: 381). *Africký národní kongres J. Nkoma* (1957) byl zakázán v roce 1959, J. Nkomo, R. Mugabe a N. Sithole následně (1960) založili *Národní demokratickou stranu*, v níž měly mít zastoupení všechny rasy, ale i tento pokus byl zastaven vládním zákazem, naopak

²⁵⁴ ECZ a AED uvádí 5 101 312, ale bez dvou volebních obvodů, kde byly volby odloženy (ECZ 2011, AED 2011c), totožné číslo uvádí Lublin (Lublin 2014h). Lublin rovněž uvádí údaj doplněný o dva volební obvody s odloženým konáním voleb [5 167 154 (Lublin 2014h)], proto uvádíme tento údaj (srov. též IPU 2011a; IDEA 2011h; Election Guide 2014f).

²⁵⁵ ECZ uvádí 2 735 723, ale bez dvou volebních obvodů, kde byly volby odloženy (ECZ 2011), totožné číslo uvádí Lublin (Lublin 2014h). Lublin ale rovněž uvádí údaj doplněný o dva volební obvody s odloženým konáním voleb [2 756 410 (Lublin 2014h)], proto uvádíme tento údaj. Election Guide uvádí chybně počet hlasů a počet platných hlasů stejný: 2 689 540 (Election Guide 2014f), tento počet odpovídá počtu platných hlasů, jak uvádí AED (AED 2011c).

²⁵⁶ ECZ uvádí 2 699 591, ale bez dvou volebních obvodů, kde byly volby odloženy (ECZ 2011), totožné číslo uvádí Lublin (Lublin 2014h). Lublin ale rovněž uvádí údaj doplněný o dva volební obvody s odloženým konáním voleb [2 720 144 (Lublin 2014h)], proto uvádíme tento údaj. AED uvádí 2 689 540 (AED 2011c).

vznikla bělošská *Rhodéská fronta* (RF), která vyhrála volby (1962) – a na základě těchto voleb vzniklá vláda RF žádala plnou nezávislost nebo připojení k JAR (Klíma 2012: 381, srov. Hulec, Olša jr. 2008: 239-240). Rozdílné názory a osobní animozity vedly k rozštěpení černošského hnutí, proti ZAPU J. Nkoma vytvořili následně N. Sithole a R. Mugabe ZANU. Mezi členy jednotlivých černošských uskupení se postupně rozhořela nenávist ústící v násilné akce, noční přepady i vraždy (Hulec, Olša jr. 2008: 241-242).

Po rozpuštění federace Rhodésie a Njaska (1963) a vyhlášení Zambie a Malawi (1964) přijala oblast dnešního Zimbabwe jméno Rhodésie. Britové odmítli udělit oblasti nezávislost, protože černošská většina nedisponovala adekvátním politickým zastoupením, Rhodésie tedy vyhlásila nezávislost jednostrannou (1965), opřenu o početnou bělošskou menšinu - ústava garantovala menšině bělochů politickou kontrolu nad politikou státu, půdou a přírodními zdroji (Klíma 2012: 381). Reakce Británie či OSN ve formě sankcí byla velmi mírná a neúčinná, až později RB OSN rozhodla o uplatňování sankcí v plném rozsahu. Britská vláda byla přesvědčena, že společné ekonomicko-finanční sankce budou mít ničující dopad, ale to se nestalo, běloši v Rhodésii se semkli a sankcím i politickému tlaku dokázali čelit, a 60. léta 20. století jsou paradoxně obdobím rychlého hospodářského rozmachu Rhodésie. Sankce měly naopak dopad na samotnou Británii (Hulec, Olša jr. 2008: 245-246). Černoši se proti bělošskému režimu postavili již v roce 1964 a mezi lety 1964-1972 probíhala partyzánská válka, nicméně zůstali etnicky rozděleni na mašonský ZANU a ndebelský ZAPU. Nová ústava (1969) dávala v 66členném parlamentu osm křesel černošům, které mohli volit, a dalších osm křesel bylo vyhrazených pro náčelníky, zbývajících 50 křesel bylo bělošských (Klíma 2012: 381).

Zesílení bojových aktivit přinesla druhá fáze občanské války (1972-1980), v nichž byli jako vojáci využiti i chlapi. Oblast se militarizovala a destabilizovala. Pádem portugalských kolonií (především vyhlášením Mosambiku) ztratil rhodéský bělošský režim jednak možnost zásobování skrze mosambické přístavy a zároveň spojence, a musel začít s domácím černošským odbojem vyjednávat (1976). Pod mezinárodním tlakem a na základě nelehce uzavřených dohod s předáky černošského odboje se 1977 konaly volby, po nichž měla být vypracována nová ústava zajišťující větší zastoupení černošů. Volby vyhrála RF, vládu z exilu odmítli Nkomo i Mugabe. Na základě dalších jednání a vítězství v dalších volbách (1979) se premiérem neuznaného státu přejmenovaného na Zimbabwe-Rhodésie stal A. Muzorewa (Sjednocená africká

národní rada, UANC), toto kompromisní řešení ale nebylo přijato ani bělochy, ani černochoy, Mugabe a Nkomo dál prováděli ozbrojené partyzánské akce (Klíma 2012: 382, Hulec, Olša jr. 2008: 285-286).

Vzhledem k vyhocené situaci se země na základě dohod vrátila do britského koloniálního područí²⁵⁷ v čele s guvernérem (1979) a na rok 1980 byly naplánovány volby. Většina stran vyzývala ke spolupráci, uklidnění vášní a klidnému soužití, pouze agitace R. Mugabeho (ZANU) a jeho stoupců byla symbolizována samopalem, který se pro stranu stal tak významným symbolem, že jím byla označena i kandidátní listina (Hulec, Olša jr. 2008: 289). Přestože se obecně předpokládalo vítězství umírněného A. Muzorevy (UANC), volby vyhrála s výraznou převahou ZANU nad ZAPU a UANC, RF získala všechna křesla rezervovaná pro bělochy (Klíma 2012: 382, Baumhögger 1999b: 963). Výsledky byly volební komisí prohlášeny za platné, i když pozorovatelé z Britského společenství konstatovali vážné nedostatky, především zastrašování voličů a nátlak, aby volili R. Mugabeho (Hulec, Olša jr. 2008: 290). Na základě výsledků voleb byla zemi s většinovým zastoupením černochoy a převažujícím vlivem ZANU udělena v dubnu 1980 nezávislost.

Když opadla euforie způsobená nezávislostí, úsilím o smíření všech občanů bez ohledu na stranu nebo rasu, rostoucí ekonomikou a dobře vedeným zemědělstvím, naplno vypluly napovrch vnitřní problémy. Nedařila se integrace bývalých partyzánských skupin a bělošské armády do jednoho funkčního celku, negativně působily ozbrojené akce JAR na Zimbabwském území (1981-1982), nerovnoměrné vlastnictví půdy, objevily se protesty proti slučování dvou hlavních stran, ZANU a ZAPU. ZAPU byla vládní ZANU označena za disidenty a byla nasazena armáda, která se zaměřila na šíření teroru a násilí v Matabelské oblasti, která byla domovem Ndebelů a základnou ZAPU. Represe se nevyhnula v podstatě žádné rodině v Matabelsku (Baumhögger 1999b: 964; Hulec, Olša jr. 2008: 415-420); vůdce ZAPU Nkoma uprchl do zahraničí a vrátil se z exilu až před volbami 1985 (Klíma 2012: 465).

Volby (1985) konané v atmosféře represí a zastrašování opět s převahou vyhrála ZANU, bělošská křesla ovládla z většiny RF (přejmenovaná na *Republikánskou frontu*). V roce 1987 byla zrušena bělošská křesla v obou komorách a na konci roku došlo *Dohodou o sjednocení* k praktickému zrušení ZAPU a vytvoření jedné státostrany (Klíma 2012: 466, Baumhögger 1999b: 965), ZANU-PF.

---

²⁵⁷ Ačkoliv de jure v něm byla stále, protože jednostrannou nezávislost Rhodesie ani Rhodesie-Zimbabwe neuznal žádný stát světa (srov. Hulec, Olša jr. 2008: 289).

3.10.2 Volby 1990

Změna volebního systému v gesci vládní strany²⁵⁸ (The Zimbabwe Electoral Act 1990) přinesla ve volbách 1990 jasné vítězství ZANU-PF a R. Mugabeho. I když byl v roce 1991 donucen změnami ve světě rezignovat na marxistickou ideologii (Klíma 2012: 466) a došlo k několika dalším změnám (např. zrušení mimořádného stavu), a „(p)ři pohledu zvenčí se Zimbabwe stalo opravdu plnohodnotným členem světového společenství a jeho demokratické uspořádání vzorem [protože] (v) žádné africké zemi tehdy nebyly v parlamentu zastoupeny tři legálně působící politické strany“ (Hulec, Olša jr. 2008: 430), dále udržoval výsadní postavení vládnoucí státostrany.

V Zimbabwe tedy nelze hovořit o období konce 80. a začátku 90. let jako o ve své podstatě přelomovém, jisté připůsobení však patrné je. Před volbami se objevil nový vyzyvatel, ZUM, nicméně poměr obdržených hlasů a získaných mandátů této strany byl tristní (srov. Baumhögger 1999b: 965). Volební kampaň byla provázena násilím a obviňováním ze zavražďování (Baumhögger 1999b: 965, IPU 1990).

Tabulka 46: Zimbabwe, volby 1990

Datum konání voleb	28. – 30. března 1990
Název dolní komory	Parlament
Počet členů	150 (z toho 30 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 120 mandátů v 120 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	4 799 324 ²⁵⁹
Počet voličů	2 237 846 ²⁶⁰
Počet platných hlasů	2 098 193
Počet kandidujících stran	5 stran a nezávislí kandidáti
Počet úspěšných stran	3
Stranický systém	téměř absolutně dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	- ²⁶¹

Zdroj: *The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 9*; Baumhögger 1999b: 973; EISA 2000a; AED 2005;

²⁵⁸ Především rozšíření počtu křesel z 80 na 150, z toho 120 volených a 30 jmenovaných (osm provinčních guvernérů jmenovaných prezidentem, deset tradičních náčelníků a dvanáct nespecifikovaných osob, které si mohl vybrat sám prezident).

²⁵⁹ IPU uvádí pouze zaokrouhlený odhad (IPU 1990), EISA údaj neuvádí (EISA 2000a), AED údaj neuvádí (AED 2005), IDEA údaj neuvádí (IDEA 2011ch). G. Baumhögger uvádí údaje o registrovaných voličích dva, první (4 799 324) a následně druhý (4 222 892) s poznámkou o tom, že se jedná o počet registrovaných voličů v soutěživých volebních obvodech (Baumhögger 1999b: 873), uvádíme číslo vyšší, za všechny obvody.

²⁶⁰ IDEA uvádí 2 235 425 (IDEA 2011ch).

²⁶¹ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014m).

3.10.3 Volby 1995

Tvrdě potlačovaná ilegální opozice proti režimu neustále vystupovala a sílila, vznikly PF, MPD a dalších 16 stran, které se stavěly do opozice vůči vládnoucí skupině (Klíma 2012: 466). Napětí se stupňovalo i v samotné vládní straně, kde mezi sebou bojovaly různé na etnicitě založené frakce (Hulec, Olša jr. 2008: 435). Volby proběhly za méně kontroverzní společenské situace než ty předchozí, avšak několik opozičních stran tvrdilo, že podmínky volebního klání jsou nerovné, požadovalo ústavní změny, zrušení volebního zákona z roku 1990 a volby bojkotovalo (Baumhögger 1999b: 965, IPU 1995). Výsledky nemohly dopadnout jinak než jasným vítězstvím (118 ze 120 křesel) vládní strany, právě i díky skutečnosti, že ze 120 volebních obvodů se soutěžilo pouze v 65; 55 kandidátů (všichni ZANU-PF) kandidovalo ve svých volebních obvodech bez protivníka z důvodu bojkotu voleb opozicí (IPU 1995, Baumhögger 1999: 965, Hulec, Olša jr. 2008: 436). Kampaň proběhla poměrně klidně (IPU 1995).

Tabulka 47: Zimbabwe, volby 1995

Datum konání voleb	8. – 9. dubna 1995
Název dolní komory	Parlament
Počet členů	150 (z toho 30 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 120 mandátů v 120 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	4 803 866 ²⁶²
Počet voličů	1 468 191 ²⁶³
Počet platných hlasů	1 405 018 ²⁶⁴
Počet kandidujících stran	7 stran a nezávislí kandidáti
Počet úspěšných stran	2
Stranický systém	téměř absolutně dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	- ²⁶⁵

Zdroj: *The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 9; Baumhögger 1999b: 973; AED 2005*

²⁶² IPU uvádí pouze zaokrouhlený odhad (IPU 1995), EISA údaj neuvádí (EISA 2000b), AED údaj neuvádí (AED 2005), IDEA uvádí 4 822 289 (IDEA 2011ch), tento údaj však uvádí AED jako počet registrovaných voličů pro prezidentské volby 1996 (srov. AED 2005). G. Baumhögger uvádí údaje o registrovaných voličích dva, první (4 803 866) s poznámkou, že počet voličů byl značně nafouknutý, po volbách se např. ukázalo, že v jednom obvodu figurovalo více než 300 000 registrovaných voličů, kteří od roku 1982 již zemřeli, ale nebyli ze seznamů odstraněni (Baumhögger 1999b: 973), a následně uvádí druhý počet (2 589 508) s poznámkou o tom, že se jedná o počet registrovaných voličů v soutěživých volebních obvodech (Baumhögger 1999b: 973) – uvádíme číslo vyšší, za všechny obvody, ale s poznámkou (přejatou od G. Baumhöggera) o nadsazeném a nerelevantním počtu. Věrohodnost volebních dat v Zimbabwe je obecně spíše nízká.

²⁶³ IDEA uvádí 1 485 660 (IDEA 2011ch), EISA uvádí údaj chybně, plete počet všech hlasů s počtem platných hlasů - v tabulce v součtu uvádí 1 468 191, ale tento údaj se tváří, že jde o součet platných hlasů, což je mylné a zavádějící – při manuálním součtu uvedených platných hlasů pro jednotlivé strany totiž vychází 1 405 018 = skutečný počet platných hlasů - a tedy počet uvedený jako součet (1 468 191) má být správně uveden jako celkový počet všech odevzdaných hlasů (srov. EISA 2000b).

²⁶⁴ IPU uvádí pouze odhadovaných 1 396 500 (IPU 1995). EISA uvádí údaj chybně (EISA 2000b), viz pozn. výše.

²⁶⁵ Země byla hodnocena až od roku 1999 (srov. Freedom House 2014m).

3.10.4 Volby 2000

Zhoršující se hospodářská situace způsobená nedokončenou privatizací, velikostí státní správy a značnými výdaji na její chod, nezabýváním se potřebnými reformami a neúspěch v krocení inflace vyvolaly další vlnu protestů a stávek, včetně rabování a ničení majetku. Vláda následně stávky zakázala a proti odborům zasáhla (Hulec, Olša jr. 2008: 444-445, 449). Snaha demokratizovat systém vyústila v roce 1998 v dohodu 30 nevládních organizací a založení Národního ústavního shromáždění, v roce 1999 pak odbory (v čele s M. Tsvangiraiem) založily MDC. Volby 2000, konané až dva měsíce po uplynutí zákonného volebního období, ve stínu prohry ZANU-PF v referendu²⁶⁶ o nové ústavě²⁶⁷, v ovzduší násilností, včetně zranění a úmrtí²⁶⁸ (IPU 2000), a kampaně připomínající dávné koloniální nepravosti a význam vládní strany v osvobozeneckém boji, přinesly nepřesvědčivé vítězství ZANU-PF s 62 křesly. Opozice získala 57 mandátů, a přestože prezident Mugabe jmenoval dalších 30 provládních poslanců, nedisponovala vláda ústavní většinou, což vedlo k vyhrocení konfliktu mezi vládou a opozicí, doprovázenému teroristickými útoky a 'náhodnými' úmrtími opozičních politiků (Klíma 2012: 546-547). Mnoha mezinárodním pozorovatelům byla odepřena akreditace, americká pozorovatelská mise byla stažena poté, co popsala volby jako „*ty nejhorší, které kdy viděli*“ (IPU 2000), stažena byla i mise OSN (IPU 2000). Voličská účast byla oproti předchozím volbám vyšší (téměř 50 procent), samotné volby, navzdory předvolebnímu násilí, proběhly poměrně klidně, pozorovatelé z Evropské unie konstatovali, že volby byly poznamenány závažnými nedostatky (IPU 2000), byly však (zdá se i s ohledem k úspěchu opozice) akceptovány (Hulec, Olša jr. 2008: 407).

Tabulka 48: Zimbabwe, volby 2000

Datum konání voleb	24. – 25. června 2000 (po termínu)
Název dolní komory	Parlament
Počet členů	150 (z toho 30 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 120 mandátů v 120 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let

²⁶⁶ Referendum o ústavě je považováno za jedno z nejsvobodnějších vyjádření vůle občanů v Zimbabwe od vyhlášení nezávislosti (Hulec, Olša jr. 2008: 451).

²⁶⁷ Nejvýznamnějšími změnami měla být možnost vlády znárodnit jakoukoli půdu pro potřeby přesídlení, vytvoření funkce výkonného premiéra, a zrušení 30 jmenovaných poslaneckých křesel (srov. Hulec, Olša jr. 2008: 451).

²⁶⁸ Násilnosti se táhly již od začátku roku. V únoru 2000 totiž R. Mugabe (resp. strana ZANU-PF), jak bylo uvedeno výše, utrpěl porážku v referendu o návrhu nové ústavy, která dávala prezidentovi ještě větší pravomoci. Ústava byla zamítnuta 55 % ku 45 %, to vyvolalo násilné střety mezi vládou a opozicí, které trvaly až do voleb.

Počet registrovaných voličů	5 049 815 ²⁶⁹
Počet voličů	2 556 261 ²⁷⁰
Počet platných hlasů	2 490 956 ²⁷¹
Počet kandidujících stran	16 stran a 90 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	3 strany
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	- ²⁷²

Zdroj: *The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 9; AED 2005; IPU 2000; Wikipedia 2013*

3.10.5 Volby 2005

Situace po volbách 2000 se jednak nesla v pokračující destruktivní politice ZANU-PF v ekonomické oblasti a všemožném porušování lidských práv a svobod, ale také ve znamení násilností a proti-opozičních akcí. MDC byla v roce 2001 prohlášena za teroristickou organizaci a násilí proti jakékoli opozici poznamenalo i prezidentské volby 2002. Opoziční kandidát, představitel MDC, byl obviněn z velezrady, vládla atmosféra trvalého strachu a permanentního násilí (Klíma 2012: 547), doplňovací volby do parlamentu znamenaly nárůst křesel pro ZANU-PF. Mezinárodní kritiku řešil Mugabe vystoupením z Commonwealthu (Klíma 2012: 547).

Na základě volební reformy²⁷³ v roce 2004 byly volby 2005 testem, jak Zimbabwe dodrží volební kodex (*code of conduct*) přijatý členskými státy SADC²⁷⁴. Kodex vyzýval k soudržnosti s mezinárodně akceptovanými normami – politická tolerance, umožnění svobodné volební kampaně všem stranám, zajištění rovného přístupu do státních médií a ustavení nestranných volebních institucí, svoboda sdružování, nezávislost soudnictví a volebních institucí, byla vytvořena volební komise a volební soud (IPU 2005, srov. IPU 2004a). Realita však byla taková, že jediný opoziční deník kritický

²⁶⁹ IDEA uvádí 5 288 804 (IDEA 2011ch).

²⁷⁰ Tento údaj uvádí IDEA (IDEA 2011ch) - dle statistiky voleb 1995, kdy byl rozdíl mezi všemi hlasy a platnými hlasy 63 173 (neplatných) hlasů a v roce 2005 62 025 (neplatných) hlasů, se domníváme, že rozdíl 65 365 je zhruba odpovídající a údaj by mohl být považován za relativně správný. IPU uvádí 2 490 556, tento počet ale spíše odpovídá počtu platných hlasů (srov. IPU 2000, AED 2005).

²⁷¹ IPU údaj neuvádí, domníváme se ale, že údaj uváděný jako počet voličů/všech hlasů (2 490 556) koresponduje s počtem platných hlasů, nikoli počtem všech hlasů (srov. IPU 2000, AED 2005). AED a ZimbabweSituation.com uvádí 2 493 925 (AED 2005, ZimbabweSituation.com 2000a, ZimbabweSituation.com 2000b), EISA uvádí 2 506 973 (EISA 2000c). Z detailního přehledu uvedeného na anglické wikipedii, kterou jsme analyzovali jednak z důvodu nedostatku zdrojů a také z důvodu, že uvádí konkrétní počty i pro malé strany (neslučuje do jedné kategorie 'ostatní'), vychází 2 490 956 (Wikipedia 2013). Zásadní nevýhodou u všech zmíněných statistik je zdroj dat, který buď nelze ověřit, nebo není uveden vůbec. Uváděný počet, o jehož správnosti lze jistě polemizovat, citujeme z přehledu na anglické wikipedii (ač zdroj dat není uveden), a to z toho důvodu, protože poskytuje výsledky všech stran v jednotlivých volebních obvodech, což je jednak nutné pro analýzu v další kapitole, ale především to dává jistotu přidanou hodnotu této statistice, protože je zřejmé, jak se k výsledným počtům došlo – oproti ostatním statistikám a souhrnné kategorii 'ostatní'.

²⁷² Země nebyla v roce 2000 hodnocena, uvádíme proto statistiku z roku 1999: částečně svobodná – 5,5; 5; 6; a z roku 2001: částečně svobodná – 5,5; 5; 6 (srov. Freedom House 2014m; Freedom House 1999f, Freedom House 2001b).

²⁷³ Nastavení volebního systému zůstalo zachováno, změny se týkaly přizpůsobení volebních zákonů a ústavy volebnímu kodexu přijatému členskými zeměmi SADC, viz dále.

²⁷⁴ Jako první ho aplikovala Botswana ve volbách 2004, viz výše.

k vládě byl před volbami zrušen (IPU 2005), byly překresleny volební obvody tak, že v městských obvodech (bašta MDC) byly některé zrušeny a naopak ve venkovských oblastech (silná podpora ZANU-PF) přidány (IPU 2005), což vzhledem k volebnímu systému jasně nahrávalo vládní straně. Čistky známé z předchozího období předcházely i parlamentním volbám 2005, v nichž opět zvítězila ZANU-PF se 78 křesly, což jí spolu s 30 jmenovanými provládními poslanci dávalo ústavní většinu.

Tabulka 49: Zimbabwe, volby 2005

Datum konání voleb	31. března 2005
Název dolní komory	Parlament
Počet členů	150 (z toho 30 jmenovaných)
Volební systém	většinový, 120 mandátů v 120 jednomandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	5 658 624
Počet voličů	2 706 205 ²⁷⁵
Počet platných hlasů	2 633 647 ²⁷⁶
Počet kandidujících stran	3 strany a 19 nezávislých kandidátů
Stranický systém	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	nesvobodná – 6,5; 6; 7

Zdroj: The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 17; IPU 2005; AED 2005; IDEA 2011ch; EISA 2007r; Lublin 2014ch; Kubatana 2005; Freedom House 2005

3.10.6 Volby 2008

V zemi se naplno projevil ekonomický úpadek, doprovázený obrovskou inflací v řádech bilionů procent (MZV 2014; srov. Hulec, Olša jr. 2008: 473-476), Zimbabwe údajně opustily až čtyři miliony z odhadovaných 12 milionů obyvatel (IPU 2008b), kromě rozkolů a rozpadů opozičních stran (došlo k rozkolu v MDC na 'pravicovou' a 'levicovou' část), hnutí a svazů se s vědomím neudržitelné situace začala na frakce rozpadat i vládnoucí ZANU-PF (Klíma 2012: 547). Parlamentní volby 2008, v nichž

²⁷⁵ Kubatana, IPU, AED, IDEA a EISA uvádí 2 696 670 (Kubatana 2005; IPU 2005; AED 2005; IDEA 2011ch; EISA 2007r), nicméně statistika Kubatana je chybná, při manuálním součtu neplatných hlasů vychází 62 563 (oproti uvedeným 62 025), při součtu se správným počtem platných hlasů (viz níže) vychází počet odevzdaných hlasů 2 696 210 (srov. Kubatana 2005) – zároveň ale upozorňujeme, že v některých volebních obvodech není počet neplatných hlasů uveden, předpokládáme tedy, že počet neplatných hlasů, a tím i počet všech hlasů, by měl být ve skutečnosti ještě vyšší (o cca 7 000-9 000 hlasů)., což by mohlo do jisté míry korespondovat se statistikou D. Lublina, který sice součtové počty neuvádí, ale při manuálním součtu uvedených hlasů vychází 2 706 205 (Lublin 2014ch).

²⁷⁶ Statistika vycházející z oficiální zprávy ZEC uvádí 2 633 647 (Kubatana 2005), nicméně je třeba upozornit na řadu chyb a nesrovnalostí – při součtu uvedených celkových počtů pro strany by vyšlo 2 634 645 [(srov. Kubatana 2005), stejný počet uvádí i IPU, AED, IDEA a EISA (srov. IPU 2005; AED 2005; IDEA 2011ch; EISA 2007r)], ale při manuálním součtu jednotlivých zisků pro strany vychází odlišný počet platných hlasů u strany ZANU PF, ZANU Ndonga i nezávislých (některé mezisoučty jsou chybné), celkový počet platných hlasů pak vychází 2 633 647 (srov. Kubatana 2005). Ze statistiky D. Lublina vychází počet 2 634 595 (Lublin 2014ch).

na základě ústavního dodatku došlo k navýšení počtu poslanců na 210 a zrušení jmenovaných křesel (The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 18) byly soubojem dvou opozičních a jedné vládní strany. Volby proběhly bez větších otřesů, byla oceněna jejich spořádanost a klid, opozice měla i více prostoru na kampaň (Hulec, Olša jr. 2008: 481). Výsledky voleb vládní stranu zaskočily, ZANU-PF prohrála se ziskem 99 křesel, zatímco opoziční frakce MDC M. Tsvangiraie (MDC-T) získala 100 a frakce MDC A. Mutambary (MDC-M) 10 křesel (jedno křeslo pak nezávislý kandidát).

Volby 2008 vyvolaly rozsáhlé násilí, které donutilo představitele ZANU-PF, MDC-T a MDC-M podepsat *politickou dohodu* GPA - M. Tsvangirai se měl stát premiérem (nově vytvořená funkce), ZANU-PF a MDC-T měly vytvořit koaliční vládu, nové volby se měly konat v roce 2011, kvůli neshodě na reformě se ale konaly až v roce 2013 (IPU 2013b). V prezidentských volbách 2008 se oba hlavní kandidáti prohlásili vítězi, Mugabe odmítl zveřejnit výsledky a za hlučné a násilné kampaně si vynutil druhé kolo²⁷⁷ (Klíma 2012: 548, IPU 2008b), které se konalo uprostřed vyhrocené situace a násilí proti všem případným stoupencům MDC. Za naprosto neregulérní společenské situace zvítězil s jasnou převahou R. Mugabe, na jehož autoritářství nezměnila nic ani kritika většiny afrických států a světových organizací (Klíma 2012: 548, IPU 2008b). Vyhrocenou situaci mělo (2009) vyřešit jmenování M. Tsvangiraie (představitele MDC-T) premiérem (Klíma 2012: 548), ale protože 'vzápětí' při automobilové nehodě zemřela jeho žena a premiér sám musel do nemocnice, udržel si v gangsterském prostředí (Klíma 2012: 548) R. Mugabe moc i nadále – přestože formálně byla ustavena (únor 2009) a vládla koalice ZANU-PF, MDC-T a MDC-M na základě *Dohody o sdílení moci* (září 2008) v čele s M. Tsvangiraiem jako premiérem (IPU 2008b).

Tabulka 50: Zimbabwe, volby 2008

Datum konání voleb	29. března 2008 (předčasné)
Název dolní komory	Parlament
Počet členů	210
Volební systém	většinový, 210 mandátů v 210 jedno-mandátových volebních obvodech
Klasifikace volebního systému	většinový systém – FPTP
Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	5 605 204 ²⁷⁸

²⁷⁷ Druhé kolo se konalo na základě značně pozdního (po pěti týdnech) oznámení volební komise, že žádný z kandidátů nezískal nadpoloviční většinu hlasů.

²⁷⁸ IDEA uvádí 5 934 768 (IDEA 2011ch), též J. Makumbe (Makumbe 2010: 122), toto číslo však, zdá se, odkazuje na počet registrovaných voličů v prezidentských volbách. IPU uvádí 5 605 204 (IPU 2008b), stejně tak Lublin (stejně

Počet voličů	<i>nedostupné</i> ²⁷⁹
Počet platných hlasů	2 424 808 ²⁸⁰
Počet kandidujících stran	16 stran a 105 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	3 strany a 1 nezávislý
Stranický systém	bipartismus
Hodnocení dle Freedom House	nesvobodná – 6,5; 6; 7;

Zdroj: The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 18; Lublin 2014ch; IPU 2008b; IDEA 2011ch; Wikipedia 2012; Wikipedia 2014; Psephos 2008; Sokwanele.com 2008; Freedom House 2008c

3.10.7 Volby 2013

Po několika nezdařených pokusech o uspořádání celonárodního referenda k přijetí nové ústavy, která zakotvuje některé body vyjednané v rámci GPA (omezení funkčního období prezidenta na maximálně dvě pětiletá funkční období, zrušení prezidentského práva absolutního veta zákonů z parlamentu, listinu práv zaručující svobodu vyjadřování a svobodu médií, a další) obyvatelé Zimbabwe novou ústavu přijali (Jedlička 2013a, African Globe 2013, New Zimbabwe 2013, Milenkovičová 2013; The Constitution of Zimbabwe 2013) a novým volbám nestálo nic v cestě.

Výsledky voleb, od kterých se očekávalo otevření demokratizace země a milník v historii, nesplnily očekávání, byly poznamenány řadou nejasností, chyb, údajným zastrahováním, kupováním hlasů a manipulací s hlasy či zabráněním hlasování značnému množství voličů (Jedlička 2013b) a jsou považovány za nedůvěryhodné (srov. BBC 2013a, BBC 2013b, Sokwanele.com 2013). Naprosté vítězství si zajistila ZANU-PF, když v nově vytvořeném Národním shromáždění s 270 křesly získala 197 mandátů (160 v přímých volbách). Volební systém byl upraven na smíšený: většinový FPTP v 210 jednomandátových volebních obvodech a v návaznosti na to, se 'volí' (přesněji

---

číslo vychází jak v neoficiálních tak oficiálních výsledcích Lublinovy statistiky; srov. Lublin 2014ch), přikládáme se k tomuto údaji. Election Guide uvádí 5 612 464 (Election Guide 2014g).

²⁷⁹ Election Guide uvádí 2 424 808 (Election Guide 2014g), IDEA uvádí 2 421 973 (IDEA 2011ch), ale statistika voleb na anglické wikipedii s odkazem na Volební komisi Zimbabwe (odkaz není funkční) tento údaj uvádí jako počet platných hlasů, vč. rozdělení hlasů pro jednotlivé strany (i když součet je chybný, manuálním součtem vychází 2 422 073; srov. Wikipedia 2012, Wikipedia 2014). Statistika voleb 2008 je problematická a oficiální výsledky voleb nedostupné (což souvisí s tehdejší vnitropolitickou situací, volebními podvody a obecně nízkou mírou svobody v zemi). Zpravodajské servery citují údaj 2 421 973 jako počet voličů a srovnávají tento údaj s počtem voličů v roce 2005, což evokuje zdání, že jde o počet voličů/všech hlasů (srov. Zimbabwe Election 2014, Zvayi 2013, Dendere 2013, Nehanda Radio 2013, New Zimbabwe 2013, African Globe 2013), my však předpokládáme, že jde o (pravděpodobný) počet platných hlasů, viz poznámka níže.

²⁸⁰ Statistika D. Lublina uvádí oficiální a neoficiální výsledky voleb 2008 (Lublin 2014ch), v našem přehledu vycházíme z *oficiálních* čísel, manuálním součtem platných hlasů vyjde 2 424 808. Nebyl nalezen žádný další zdroj poskytující důvěryhodné a srovnatelné údaje s možností ověření; na anglické wikipedii je s odkazem na Volební komisi Zimbabwe (odkaz ale není funkční) uveden počet platných hlasů, vč. rozdělení hlasů pro jednotlivé strany, ve výši 2 421 973 (ovšem při manuálním součtu vychází 2 422 073; srov. Wikipedia 2012, Wikipedia 2014), údaj 2 421 973 koresponduje se statistikou *Psephos – Adam's Carr Election Archive*, kde je jako zdroj uvedena Volební komise Zimbabwe a (obecně) webové stránky médií (srov. Psephos 2008) a také údaj uvedeny na Zimbabwe Independent, kde se odkazuje na konečný podíl hlasů dle Volební komise Zimbabwe (Zimbabwe Independent 2008). Údaj 2 421 973 je často citován i zpravodajskými servery (viz poznámka výše), ale je brán (domníváme se, chybně) jako počet všech odevzdaných hlasů.

vybírání, genderově koriguje) 60 křesel obsazených ženami (6 žen za každou z 10 provincií Zimbabwe), a to prostřednictvím listinného poměrného volebního systému (Hareova kvóta a metoda největších zbytků), na základě stranických kandidátních listin v každé provincii, z počtu platných hlasů, které daná strana v dané provincii celkem získala v rámci volby poslanců v jednomandátových obvodech skrze FPTP^{281,282} (The Constitution of Zimbabwe 2013, The Electoral Amendment Act 2013). Úřad premiéra, vytvořený na základě GPA po volbách 2008, byl ústavou zrušen (The Constitution of Zimbabwe 2013).

Tabulka 51: Zimbabwe, volby 2013

Datum konání voleb	31. července 2013 (odložené z 2011)
Název dolní komory	Národní shromáždění
Počet členů	270 (60 speciálně vyhrazeno ženám)
Volební systém	smíšený: většinový = 210 mandátů v 210 jednomandátových volebních obvodech; + poměrný = 60 mandátů vyhrazených ženám – 6 za každou z 10 provincií, ženy jsou vybrány ze stranických kandidátek v každé provincii na základě celkového počtu platných hlasů, které daná strana v jednotlivých provinciích obdržela (v rámci většinové volby poslanců v jednomandátových obvodech); Hareova kvóta s metodou největších zbytků; bez uzavírací klauzule
Klasifikace volebního systému	smíšený systém závislé kombinace - korekce²⁸³

²⁸¹ Ústava uvádí, že tato dodatečná křesla pro ženy budou přidělována pouze pro první dvoje volby, srov.: „for the life of the first two Parliaments after the effective date, an additional sixty women members, six from each of the provinces into which Zimbabwe is divided, elected under a party-list system of proportional representation based on the votes cast for candidates representing political parties in a general election for constituency members in the provinces“ (The Constitution of Zimbabwe 2013, Část 4, Odst. 124, §1b).

²⁸² Zpráva pozorovatelské mise SADC uvádí, že v Zimbabwe byl na základě nové ústavy změněn volební systém z prostého většinového (FPTP) na Mixed Member Proportional Representation (MMP; SADC 2013: 40), což je mylné jednak samo o sobě, a také z důvodu, že zpráva SADC považuje MMP za úplně jiný systém, než ve skutečnosti je, protože ho vztahuje k prezidentským, parlamentním i senátním volbám (srov. SADC 2013: 40). SADC uvádí, že dle MMP je v Zimbabwe volen prezident (FPTP s podmínkou, že kandidát musí získat minimálně 50 % + 1 hlas, což nejenže v žádném případě není MMP, ale také ne FPTP, jedná se o absolutní většinový volební systém, obvykle dvoukolový, nicméně by mohl být i jednokolový); dále Národní shromáždění [210 poslanců volených skrze FPTP a dalších 60 členek (skutečně pouze žen) volených skrze poměrný systém – 6 mandátů za každou z 10 provincií – toto sice evokuje MMP, ale má to několik zásadních odlišností: voliči disponují pouze jedním hlasem, ženy nejsou voleny, jsou vybrány 'nepřímou', na základě hlasů původně odevzdaných pro jiné kandidáty – voliči nemají žádnou praktickou možnost, jak volbu dodatečných 60 mandátů pro ženy ovlivnit, vyhrazené mandáty také primárně nemají napravovat disproporci většinové složky, i když to určitou měrou dělají, mají korigovat především poměr mužů a žen; a to nejzásadnější, 'poměrná volba' není určujícím faktorem, jedná se v podstatě o do jisté míry provinční kompenzační/korigující (genderově limitované) mandáty; pro voliče není rozdíl, zda jsou nebo nejsou kompenzační/korigující mandáty přítomny, jeho princip volby je stejný, vycházející z logiky prostého většinového systému. Aby mohl být systém nazván MMP, bylo by nutno splnit základní podmínky (přínejmenším, aby voliči disponovali dvěma hlasy, a nezanedbatelně také způsob alokace mandátů), viz podkapitola 1.2.2 Smíšeně personalizované systémy poměrného zastoupení). Podobně v případě voleb do senátu, kde však volba probíhá především na základě volebního systému poměrného zastoupení v kombinaci s několika křesly obsazenými specificky (zástupci tradičních náčelníků, zástupci handicapovaných), kdy opět v žádném případě nelze hovořit o MMP (srov. SADC 2013: 40).

²⁸³ Naše klasifikace vychází z principu fungování volebního systému. Voliči disponují pouze jedním hlasem, jímž volí v jednomandátových volebních obvodech skrze FPTP, rozdělení 60 mandátů pro ženy vychází z poměrného přepočtu hlasů získaných všemi stranami v jednotlivých provinciích (= přerozdělení 60 mandátů je závislé na početních ziscích v rámci FPTP = závislá kombinace) a poměrné mandáty, které mají za cíl především korigovat zastoupení mužů a žen v zákonodárném sboru, částečně korigují i disproporcionalitu dosaženou díky FPTP

Volební období	5 let
Počet registrovaných voličů	6 441 157 ²⁸⁴
Počet voličů	<i>nedostupné</i>
Počet platných hlasů	3 406 479 ²⁸⁵
Počet kandidujících stran	18 stran a 81 nezávislých kandidátů
Počet úspěšných stran	2 strany a 1 nezávislý
Počet relevantních stran	dominantní strana
Hodnocení dle Freedom House	nesvobodná – 6,0; 6; 6

Zdroj: The Constitution of Zimbabwe 2013; The Electoral Amendment Act 2013; ZEC 2013; Kubatana 2013; Freedom House 2013b

(= korekce). Zimbabwský volební systém aplikovaný dle ústavy 2013 klasifikujeme stejně jako lesotský systém 2002-2007 i upravený od 2012 – přesto, že reálné fungování a výstupy jsou vzájemně odlišné, základní logika přerozdělování mandátů je, dle našeho názoru, podobná. Jako alternativní zařazení by se nabízel smíšený systém nezávislé kombinace – navrstvení, avšak to (dle A. Massicotte a A. Blaise) by znamenalo, že křesla obsazená prostřednictvím poměrného mechanismu jsou obsazena bez jakéhokoli ovlivnění či zahrnutí výsledků z většinové části – to ale v Zimbabwe (a stejně tak Lesothu) neplatí, neboť poměrná křesla jsou rozdělována na základě zisku hlasů právě ve většinové volbě, jsou s tímto výsledkem neodmyslitelně spjata (srov. Massicotte, Blais 1999: 349).

²⁸⁴ Election Guide uvádí 5 874 115 (Election Guide 2014h), IDEA uvádí pouze odhad ve výši 6,5 milionu (IDEA 2011ch). Ve zprávě ZEC je uvedeno 6 441 157 (ZEC 2013).

²⁸⁵ Data jsou obecně nedostupná, volby považovány mnoha stranami i pozorovateli za nestandardní/zmanipulované, a výsledky za nerelevantní. Statistika D. Lublina přináší oficiální a neoficiální výsledky. V součtu tzv. oficiálních výsledků uvádí počet platných hlasů 2 227 666, ale při manuálním součtu platných hlasů pro jednotlivé strany vychází 2 197 694 (srov. Lublin 2014ch), tento počet hlasů – vzhledem ke skutečnosti, že neobsahuje počty hlasů z mnoha volebních obvodů – považujeme za bezvýznamný a kloníme se spíše k údajům z tzv. neoficiálních výsledků (3 380 009; srov. Lublin 2014ch). A to i z toho důvodu, že do jisté míry korespondují se statistikou, kterou přináší *The NGO Network Alliance Project* na základě oficiálních výsledků oznámených ZEC - tabulka nicméně obsahuje chyby v součtových vzorcích, ty jsme opravili a výsledné číslo, 3 406 479, uvádíme; srov. Kubatana 2013).

4. Reprezentace, proporcionalita, fragmentace

V rámci námi sledovaného období – od přelomu 80. a 90. let do současnosti – proběhlo v zemích jihoafrického regionu 46 vícestranických voleb²⁸⁶. Volby proběhly v rámci různých nastavení volebních systémů, které si ve většině zemí uchovaly svou historickou kontinuitu (vycházející z bývalé příslušnosti k té které koloniální mocnosti). V praktické rovině pouze v Lesothu (2002) došlo k významnější změně, a to přechodu od většinového FPTP systému k systému smíšenému, který byl o dvoje volby později (2012) dále upraven. Ke změně došlo i v Zimbabwe (2013), také lze hovořit o přechodu k systému smíšenému, ale de facto pouze v teoretické rovině, protože voliči volí stále stejným způsobem a stejnou logikou²⁸⁷. V této kapitole představíme konkrétní výsledky jednotlivých voleb v zemích jihoafrického regionu, jejichž nastavení bylo zobrazeno v předchozí kapitole, a tyto výsledky budeme následně analyzovat – pomocí vybraných analytických nástrojů, kterými současná politická věda disponuje.

Budeme analyzovat *index reprezentace*²⁸⁸ (index deformace, *advantage ratio* - A), který zobrazuje, jak je daná strana reprezentována. Index se vypočítává pro každou stranu samostatně, jde o poměr procenta získaných mandátů k procentu získaných hlasů²⁸⁹. Hodnota $A=1$ představuje ideální reprezentaci, hodnota $A<1$ značí podreprezentaci strany, hodnota $A>1$ značí nadreprezentaci dané politické strany. Jinými slovy řečeno, ideálně reprezentovaná strana získala přesně tolik mandátů, kolik jí přísluší na základě obdržených hlasů, podreprezentovaná strana získala méně mandátů, než by jí na základě obdržených hlasů příslušelo, nadreprezentovaná strana naopak získala více mandátů, než by jí na základě obdržených mandátů příslušelo. Index reprezentace může dosáhnout i hodnoty $A=0$, což značí, že strana není reprezentována, jinými slovy, strana získala určitý počet hlasů, ale žádný mandát.

Dále bude analyzována *míra disproportionality*²⁹⁰, odchylka stranických podílů mandátů od podílů voličských hlasů (Charvát 2010: 2), abychom zjistili disproporcio-

²⁸⁶ Včetně voleb ve Svazijském království pak 51 voleb, ale tyto volby nelze považovat za vícestranické, neboť politické strany jsou zakázány – z toho důvodu je neuvádíme a nezahnujeme do této části práce.

²⁸⁷ Způsob fungování zimbabwského smíšeného systému, který kombinuje většinový systém s poměrným je specifický, jde o generově zaměřené kompenzační/korigující mandáty, viz podkapitola o Zimbabwe (3.10.7).

²⁸⁸ Ačkoli se domníváme, že označení *index deformace* je obecně známější, souhlasíme s preferencí T. Lebeda (srov. Lebeda 2006a: 665) a přikláníme se k označení *index reprezentace*, které je přesnější a lépe vystihuje výstupy indexu (tj. reprezentaci jednotlivých stran – nad-/pod-/ne-reprezentaci).

²⁸⁹ Vzorec výpočtu: $A = s/v_i$ (s_i značí procento získaných mandátů a v_i procento obdržených hlasů dané strany).

²⁹⁰ „Míra proporcionality volebních výsledků je hlavním a nejdůležitějším kvantifikovaným jevem, který nám může mnohé napovědět o možných politických konsekvencích volebního systému. Vypovídá o charakteru a případném zkršení reprezentace, o nadreprezentaci, podreprezentaci či nereprezentaci jednotlivých stran. Míra proporcionalita

nalitu volebních výsledků. Proporcionalita (poměrnost) evokuje do jisté míry automaticky poměrné systémy a může se zdát, že je důležitá jen pro ně, avšak „*míra proporcionality [je] důležitým kvantifikovatelným jevem pro všechny typy volebních systémů*“ (Charvát 2010: 3).

Pro měření indexu disproporcionality, který disproporcionalitu zastoupení zobrazuje, existuje několik způsobů a především dvě velké rodiny indexů, které jsou založeny na odlišném vnímání (kvóty vs. dělitelé) - „(r)ozhodnutím se pro jeden nebo druhý koncept předem významně ovlivňujeme výsledek měření“ (Lebeda 2006a: 667, srov. Charvát 2010: 5, Gallagher 1991, citováno z: Charvát 2010: 7). Problematika a zaujatost indexů disproporcionality odvozených od jednotlivých formulí pro přepočítání hlasů na mandáty v poměrných systémech je dle našeho názoru dvouúrovňová. Jednak je 1) známým *problémem* spojitost konkrétního indexu s konkrétní formulí – a) kvótou nebo b) dělitelem, takže každý index bude nadržovat určité kvótě či děliteli (z jejichž logiky matematický vzorec vychází) a výsledky jsou tímto zkreslené, a 2) *problémem*, že *všechny* indexy vycházejí z logiky listinného poměrného systému, což znamená, že všechny²⁹¹ poměrné systémy budou všemi indexy hodnoceny příznivěji než systémy většinové, které mají jinou logiku fungování²⁹². Abychom předešli 'obvinění ze zaujatosti' a nemuseli obhajovat použití toho kterého indexu (zvláště, když relevantní důvody pro použití toho či onoho indexu v podstatě neexistují), použijeme indexů více.

Na základě analýzy odborných textů o vhodnosti a kvalitách toho kterého indexu (srov. např. Charvát 2010: 9-11, Lebeda 2006b), a s ohledem na skutečnost, že „*samotný výběr indikátorů představuje jedno z vůbec nejdůležitějších rozhodnutí*“ (Bischoff 2008, citováno z: Charvát 2010: 9) budeme data analyzovat pomocí (1) *Loosemore-Hanby indexu (Index of distortion, D)* a také (2) *Gallagherova indexu*, nazývaného jako *Least squares index (Lsq)*,²⁹³ který do jisté míry řeší citlivost *D indexu* na počet malých stran²⁹⁴, protože oba indexy jsou považovány za ty nejběžnější, ačkoli obecná shoda nad jediným platným indexem neexistuje²⁹⁵ (Lebeda 2008: 29, Charvát

---

lity volebních výsledků značně determinuje podobu stranického systému. je klíčovým faktorem rozhodujícím o zastoupení různých velkých stran. Ovlivňuje počet a vzájemnou poměrnou velikost parlamentních stran, utváření a charakter většin v parlamentu, potažmo i vztahy mezi vládou a parlamentem.“ (Lebeda 2008: 29; Charvát 2010: 3).

²⁹¹ Nebavíme-li se o extrémních volebních systémech, jejichž nastavení by způsobovalo silnou umělou disproporci (viz kapitola 1.2.1).

²⁹² Srov. kapitola 1.1.

²⁹³ *D index* i *Lsq index* jsou z rodiny kvót.

²⁹⁴ Srov. T. Lebeda (Lebeda 2006a: 668).

²⁹⁵ Srov. T. Lebeda: „Z dosavadního poznání plyne, že současná politická věda nedisponuje jedinou a všeobecně uznávanou definicí volební proporcionality. Ideální, nestranný a všeobecně akceptovaný index také neexistuje“ (Lebeda 2008: 29).

2010: 5, 11). Dále bude využit také (3) *RR index (RR)* představený T. Lebedou (Lebeda 2006b), který je z rodiny dělitelů (a vylepšuje klasický d'Hondtův index), a nakonec svým způsobem unikátní (4) *vážený průměr D a RR indexů (vpDaRR)*, který považujeme za správnou cestu v přístupu k měření proporcionality, neboť kombinací obou dosavadních přístupů se zdá, že je možno dosáhnout určité objektivní neutrality a zabránit poplatnosti (či snížit poplatnost) indexů kategorií kvót nebo dělitelů. Výsledky *D*, *Lsq*, *RR* i *vpDaRR* indexů se pohybují v uzavřeném intervalu $\langle 0; 100 \rangle$, 0 představuje absolutní proporcionalitu (všechny strany získaly přesně takový počet mandátů, který jim přísluší na základě obdržných hlasů), 100 absolutní disproporcionalitu (což by dovedeno do extrému znamenalo, že všechny mandáty získala strana, která obdržela minimum hlasů). Pro potřeby naší práce jsme vytvořili stručné slovní hodnocení míry disproporcionality, které budeme používat: hodnoty míry disproporce dle *vpDaRR* pohybující se v rozmezí 0-5 považujeme za téměř absolutní proporcionalitu, hodnoty 5-10 za velmi nízkou disproporcionalitu, hodnoty 10-20 za nízkou disproporcionalitu, 20-40 za nižší střední disproporcionalitu, hodnoty 40-60 za střední disproporcionalitu, 60-80 za vysokou disproporcionalitu, 80-95 za velmi vysokou disproporcionalitu a 95-100 za absolutní disproporcionalitu.

Dalším analytickým ukazatelem pak bude *Laakso-Taageperaův index efektivního počtu stran (effective number of parties, N)*²⁹⁶ ve stranickém systému, abychom získali informaci o počtu stran ve stranickém systému, vážených dle jejich faktické velikosti. Hodnota indexu $1 \leq N < 2$ indikuje přítomnost dominantní strany²⁹⁷, hodnota indexu $2 \leq N < 3$ indikuje bipartismus, hodnota indexu $N \geq 3$ indikuje multipartismus. R. Taagepera, jeden z autorské dvojice *N-indexu* přišel v nedávné době s doplněním tohoto indexu, neboť, jak sám píše, efektivní počet stran je sice široce používaný index, udávající počet rovnocenně velkých stran ve stranickém systému, který je v ekvivalentu k danému aktuálnímu souboru stran v tomto systému²⁹⁸, což je užitečné, ale žádným způsobem nenaznačuje, jak ne-/vyvážené je skutečné rozložení velikostí stran²⁹⁹ (Taagepera 2005: 290). Aby tuto informaci přinesl, navrhl R. Taagepera *index*

---

²⁹⁶ Vypočteme tak, že číslo jedna vydělíme součtem druhých mocnin procentuálních zisků jednotlivých stran v parlamentu (Laakso, Taagepera 1979).

²⁹⁷ Hodnota $N=1$ by znamenala přítomnost pouze jedné strany ve stranickém systému.

²⁹⁸ Resp. hlavní tendenci stranické konstelace, která je v ekvivalentu k danému aktuálnímu souboru stran ve stranickém systému (srov. Taagepera 2005: 294).

²⁹⁹ Rein Taagepera uvádí příklad, kdy $N=3,00$ může představovat velmi vyvážený multipartijní stranický systém (strany, které v 100členném sboru získaly např. 34-33-33 mandátů, což je na první pohled viditelná rovnocenná velikost stran), ale také multipartijní systém velmi nevyvážený (strany, které v 100členném sboru získaly např. 57-7-plus 36 stran nebo nezávislých, každý po jednom mandátu – je patrná naprostá dominance první strany v 38stranickém systému; Taagepera 2005: 290).

rovnováhy (*index of balance, b*), který „nabízí doplněk (nikoli náhradu!)“ (Taagepera 2005: 290) indexu efektivního počtu stran. Index rovnováhy se pohybuje v uzavřeném intervalu $b \in (0; 1)$, kdy $b=0$ znamená absolutní nerovnováhu a $b=1$ znamená dokonalou rovnováhu (Taagepera 2005: 285).³⁰⁰ Tento index použijeme pro dokreslení informace poskytnuté indexem efektivního počtu stran, slovní hodnocení jsme pro potřeby práce stanovili následovně: *hodnoty $b=0,00-0,05$ považujeme za (téměř) absolutní nerovnováhu, hodnoty $b=0,05-0,20$ za velmi vysokou nerovnováhu, hodnoty $b=0,20-0,40$ za vysokou nerovnováhu, hodnoty $b=0,40-0,60$ za středně vysokou nerovnováhu, hodnoty $0,60-0,80$ za nízkou nerovnováhu, hodnoty $0,80-0,95$ za velmi nízkou nerovnováhu a hodnoty $b=0,95-1,0$ považujeme za (téměř) dokonalou rovnováhu.*

Podobnou informaci jako index efektivního počtu stran podává *Raeho index fragmentace (Fragmentation index, F)*³⁰¹, který budeme analyzovat, pro srovnání s výsledky dosaženými indexem efektivního počtu stran, abychom zjistili (či porovnali) stupeň rozříštění politické scény. Index spočívá v měření pravděpodobnosti, že dva náhodně zvolení poslanci jsou členy stejné strany. Dosahuje hodnot v uzavřeném intervalu $F \in (0; 1)$, kdy hodnota $F=0,0$ znamená, že všichni poslanci jsou členy jedné strany (jednostranický systém) a naopak hodnota $1,0$ značí, že všichni poslanci jsou členy jiné strany (absolutní multipartismus); střední hodnota $F=0,50$ značí dokonalý bipartismus³⁰², hodnota indexu mezi $F=0,50-0,70$ značí bipartismus až multipartismus³⁰³, hodnota indexu vyšší než $F=0,70$ pak multipartismus, hodnota indexu nižší než $F=0,50$ značí přítomnost dominantní strany v systému.

Dosažené hodnoty uvedených indexů v jednotlivých zemích/volbách budou následně v příslušných podkapitolách interpretovány, samostatně i vzájemně.

---

³⁰⁰ Pro výše uvedený příklad by pro strany s mandáty 34-33-33 vycházel $b=0,98$, což značí téměř dokonalou rovnováhu, pro strany s mandáty 57-7-plus 36 jednomandátových stran (nezávislých) by vycházel $b=0,15$, což značí velmi vysokou nerovnováhu (Taagepera 2005: 290). Zde je patrné, že index efektivního počtu stran ($N=3,0$) nám sice řekl, že stranický systém je svým rozsahem multipartismus (a vypočtený index je v ekvivalentu k aktuálnímu souboru *nějakého počtu nějak velkých* stran v systému), ale až index rovnováhy nám informaci upřesnil, když řekl, že avizovaný vícestranický systém (v prvním případě) je systémem s téměř rovnocenně velkými stranami, resp. (ve druhém případě) vícestranickým systémem s množstvím stran, jejichž velikost je zásadně odlišná (ve výrazné nerovnováze).

³⁰¹ Raeho index fragmentace: od jedné odečteme součet druhých mocnin procentuálních zisků jednotlivých politických stran (Rae 1971).

³⁰² Poslanci jsou členy jedné ze dvou stran, obě strany mají totožný počet poslanců.

³⁰³ Jasná hranice mezi bipartismem a multipartismem není zřejmá, mnoho stranických systémů se (v přepočtu dle velikosti) pohybuje na rozmezí dvou- až třístranického systému a Raeho index nemá tak silnou (detailní) vypovídací hodnotu; domníváme se, že by bylo možné říci, že hodnota mezi $0,65$ a $0,69$ je 'bipartismus s inklinací k multipartismu'.

4.1 Republika Angola

4.1.1 Statistický přehled

Tabulka 52: Angola 1992

strana	v	s	A ³⁰⁴	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
MPLA	(1 976 940) 2 124 126	129	(1,083) 1,091	5,98	3,96	42,77	18,24	2,24	0, 21	0,55
UNITA	(1 258 103) 1 347 636	70	(0,924) 0,933							
FNLA	(84 110) 94 742	5	(0,987) 0,948							
PLD	(83 469) 94 269	3	(0,597) 0,572							
PRS	(77 605) 89 875	6	(1,283) 1,199							
PRD	(30 680) 35 293	1	(0,541) 0,509							
PSD	(28 694) 33 088	1	(0,578) 0,543							
AD-Coligação	(27 353) 34 166	1	(0,607) 0,526							
ND-UE	x	x	x							
PDP-ANA	10 608	1	1,694							
PADEPA	x	x	x							
FpD	x	x	x							
PAJOCA	13 924	1	1,290							
PPE	x	x	x							
FOFAC	x	x	x							
CASA-CE	x	x	x							
PAPOD	x	x	x							
FUMA	x	x	x							
CPO	x	x	x							
FDA	12 038	1	1,492							
PNDA	10 281	1	1,747							
CNDA	10 237	0	0							
PSDA	10 217	0	0							
PAI	9 007	0	0							
PDLA	8 025	0	0							
PDA	8 014	0	0							
PRA	6 719	0	0							
Ostatní ³⁰⁵	(84 774)	(4)	-							

³⁰⁴ Oficiální statistika voleb 1992 na webu volební komise uvádí jiné počty, než ostatní statistiky, včetně A. C. Clemente-Kersten, která se také odkazuje na oficiální výsledky (srov. Clemente-Kersten 1999: 68, 71). Protože však statistika A. C. Clemente-Kersten obsahuje detailní data pro všechny strany (na rozdíl od webu CNE, kde jsou malé strany shrnuty do kategorie 'ostatní'), vycházíme z této statistiky (v závorce jsou uvedeny počty zisků hlasů pro strany dle CNE, včetně indexu reprezentace). Indexy disproportionality pro počty dle CNE neuvádíme, neboť vzhledem k nekompletnosti dat (souhrnná kategorie ostatní) by výstupy indexů byly neakceptovatelně zkreslené.

³⁰⁵ Jak bylo uvedeno výše, oficiální statistika voleb 1992 neobsahuje detailní přehled obdržných hlasů všech stran, ale pouze část, malé strany jsou shrnuty do kategorie 'ostatní' (srov. CNE 1992). Statistika hlasů/mandátů a případný vypočtený index reprezentace ($A=0,783$) pro tuto skupinu nemá žádnou vypovídající hodnotu, protože ve skutečnosti se nejedná o jednu stranu či koalici, která by měla něco společného, ale o heterogenní soubor jednotek sloučený do 'zbytkové kategorie', a nelze na něho brát zřetel; zároveň by součtové číslo zkreslilo proporcionalitu (indexy disproportionality), protože výsledky jednotlivých stran kategorie ostatní jsou potlačeny a zkresleny v součtovém čísle, což následně zkresluje další výpočty - kategorie ostatní se v těchto výpočtech chová, jako by šlo o jednu stranu, což je problematické a nesplňuje podmínku pro výpočty (některých) indexů (srov. např. Lebeda 2006a: 668); pracovat se souhrnnými kategoriemi považujeme za nerelevantní, nesmyslné, proto výpočty neuvádíme.

celek	(3 651 728) 3 952 265	220	-							
--------------	--------------------------	-----	---	--	--	--	--	--	--	--

Zdroj: CNE 1992, Clemente-Kersten 1999: 71; vlastní výpočty autora

Tabulka 53: Angola 2008

strana	V	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
MPLA	5 266 216	191	1,063	5,90	4,34	18,81	10,20	1,31	0,09	0,24
UNITA	670 363	16	0,700							
FNLA	71 416	3	1,232							
PLD	21 341	0	0							
PRS	204 746	8	1,146							
PRD	14 238	0	0							
PSD	x	x	x							
AD-Coligação	18 967	0	0							
ND-UE	77 141	2	0,760							
PDP-ANA	32 952	0	0							
PADEPA	17 509	0	0							
FpD	17 073	0	0							
PAJOCA	15 535	0	0							
PPE	12 052	0	0							
FOFAC	10 858	0	0							
CASA-CE	x	x	x							
PAPOD	x	x	x							
FUMA	x	x	x							
CPO	x	x	x							
FDA	x	x	x							
PNDA	x	x	x							
CNDA	x	x	x							
PSDA	x	x	x							
PAI	x	x	x							
PDLA	x	x	x							
PDA	x	x	x							
PRA	x	x	x							
Ostatní	x	x	x							
Celek	6 450 407	220	-							

Zdroj: CNE 2008, AED 2012a; vlastní výpočty autora

Tabulka 54: Angola 2012

strana	V	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
MPLA	4 135 503	175	1,107	7,70	6,41	9,68	8,36	1,53	0,14	0,34
UNITA	1 074 565	32	0,779							
FNLA	65 163	2	0,803							
PLD	x	x	x							
PRS	98 233	3	0,799							
PRD	x	x	x							
PSD	x	x	x							
AD-Coligação	x	x	x							
ND-UE	13 337	0	0							
PDP-ANA	x	x	x							
PADEPA	x	x	x							
FpD	x	x	x							

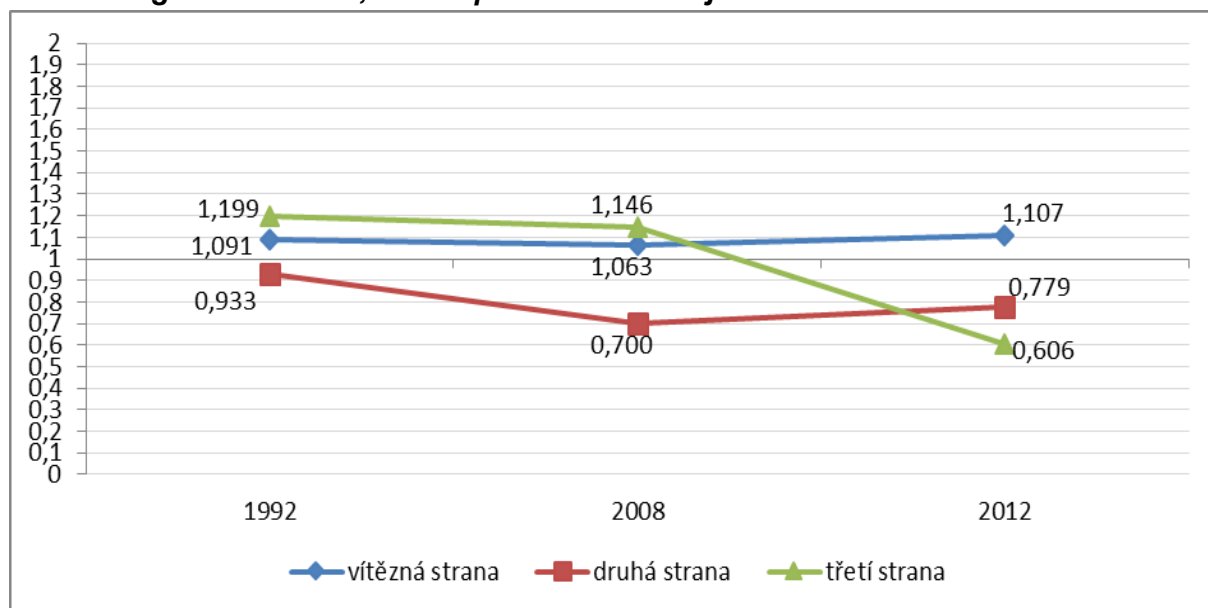

PAJOCA	x	x	x							
PPE	x	x	x							
FOFAC	x	x	x							
CASA-CE	345 589	8	0,606							
PAPOD	8 710	0	0							
FUMA	8 260	0	0							
CPO	6 644	0	0							
FDA	x	x	x							
PNDA	x	x	x							
CNDA	x	x	x							
PSDA	x	x	x							
PAI	x	x	x							
PDLA	x	x	x							
PDA	x	x	x							
PRA	x	x	x							
<i>Ostatní</i>	x	x	x							
celek	5 756 004	220	-							

Zdroj: CNE 2012, AED 2012a; vlastní výpočty autora

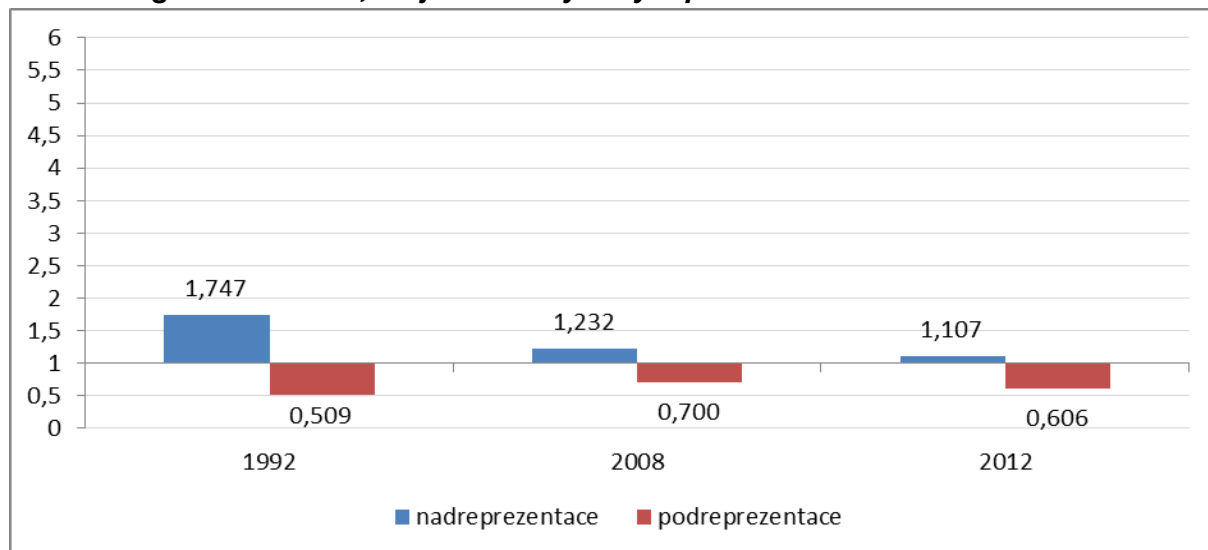
4.1.2 Vývoj 1992-2012

Graf 1: Angola 1992-2012, míra reprezentace tří největších stran

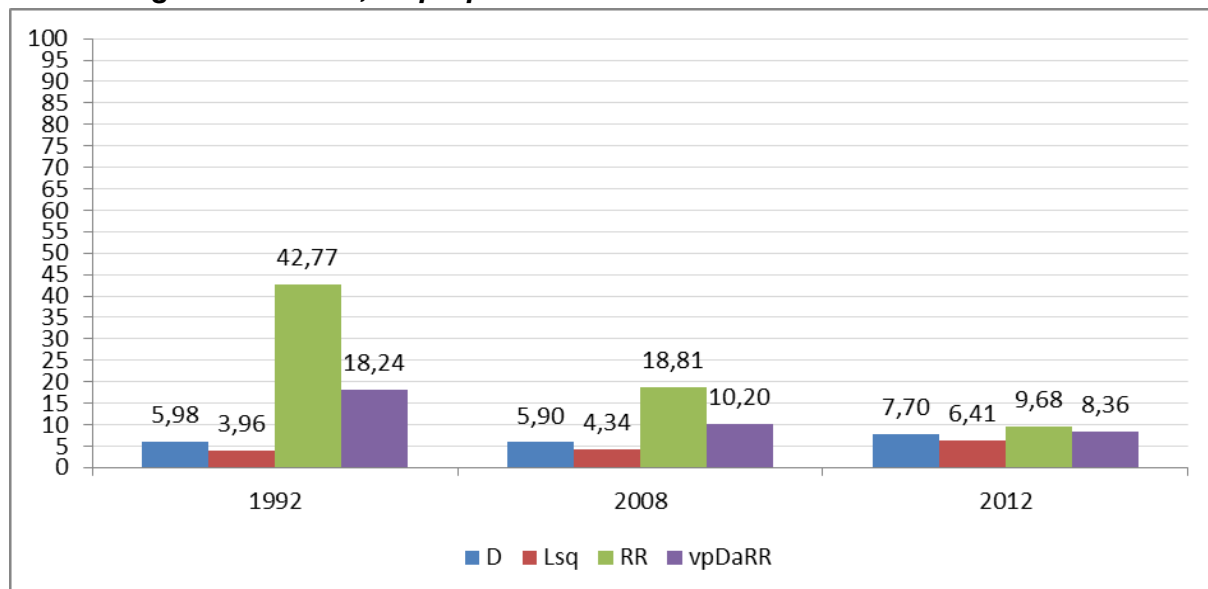
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 2: Angola 1992-2012, krajní hodnoty míry reprezentace

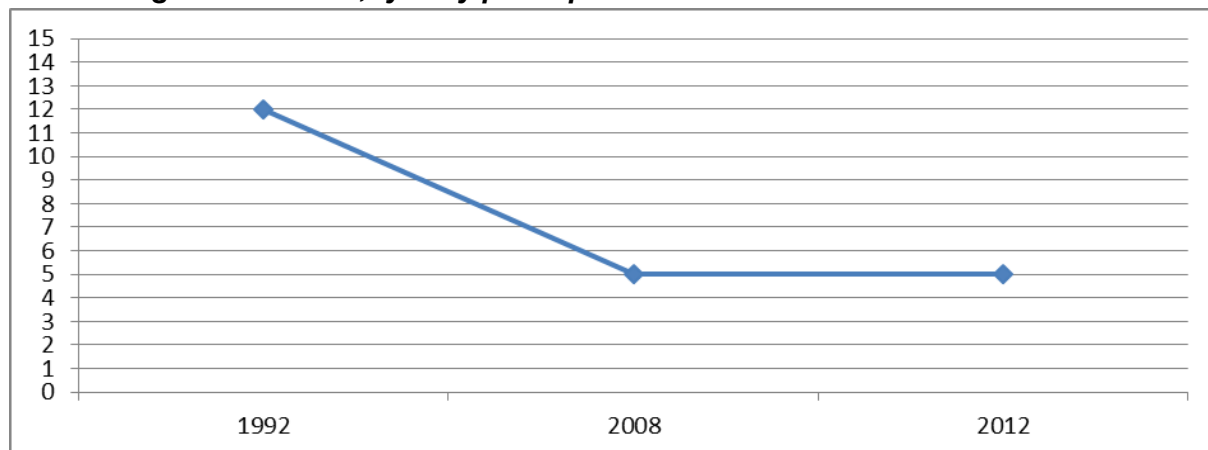
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 3: Angola 1992-2012, disproportionálnita

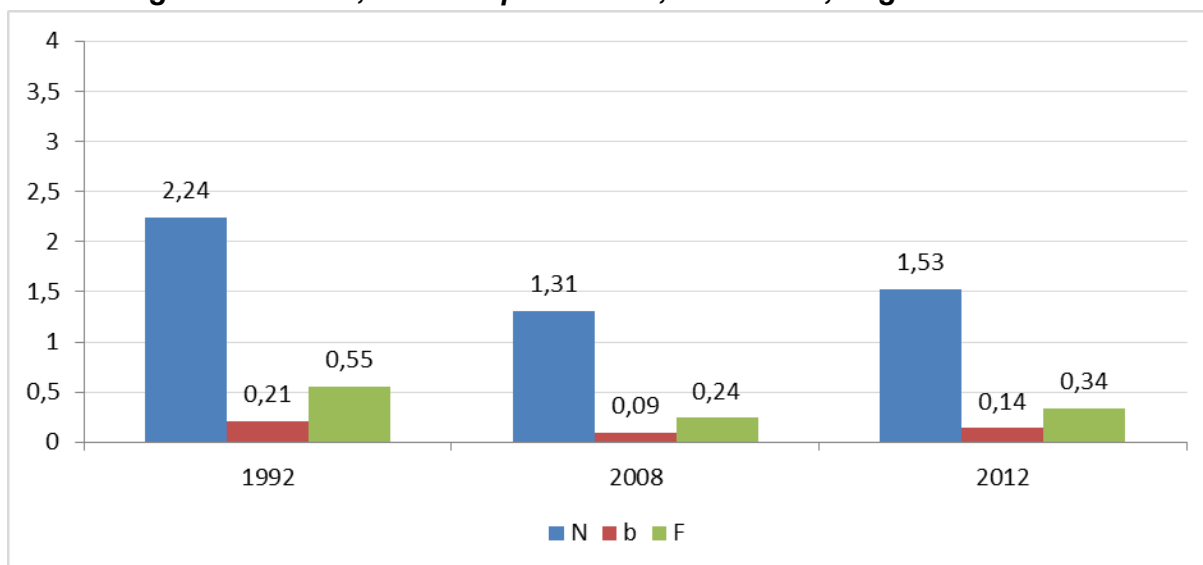
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 4: Angola 1992-2012, fyzický počet parlamentních stran

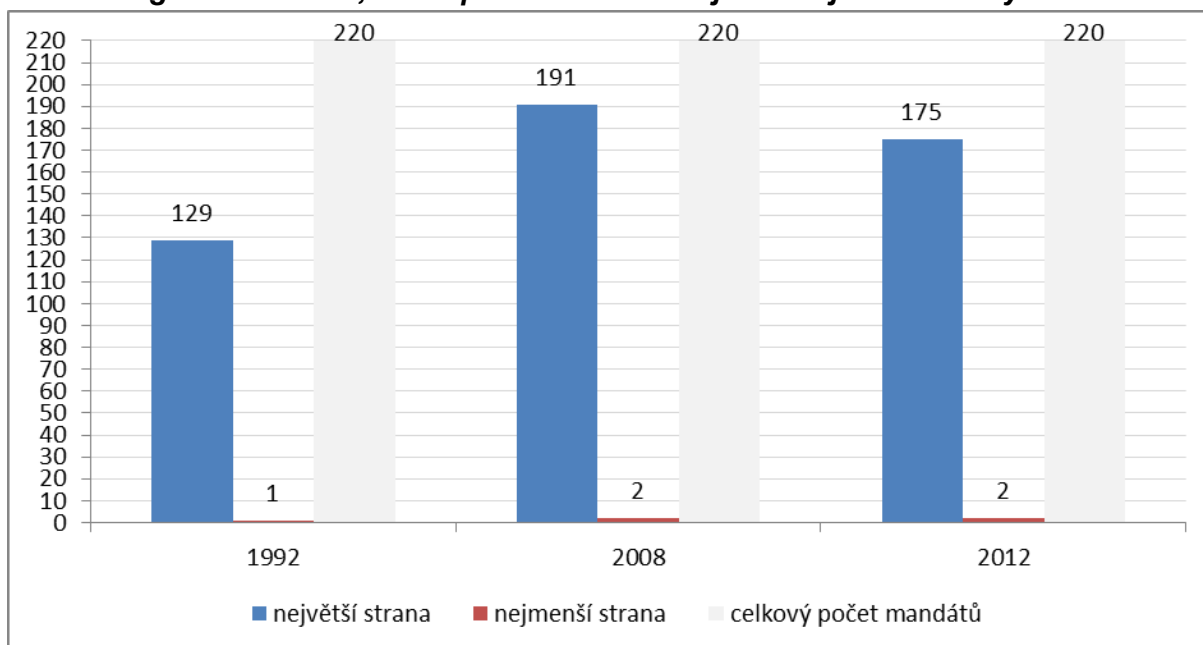
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 5: Angola 1992-2012, efektivní počet stran, rovnováha, fragmentace

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 6: Angola 1992-2012, rozdíl počtu mandátů největší/nejmenší strany

Zdroj: vlastní výpočty autora

4.1.3 Analýza

V Angole proběhly ve sledovaném období pouze troje volby. Hodnoty indexu reprezentace v prvních vícestranických volbách ukazují jak více či méně podreprezentované strany (6 stran), tak strany více či méně nadreprezentované (6 stran), hodnoty se pohybují od $A=0,509$ do $A=1,747$. Podíváme-li se na první tři strany (z hlediska získaných mandátů), lze konstatovat, že dosažené hodnoty jednotlivých stran (1992) se pohybují v podstatě kolem hodnoty ideální reprezentace, první a třetí strana jsou mírně nadreprezentovány (třetí více než první), druhá strana je mírně podreprezentována, větší výkyvy v míře reprezentace v obou směrech nalezneme u ostatních stran.

Hodnoty indexu reprezentace ve volbách 2008 se pohybují od $A=0,700$ do $A=1,232$, z pěti stran ve stranickém systému byly dvě podreprezentovány, tři nadreprezentovány. Podíváme-li se na první tři strany, hodnoty se výrazněji odlišují, zatímco první a třetí strana jsou nadreprezentovány (třetí výrazněji více než první), druhá strana je výrazněji podreprezentována (dosahuje dokonce krajní hodnoty indexu reprezentace v těchto volbách). Míra reprezentace u zbylých dvou stran se pohybuje v podobných hodnotách nad/podreprezentace. Hodnoty indexu reprezentace v posledních volbách (2012) se pohybují od $A=0,606$ do $A=1,107$, z pěti stran ve stranickém systému byla první nadreprezentována, ostatní strany výrazněji podreprezentovány.

Z uvedených hodnot indexů disproporcionality je patrné, že každý má jinou vypovídací hodnotu, a nelze je srovnávat mezi sebou. Zatímco z hodnot dosažených *Lsq indexem* by vyplývalo, že míra disproporcionality je v Angole za sledované období blízká míře téměř absolutní proporcionality ($Lsq=3,96$), s nepatrně rostoucí tendencí k hodnotě velmi nízké disproporcionality ($Lsq=6,41$), z hodnot dosažených *RR indexem* naopak vyplývá střední disproporcionalita ($RR=42,77$), s klesající tendencí až k velmi nízké disproporcionalitě ($RR=9,68$). Dva indexy, dvě možné, ale zásadně odlišné interpretace. Jak bylo uvedeno výše, za správnou cestu považujeme *vážený průměr D a RR indexů*, který i na základě našich dalších doplňujících výpočtů a analýz podává ze všech zde analyzovaných indexů do jisté míry (dle našeho názoru) nejobjektivnější hodnoty míry disproporcionality. Z hodnot tohoto indexu dosažených v Angole vyplývá disproporčnost volebních výsledků pohybujících se v klesající tendenci od nízké ($vpDaRR=18,24$) až k velmi nízké ($vpDaRR=8,36$) disproporcionalitě.

Index efektivního počtu stran naznačuje ve stranickém systému po volbách 1992 v podstatě bipartismus (ve smyslu počtu stran vážených dle velikosti), hodnotu poskytující stejnou informaci dává i index fragmentace. Index rovnováhy doplňuje index efektivního počtu stran informací o velikostně nevyvážených stranách ve stranickém systému (vysoká nerovnováha). Ve volbách 2008 klesl index efektivního počtu stran na hodnotu naznačující existenci dominantní strany, tuto informaci potvrzuje index fragmentace. Index rovnováhy doplňuje informaci o výrazné nevyvážené velikosti stran (velmi vysoká nerovnováha). Hodnoty dosažené v následujících volbách (2012) sice mírně narostly, stále však indikují přítomnost dominantní strany i nevyváženost velikostí stran ve stranickém systému (velmi vysoká nerovnováha).

Pokud by byla aplikována uzavírací klauzule v obvyklé míře mezi 3-5 %, pak by se do angolského Národního shromáždění dostaly pouze dvě strany (1992, 2008), resp. dvě strany a jedna koalice (2012).

Dle obecného předpokladu a 'zákonů' by v Angole měl fungovat multipartismus a alternující koaliční vlády, namísto toho se setkáváme s bipartismem a dominantní stranou. Domníváme se, že tato skutečnost je způsobena pozůstatky osvobozenec-kého boje i občanské války, kdy byla společnost po dlouhou dobu rozdělena na příz-nivce jedné ze tří (později spíše jedné ze dvou) hlavních stran. Připočteme-li k tomu mocenskou pozici MPLA, budovanou od dob ještě před ziskem nezávislosti, kdy vlád-noucí strana a státní struktury jsou výrazně provázány – což kromě jiného zapříčiňuje i nerovnoprávné postavení jednotlivých politických subjektů, včetně nerovnoměrného přístupu do médií i k financím – není přítomnost dominantní strany ve stranickém sys-tému vůbec překvapující. A za daných společensko-politických podmínek, včetně vý-razné politické nesvobody a z toho vyplývajících konsekvencí, je vyloučeno, aby poměrný systém přinášel (obecně předpokládaný) multipartismus a koaliční vlády.

4.2 Republika Botswana

4.2.1 Statistický přehled

Tabulka 55: Botswana 1989

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BDP	162 277	31	1,407	26,39	22,93	28,95	27,24	1,19	0,13	0,16
BIP	6 209	0	0							
BPP	10 891	0	0							
BNF	67 513	3	0,327							
BPU	2 186	0	0							
BFP	1 363	0	0							
BLP	48	0	0							
Nezávislí	x	x	x							
IFP	x	x	x							
LLB	x	x	x							
UDF	x	x	x							
USP	x	x	x							
BAM	x	x	x							
BCP	x	x	x							
MELS	x	x	x							
NDF	x	x	x							
BTTO	x	x	x							
UDC	x	x	x							
celek	250 487	34	-							

Zdroj: Baumhögger 1999a: 112; vlastní výpočty autora

Tabulka 56: Botswana 1994

strana	v ³⁰⁶	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BDP	154 687	27	1,234	12,78	10,21	18,93	14,83	1,78	0,57	0,44
BIP	x	x	x							
BPP	11 586	0	0							
BNF	104 435	13	0,880							
BPU	3 016	0	0							
BFP	x	x	x							
BLP	23	0	0							
Nezávislí	x	x	x							
IFP	7 658	0	0							
LLB	235	0	0							
UDF	783	0	0							
USP	265	0	0							
BAM	x	x	x							
BCP	x	x	x							
MELS	x	x	x							
NDF	x	x	x							
BTTO	x	x	x							
UDC	x	x	x							
celek	283 375 (282 688)	40	-							

Zdroj: Baumhögger 1999a: 112; vlastní výpočty autora

Tabulka 57: Botswana 1999

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BDP	192 598	33	1,443	25,35	20,89	30,72	27,14	1,42	0,18	0,30
BIP	x	x	x							
BPP	x	x	x							
BNF	87 457	6	0,578							
BPU	x	x	x							
BFP	x	x	x							
BLP	x	x	x							
Nezávislí ³⁰⁷	1 004	0	0							
IFP	x	x	x							
LLB	x	x	x							
UDF	x	x	x							
USP	x	x	x							

³⁰⁶ Jak bylo uvedeno v příslušné kapitole výše, v datech uváděných G. Baumhöggerem, vycházejících z oficiálních výsledků, je chyba, součet hlasů pro jednotlivé strany se liší oproti uvedeným počtům platných hlasů o -687 hlasů (srov. Tabulka 5 této práce; Baumhögger 1999a: 112). Protože se pro srovnání nepodařilo najít jinou oficiální statistiku, a protože rozdíl 687 hlasů je pro statistické výpočty (domníváme se) zanedbatelný a výsledná čísla nezkrusí, počítáme s uvedenými hlasy pro strany dle G. Baumhöggera a rozdíl v součtu ponecháváme neřešen.

³⁰⁷ Skupina *Nezávislí* s sebou nese jeden zásadní statistický a analytický problém. Nezávislý kandidát kandiduje každý sám za sebe (pokud samozřejmě není sdružen v nějakém sdružení nezávislých kandidátů, které má jednotný program a je registrováno jakožto celek, byť třeba volnější), a proto je problematické zařadit je do jejich jednotlivých zisků hlasů do jedné souhrnné skupiny. Co nezávislý kandidát, to jeden účastník politické soutěže, 'roven' politické straně, jeden vlastní politický program, (v podstatě) neslučitelný s dalšími kandidáty/stranami - ve statistikách by proto mělo (musí) být počítáno se zisky hlasů pro nezávislé kandidáty samostatně, v opačném případě totiž dojde ke zkruslení některých ukazatelů; vypovídací hodnota součtového čísla je nulová. V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 909 a 45 + 50, které v Lublinově přehledu chybí (zdroj: Lublin 2014c). Index reprezentace pro oba nezávislé je 0, jsou *nereprezentováni*.

BAM	15 805	0	0							
BCP	40 096	1	0,210							
MELS	22	0	0							
NDF	x	x	x							
BTTO	x	x	x							
UDC	x	x	x							
celek	336 982	40	-							

Zdroj: AED 2008, Lublin 2014c; vlastní výpočty autora

Tabulka 58: Botswana 2004

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BDP	213 308	44	1,492	25,47	21,30	32,99	27,97	1,56	0,24	0,36
BIP	x	x	x							
BPP	7 886	0	0							
BNF	107 451	12	0,808							
BPU	x	x	x							
BFP	x	x	x							
BLP	x	x	x							
Nezávislí ³⁰⁸	104	0	0							
IFP	x	x	x							
LLB	x	x	x							
UDF	x	x	x							
USP	x	x	x							
BAM	11 716	0	0							
BCP	68 556	1	0,106							
MELS	121	0	0							
NDF	3 237	0	0							
BTTO	x	x	x							
UDC	x	x	x							
celek	412 379	57	-							

Zdroj: AED 2008, Lublin 2014c; vlastní výpočty autora

Tabulka 59: Botswana 2009

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BDP	290 099	45	1,482	26,67	21,69	56,31	36,55	1,56	0,15	0,36
BIP	x	x	x							
BPP	7 554	0	0							
BNF	119 509	6	0,480							
BPU	x	x	x							
BFP	x	x	x							
BLP	x	x	x							
Nezávislý ³⁰⁹	4 175	1	2,289							

³⁰⁸ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 59 a 45 (zdroj: Lublin 2014c), index reprezentace je pro oba 0.

³⁰⁹ Jak bylo uvedeno výše, skupina *Nezávislí* s sebou nese statistický problém. Jak je patrné z voleb 2009 v Botswaně, kdy poprvé (v námi sledovaném období) získal mandát i nezávislý kandidát, pokud bychom počítali se souhrnným počtem, vycházela by 'těsná podreprezentace' nezávislých ($A=0,913$), ale tento údaj je nesmyslný a zásadně mylný - jednak proto, že *nezávislí* jsou soubor jednotlivců s (mnohdy) diametrálně odlišným programem, tudíž to, že byl jeden z nich zvolen, těm ostatním nic nepřináší, není to společné vítězství, a také proto, že zakrývá skutečnost o výrazné nadreprezentaci toho právě zvoleného poslance, kterému (tedy jeho politickému programu) stačilo pouhých 4 175 hlasů, aby získal mandát ($A=2,289$), zatímco např. strana BPP (resp. její politický program),

Nezávislí ³¹⁰	6 289	0	0							
IFP	x	x	x							
LLB	x	x	x							
UDF	x	x	x							
USP	x	x	x							
BAM	12 387	1	0,771							
BCP	104 302	4	0,366							
MELS	292	0	0							
NDF	x	x	x							
BTTO	40	0	0							
UDC	x	x	x							
celek	544 647	57	-							

Zdroj: AED 2008, Lublin 2014c; vlastní výpočty autora

Tabulka 60: Botswana 2014

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BDP	320 647	37	1,397	18,46	16,91	28,44	21,78	1,95	0,39	0,49
BIP	x	x	x							
BPP	x ³¹¹	x	x							
BNF	x ³¹²	x	x							
BPU	x	x	x							
BFP	x	x	x							
BLP	x	x	x							
Nezávislí ³¹³	21 484	0	0							
IFP	x	x	x							
LLB	x	x	x							
UDF	x	x	x							
USP	x	x	x							
BAM	x	x	x							
BCP	140 998	3	0,258							
MELS	x	x	x							
NDF	x	x	x							
BTTO	x	x	x							
UDC	207 113	17	0,994							
celek	690 242	57	-							

Zdroj: IEC Botswana 2014b; vlastní výpočty autora

která obdržela téměř dvojnásobek hlasů, nezískala mandát žádný - to souvisí i s logikou většinového systému, nicméně - chceme-li využít nástroje, které nám současná politická věda nabízí, je nutné pracovat s relevantními daty, která odpovídají stejné logice.

Jen pro dokreslení problematiky a srovnání uvádíme zkreslenou hodnotu: vpDaRR=27,97, pokud by bylo počítáno s nezávislými společně, jakožto jednou skupinou, proti vpDaRR=36,55, je-li s nezávislými počítáno samostatně.

³¹⁰ V tabulce uvádíme pouze součet hlasů pro nezávislé kandidáty, kromě nezávislého kandidáta, který získal mandát a je uveden samostatně. Ve statistice pracujeme s daty odděleně. Hlasy pro jednotlivé nezávislé jsou: 710, 72, 60, 314, 28, 117, 1100, 565, 121, 2600, 135, 56, 219 a 192 (zdroj: Lublin 2014c). Index reprezentace pro všechny jednotlivé nezávislé kandidáty je 0.

³¹¹ BPP byla ve volbách 2014 součástí koalice UDC.

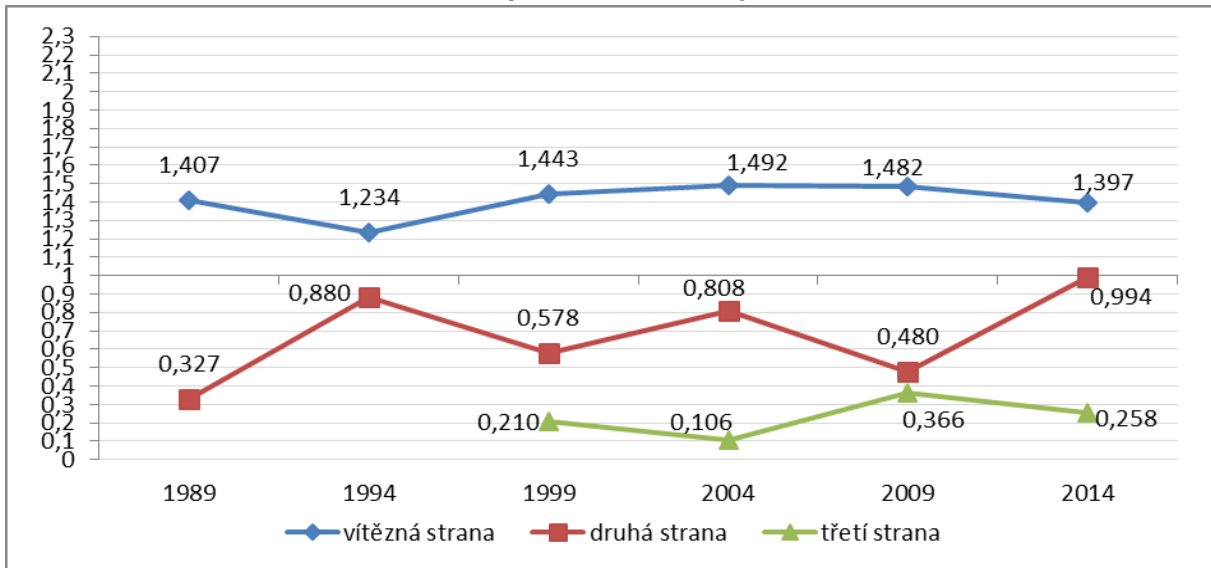
³¹² BNF byla ve volbách 2014 součástí koalice UDC.

³¹³ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 44, 819, 157, 2931, 1835, 128, 818, 4115, 139, 1053, 128, 244, 94, 1359, 82, 35, 159, 35, 1475, 1398, 105, 104, 121, 200, 3120, 108, 64, 473 a 141 (zdroj: IEC Botswana 2014b). Žádný z nezávislých kandidátů nezískal mandát, index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé kandidáty 0.

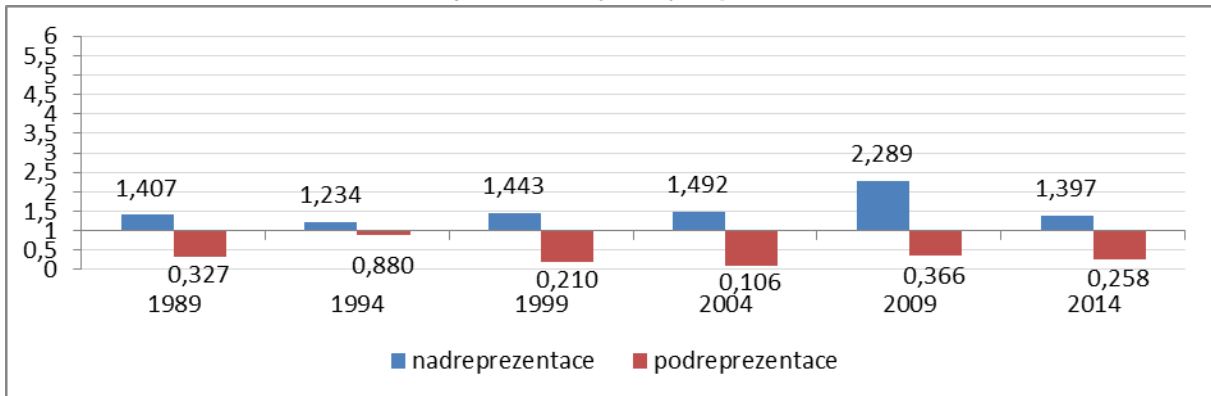
4.2.2 Vývoj 1989-2014

Graf 7: Botswana 1989-2014, míra reprezentace tří největších stran

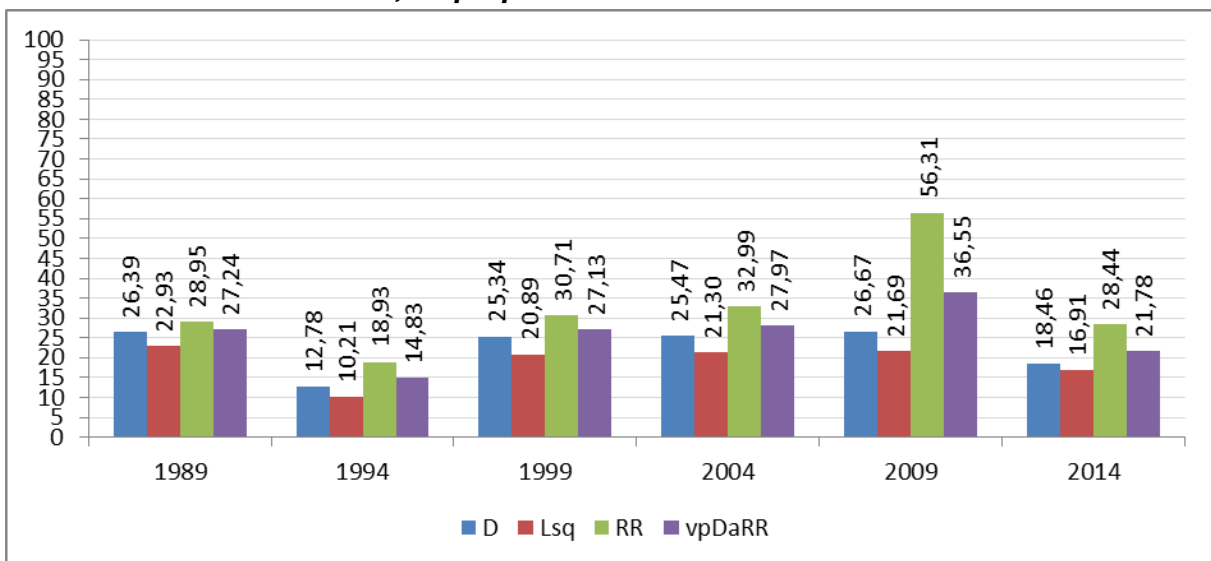
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 8: Botswana 1989-2014, krajní hodnoty míry reprezentace

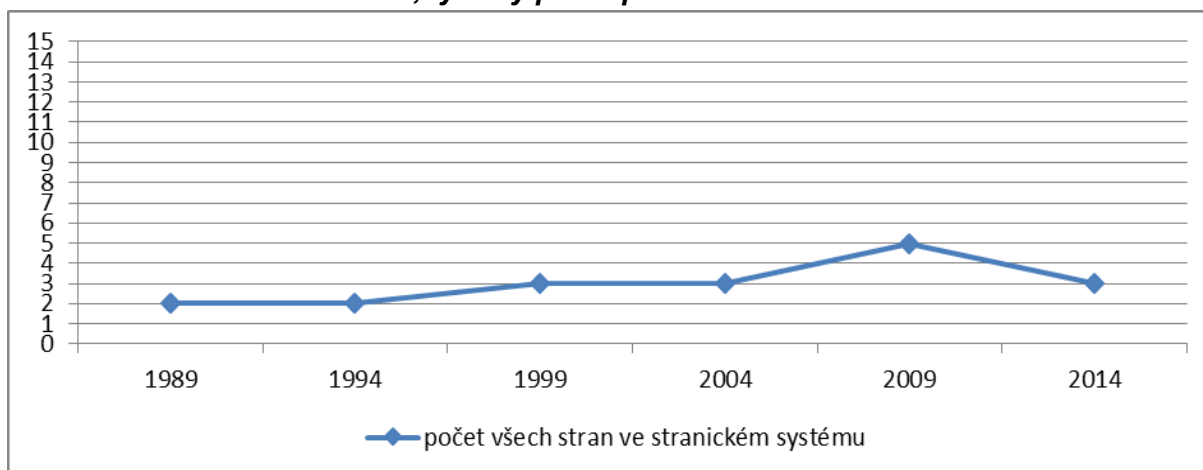
Zdroj: vlastní výpočty autor

Graf 9: Botswana 1989-2014, disproportionálnita

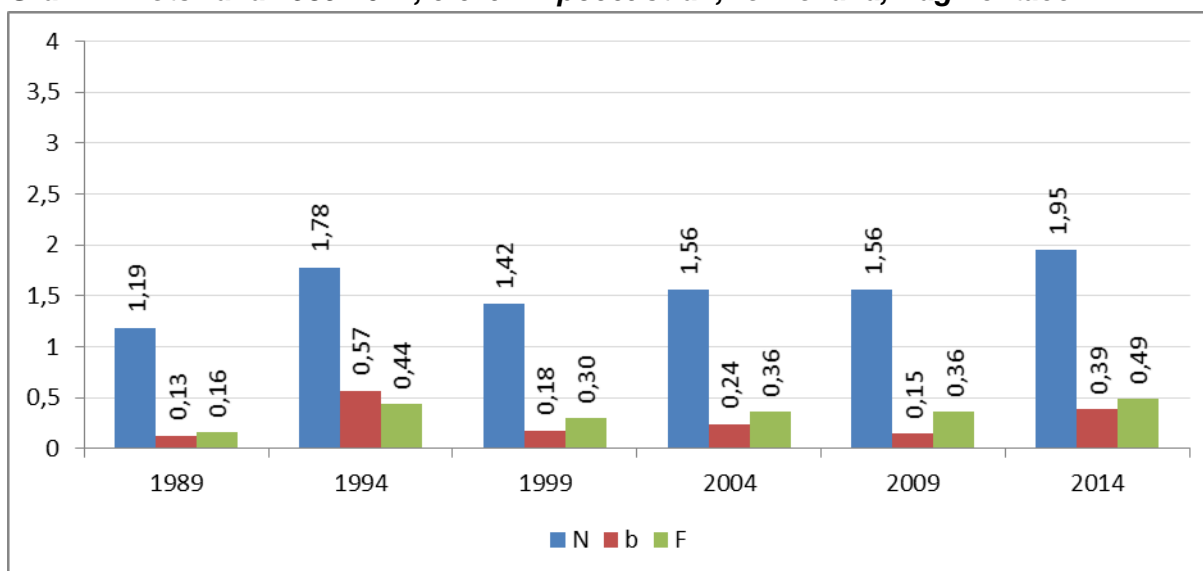
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 10: Botswana 1989-2014, fyzický počet parlamentních stran

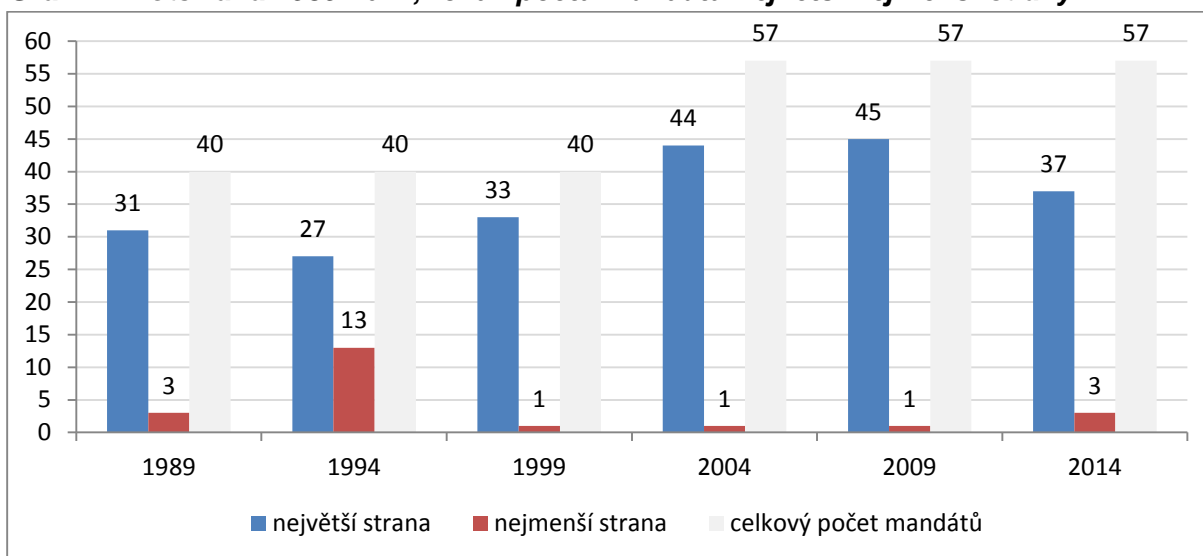
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 11: Botswana 1989-2014, efektivní počet stran, rovnováha, fragmentace

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 12: Botswana 1989-2014, rozdíl počtu mandátů největší/nejmenší strany

Zdroj: vlastní výpočty autora

4.2.3 Analýza

Botswana zažívá kontinuální demokratické volby již v podstatě 50 let, v námi sledovaném období proběhlo šest volebních klání. Hodnoty indexu reprezentace ve volbách 1989 ukazují výraznější nadreprezentaci první strany a ještě výraznější podreprezentaci strany druhé (více stran ve stranickém systému nebylo). Stejná situace, s o něco málo nižší hodnotou nadreprezentace první strany a výrazně nižší hodnotou podreprezentace strany druhé, se opakovala i ve volbách 1994. Po volbách 1999 se v systému objevila třetí strana, rozdíl mezi nejvíce nadreprezentovanou ($A=1,443$) a nejvíce podreprezentovanou stranou ($A=0,210$) se však zvětšil. Nadreprezentovaná byla pouze první strana, druhá a třetí byly výrazněji podreprezentovány. Třístranický systém pokračoval i po volbách 2004, hodnoty v míře reprezentace byly obdobné, rozdíl (či propast) mezi nejvíce nadreprezentovanou (první) stranou ($A=1,492$) a nejvíce podreprezentovanou (třetí) stranou ($A=0,106$) se ještě zvýšil, druhá strana zvýšila míru své reprezentace, přesto zůstala podreprezentována ($A=0,808$). Po volbách 2009 tvořilo stranický systém pět subjektů (čtyři strany a nezávislý kandidát), míra nadreprezentace první a největší strany zůstala na téměř totožné úrovni ($A=1,482$), nicméně rozdíl mezi nejvíce nadreprezentovanou stranou (v tomto případě nezávislým kandidátem na páté pozici, $A=2,289$) a stranou nejvíce podreprezentovanou (třetí strana, $A=0,366$) byl více než šestinásobný; hodnota podreprezentace druhé strany klesla na $A=0,480$. Po posledních volbách (2014) se stranický systém vrátil z pěti ke třem stranám, což bylo dáno jednak vytvořením koalice některých dříve samostatně v systému přítomných stran, a také skutečností, že mandát nezískal žádný nezávislý kandidát. Největší strana, i když došlo k mírnému snížení, si udržuje svou míru nadreprezentace ($A=1,397$), druhá strana (koalice) ač podreprezentována, dosáhla hodnoty téměř dokonalé reprezentace ($A=0,994$), třetí strana zůstala výrazně podreprezentována ($A=0,258$).

Vypočtené hodnoty $vpDaRR$ ukazují disproporčnost volebních výsledků pohybujících se v podobných výších, výjimku představují volby 1994, kdy míra disproporce výrazněji klesla, a volby 2009, kdy výrazněji stoupla. Lze shrnout, že míra disproporcionality se v Botswaně ve sledovaném období pohybovala v rozpětí od nízké disproporcionality po hodnoty v oblasti nižší střední disproporcionality, s převahou právě těchto hodnot.

Index efektivního počtu stran dosaženými hodnotami, i když se v celkovém srovnání mezi sebou i výrazněji liší, stále evokuje přítomnost dominantní strany, což potvrzují i hodnoty indexu fragmentace. Index rovnováhy doplňuje informaci o vyváženosti velikostí stran v botswanském stranickém systému – s výjimkou voleb 1994, kdy lze konstatovat středně vysokou nerovnováhu, byla velikost stran ve velmi vysoké (1989, 1999, 2009) a vysoké (2004, 2014) nerovnováze.

Botswana by dle obecných předpokladů měla vykazovat přítomnost dvou hlavních, v určitých intervalech se u moci střídajících stran, nicméně jak ve sledovaném období, tak i v celém období od zisku nezávislosti, je u moci pouze jedna a tatáž strana. Namísto předpokládaného bipartismu vidíme zřetelnou přítomnost dominantní strany, která sice bývá více nadreprezentována, ale zároveň dosahuje i skutečné výrazné podpory ve společnosti – procento získaných hlasů se až do posledních voleb vždy pohybovalo nad 50 %, takže dominantní pozice byla ve své podstatě oprávněná. Domníváme se, že tato dlouhotrvající skutečnost³¹⁴ je dána ztotožněním se značné části voličů s vládnoucí stranou, která je brána jako strana, která dovedla zemi k nezávislosti i k (na africké poměry) významné ekonomické prosperitě, je to strana historicky i aktuálně výrazně spojená s významnými a populárními botswanskými osobnostmi (královská/náčelnická rodina Khamů). Nepopíratelně i v Botswaně dochází k prolínání strany a státních orgánů, což mimo jiné přináší nerovnoměrný prostor pro sebe prezentaci vládní strany na úkor ostatních subjektů³¹⁵, ale zároveň je patrná i výrazná slabost opozice, která není schopna vytvořit věrohodnou a schopnou alternativu vládní straně. Za situace, kdy vítězná – vládní – strana má podporu více než 50 % voličů, je bezpředmětné, jaký volební systém je ustaven a jaké jsou obecně očekávané výstupy. Přítomnost dominantní strany je v tomto ohledu nevyhnutelná a je jen otázkou, jak moc dominantní její pozice bude.

---

³¹⁴ Poslední volby je možno brát jako zlom právě ve smyslu, že vládní straně poprvé v 50leté historii klesla podpora ze strany voličů pod 50 % hlasů. Na hodnocení, co to znamená a jaký to bude mít dopad, je brzy. Hodně bude záležet na skutečné soudržnosti opozičního uskupení, opozice obecně. Domníváme se, že existují dvě alternativy vývoje. Buďto se opozice sjednotí do homogenního a soudržného celku, tato jednota jí vydrží a stane se tak skutečnou alternativou doposud vládní straně, což by mohlo vyústit k obecně předpokládanému bipartismu (s možná alternujícími stranami, pokud by se opozice po zisku moci nesnažila ve svých pozicích stůj co stůj 'zakopat'). A/nebo se opoziční uskupení rozpadne z důvodu neslučitelných názorů jednotlivých subjektů a jedinou alternativou pro voliče bude (opět) pouze vládní strana, která se vrátí do pozice více či méně dominantní strany.

³¹⁵ Z výzkumu organizace Freedom House je navíc patrné mírné zhoršování politických práv a svobod, země se v tuto chvíli pohybuje na hranici mezi svobodnou a částečně svobodnou zemí, a již se nedá říci, že by to byla ta 'zářivá výspa demokracie' afrického kontinentu, jak byla po desetiletí vyzdvižována.

4.3 Republika Jižní Afrika

4.3.1 Statistický přehled

Tabulka 61: Jihoafrická republika 1994

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
ANC	12 237 655	252	1,006	0,82	0,37	9,79	3,81	2,21	0,24	0,55
NP	3 983 690	82	1,005							
IFP	2 058 294	43	1,020							
FF	424 555	9	1,035							
DP	338 426	7	1,010							
PAC	243 478	5	1,003							
ACDP	88 104	2	1,109							
AMP	34 466	0	0							
AMCP	27 690	0	0							
DPSA	19 451	0	0							
FP	17 663	0	0							
MF	13 433	0	0							
SOCCER	10 575	0	0							
ADM	9 886	0	0							
WRPP	6 434	0	0							
XPP	6 320	0	0							
KISS	5 916	0	0							
WLP	4 169	0	0							
LUSAP	3 293	0	0							
UDM	x	x	x							
UCDP	x	x	x							
FA	x	x	x							
AEB	x	x	x							
AITUP	x	x	x							
GPGP	x	x	x							
SOPA	x	x	x							
ID	x	x	x							
AZAPO	x	x	x							
COPE	x	x	x							
APC	x	x	x							
EFF	x	x	x							
NFP	x	x	x							
AIC	x	x	x							
Agang SA	x	x	x							
CDP	x	x	x							
NA	x	x	x							
PJC	x	x	x							
NLP	x	x	x							
UF	x	x	x							
EMSA	x	x	x							
TOP	x	x	x							
MDP	x	x	x							
Al Jama-ah	x	x	x							
NDC	x	x	x							
NVP	x	x	x							

UIF	x	x	x							
GKSA	x	x	x							
Sadeco	x	x	x							
PAM	x	x	x							
AFD	x	x	x							
WF	x	x	x							
A Party	x	x	x							
BRA	x	x	x							
ICOSA	x	x	x							
PA	x	x	x							
WASP	x	x	x							
Ubuntu	x	x	x							
KGM	x	x	x							
FN	x	x	x							
FINLA	x	x	x							
UNICO	x	x	x							
PAL	x	x	x							
celek	19 533 498	400	-							

Zdroj: Engel 1999a: 829, AED 2011a; vlastní výpočty autora

Tabulka 62: Jihoafrická republika 1999

strana	V	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
ANC	10 601 330	266	1,002	0,54	0,21	29,53	10,20	2,15	0,16	0,53
NNP ³¹⁶	1 098 215	28	1,018							
IFP	1 371 477	34	0,990							
FF	127 217	3	0,942							
DP	1 527 337	38	0,994							
PAC	113 125	3	1,059							
ACDP	228 975	6	1,047							
AMP	x	x	x							
AMCP	x	x	x							
DPSA	x	x	x							
FP	x	x	x							
MF	48 277	1	0,827							
SOCCER	x	x	x							
ADM	x	x	x							
WRPP	x	x	x							
XPP	x	x	x							
KISS	x	x	x							
WLP	x	x	x							
LUSAP	x	x	x							
UDM	546 790	14	1,023							
UCDP	125 280	3	0,956							
FA	86 704	2	0,921							
AEB	46 292	1	0,863							
AITUP	10 611	0	0							
GPGP	9 193	0	0							
SOPA	9 062	0	0							
ID	x	x	x							

³¹⁶ Národní strana (NP) se před volbami 1999 přejmenovala na Novou národní stranu, čímž chtěla odstříhnout svou apartheidní minulost.

AZAPO	27 257	1	1,465						
COPE	x	x	x						
APC	x	x	x						
EFF	x	x	x						
NFP	x	x	x						
AIC	x	x	x						
Agang SA	x	x	x						
CDP	x	x	x						
NA	x	x	x						
PJC	x	x	x						
NLP	x	x	x						
UF	x	x	x						
EMSA	x	x	x						
TOP	x	x	x						
MDP	x	x	x						
AI Jama-ah	x	x	x						
NDC	x	x	x						
NVP	x	x	x						
UIF	x	x	x						
GKSA	x	x	x						
Sadeco	x	x	x						
PAM	x	x	x						
AFD	x	x	x						
WF	x	x	x						
A Party	x	x	x						
BRA	x	x	x						
ICOSA	x	x	x						
PA	x	x	x						
WASP	x	x	x						
Ubuntu	x	x	x						
KGM	x	x	x						
FN	x	x	x						
FINLA	x	x	x						
UNICO	x	x	x						
PAL	x	x	x						
celek	15 977 142	400	-						

Zdroj: AED 2011a; vlastní výpočty autora

Tabulka 63: Jihoafrická republika 2004

strana	V	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
ANC	10 880 915	279	1,001	0,76	0,27	28,79	10,10	1,97	0,14	0,49
NNP	257 824	7	1,060							
IFP	1 088 664	28	1,004							
FF+ ³¹⁷	139 465	4	1,119							
DA ³¹⁸	1 931 201	50	1,011							
PAC	113 512	3	1,032							

³¹⁷ V roce 2003 došlo sloučením FF s několika menšími stranami k vytvoření jednoho celku pod názvem Freedom Front Plus (FF+).

³¹⁸ V roce 2000 (do 2001) došlo ke krátkému sloučení Demokratické strany (DP) a Nové národní strany (NNP) do jednoho celku – Demokratické aliance (DA). Přestože NNP alianci záhy opustila, aby se stala spojencem ANC, Demokratická strana si nový název (DA) ponechala.

ACDP	250 272	7	1,092						
AMP	x	x	x						
AMCP	x	x	x						
DPSA	x	x	x						
FP	x	x	x						
MF	55 267	2	1,412						
SOCCER	x	x	x						
ADM	x	x	x						
WRPP	x	x	x						
XPP	x	x	x						
KISS	6 514	0	0						
WLP	x	x	x						
LUSAP	x	x	x						
UDM	355 717	9	0,988						
UCDP	117 792	3	0,994						
FA	x	x	x						
AEB	x	x	x						
AITUP	x	x	x						
GPGP	x	x	x						
SOPA	14 853	0	0						
ID	269 765	7	1,013						
AZAPO	39 116	1	0,998						
COPE	x	x	x						
APC	x	x	x						
EFF	x	x	x						
NFP	x	x	x						
AIC	x	x	x						
Agang SA	x	x	x						
CDP	17 619	0	0						
NA	15 804	0	0						
PJC	15 187	0	0						
NLP	13 318	0	0						
UF	11 889	0	0						
EMSA	10 446	0	0						
TOP	7 531	0	0						
MDP	x	x	x						
Al Jama-ah	x	x	x						
NDC	x	x	x						
NVP	x	x	x						
UIF	x	x	x						
GKSA	x	x	x						
Sadeco	x	x	x						
PAM	x	x	x						
AFD	x	x	x						
WF	x	x	x						
A Party	x	x	x						
BRA	x	x	x						
ICOSA	x	x	x						
PA	x	x	x						
WASP	x	x	x						
Ubuntu	x	x	x						
KGM	x	x	x						

FN	x	x	x							
FINLA	x	x	x							
UNICO	x	x	x							
PAL	x	x	x							
celek	15 612 671	400	-							

Zdroj: AED 2011a; vlastní výpočty autora

Tabulka 64: Jihoafrická republika 2009

strana	V	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
ANC	11 650 748	264	1,002	0,89	0,30	23,36	8,38	2,12	0,16	0,53
NNP	x	x	x							
IFP	804 260	18	0,989							
FF+	146 796	4	1,204							
DA	2 945 829	67	1,005							
PAC	48 530	1	0,911							
ACDP	142 658	3	0,930							
AMP	x	x	x							
AMCP	x	x	x							
DPSA	x	x	x							
FP	x	x	x							
MF	43 474	1	1,017							
SOCCER	x	x	x							
ADM	x	x	x							
WRPP	x	x	x							
XPP	x	x	x							
KISS	5 440	0	0							
WLP	x	x	x							
LUSAP	x	x	x							
UDM	149 680	4	1,181							
UCDP	66 086	2	1,338							
FA	x	x	x							
AEB	x	x	x							
AITUP	x	x	x							
GPGP	x	x	x							
SOPA	x	x	x							
ID	162 915	4	1,085							
AZAPO	38 245	1	1,156							
COPE	1 311 027	30	1,011							
APC	35 867	1	1,232							
EFF	x	x	x							
NFP	x	x	x							
AIC	x	x	x							
Agang SA	x	x	x							
CDA ³¹⁹	11 638	0	0							
NA	x	x	x							
PJC	x	x	x							
NLP ³²⁰	x	x	x							
UF	x	x	x							

³¹⁹ Před volbami 2009 došlo ke sloučení několika křesťansko-demokratických stran, včetně CDP, do Křesťanské demokratické aliance (CDA).

³²⁰ NLP se připojila k alianci CDA.

EMSA	x	x	x							
TOP	x	x	x							
MDP	29 747	0	0							
Al Jama-ah	25 947	0	0							
Nadeco	10 830	0	0							
NVP	9 296	0	0							
UIF	8 872	0	0							
GKSA	8 271	0	0							
Sadeco	6 035	0	0							
PAM	5 426	0	0							
AFD	5 178	0	0							
WF	5 087	0	0							
A Party	2 847	0	0							
BRA	x	x	x							
ICOSA	x	x	x							
PA	x	x	x							
WASP	x	x	x							
Ubuntu	x	x	x							
KGM	x	x	x							
FN	x	x	x							
FINLA	x	x	x							
UNICO	x	x	x							
PAL	x	x	x							
celek	17 680 729	400	-							

Zdroj: AED 2011a; vlastní výpočty autora

Tabulka 65: Jihoafrická republika 2014

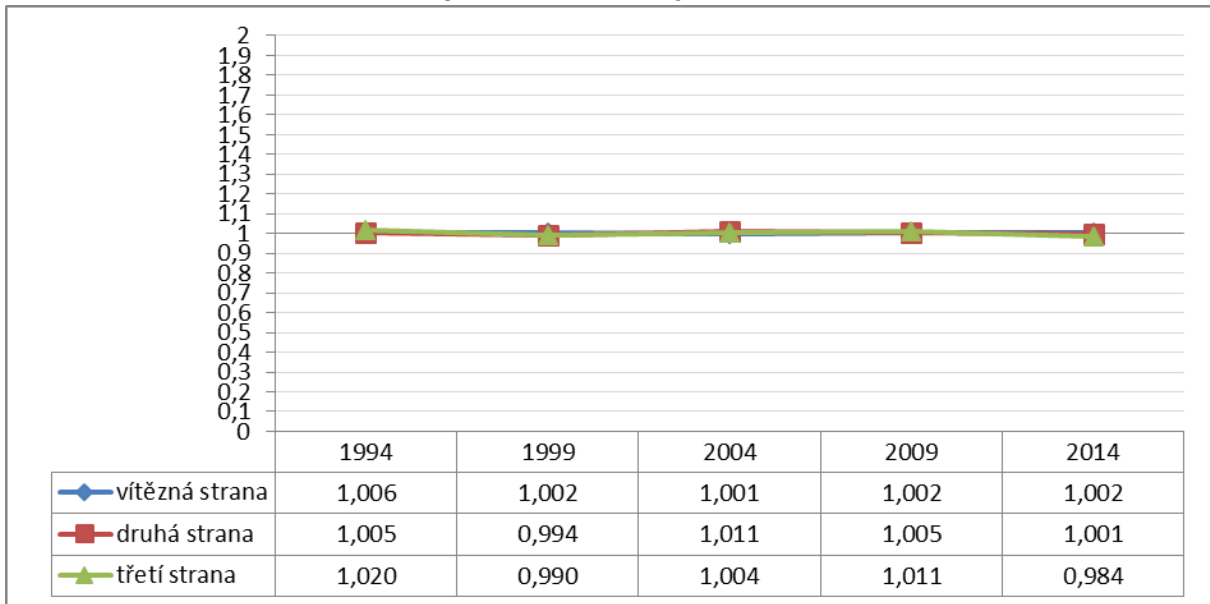
strana	V	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
ANC	11 436 921	249	1,002	1,14	0,37	38,93	13,74	2,26	0,18	0,56
NNP	x	x	x							
IFP	441 854	10	1,041							
FF+	165 715	4	1,110							
DA	4 091 584	89	1,001							
PAC	37 784	1	1,218							
ACDP	104 039	3	1,327							
AMP	x	x	x							
AMCP	x	x	x							
DPSA	x	x	x							
FP	x	x	x							
MF	22 589	0	0							
SOCCER	x	x	x							
ADM	x	x	x							
WRPP	x	x	x							
XPP	x	x	x							
KISS	4 294	0	0							
WLP	x	x	x							
LUSAP	x	x	x							
UDM	184 636	4	0,997							
UCDP	21 744	0	0							
FA	x	x	x							
AEB	x	x	x							

AITUP	x	x	x						
GPGP	x	x	x						
SOPA	x	x	x						
ID	x	x	x						
AZAPO	20 421	0	0						
COPE	123 235	3	1,120						
APC	30 676	1	1,500						
EFF	1 169 259	25	0,984						
NFP	288 742	6	0,956						
AIC	97 642	3	1,414						
Agang SA	52 350	2	1,758						
CDP	x	x	x						
NA	x	x	x						
PJC	x	x	x						
NLP	x	x	x						
UF	x	x	x						
EMSA	x	x	x						
TOP	x	x	x						
MDP	x	x	x						
Al Jama-ah	25 976	0	0						
NDC	x	x	x						
NVP	x	x	x						
UIF	x	x	x						
GKSA	x	x	x						
Sadeco	x	x	x						
PAM	3 815	0	0						
AFD	x	x	x						
WF	x	x	x						
A Party	x	x	x						
BRA	15 271	0	0						
ICOSA	14 472	0	0						
PA	13 263	0	0						
WASP	8 331	0	0						
Ubuntu	8 234	0	0						
KGM	6 408	0	0						
FN	5 138	0	0						
FINLA	3 297	0	0						
UNICO	3 136	0	0						
PAL	1 671	0	0						
celek	18 402 497	400	-						

Zdroj: IEC South Africa 2014; vlastní výpočty autora

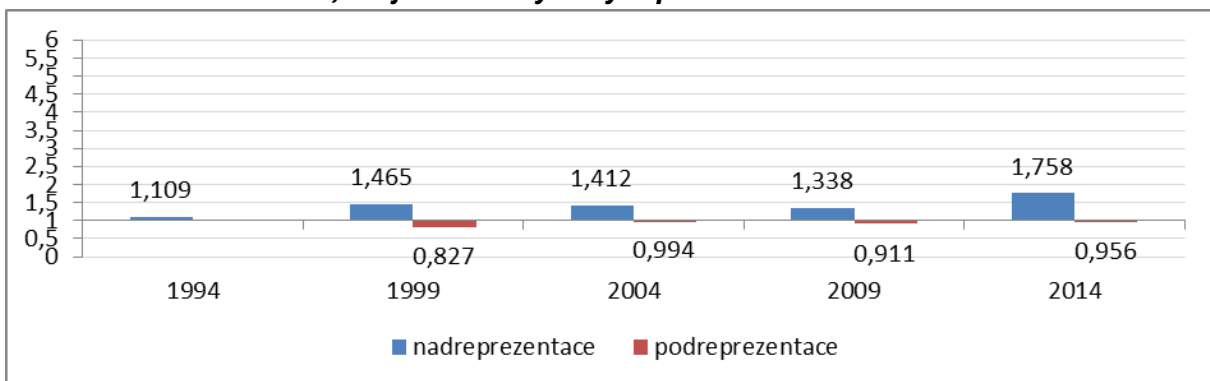
4.3.2 Vývoj 1989-2014

Graf 13: JAR 1989-2014, míra reprezentace tří největších stran

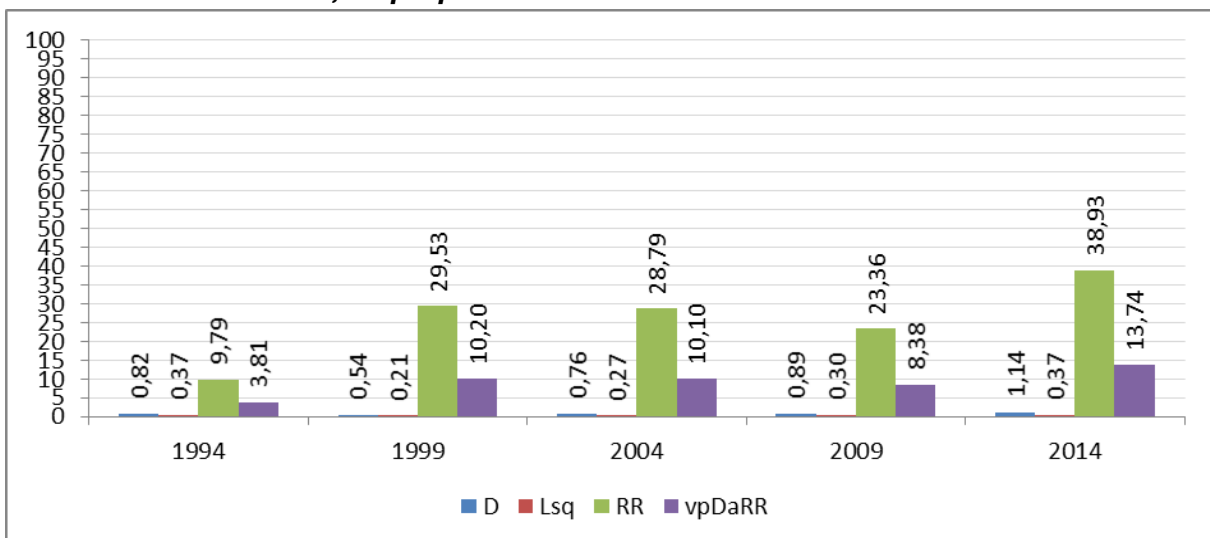
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 14: JAR 1989-2014, krajní hodnoty míry reprezentace

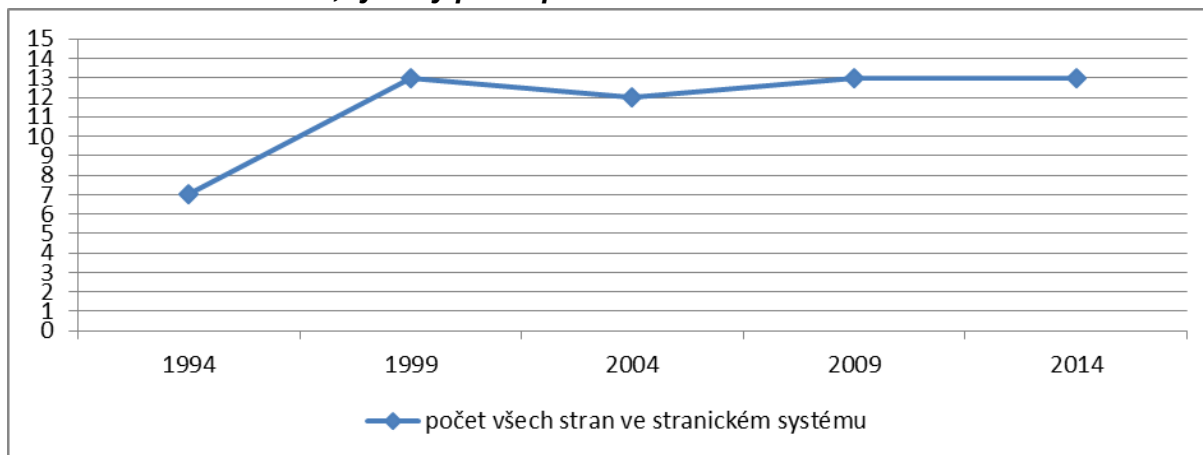
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 15: JAR 1989-2014, disproportionálnita

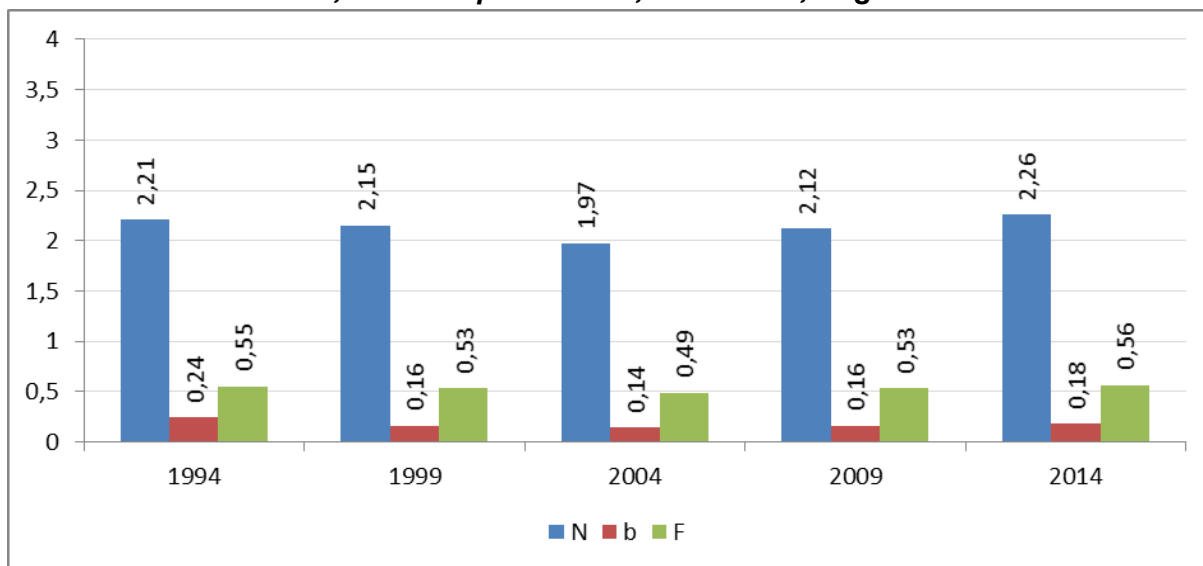
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 16: JAR 1989-2014, fyzický počet parlamentních stran

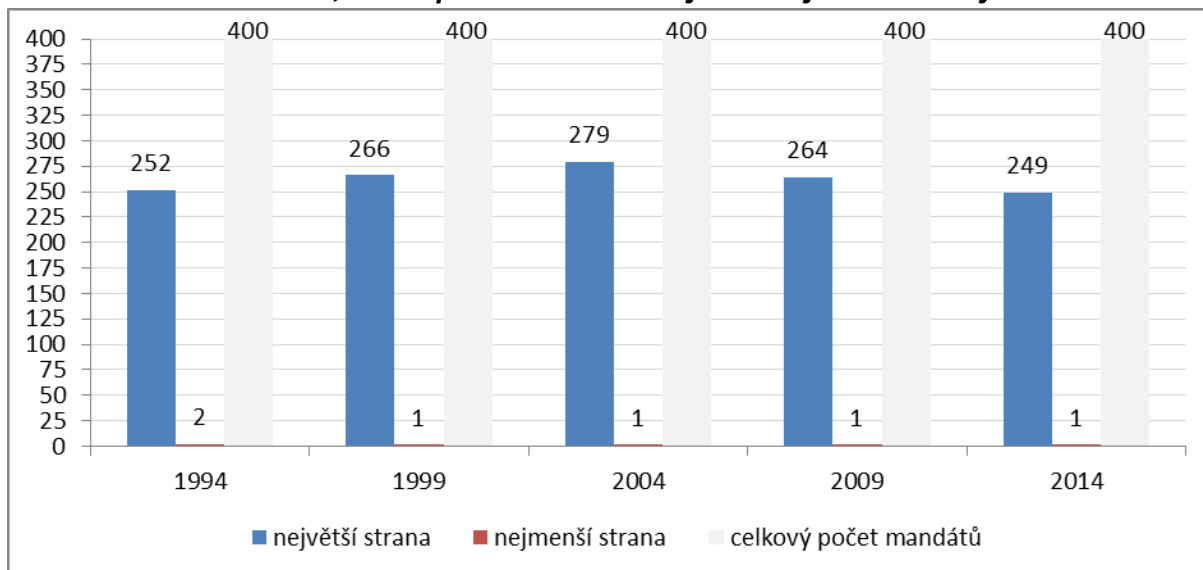
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 17: JAR 1989-2014, efektivní počet stran, rovnováha, fragmentace

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 18: JAR 1989-2014, rozdíl počtu mandátů největší/nejmenší strany

Zdroj: vlastní výpočty autora

4.3.3 Analýza

V Jihoafrické republice proběhlo ve sledovaném období pět parlamentních voleb. Hodnoty indexu reprezentace v prvních volbách dosahují velmi vyrovnaných výsledků, oscilující mezi $A=1,003$ a $A=1,109$. Jak je zřejmé, žádná strana nebyla podreprezentována, naopak všechny strany byly velmi mírně nadreprezentovány, některé s hodnotami v podstatě ideální reprezentace (včetně první a druhé strany). V hodnotách indexu reprezentace druhých voleb (1999), po nichž výrazně narost počet stran ve stranickém systému, lze spatřit výraznější rozpětí mezi nejvíce nadreprezentovanou ($A=1,465$) a nejvíce podreprezentovanou ($A=0,827$) stranou. První, největší strana si udržela míru reprezentace na hodnotě v podstatě ideální reprezentace ($A=1,002$) a také hodnoty ostatních stran, kromě zmíněných krajních hodnot, dosahovaly nízké míry nad-/podreprezentace. Volební výsledky 2004 přinesly snížení míry podreprezentace na úroveň blížíící se ideální reprezentaci (nejvyšší hodnota míry podreprezentace dosáhla pouze $A=0,988$), hodnota nejvíce nadreprezentované strany mírně klesla ($A=1,412$), stále však lze hovořit o vyšší míře nadreprezentace. Hodnoty ostatních stran se pohybovaly v mezích více či méně blízkých hodnotě ideální reprezentace. Trend v podstatě ideální reprezentace první-největší strany ($A=1,002$) pokračoval i po volbách 2009. Hodnoty ostatních stran oscillovaly mezi hodnotami $A=0,911$ a $A=1,338$, s inklinací spíše směrem k hodnotě ideální reprezentace, oproti předchozím volbám došlo k nepatrnému zvýšení nejnižší hodnoty míry podreprezentace, ale také ke snížení nejvyšší hodnoty míry nadreprezentace. Ani poslední volby (2014) nepřinesly změnu v takřikající ideální míře reprezentace největší strany ($A=1,002$), došlo však k nárůstu míry nadreprezentace nejvíce nadreprezentované strany ($A=1,758$), naopak míra podreprezentace nejvíce podreprezentované strany se mírně snížila ($A=0,956$). Hodnoty ostatních stran se pohybovaly v uvedeném rozpětí, téměř všechny byly v malé či větší míře nadreprezentované.

Míra disproporcionality volebních výsledků se pohybuje od hodnoty blízké téměř absolutní proporcionalitě ($vpDaRR=3,81$) až k hodnotě v oblasti nízké disproporcionality ($vpDaRR=13,74$), s průměrnou hodnotou na hranici mezi velmi nízkou a nízkou disproporcionalitou. Je patrný výrazný rozdíl oproti hodnotám dosaženým *D* a *Lsq indexem*, u nichž vychází téměř absolutně proporční hodnoty, nicméně zde je zcela zřejmé, jak jsou oba indexy poplatné svému původu, neboť vychází z logiky kvót a odlišně vnímají disproporcionalitu výsledků malých a velkých stran, což výslednou disproporcionalitu zkresluje.

Stranický systém, přepočtený indexem efektivního počtu stran inklinoval v prvních volbách k bipartismu, v následujících dvou volbách (1999, 2004) klesl až k hodnotě značící přítomnost dominantní strany, a následně (2009, 2014) stoupl do původních hodnot představujících bipartismus (ve smyslu počtu stran vážených dle jejich velikosti). Tyto závěry potvrzuje index fragmentace, který v rámci své škály dosahuje totožných hodnot. Index rovnováhy doplňuje informaci o vysoké (1994) a velmi vysoké (1999, 2004, 2009 a 2014) nerovnováze mezi velikostí jednotlivých stran ve stranickém systému.

Pokud by byla aplikována uzavírací klauzule v obvyklé míře mezi 3-5 %, pak by se do jihoafrického Národního shromáždění dostaly pouze tři strany (1994, 2004, 2014), čtyři strany (2009³²¹) či pět stran (1999³²²), oproti 7-13 skutečně přítomným stranám.

Na základě nastavení volebního systému bychom dle obecných předpokladů měli být v JAR svědky extrémního či polarizovaného pluralismu (s de facto nestabilními a často se střídajícími koaličními vládami). Nicméně skutečnost je zcela opačná, namísto vlády-neschopného multipartismu jsme po celé dvacetiletí, prvními volbami počínaje, svědky jediné, stálé a dominantní vládní strany. Obecně přijímaná teorie nepočítá s přítomností nikoli lokálně, ale celostátně ve společnosti dominantní stranou, která získává více než 50% podporu voličů – s čímž téměř dokonale koresponduje získání mandátů. Dominantní pozice vládní strany ve společnosti lze vysvětlovat různě, hlavními faktory jsou, předpokládáme, stále trvající aura bojovníka proti apartheidu – a to i přesto, že se nedaří plnit dané sliby. Do jisté míry roztržitost opozice, a nepochybně i výraznější možnost ovlivňování díky držení mocenských pozic³²³. Obecná teorie se však v této souvislosti stává zcela irelevantní, neboť skutečná podoba stranického systému JAR je v podstatě přesným opakem stavu očekávaného, a to ne nahodile, ale s opakující se pravidelností.

---

³²¹ Pokud by uzavírací klauzule byla stanovena na 5 a více procent, pak pouze tři strany.

³²² Pokud by uzavírací klauzule byla stanovena na více než 3,5 % (či 5 a více procent), pak pouze čtyři strany.

³²³ Jak je patrné i z výzkumů Freedom House, kdy je zřejmé, že se v posledních letech zhoršují politická práva a svobody.

4.4 Království Lesotho

4.4.1 Statistický přehled

Tabulka 66: Lesotho 1993

strana	V	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BCP	398 355	65	1,337	25,22	23,99	25,22	25,22	1,0	0	0,00
BNP	120 686	0	0							
MFP	7 650	0	0							
PFD	947	0	0							
HBP	646	0	0							
UDP	582	0	0							
KBP	417	0	0							
LLP	244	0	0							
NIP	241	0	0							
LEP	63	0	0							
UP	51	0	0							
LPL	43	0	0							
Nezávislí ³²⁴	2 753	0	0							
LCD	x	x	x							
NPP	x	x	x							
SDU	x	x	x							
CDP	x	x	x							
LPC	x	x	x							
BAC	x	x	x							
NDP	x	x	x							
LWP	x	x	x							
NLFP	x	x	x							
SDP	x	x	x							
ACP	x	x	x							
BDNP	x	x	x							
BDP	x	x	x							
ABC	x	x	x							
DC	x	x	x							
ADC	x	x	x							
LMM	x	x	x							
ACFD	x	x	x							
SSD	x	x	x							
AUM	x	x	x							
WHP	x	x	x							
celek	532 678	65	-							

Zdroj: Engel 1999b: 501, Lublin 2014d; vlastní výpočty autora

³²⁴ V tabulce uvádíme součet hlasů, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Jednotlivé zisky hlasů jsou: 710, 194, 88, 19, 74, 1307 a 361 [data citujeme ze statistiky D. Lublina (Lublin 2014d), přestože celkový počet platných hlasů je jiný než uvádí U. Engel, s nímž pracujeme; počet hlasů pro nezávislé se však v obou statistikách shoduje, proto jej pro potřeby této práce využíváme/citujeme)]. Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

Tabulka 67: Lesotho 1998

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BCP	62 313	0	0	38,18	32,47	38,66	38,34	1,03	0,02	0,02
BNP	145 210	1	0,051							
MFP	7 546	0	0							
PFD	3 077	0	0							
HBP	x	x	x							
UDP+LLP	357	0	0							
KBP	174	0	0							
LLP ³²⁵	x	x	x							
NIP	1 644	0	0							
LEP	92	0	0							
UP	x	x	x							
LPL	x	x	x							
Nezávislí ³²⁶	6 536	0	0							
LCD	359 764	79	1,630							
NPP	2 897	0	0							
SDU	3 160	0	0							
CDP	1 185	0	0							
LPC	x	x	x							
BAC	x	x	x							
NDP	x	x	x							
LWP	x	x	x							
NLFP	x	x	x							
SDP	x	x	x							
ACP	x	x	x							
BDNP	x	x	x							
BBDP	x	x	x							
ABC	x	x	x							
DC	x	x	x							
ADC	x	x	x							
LMM	x	x	x							
ACFD	x	x	x							
SSD	x	x	x							
AUM	x	x	x							
WHP	x	x	x							
celok	593 955	80	-							

Zdroj: Engel 1999b: 501, Lublin 2014d; vlastní výpočty autora

³²⁵ LLP vytvořila předvolební alianci s UDP (viz UDP).

³²⁶ V tabulce uvádíme součet hlasů, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 16, 153, 139, 48, 61, 113, 653, 31, 164, 140, 39, 46, 24, 14, 31, 28, 756, 14, 658, 68, 25, 611, 358, 74, 1678, 322, 55, 176, 41; data citujeme ze statistiky D. Lublina (Lublin 2014d). Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

Tabulka 68: Lesotho 2002

strana	v ³²⁷	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BCP	12 822, 14 584	3	0,950	11,06	8,64	16,62	12,91	2,13	0,18	0,53
BNP	115 085, 124 234	21	0,781							
MFP	7 723, 6 890	1	0,671							
PFD	7 180, 6 330	1	0,730							
HBP	x	x	x							
UDP+LLP	994, -	0	0							
KBP	179, 1 155	0	0							
LLP ³²⁸	x	x	x							
NIP	4 258, 30 346	5	0,761							
LEP	768, -	0	0							
UP	208, 901	0	0							
LPL	x	x	x							
Nezávislí ³²⁹	10 870, -	0	0							
LCD	309 363, 304 316	79	1,199							
NPP	4 047, 3 985	1	1,159							
SDU	1 845, 1 584	0	0							
CDP	1 266, 1 919	0	0							
LPC	33 502, 32 046	5	0,721							
BAC	16 737, 16 095	3	0,861							
NDP	389, -	0	0							
LWP	7 706, 7 788	1	0,593							
NLFP	1 753, 1 671	0	0							
SDP	-, 542	0	0							
ACP	x	x	x							
BDNP	x	x	x							
BBDP	x	x	x							
ABC	x	x	x							
DC	x	x	x							
ADC	x	x	x							
LMM	x	x	x							

³²⁷ Ve volbách 2002 došlo ke změně volebního systému na smíšený systém. Uvádíme počty hlasů za obě složky, většinovou (první číslo) a poměrnou (druhé číslo). Index reprezentace je vypočítán ze zisku hlasů v poměrné složce, protože z ní (částečně) vychází přepočít.

³²⁸ LLP kandidovala spolu s UDP.

³²⁹ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 130, 257, 354, 44, 226, 64, 390, 342, 82, 397, 48, 129, 107, 440, 215, 101, 83, 129, 718, 95, 52, 413, 89, 47, 53, 521, 232, 351, 48, 57, 89, 49, 74, 1503, 190, 272, 230, 392, 1709 a 148; data citujeme ze statistiky D. Lublina (Lublin 2014c). Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

ACFD	x	x	x							
SSD	x	x	x							
AUM	x	x	x							
WHP	x	x	x							
celek	536 695, 554 386	120	-							

Zdroj: Lublin 2014d; vlastní výpočty autora

Tabulka 69: Lesotho 2007

strana	v ³³⁰	s ³³¹	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BCP	2 745, 9 823	1	0,379	17,07	12,92	24,78	19,64	1,90	0,17	0,47
BNP	24 721, 29 965	3	0,373							
MFP	5 106, 9 129	1	0,408							
PFD	162, 15 477	1	0,241							
HBP	x	x	x							
UDP	x	x	x							
KBP	29, -	0	0							
LLP	x	x	x							
NIP ³³²	-, 229 602	-	-							
LEP	377, -	0	0							
UP	18, -	0	0							
LPL	x	x	x							
Nezávislí ³³³	14 243, -	0	0							
LCD ³³⁴	227 849, -	82	1,329							
NPP	x	x	x							
SDU	x	x	x							
CDP	x	x	x							
LPC	x	x	x							
BAC	x	x	x							
NDP	x	x	x							
LWP ³³⁵	-, 107 463	-	-							
NLFP	759, 3 984	0	0							

³³⁰ Stejně jako v minulých volbách by využit smíšený volební systém. Uvádíme počty hlasů za obě složky, většinou (první číslo) a poměrnou (druhé číslo). Index reprezentace je vypočítán ze zisku hlasů v poměrné složce, protože přepočítání z ní (částečně) vychází.

³³¹ Vzhledem k jisté problematickosti s daty, jak bylo popsáno v příslušné kapitole (3.4.5 Volby 2007), kdy ve většinové části chybí data z jednoho volebního obvodu, s tímto obvodem ve statistice nepočítáme a ubíráme i jeden mandát (vyhrála zde LCD, proto ubíráme mandát LCD), jako by v tomto obvodu (de facto) volby neproběhly.

³³² V koalici s LCD.

³³³ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 113, 94, 57, 107, 66, 127, 382, 42, 145, 316, 66, 66, 555, 44, 20, 100, 75, 90, 54, 73, 293, 58, 225, 24, 91, 122, 116, 48, 153, 100, 83, 664, 32, 71, 48, 63, 379, 413, 435, 141, 273, 300, 21, 27, 129, 168, 142, 120, 754, 68, 88, 69, 48, 87, 137, 68, 126, 449, 112, 103, 185, 58, 28, 45, 147, 176, 155, 95, 201, 35, 36, 98, 105, 63, 49, 186, 100, 71, 87, 195, 61, 104, 48, 712, 387, 655, 112, 66, 186, 160, 44, 94 a 59; data citujeme ze statistiky D. Lublina (Lublin 2014c). Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

³³⁴ V koalici s NIP.

³³⁵ V koalici s ABC.

SDP	x	x	x						
ACP	14 620, 20 263	2	0,367						
BDNP	5 938, 8 783	1	0,424						
BBDP	6 561, 8 474	1	0,439						
ABC ³³⁶	125 880, -	27	0,935						
DC	x	x	x						
ADC	x	x	x						
LMM	x	x	x						
ACFD	x	x	x						
SSD	x	x	x						
AUM	x	x	x						
WHP	x	x	x						
celek	429 008, 442 963	119	-						

Zdroj: Lublin 2014d; EISA 2008b, AED 2012b; vlastní výpočty autora

Tabulka 70: Lesotho 2012

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
BCP	2 531	1	1,827	3,19 (2,93)	0,99 (1,14)	47,93 (47,63)	18,10 (17,83)	3,67	0,37	0,73
BNP	23 788	5	0,972							
MFP	3 300	1	1,401							
PFD	11 166	3	1,243							
HBP	x	x	x							
UDP	x	x	x							
KBP	x	x	x							
LLP	x	x	x							
NIP	6 880	2	1,344							
LEP	x	x	x							
UP	x	x	x							
LPL	x	x	x							
Nezávislí ³³⁷	8 738 (5 502)	0	0							
LCD	121 076	26	0,993							
NPP	x	x	x							
SDU	x	x	x							
CDP	x	x	x							
LPC	5 021	1	0,921							
BAC	x	x	x							
NDP	x	x	x							
LWP	2 408	1	1,921							
NLFP	x	x	x							
SDP	x	x	x							

³³⁶ V koalici s LWP.

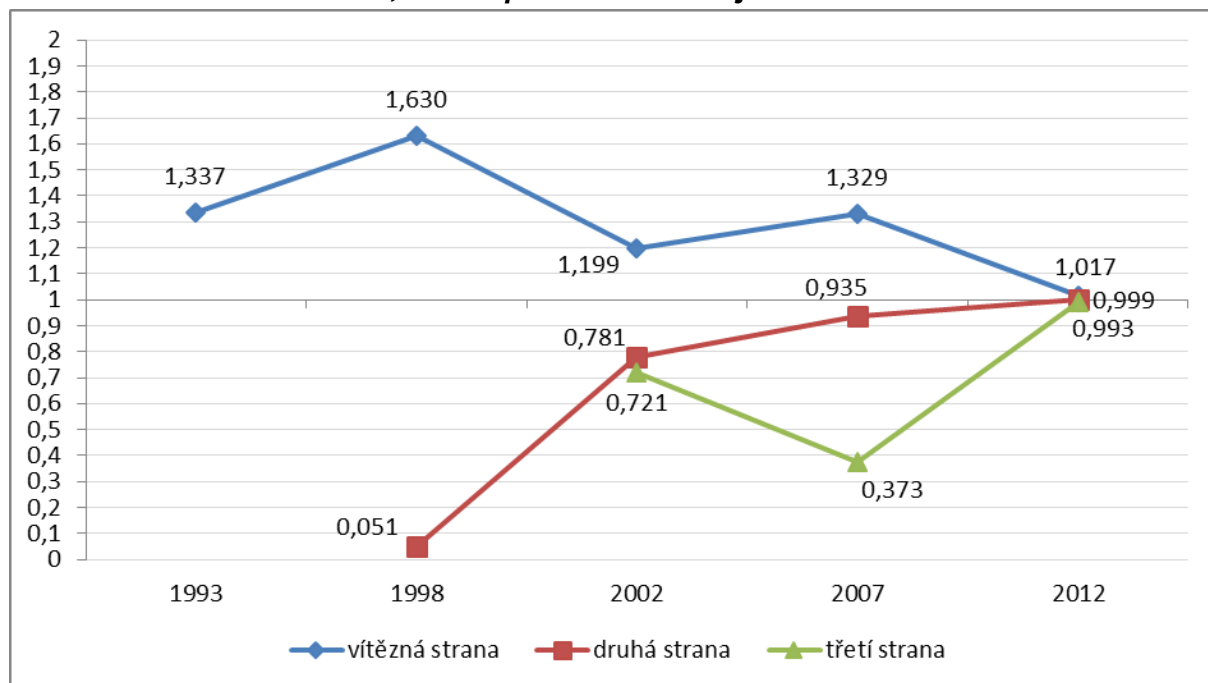
³³⁷ Jak bylo uvedeno již v příslušné podkapitole, oficiální součtová statistika pomíjí zisky hlasů pro několik desítek nezávislých kandidátů. V tabulce proto uvádíme dvě čísla – jednak uvádíme součet hlasů pro všechny jednotlivé kandidáty, v závorkách pak nižší číslo uváděné v oficiální statistice a s tím související výpočty. Se zisky hlasů pro jednotlivé kandidáty pracujeme ve statistice odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 12, 35, 50, 10, 979, 39, 3, 515, 153, 64, 30, 20, 531, 35, 42, 13, 17, 216, 31, 86, 230, 635, 34, 447, 160, 41, 21, 726, 20, 27, 26, 172, 77, 11, 4, 33, 38, 22, 1692, 41, 34, 12, 92, 39, 662, 156, 14, 38, 17, 129, 8, 68, 100 a 31; oficiální statistika uvádí pouze: 979, 515, 531, 230, 635, 160, 726, 1692 a 34; data citujeme ze statistiky D. Lublina (Lublin 2014c) a zprávy IEC (IEC Lesotho 2012a). Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

ACP	x	x	x						
BDNP	3 433	1	1,347						
BBDP	2 440	1	1,895						
ABC	138 917	30	0,999						
DC	218 366	48	1,017						
ADC	1 933	0	0						
LMM	1 691	0	0						
ACFD	1 227	0	0						
SSD	1 081	0	0						
AUM	714	0	0						
WHP	252	0	0						
celek	554 962 (551 726)	120	-						

Zdroj: IEC Lesotho 2012, Lublin 2014d; vlastní výpočty autora

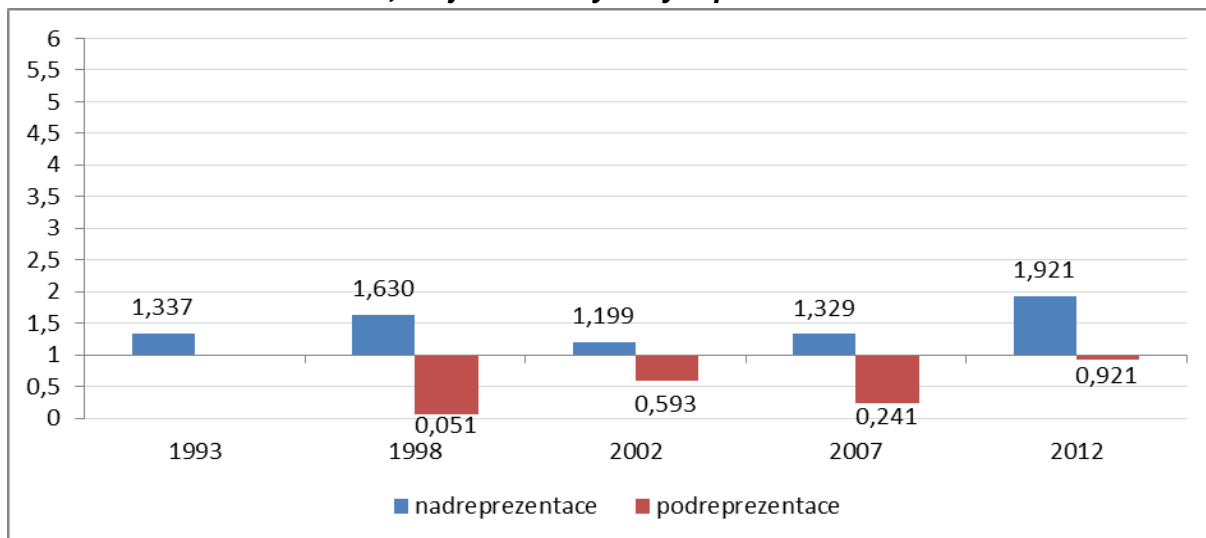
4.4.2 Vývoj 1993-2012

Graf 19: Lesotho 1993-2012, míra reprezentace tří největších stran

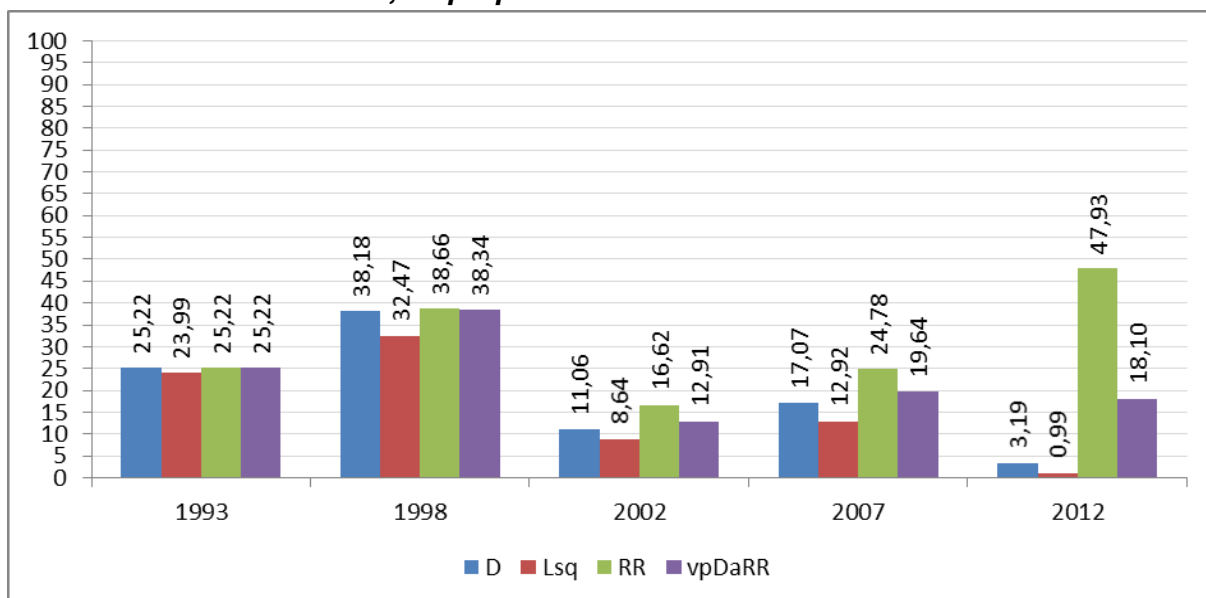
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 20: Lesotho 1993-2012, krajní hodnoty míry reprezentace

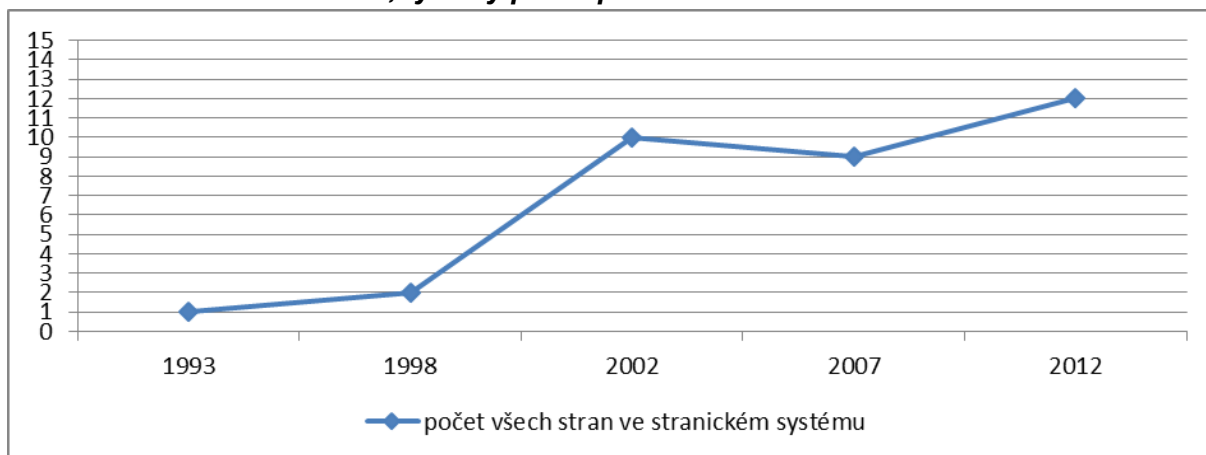
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 21: Lesotho 1993-2012, disproportionálnita

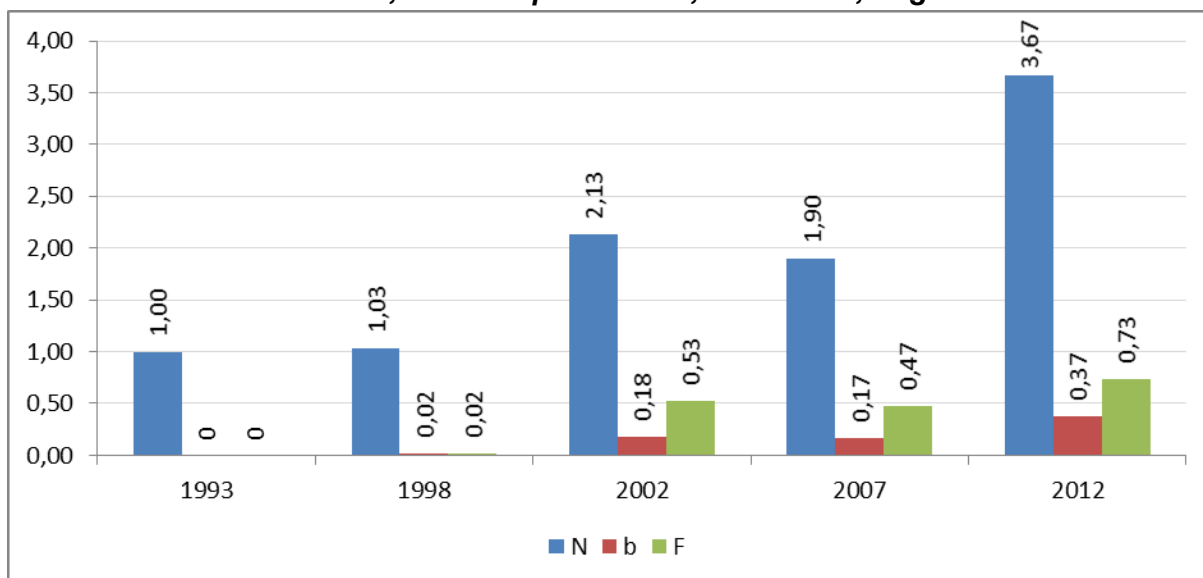
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 22: Lesotho 1993-2012, fyzický počet parlamentních stran

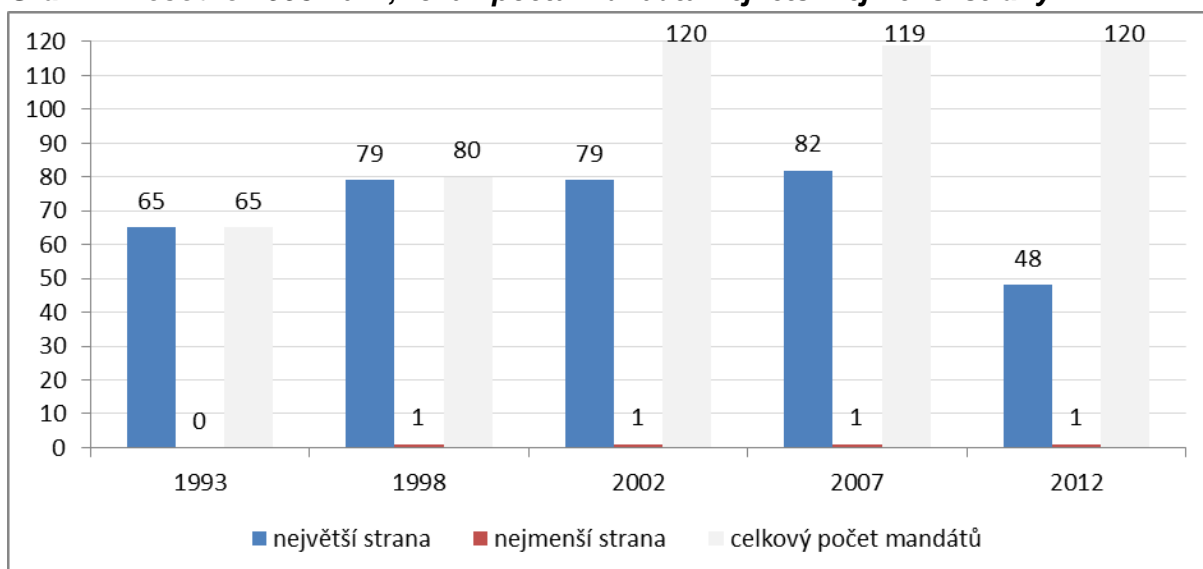
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 23: Lesotho 1993-2012, efektivní počet stran, rovnováha, fragmentace

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 24: Lesotho 1993-2012, rozdíl počtu mandátů největší/nejmenší strany

Zdroj: vlastní výpočty autora

4.4.3 Analýza

Lesotho začalo epochu vícestranických voleb v roce 1993, do současnosti se konalo (včetně těch prvních) pět parlamentních voleb. Index reprezentace v prvních volbách pro první a jedinou stranu dosáhl hodnoty nadreprezentace $A=1,337$ a ve volbách následujících, kdy ve stranickém systému figurovaly dvě strany, se ještě zvětšil ($A=1,630$), zatímco hodnota druhé strany dosáhla značně vysoké míry podreprezentace, blížíící se hodnotě podreprezentace absolutní ($A=0,051$). Změna nastala v roce 2002 v souvislosti se změnou volebního systému, hodnoty míry reprezentace oscilovaly mezi $A=0,593$ a $A=1,199$, což byla zároveň hodnota největší strany, ostatní strany se pohybovaly ve výše uvedeném rozpětí pod-/nadreprezentace, s inklinací spíše

k větší či menší podreprerentaci. Rozsah krajních hodnot se v dalších volbách zvýšil, a to jak nejvyšší hodnota podreprerentace ($A=0,241$), tak nejvyšší hodnota nadreprerentace ($A=1,329$), nadreprerentována byla pouze jedna strana (potažmo koalice) právě s hodnotou $A=1,329$, ostatní strany byly výrazně podreprerentovány³³⁸. Po posledních volbách došlo k výraznému snížení míry podreprerentace, nejvíce podreprerentovaná strana dosáhla hodnoty pouze $A=0,921$, narostla však míra nadreprerentace, když nejvíce nadreprerentovaná strana dosáhla hodnoty $A=1,921$. Největší strana byla mírně nadreprerentována ($A=1,017$), hodnoty ostatních stran se pohybovaly v uvedeném rozpětí, s tím, že výrazné nadreprerentace dosáhly především nejmenší strany.

Disproporcionalita volebních výsledků se pohybovala od hodnot v oblasti nižší střední disproporcionality ($vpDaRR=25,22$ a $vpDaRR=38,34$) po hodnoty v oblasti nízké disproporcionality (mezi $vpDaRR=12,91$ a $vpDaRR=19,64$).

Index efektivního počtu stran začíná na hodnotě $N=1,00$, což přesně odpovídá skutečné přítomnosti pouze jediné strany ve stranickém systému po prvních volbách, podobně nízký ($N=1,03$) byl i po druhých volbách, podávající informaci o naprosto dominantní straně ve stranickém systému. Totožné výsledky přináší index fragmentace, který dosahuje v prvních volbách krajní hodnoty $F=0$, znamenající, že všichni poslanci jsou členy jedné strany, ve druhých pak hodnoty o něco málo vyšší, značící přítomnost výrazné dominantní strany. Index rovnováhy není možno počítat (1993), protože v jednostranickém systému není co porovnávat, ve volbách 1998 indikuje absolutní nerovnováhu. Po změně volebního systému je patrná změna i v indexu efektivního počtu stran, který se (2002, 2007) pohyboval kolem hranice bipartismu, po posledních volbách pak dosáhl hodnoty značící vícestranický systém. Totožnou informaci v rámci své škály poskytuje index fragmentace. Index rovnováhy doplňuje informaci o nevyváženosti ve velikosti stran (velmi vysoká nerovnováha – 2002, 2007, vysoká nerovnováha 2012).

Bipartismus a následně multipartismus³³⁹ by bylo možno v Lesothu, na základě volebního systému a obecného předpokladu, očekávat, nicméně ve skutečnosti zde nalézáme absolutně dominantní a téměř absolutně dominantní stranu. Po změně

---

³³⁸ S výjimkou druhé strany (potažmo koalice), jejíž míra podreprerentace ($A=0,935$) nebyla tak výrazná, jako u všech ostatních stran.

³³⁹ To je pouze domněnka, protože obecná teorie o vztahu volebních a stranických systémů nepočítá s kategorií smíšených systémů.

volebního systému na smíšený došlo k bipartijnímu uspořádání, ale s výraznou inklinací k dominantní straně a v dalších volbách k faktické dominantní straně. Až další úprava volebního systému a poslední volby přinesly domnělý multipartismus a koaliční vládu (nestabilní a konfliktní). Lesothská zkušenost je dle našeho názoru způsobena především neztotožněním se politických elit s demokratickou formou vlády a demokratickými principy. Volby slouží pouze k naplnění mocenských ambicí a riziko uchopení moci jiným způsobem (převrat) je zde stále vysoké (jak ukazuje nedávné dění). Lesothská společnost neměla v podmínkách omezených občanských a politických svobod možnost pochopit správně demokratické principy, díky nízké gramotnosti je také snáze zmanipulovatelná vrcholnými politiky, kteří ovládají média – za těchto podmínek není možno vycházet z obecných předpokladů, a očekávat je.

4.5 Republika Malawi

4.5.1 Statistický přehled

Tabulka 71: Malawi 1994

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
UDF	1 360 460	85	1,036	3,00	2,11	6,61	4,21	2,69	0,67	0,63
MCP	988 172	56	0,939							
AFORD	557353	36	1,071							
UFMD	9 859	0	0							
MDP	6 980	0	0							
MNDP	2 913	0	0							
CSR	2 118	0	0							
MDU	323	0	0							
Nezávislí ³⁴⁰	6 159	0	0							
RP	x	x	x							
NDA	x	x	x							
PPM	x	x	x							
Mgode	x	x	x							
Petra	x	x	x							
CONU	x	x	x							
DPP	x	x	x							
MPP	x	x	x							
Mafunde	x	x	x							
PP	x	x	x							
UIP	x	x	x							
NASAF	x	x	x							
NCP	x	x	x							

³⁴⁰ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, jak ho uvádí H. Meinhardt (Meinhardt 1999: 558). Ačkoli bychom ve statistice rádi pracovali s hlasy pro 13 nezávislých kandidátů odděleně, vzhledem k nedostatku relevantních dat to není možné – statistická čísla tedy mohou být mírně zkreslena, nicméně míra zkreslení by měla být (vzhledem k nízkému počtu obdržených hlasů a žádnému získanému mandátu) v 'akceptovatelné' míře. Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

NARC	x	x	x						
CCP	x	x	x						
NLP	x	x	x						
UP	x	x	x						
PDM	x	x	x						
celek	2 934 337	177	-						

Zdroj: Meinhardt 1999: 558; vlastní výpočty autora

Tabulka 72: Malawi 1999

strana	v	s ₃₄₁	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
UDF	2 124 999	93	1,024	-	-	-	-	-	-	-
MCP	1 518 548	66	1,017							
AFORD	474 215	29	1,431							
UFMD	x	x	x							
MDP ³⁴²	-	-	-							
MNDP	x	x	x							
CSR	x	x	x							
MDU ³⁴³	-	-	-							
Nezávislí ³⁴⁴	319 936	4	-							
RP	x	x	x							
NDA	x	x	x							
PPM	x	x	x							
Mgode	x	x	x							
Petra	x	x	x							
CONU	x	x	x							
DPP	x	x	x							
MPP	x	x	x							
Mafunde	x	x	x							
PP	x	x	x							
UIP	x	x	x							
NASAF	x	x	x							
NCP	x	x	x							
NARC	x	x	x							
CCP	x	x	x							
NLP	x	x	x							
UP ³⁴⁵	-	-	-							
PDM	x	x	x							
Ostatní ³⁴⁶	54 459	0	0							
celek ³⁴⁷	4 492 157	192	-							

Zdroj: Glopen et al. 2006: 4, AED 2012c; vlastní výpočty autora

³⁴¹ Počet křesel v Národním shromáždění je celkem 193, v jednom volebním obvodu však byly volby odloženy, výsledky z odložených voleb nejsou uvedeny.

³⁴² Viz řádek *Ostatní*.

³⁴³ Viz řádek *Ostatní*.

³⁴⁴ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, jak ho uvádí zpráva CMI či AED (Glopen et al. 2006: 4, AED 2012c). Ačkoli bychom ve statistice rádi pracovali s hlasy pro nezávislé kandidáty odděleně, vzhledem k nedostatku relevantních dat to není možné.

³⁴⁵ Viz řádek *Ostatní*.

³⁴⁶ Vzhledem k nedostatku relevantních dat pro jednotlivé strany se musíme spokojit s kategorií 'ostatní', která zahrnuje sedm politických stran, žádná nezískala mandát, index reprezentace pro každou z nich je 0.

³⁴⁷ Vzhledem k tomu, že nejsou k dispozici relevantní data pro jednotlivé nezávislé kandidáty, z nichž čtyři získali mandát, a zároveň nejsou k dispozici jednotlivá data ani pro některé strany, není možné uvést statistické výpočty, protože by za této situace došlo k výraznému zkreslení a data by neměla žádnou vypovídací hodnotu.

Tabulka 73: Malawi 2004

strana	v	s ₃₄₈	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
UDF	801 200	49	1,034	-	-	-	-	-	-	-
MCP	785 671	57	1,227							
AFORD	114 017	6	0,890							
UFMD	x	x	x							
MDP	-	-	-							
MNDP	x	x	x							
CSR	x	x	x							
MDU	x	x	x							
Nezávislí ³⁴⁹	766 137	40	-							
RP	-	-	-							
NDA	256 713	9	0,593							
PPM	-	-	-							
Mgode	-	-	-							
Petra	-	-	-							
CONU	7 410	1	2,282							
DPP	x	x	x							
MPP	x	x	x							
Mafunde	-	-	-							
PP	x	x	x							
UIP	x	x	x							
NASAF	x	x	x							
NCP	x	x	x							
NARC	x	x	x							
CCP	x	x	x							
NLP	x	x	x							
UP	x	x	x							
PDM	x	x	x							
NCD	9 545	0	0							
NSM	216	0	0							
NUP	-	-	-							
PFP	363	0	0							
Mgwirizano Coalition ³⁵⁰	420 315	25	1,006							
celek ³⁵¹	3 161 587	187	-							

Zdroj: Lublin 2014e, Glopen et al. 2006: 4, AED 2012c; vlastní výpočty autora

³⁴⁸ Počet křesel v Národním shromáždění je 193, v šesti volebních obvodech však byly volby odloženy z důvodu problémů s hlasovacími lístky. Uváděné počty se vztahují pouze k 187 mandátům

³⁴⁹ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, jak ho uvádí zpráva CMI či AED (Glopen et al. 2006: 4, AED 2012c). Ačkoli bychom ve statistice rádi pracovali s hlasy pro nezávislé kandidáty odděleně, vzhledem k nedostatku relevantních dat to není možné.

³⁵⁰ Součástí koalice byly strany: MDP, Mafunde, Mgode, NUP, PPM, Petra a RP.

³⁵¹ Vzhledem k tomu, že nejsou k dispozici relevantní data pro jednotlivé nezávislé kandidáty (statistika D. Lublina sice některé počty hlasů pro nezávislé uvádí, ale není kompletní, s výrazným množstvím chybějících údajů), a s přihlédnutím k tomu, že čtyřicet nezávislých získalo mandát, není možné uvést celkové statistické výpočty, protože by za této situace došlo k výraznému zkreslení a data by neměla žádnou vypovídací hodnotu.

Tabulka 74: Malawi 2009 ³⁵²

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
UDF	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-
MCP	-	27	-	-	-	-	-	-	-	-
AFORD	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
UFMD	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
MDP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
MNDP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
CSR	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
MDU	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
Nezávislí ³⁵³	-	33	-	-	-	-	-	-	-	-
RP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
NDA	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
PPM	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
Mgode	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
Petra	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
CONU	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
DPP	-	113	-	-	-	-	-	-	-	-
MPP	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Mafunde	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
PP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
UIP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
NASAF	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
NCP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
NARC	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
CCP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
NLP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
UP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
PDM	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
NCD	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
NSM	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
NUP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
PFP	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
Mgwirizano Coalition	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-
celek ³⁵⁴	4 350 747	193	-	-	-	-	-	-	-	-

Zdroj: Lublin 2014e, Glopen et al. 2006: 4, AED 2012c

³⁵² Relevantní data nejsou dostupná, celkový počet platných hlasů citujeme ze statistiky D. Lublina (Lublin 2014e) a považujeme ho za relativně objektivní; bohužel, při manuálním součtu platných hlasů pro jednotlivé kandidáty/strany se dospěje k číslu razantně nižšímu a značí chybějící detailní data z jednotlivých volebních obvodů (srov. Lublin 2014e), což je dále nepoužitelné.

³⁵³ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, jak ho uvádí zpráva CMI či AED (Glopen et al. 2006: 4, AED 2012c). Ačkoli bychom ve statistice rádi pracovali s hlasy pro nezávislé kandidáty odděleně, vzhledem k nedostatku relevantních dat to není možné.

³⁵⁴ Vzhledem k tomu, že nejsou k dispozici relevantní data pro jednotlivé nezávislé kandidáty (statistika D. Lublina sice některé počty hlasů pro nezávislé uvádí, ale není kompletní, s výrazným množstvím chybějících údajů), a s přihlédnutím k tomu, že čtyřicet nezávislých získalo mandát, není možné uvést celkové statistické výpočty, protože by za této situace došlo k výraznému zkreslení a data by neměla žádnou vypovídací hodnotu.

Tabulka 75: Malawi 2014

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
UDF	496 765	14	0,753	28,14	7,48	87,43	47,90	6,39	0,65	0,84
MCP	895 659	48	1,432							
AFORD	31 907	1	0,837							
UFMD	x	x	x							
MDP	x	x	x							
MNDP	x	x	x							
CSR	x	x	x							
MDU	x	x	x							
Nezávislí ³⁵⁵	1 530 485	52	- ³⁵⁶							
RP	x	x	x							
NDA	x	x	x							
PPM	33 817	0	0							
Mgode	x	x	x							
Petra	2 746	0	0							
CONU	x	x	x							
DPP	1 133 402	51	1,202							
MPP	733	0	0							
Mafunde	2 814	0	0							
PP	935 994	26	0,742							
UIP	24 132	0	0							
NASAF	19 616	0	0							
NCP	16 497	0	0							
NARC	14 091	0	0							
CCP	10 545	1	2,534							

³⁵⁵ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 172, 2453, 2376, 2900, 2098, 990, 530, 227, 523, 317, 1186, 1917, 212, 8115 (3,293), 413, 8190, 3019, 1057, 7539, 217, 6345, 15559 (1,717), 8443 (3,165), 68, 626, 3416, 5564 (4,803), 3458, 4108, 765, 9544 (2,800), 445, 617, 24667 (1,083), 15969 (1,673), 436, 269, 8054, 1756, 8535, 19567 (1,366), 2956, 12034 (2,221), 2999, 7016, 10656, 5668 (4,714), 4932, 1300, 8003, 6529 (4,093), 3655, 3638, 649, 1048, 8455 (3,160), 1015, 5765, 5396, 2694, 1699, 4684, 1963, 2418, 5904, 5282, 481, 103, 4661, 2360, 1324, 3239, 959, 3360 (7,953), 2142, 2989, 5529, 5640, 802, 4244, 1612, 4587, 3222, 8979 (2,976), 2535, 5506, 854, 846, 3108, 2653, 13025 (2,052), 4218, 2700, 5367, 3646, 6102, 721, 562, 1788, 3466, 2556, 198, 858, 6319, 638, 857, 6564, 3323, 1984, 1722, 2570, 12537 (2,131), 177, 197, 948, 8533, 742, 556, 6193, 5182, 290, 4207, 2036, 8521 (3,136), 2684, 5846 (4,571), 451, 5209, 989, 1697, 1449, 5061, 378, 31864 (0,839), 561, 804, 3686, 3775, 314, 6922, 5310, 4520, 382, 13494 (1,980), 522, 454, 592, 7663, 313, 8136, 1293, 3311, 492, 857, 283, 1810, 4892, 6200, 10925 (2,446), 175, 1001, 6245, 5777, 6269, 595, 3889, 2418, 988, 568, 3417, 3594, 5252, 4624, 5566 (4,801), 4133, 5521, 499, 1680, 3919, 3048, 4255, 2991, 797, 6062, 10460, 376, 5480, 9394 (2,845), 1368, 2217, 4739, 3613, 2499, 3224, 9393 (2,845), 6605, 7157, 925, 8954, 268, 2337, 5229, 785, 673, 242, 4584 (5,829), 4104, 1118, 9157, 5192 (5,147), 12202 (2,190), 2896, 8912, 4249, 486, 13077 (2,043), 3477, 5935, 413, 1456, 5803, 6530, 5447, 1263, 483, 2112, 271, 482, 901, 3212, 2136, 18426 (1,450), 323, 1632, 4455, 2838, 990, 3007, 4051, 992, 2669, 4787, 222, 2642, 696, 315, 6852 (3,900), 377, 2553, 804, 1603, 2146, 279, 179, 4314, 252, 460, 447, 2289, 413, 341, 2095, 430, 5872, 10488 (2,548), 3461, 284, 1385, 3270, 10577, 208, 2438, 236, 1960, 5027, 162, 2349, 119, 13945 (1,916), 279, 4220 (6,332), 841, 435, 836, 5585, 408, 564, 1164, 366, 1069, 8815 (3,031), 5112, 1974, 1249, 190, 3680, 1780, 261, 3686, 670, 973, 2832, 4863, 344, 3115, 553, 891, 744, 11244 (2,377), 2177, 399, 3744, 956, 1265, 2688, 381, 8264, 445, 14214 (1,880), 160, 5529, 769, 3134, 2308, 1468, 1129, 55, 5213, 1676, 4933, 5055 (5,286), 2657, 5390 (4,958), 944, 12823, 14618, 2503, 5476, 1963, 1546, 21462 (1,245), 580, 1171, 1827, 719, 3933, 2337, 277, 1256, 7796 (3,428), 1636, 1514, 3012, 1562, 5152, 390, 2177, 556, 1417, 3913, 23553 (1,135), 3882, 7113, 1683, 5510, 717, 11058 (2,417), 2062, 7395 (3,613), 13273 (2,013), 3077, 7791, 958, 1372, 1651, 167, 5300, 16857 (1,585), 3441, 12983 (2,058), 4846, 1936, 1575, 355, 2141, 2249, 2307, 7216 (3,703), 726, 1172, 2983, 5452, 16318 (1,638), 566, 2315, 3035, 629, 861, 867, 2321, 8887 (3,007), 199, 199, 1248, 687, 8069, 349, 1112, 475, 3640, 4880 (5,476), 1718, 645, 113, 7295 (3,663), 1164, 10058 (2,657) a 746; data citujeme dle oficiální statistiky MEC (MEC 2014a, MEC 2014b).

³⁵⁶ Index reprezentace pro nezávislé kandidáty (52), kteří získali mandát: viz data v závorkách (*kurzívou*) ve výše uvedené poznámce zobrazující zisky hlasů; u kandidátů, u nichž není závorka uvedena, je index reprezentace 0, protože nezískali žádný mandát, jsou nereprezentováni.

NLP	4 473	0	0						
UP	3 145	0	0						
PDM	471	0	0						
NCD	x	x	x						
NSM	x	x	x						
NUP	x	x	x						
PFP	x	x	x						
Mgwirizano Coalition	x	x	x						
celek	5 157 292	193	-						

Zdroj: MEC 2014a; MEC 2014b; vlastní výpočty autora

4.5.2 Analýza

První vícestranické volby v Malawi jsou charakteristické hodnotami míry reprezentace pohybující se v blízkosti hodnoty ideální reprezentace, nejvíce podreprezentovaná strana dosáhla hodnoty $A=0,939$, nejvíce nadreprezentovaná strana pak hodnoty $A=1,071$. Následující troje volby nemohou být analyzovány z důvodu nedostatku kompletních relevantních dat. Poslední, páté volby, konané 20 let po volbách prvních (2014), dosahovaly většího rozsahu i rozdílnějších hodnot, způsobených především úspěchem 52 nezávislých kandidátů, počínaje nejvíce podreprezentovanou stranou s hodnotou indexu $A=0,742$ a konče nejvíce nadreprezentovanou stranou (resp. subjektem, nezávislým kandidátem) s hodnotou $A=7,953$. Ostatní strany/subjekty se pohybovaly v tomto rozmezí pod-/nadreprezentace.

Volební výsledky prvních voleb se pohybují na hranici mezi téměř absolutní proporcí a velmi nízkou disproporcí ($vpDaRR=4,21$), hodnota z posledních voleb naopak dosahuje více než desetinásobné výše, pohybující se téměř v samotném středu škály disproporcionality ($vpDaRR=47,90$), což je způsobeno především úspěchem značného množství nezávislých kandidátů, jejichž jednotlivé zisky hlasů jsou v poměru k součtovým ziskům stran malé, ale dokázali (vzhledem k prostému většinovému systému) získat mandát, takže míra jejich nadreprezentace je ve většině případů značná, což následně ovlivňuje míru disproporcionality.

Index efektivního počtu stran naznačuje v prvních volbách bipartismus, v posledních volbách pak početnější multipartismus ($N=6,39$), výsledky se stejnou informační hodnotou podává index fragmentace. Z výsledků indexu rovnováhy je zřejmé, že velikostní rozdíl mezi jednotlivými stranami nebyl ani v prvních, ani v posledních volbách velký, pohyboval se v rozsahu nízké nerovnováhy ($b=0,65/b=0,67$).³⁵⁷

³⁵⁷ Což je na první pohled trochu paradoxní, uvážíme-li, že ve stranickém systému po volbách 1994 byly 3 strany a po volbách 2014 zde bylo 57(!) subjektů (stran a nezávislých kandidátů), z toho 53 subjektů disponovalo pouze jedním mandátem - ale index rovnováhy vychází v podstatě stejně. Zde je patrné, jak se vzájemně doplňuje index

V Malawi by mělo fungovat bipartijní uspořádání, a to po prvních volbách skutečně nastalo, ačkoli vítězná strana nezískala nadpoloviční většinu hlasů, stejně jako ve druhých volbách. Třetí, čtvrté i poslední volby pak byly poznamenány výrazným úspěchem nezávislých kandidátů, v řádek desítek mandátů, v posledních volbách tvořících více než ¼ celkového počtu mandátů, což je naprosto nestandardní situace, zcela se vymykající jakékoli teorii. Domníváme se, že je to způsobeno jednak docela zřetelnou skutečností, že voliči nevolí racionálně, na základě politických programů, ale podle etnické příslušnosti, s čímž je nadto spojena i výrazná personalizace. Dále výraznou nestabilitou politické scény ve smyslu výrazné fluktuace poslanců napříč jednotlivými stranami, postrádajícími ideologickou ukotvenost, což v podstatě indikuje, že primárním cílem je zisk a udržení moci. V neposlední řadě je dle našeho názoru významným faktorem i do jisté míry stále chybějící návyk na demokratické principy, způsoby a hodnoty (čehož lze v podmínkách omezených občanských a politických svobod dosáhnout těžko) jak ze strany politiků, tak obyvatel, což se prolíná i s výše uvedeným.

4.6 Republika Mosambik

4.6.1 Statistický přehled

Tabulka 76: Mosambik 1994

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
FRELIMO	2 115 793	129	1,164	14,29	7,78	15,66	14,75	2,14	0,60	0,53
RENAMO	1 803 506	112	1,186							
UD	245 793	9	0,699							
AP	93 031	0	0							
SOL	79 622	0	0							
FUMO-PCD	66 527	0	0							
PCN	60 635	0	0							
PIMO	58 590	0	0							
PACODE	52 446	0	0							
PPPM	50 793	0	0							
PRD	48 030	0	0							
PADEMO	36 689	0	0							
UNAMO	34 809	0	0							
PT	26 961	0	0							
UMO	x	x	x							
PALMO	x	x	x							
PANAOC	x	x	x							
PPLM	x	x	x							

efektivního počtu stran, který říká, že stranický systém po volbách 2014 byl početným multipartismem, ale nerovnost mezi stranami nebyla tak výrazná, resp. byla téměř totožná jako před 20 lety ve stranickém systému o třech stranách. Pro srovnání, poměr mezi nejmenší a největší stranou ve volbách 1994 a 2014 byl skutečně téměř totožný (36:85 vs. 1:51).

PADELIMO	x	x	x						
PASOMO	x	x	x						
PDD	x	x	x						
PARENA	x	x	x						
PEC-MT	x	x	x						
PVM	x	x	x						
PAREDE	x	x	x						
PPD	x	x	x						
FAO	x	x	x						
MBG	x	x	x						
CDU	x	x	x						
PAZS	x	x	x						
USAMO	x	x	x						
ALIMO	x	x	x						
UDM	x	x	x						
UE	x	x	x						
UM	x	x	x						
MPD	x	x	x						
PLD	x	x	x						
PRDS	x	x	x						
MDM	x	x	x						
ADACD	x	x	x						
MJRD	x	x	x						
UASP	x	x	x						
PAHUMO	x	x	x						
PARESO	x	x	x						
PUMILD	x	x	x						
MONARUMO	x	x	x						
PASDI	x	x	x						
PUR	x	x	x						
celek	4 773 225	250	-						

Zdroj: STAE 2013, Krennerich 1999a: 653; vlastní výpočty autora

Tabulka 77: Mosambik 1999

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
FRELIMO	1 985 261	133	1,086	12,01	7,12	16,69	13,57	1,99	0,91	0,50
RENAMO-UE	1 579 487	117	1,200							
UD	58 493	0	0							
AP	x	x	x							
SOL	80 057	0	0							
FUMO-PCD	x	x	x							
PCN	x	x	x							
PIMO	45 415	0	0							
PACODE	x	x	x							
PPPM	x	x	x							
PRD	x	x	x							
PADEMO	x	x	x							
UNAMO	x	x	x							
PT	107 492	0	0							
UMO	61 530	0	0							
PALMO	97 719	0	0							

PANAOC	18 654	0	0							
PPLM	9 569	0	0							
PADELIMO	5 423	0	0							
PASOMO	2 111	0	0							
PDD	x	x	x							
PARENA	x	x	x							
PEC-MT	x	x	x							
PVM	x	x	x							
PAREDE	x	x	x							
PPD	x	x	x							
FAO	x	x	x							
MBG	x	x	x							
CDU	x	x	x							
PAZS	x	x	x							
USAMO	x	x	x							
ALIMO	x	x	x							
UDM	x	x	x							
UE ³⁵⁸	-	-	-							
UM	x	x	x							
MPD	x	x	x							
PLD	x	x	x							
PRDS	x	x	x							
MDM	x	x	x							
ADACD	x	x	x							
MJRD	x	x	x							
UASP	x	x	x							
PAHUMO	x	x	x							
PARESO	x	x	x							
PUMILD	x	x	x							
MONARUMO	x	x	x							
PASDI	x	x	x							
PUR	x	x	x							
celek	4 051 211	250	-							

Zdroj: STAE 1999, Lublin 2014f; vlastní výpočty autora

Tabulka 78: Mosambik 2004

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
FRELIMO	1 889 054	160	1,032	8,24	5,01	17,43	11,31	1,85	0,64	0,46
RENAMO-UE	905 289	90	1,211							
UD	10 310	0	0							
AP	x	x	x							
SOL	13 915	0	0							
FUMO-PCD	x	x	x							
PCN	x	x	x							
PIMO	17 960	0	0							
PACODE	x	x	x							
PPPM	x	x	x							
PRD	x	x	x							
PADEMO	x	x	x							
UNAMO	x	x	x							

³⁵⁸ V koalici s RENAMO.

PT	14 242	0	0							
UMO	x	x	x							
PALMO	9 263	0	0							
PANAOC	x	x	x							
PPLM	x	x	x							
PADELIMO	3 720	0	0							
PASOMO	15 740	0	0							
PDD	60 758	0	0							
PARENA	18 220	0	0							
PEC-MT	12 285	0	0							
PVM	9 950	0	0							
PAREDE	9 026	0	0							
PPD	448	0	0							
FAO	7 591	0	0							
MBG	11 059	0	0							
CDU	1 252	0	0							
PAZS	26 686	0	0							
USAMO	8 661	0	0							
ALIMO	x	x	x							
UDM	x	x	x							
UE ³⁵⁹	-	-	-							
UM	x	x	x							
MPD	x	x	x							
PLD	x	x	x							
PRDS	x	x	x							
MDM	x	x	x							
ADACD	x	x	x							
MJRD	x	x	x							
UASP	x	x	x							
PAHUMO	x	x	x							
PARESO	x	x	x							
PUMILD	x	x	x							
MONARUMO	x	x	x							
PASDI	x	x	x							
PUR	x	x	x							
celek	3 045 429	250	-							

Zdroj: STAE 2014a; AED 2012d; vlastní výpočty autora

Tabulka 79: Mosambik 2009

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
FRELIMO	2 907 335	191	1,023	4,45	2,51	11,69	6,86	1,60	0,25	0,37
RENAMO	688 782	51	1,153							
UD	x	x	x							
AP	x	x	x							
SOL	x	x	x							
FUMO-PCD	x	x	x							
PCN	x	x	x							
PIMO	x	x	x							
PACODE	x	x	x							
PPPM	x	x	x							

³⁵⁹ V koalici s RENAMO.

PRD	x	x	x							
PADEMO	x	x	x							
UNAMO	x	x	x							
PT	1 239	0	0							
UMO	x	x	x							
PALMO	x	x	x							
PANAOC	852	0	0							
PPLM	x	x	x							
PADELIMO	x	x	x							
PASOMO	x	x	x							
PDD	22 410	0	0							
PARENA	5 610	0	0							
PEC-MT	5 267	0	0							
PVM	19 577	0	0							
PAREDE	x	x	x							
PPD	712	0	0							
FAO	x	x	x							
MBG	x	x	x							
CDU	x	x	x							
PAZS	16 626	0	0							
USAMO	x	x	x							
ALIMO	14 959	0	0							
UDM	2 190	0	0							
UE	6 786	0	0							
UM	1 641	0	0							
MPD	2 433	0	0							
PLD	26 929	0	0							
PRDS	399	0	0							
MDM	152 836	8	0,815							
ADACD	17 275	0	0							
MJRD	x	x	x							
UASP	x	x	x							
PAHUMO	x	x	x							
PARESO	x	x	x							
PUMILD	x	x	x							
MONARUMO	x	x	x							
PASDI	x	x	x							
PUR	x	x	x							
celek	3 893 858	250	-							

Zdroj: STAE 2012, AED 2012d; vlastní výpočty autora

Tabulka 80: Mosambik 2014

strana	v	s ₃₆₀	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
FRELIMO	2 538 926	142	1,029	4,77	2,79	8,83	6,12	2,17	0,51	0,54
RENAMO	1 492 446	89	1,097							
UD	x	x	x							
AP	x	x	x							
SOL	474	0	0							
FUMO-PCD	x	x	x							
PCN	x	x	x							

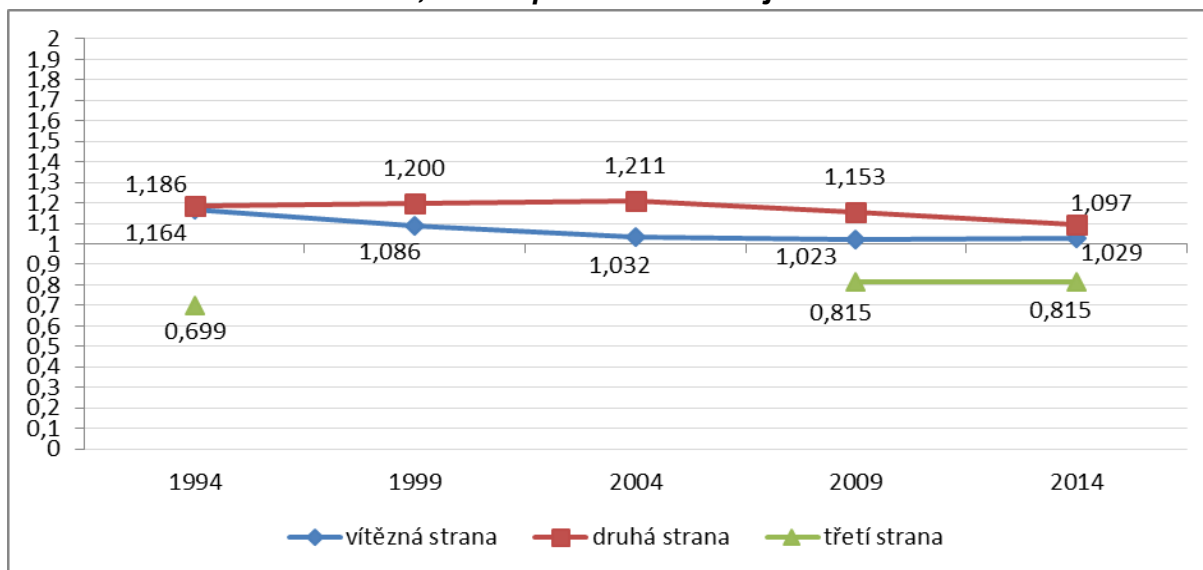
³⁶⁰ V přehledu nejsou zahrnuty výsledky pro dva zahraniční obvody (zástupci mosambických komunit v zahraničí).

PIMO	4 893	0	0						
PACODE	x	x	x						
PPPM	2 791	0	0						
PRD	x	x	x						
PADEMO	x	x	x						
UNAMO	x	x	x						
PT	4 674	0	0						
UMO	x	x	x						
PALMO	x	x	x						
PANAOC	4 659	0	0						
PPLM	x	x	x						
PADELIMO	x	x	x						
PASOMO	11 679	0	0						
PDD/AD	9 942	0	0						
PARENA	8 921	0	0						
PEC-MT	7 465	0	0						
PVM	8 336	0	0						
PAREDE	x	x	x						
PPD	157	0	0						
FAO	x	x	x						
MBG	x	x	x						
CDU	x	x	x						
PAZS	5 089	0	0						
USAMO	x	x	x						
ALIMO	6 399	0	0						
UDM	x	x	x						
UE	6 353	0	0						
UM	1 738	0	0						
MPD	6 505	0	0						
PLD	9 104	0	0						
PRDS	191	0	0						
MDM	383 611	17	0,815						
ADACD	x	x	x						
MJRD	9 436	0	0						
UASP	1 884	0	0						
PAHUMO	6 477	0	0						
PARESO	6 557	0	0						
PUMILD	3 077	0	0						
MONARUMO	7 676	0	0						
PASDI	2 487	0	0						
PUR	9 465	0	0						
celek	4 561 412	248	-						

Zdroj: STAE 2014c, STAE 2014d; vlastní výpočty autora

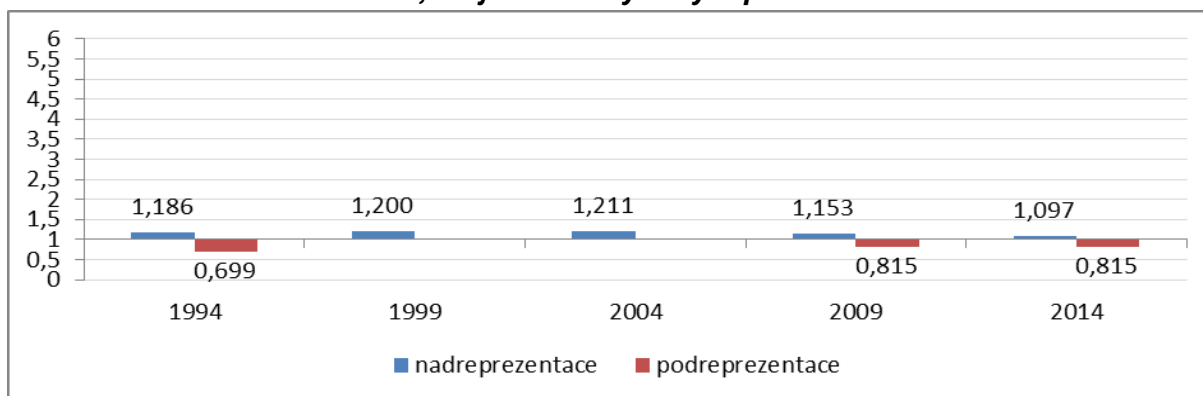
4.6.2 Vývoj 1994-2014

Graf 25: Mosambik 1994-2014, míra reprezentace tří největších stran

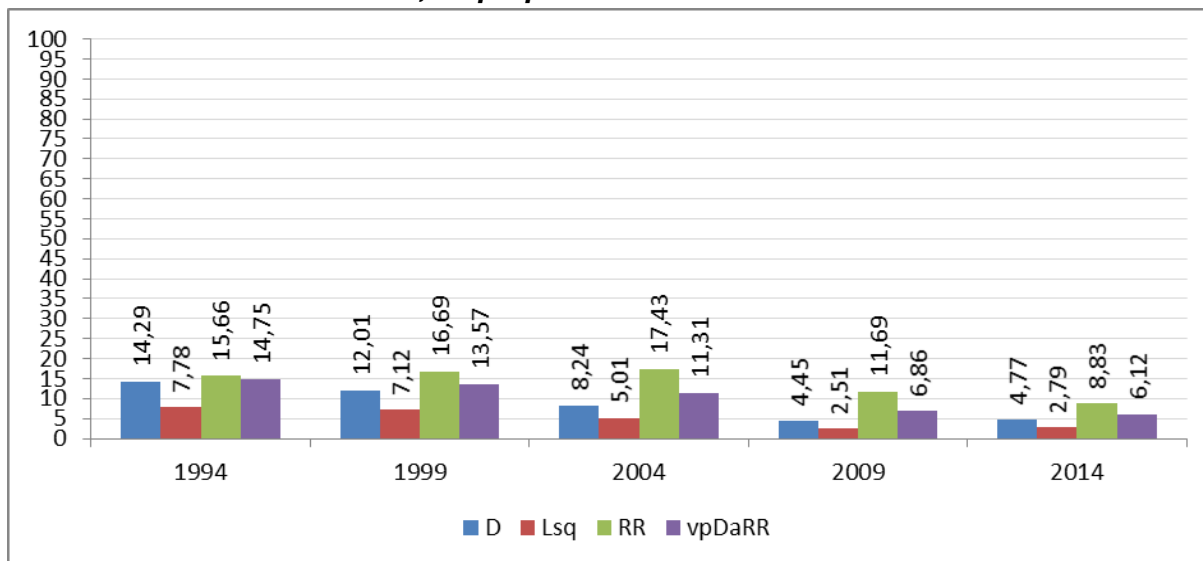
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 26: Mosambik 1994-2014, krajní hodnoty míry reprezentace

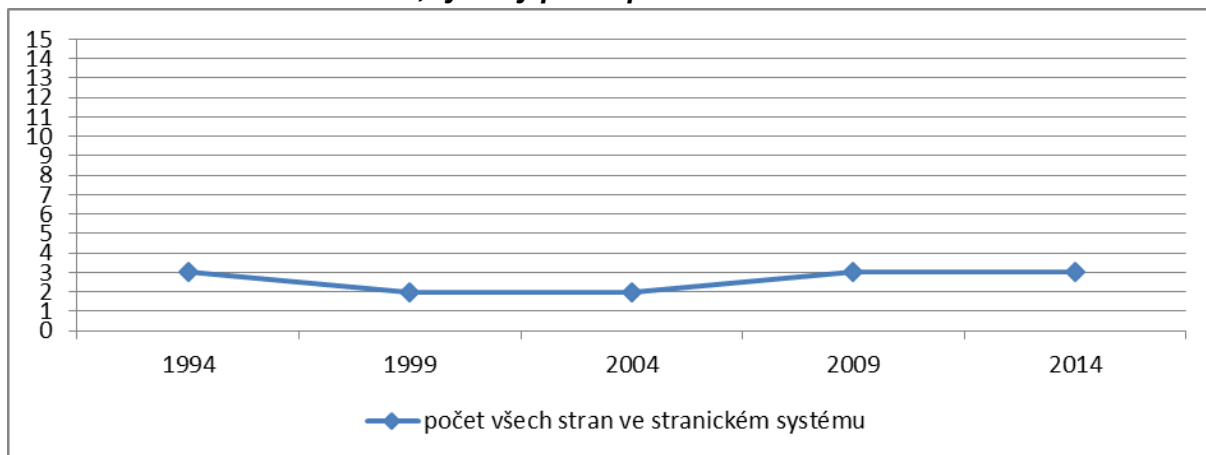
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 27: Mosambik 1994-2014, disproportionality

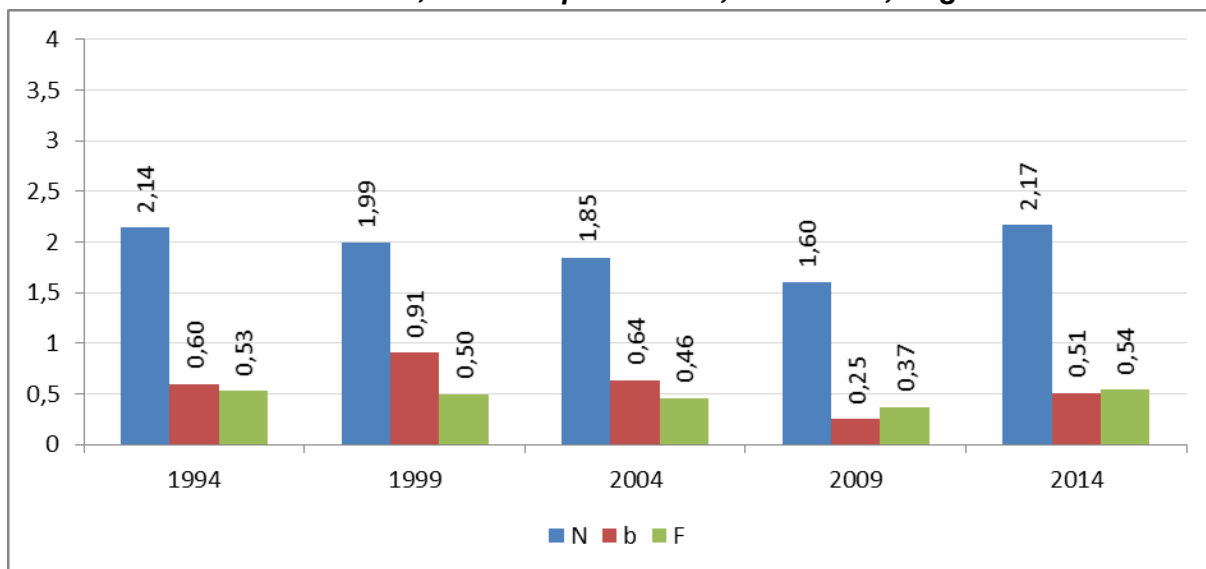
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 28: Mosambik 1994-2014, fyzický počet parlamentních stran

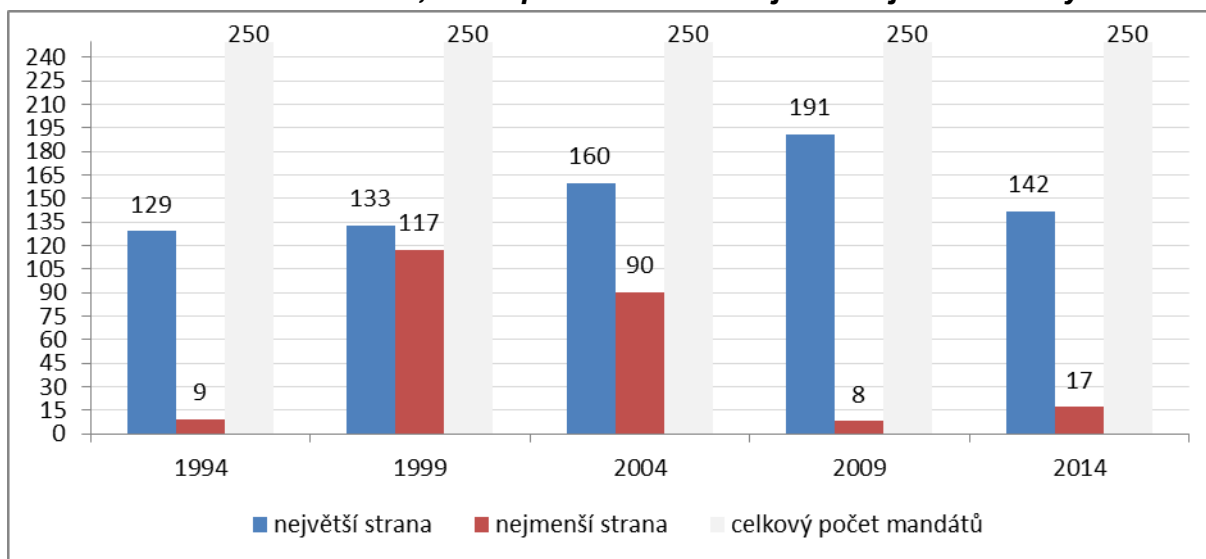
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 29: Mosambik 1994-2014, efektivní počet stran, rovnováha, fragmentace

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 30: Mosambik 1994-2014, rozdíl počtu mandátů největší/nejmenší strany

Zdroj: vlastní výpočty autora

4.6.3 Analýza

Také v Mosambiku proběhlo od přechodu k multipartismu pět parlamentních voleb. Hodnoty indexu reprezentace oscilují mezi $A=0,699$ (třetí strana) a $A=1,186$ (druhá strana), první-největší strana byla také nadreprezentována ($A=1,164$). Ve druhých volbách klesl počet stran ve stranickém systému na dvě, obě nadreprezentovány, druhá ($A=1,200$) více než první ($A=1,086$); stejná situace se opakovala i ve volbách následujících (2004), dvě nadreprezentované strany, druhá více ($A=1,211$) než první ($A=1,032$). Po volbách 2009 se do stranického systému dostala (vrátila) i třetí strana, která zůstala podreprezentována ($A=0,815$), první dvě strany byly nadreprezentovány, druhá více ($A=1,153$) než první ($A=1,023$). Stranický systém se třemi stranami v téměř totožném rozpoložení z hlediska míry reprezentace jednotlivých stran vznikl i po posledních volbách. Třetí strana byla podreprezentována ($A=0,815$), první dvě strany byly mírně nadreprezentovány, druhá nepatrně více ($A=1,097$) než první ($A=1,029$).

Disproporcionalita volebních výsledků má v Mosambiku za uplynulých 20 let (pět voleb) klesající tendenci, od nízké disproporcionality ($vpDaRR=14,75$) až k velmi nízké disproporcionalitě ($vpDaRR=6,12$).

Na základě indexu efektivního počtu stran i indexu fragmentace docházíme k hodnotám, které naznačují bipartismus (1994), ale s následující klesající tendencí (1999, 2004, 2009), což znamená předpokládanou přítomnost dominantní strany; po posledních volbách se pak oba indexy vrátily na hodnotu značící bipartismus. Tuto informaci doplňuje index rovnováhy, jehož hodnoty kolísají od hodnoty pohybující se na hranici středně vysoké a nízké nerovnováhy (1994, 2004; $b=0,60$, $b=0,64$), přes hodnotu pohybující se v oblasti velmi nízké nerovnováhy (1999, $b=0,91$), až po hodnotu znamenající vysokou nerovnováhu (2009, $b=0,25$)³⁶¹; po posledních volbách se rovnováha mezi velikostí jednotlivých stran ve stranickém systému pohybuje v oblasti středně vysoké nerovnováhy ($b=0,51$).

Mosambik, který ustavil poměrný volební systém, by měl být svědkem vícestranického systému a koaličních vlád, nicméně ve skutečnosti jsme svědky bipartijního uspořádání až přítomnosti dominantní strany, bez alternace moci, s jedinou perma-

---

³⁶¹ Tento výraznější propad indexu rovnováhy (z $b=0,64$ po volbách 2004 na $b=0,25$ po volbách 2009) byl způsoben objevením se třetí strany v systému, která ale získala de facto zanedbatelný počet mandátů, poměr mezi mandáty nejmenší a největší strany byl 8:191. Index rovnováhy se po následujících volbách vrátil ke středně vysokým hodnotám, což bylo způsobeno snížením počtu získaných mandátů největší stranou a naopak nárůstem mandátů získaných největší stranou, poměr se tedy změnil na 17:142. Rozdíly a logika indexu rovnováhy je patrná ve srovnání se situací po volbách 1999, kdy poměr mezi 'nejmenší' a 'největší' stranou (jedinými dvěma stranami ve stranickém systému) byl 117:133.

mentní vládní stranou. Příčina této skutečnosti je dle našeho názoru zřejmá, vycházející z osvobozenického boje a následně občanské války – vládoucí FRELIMO si udržuje auru strany, která přinesla osvobození z portugalského koloniálního područí a zároveň je i vítězem občanské války. Vzhledem k tomu, že je u moci již od zisku nezávislosti, nepopíratelně dochází k prolínání stranických a státních struktur, což přináší nemalé výhody oproti opozičním stranám, které jsou navíc slabé, nejednotné a nepřinášejí vůči vládoucí FRELIMO, jejíž zisky mandátů jsou úměrné ziskům hlasů, skutečnou alternativu.

4.7 Republika Namibie

4.7.1 Statistický přehled

Tabulka 81: Namibie 1989

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
SWAPO	384 567	41	0,993	1,84	0,93	42,64	15,44	2,41	0,29	0,59
DTA	191 532	21	1,022							
UDF	37 874	4	0,984							
ACN	23 728	3	1,178							
NPF	10 693	1	0,871							
FCN	10 452	1	0,891							
NNF	5 344	1	1,743							
SWAPO-D	3 161	0	0							
CDA	2 495	0	0							
NDP	984	0	0							
DCN	x	x	x							
MAG	x	x	x							
SWANU	x	x	x							
WRP	x	x	x							
CoD	x	x	x							
NDMC	x	x	x							
NUDO	x	x	x							
RP	x	x	x							
RDP	x	x	x							
APP	x	x	x							
DPN	x	x	x							
CP	x	x	x							
CDV	x	x	x							
NEFF	x	x	x							
UPM	x	x	x							
celek	670 830	72	-							

Zdroj: Krennerich 1999b: 667, SWAPO 2014; vlastní výpočty autora

Tabulka 82: Namibie 1994

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
SWAPO	361 800	53	0,996	1,24	0,74	41,11	14,53	1,71	0,19	0,41
DTA	101 748	15	1,003							
UDF	13 309	2	1,022							
ACN	x	x	x							
NPF	x	x	x							
FCN	1 166	0	x							
NNF	x	x	x							
SWAPO-D	x	x	x							
CDA	x	x	x							
NDP	x	x	x							
DCN	4 058	1	1,676							
MAG	4 005	1	1,698							
SWANU	2 598	0	0							
WRP	952	0	0							
CoD	x	x	x							
NDMC	x	x	x							
NUDO	x	x	x							
RP	x	x	x							
RDP	x	x	x							
APP	x	x	x							
DPN	x	x	x							
CP	x	x	x							
CDV	x	x	x							
NEFF	x	x	x							
UPM	x	x	x							
celek	489 636	72	-							

Zdroj: ECN 1994, SWAPO 2014; vlastní výpočty autora

Tabulka 83: Namibie 1999

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
SWAPO	408 174	55	1,003	1,20	0,69	51,40	17,93	1,66	0,17	0,40
DTA	50 824	7	1,025							
UDF	15 685	2	0,949							
ACN	x	x	x							
NPF	x	x	x							
FCN	764	0	0							
NNF	x	x	x							
SWAPO-D	x	x	x							
CDA	x	x	x							
NDP	x	x	x							
DCN	1 797	0	0							
MAG	3 618	1	2,058							
SWANU-WRP	1 885	0	0							
WRP ³⁶²	-	-	-							
CoD	53 289	7	0,978							
NDMC	x	x	x							

³⁶² V koalici se SWANU (viz SWANU-WRP).

NUDO	x	x	x							
RP	x	x	x							
RDP	x	x	x							
APP	x	x	x							
DPN	x	x	x							
CP	x	x	x							
CDV	x	x	x							
NEFF	x	x	x							
UPM	x	x	x							
celek	536 036	72	-							

Zdroj: ECN 1999, SWAPO 2014; vlastní výpočty autora

Tabulka 84: Namibie 2004

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
SWAPO	620 609	55	1,007	1,97	0,98	38,86	14,27	1,68	0,14	0,40
DTA	42 070	4	1,081							
UDF	30 355	3	1,123							
ACN	x	x	x							
NPF	x	x	x							
FCN	x	x	x							
NNF	x	x	x							
SWAPO-D	x	x	x							
CDA	x	x	x							
NDP	x	x	x							
DCN	x	x	x							
MAG	6 950	1	1,636							
SWANU	3 610	0	0							
WRP	x	x	x							
CoD	59 464	5	0,956							
NDMC	4 380	0	0							
NUDO	34 814	3	0,980							
RP	16 187	1	0,702							
RDP	x	x	x							
APP	x	x	x							
DPN	x	x	x							
CP	x	x	x							
CDV	x	x	x							
NEFF	x	x	x							
UPM	x	x	x							
celek	818 439	72	-							

Zdroj: ECN 2004, SWAPO 2014; vlastní výpočty autora

Tabulka 85: Namibie 2009

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
SWAPO	602 580	54	0,996	2,44	1,09	55,13	20,00	1,73	0,13	0,42
DTA	25 393	2	0,876							
UDF	19 489	2	1,141							
ACN	x	x	x							
NPF	x	x	x							
FCN	x	x	x							

NNF	x	x	x							
SWAPO-D	x	x	x							
CDA	x	x	x							
NDP	1 187	0	0							
DCN	x	x	x							
MAG	4 718	0	0							
SWANU	4 989	1	2,229							
WRP	x	x	x							
CoD	5 375	1	2,069							
NDMC	1 770	0	0							
NUDO	24 422	2	0,911							
RP	6 541	1	1,700							
RDP	90 556	8	0,982							
APP	10 795	1	1,030							
DPN	1 942	0	0							
CP	810	0	0							
CDV	x	x	x							
NEFF	x	x	x							
UPM	x	x	x							
celek	800 567	72	-							

Zdroj: ECN 2009, AED 2011b; vlastní výpočty autora

Tabulka 86: Namibie 2014

strana	v ³⁶³	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
SWAPO	715 026	77	1,002	2,29	0,90	34,45	13,01	1,54	0,10	0,35
DTA	42 933	5	1,084							
UDF	18 945	2	0,983							
ACN	x	x	x							
NPF	x	x	x							
FCN	x	x	x							
NNF	x	x	x							
SWAPO-D	x	x	x							
CDA	x	x	x							
NDP	1 389	0	0							
DCN	x	x	x							
MAG	3 073	0	0							
SWANU	6 354	1	1,465							
WRP	13 328	2	1,397							
CoD	3 404	0	0							
NDMC	x	x	x							
NUDO	17 942	2	1,038							
RP	6 099	1	1,526							
RDP	31 372	3	0,890							
APP	20 431	2	0,911							
DPN	1 131	0	0							
CP	x	x	x							
CDV	2 606	0	0							
NEFF	3 259	0	0							

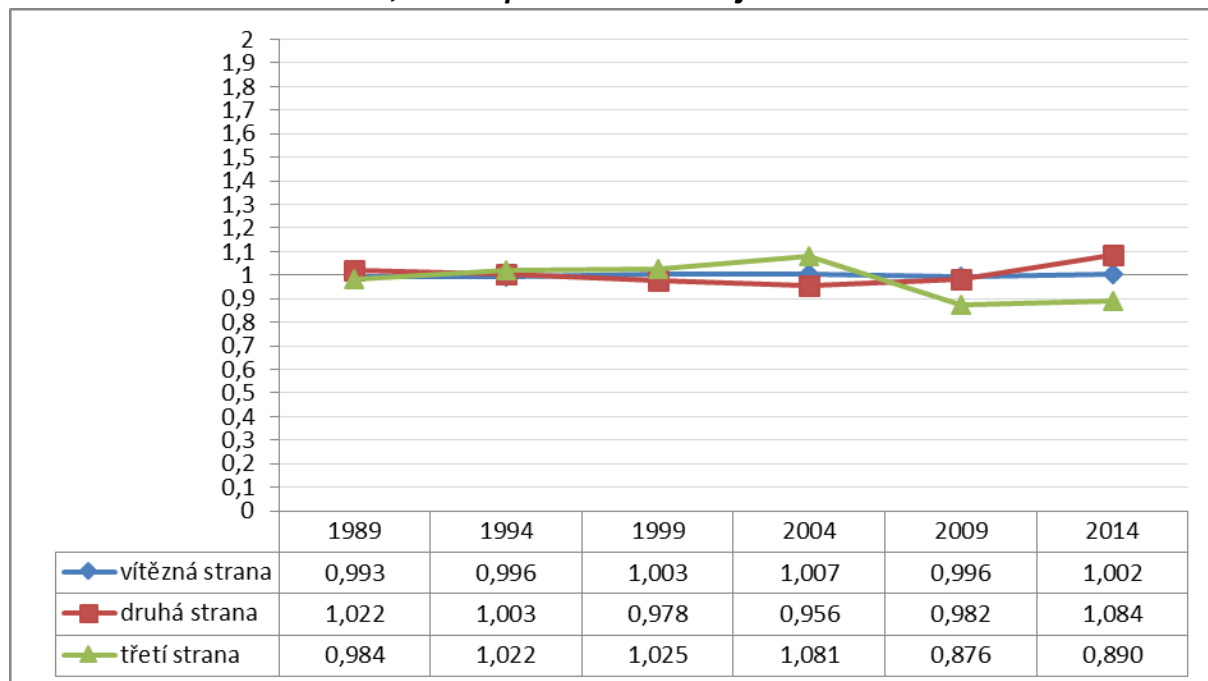
³⁶³ Zpráva ECN uvádí celkový počet platných hlasů 893 643, ale při manuálním součtu zisků jednotlivých stran vyjde počet 893 645. Protože nedokážeme posoudit, které číslo je správné (a rozdíl je zanedbatelný), držíme se uvedených počtů pro jednotlivé strany (srov. ECN 2014).

UPM	6 353	1	1,465						
celek	893 645 (893 643)	96	-						

Zdroj: ECN 2014; vlastní výpočty autora

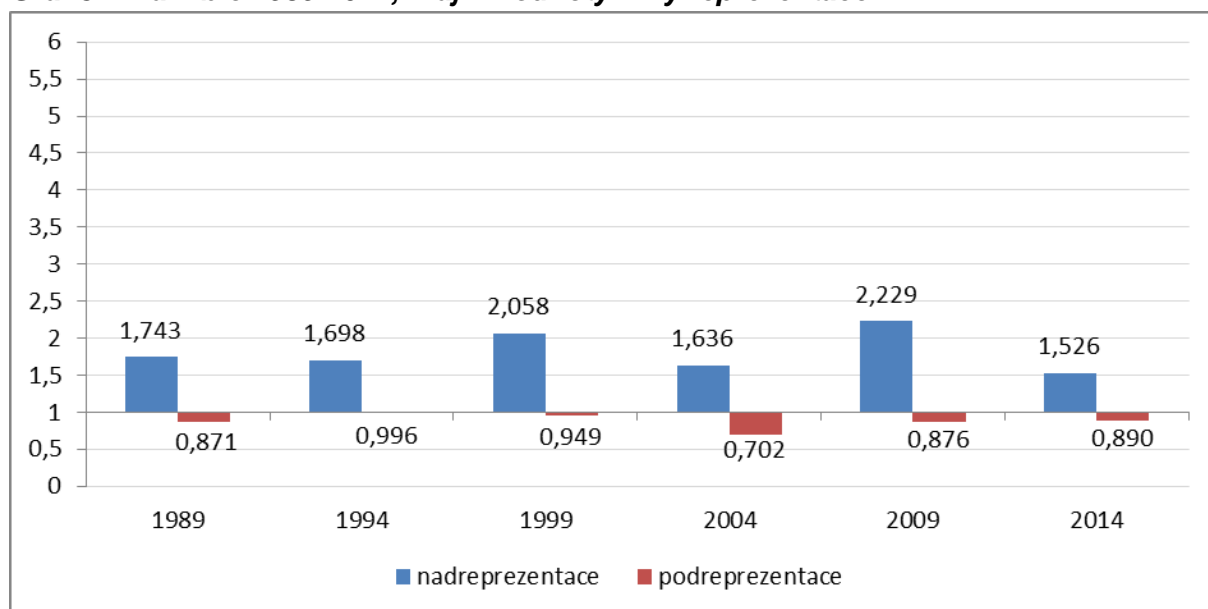
4.7.2 Vývoj 1989-2014

Graf 31: Namibie 1989-2014, míra reprezentace tří největších stran

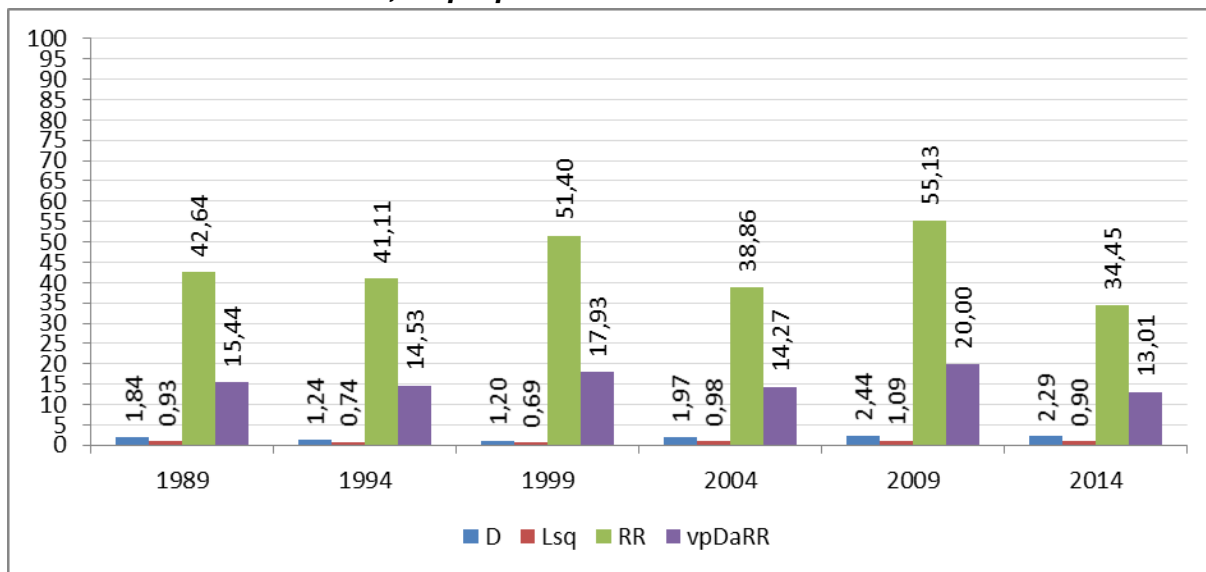
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 32: Namibie 1989-2014, krajní hodnoty míry reprezentace

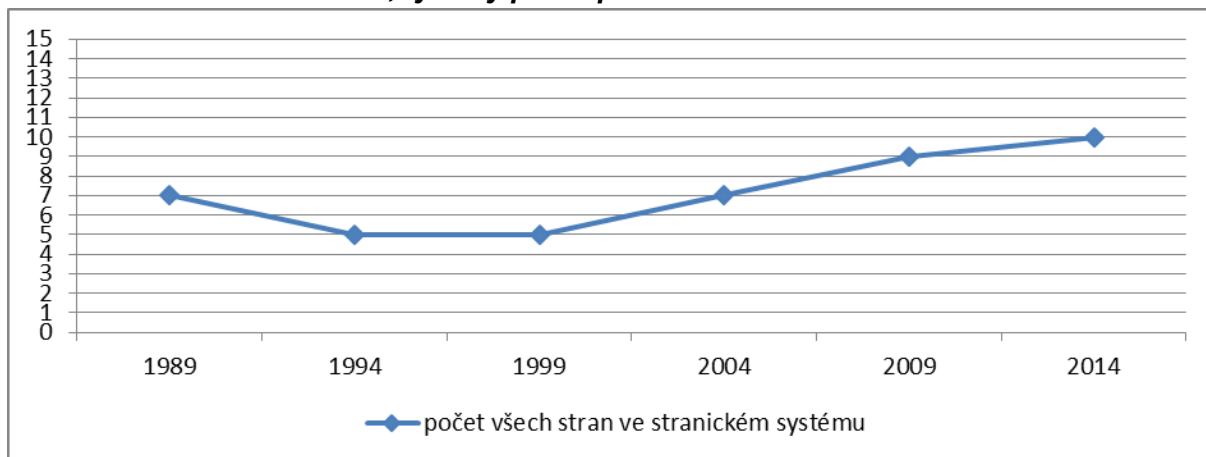
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 33: Namibie 1989-2014, disproportionálnita

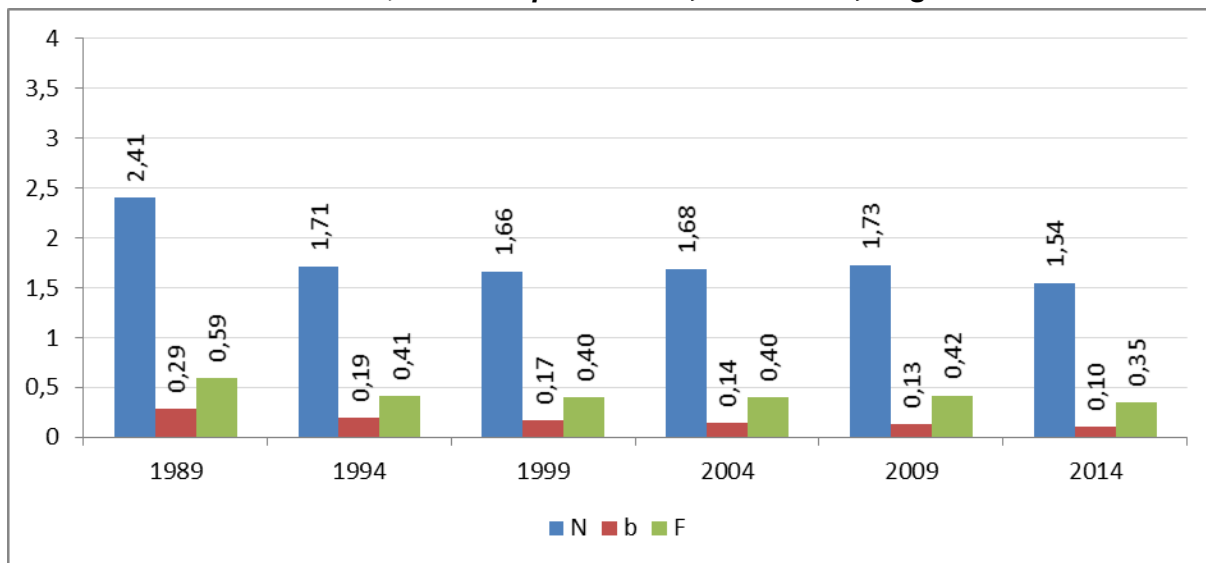
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 34: Namibie 1989-2014, fyzický počet parlamentních stran

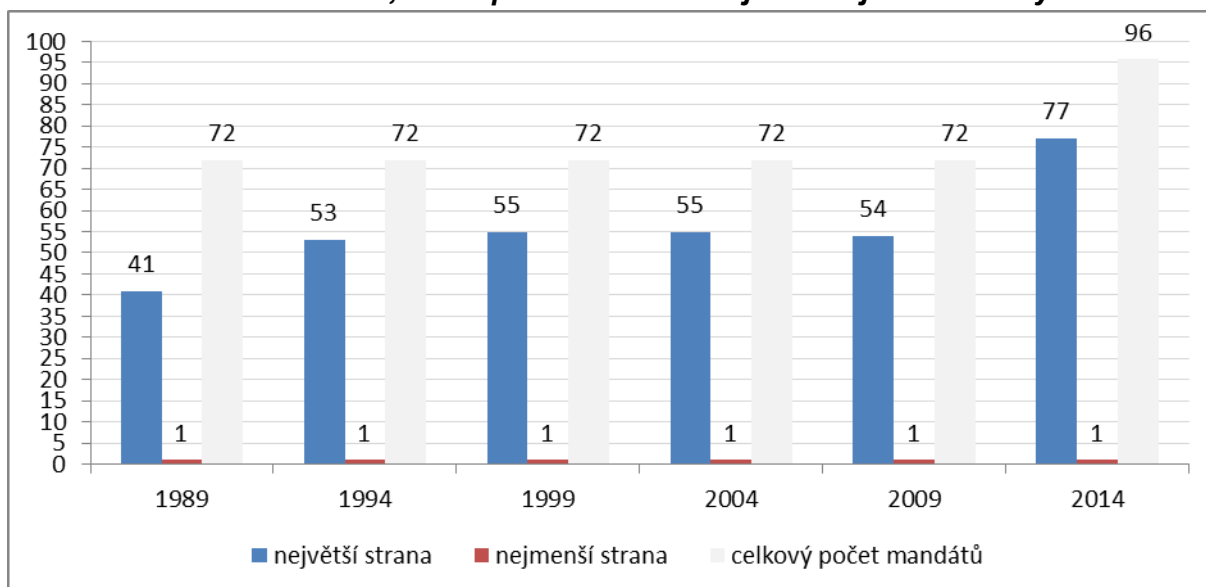
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 35: Namibie 1989-2014, efektivní počet stran, rovnováha, fragmentace

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 36: Namibie 1989-2014, rozdíl počtu mandátů největší/nejmenší strany

Zdroj: vlastní výpočty autora

4.7.3 Analýza

Ve sledovaném období proběhlo v Namibii, stejně jako například v Botswaně, již šest parlamentních volebních klání, srovnání a vývoj v čase může být o to větší. Hodnoty indexu reprezentace v prvních svobodných volbách v Namibii oscilovaly mezi $A=0,871$ a $A=1,743$, první strana byla nepatrně podreprezentována ($A=0,993$). V následujících volbách byla z pěti stran ve stranickém systému podreprezentována pouze jedna, a to strana největší (velmi mírně, $A=0,996$), hodnoty ostatních stran se pohybovaly v rozmezí $A=1,003$ a $A=1,698$, nejvíce nadreprezentovány byly dvě nejmenší strany. V následujících volbách byly hodnoty pod- i nadreprezentace velmi blízké hodnotě ideální reprezentace, s výjimkou nejvíce nadreprezentované (nejmenší) strany ($A=2,058$). Největší strana byla nepatrně nadreprezentována ($A=1,003$). Po volbách 2004 se zvýšila míra podreprezentace nejvíce podreprezentované strany ($A=0,702$), ale zároveň snížila míra nadreprezentace nejvíce nadreprezentované (nejmenší) strany ($A=1,636$). Hodnoty ostatních stran se pohybovaly v tomto rozpětí, spíše blíže k hodnotě ideální reprezentace, největší strana byla nepatrně nadreprezentována ($A=1,007$). Výsledky voleb 2009 přinesly snížení nejnižší hodnoty podreprezentace ($A=0,876$), ale naopak výrazné zvýšení nejvyšší hodnoty nadreprezentace ($A=2,229$). Ostatní strany se pohybovaly v tomto rozsahu, nadreprezentace některých nejmenších stran byla výrazná, největší strana byla mírně podreprezentována ($A=0,996$). V posledních volbách došlo ke snížení rozpětí v míře pod- a nadreprezentace, nejvíce podreprezentovaná strana dosáhla hodnoty $A=0,890$, nejvíce nadreprezentovaná strana hodnoty $A=1,526$, ostatní strany se pohybovaly v tomto rozmezí. Největší strana byla

nepatrně nadreprezentována ($A=1,002$), ke stranám nejvíce nadreprezentovaným patřily nejmenší (jednomandátové) strany.

Disproporcionalita volebních výsledků klesá a stoupá mezi hodnotami $vpDaRR=13,01$ až $vpDaRR=20,00$ (průměrně kolem hodnoty $vpDaRR=15,50$), tedy v rozmezí nízké disproporcionality. Zajímavé je opět srovnání s hodnotami D a Lsq , ze kterých lze usuzovat téměř absolutní proporcionalitu, což by byla do značné míry pravda, nebýt výrazných 'disproporčních excesů' představovaných (především) nejmenšími stranami, které ale zmíněné indexy neberou v potaz.

Kromě prvních voleb, kdy hodnoty indexu efektivního počtu stran i indexu fragmentace ukazovaly bipartismus, naznačovaly mírně se měnící hodnoty ostatních voleb zřejmou přítomnost dominantní strany ve stranickém systému. Tuto informaci potvrzuje a doplňuje index rovnováhy, z jehož výstupů lze vysledovat jednak vysokou (1989), až velmi vysokou (1994, 1999, 2004, 2009, 2014) nerovnováhu ve velikosti jednotlivých stran, ale také prohlubující se tendenci v tomto ohledu – počet stran v namibijském stranickém systému sice od roku 1999 stoupá (z pěti na deset stran), ale velikost a význam těchto nových stran jsou naprosto zanedbatelné, největší strana si udržuje výraznou převahu (na druhou stranu, tato převaha je skutečná, nikoli umělá, porovnáme-li to s indexem reprezentace, který dosahuje hodnot téměř ideální reprezentace a podíváme-li se na počet obdržených hlasů ve srovnání s ostatními stranami).

Pokud by byla aplikována uzavírací klauzule v obvyklé míře mezi 3-5 %, pak by se do namibijského Národního shromáždění dostaly pouze dvě strany (1994), tři strany (1999, 2014³⁶⁴), čtyři strany (1989³⁶⁵, 2009³⁶⁶), pět stran (2004³⁶⁷). Nejparadoxnější situace vznikla v souvislosti s posledními volbami, pokud by byla aplikována celosvětově uznávaná 'obvyklá základní' hodnota uzavírací klauzule ve výši 5 %, pak by místo deseti stran ve stranickém systému byla jedna jediná – a to v rámci demokratických voleb a jednoho z velmi poměrných systémů (z hlediska nastavení základních proměnných).

Namibie je po Jihoafrické republice druhým, a snad ještě výraznějším příkladem, který by měl přinášet (polarizovaný) pluralismus s často se střídajícími koaličními

---

³⁶⁴ Pokud by uzavírací klauzule byla stanovena na 5 a více procent, pak pouze jedna strana.

³⁶⁵ Pokud by uzavírací klauzule byla stanovena na 5 a více procent, pak pouze tři strany.

³⁶⁶ Pokud by uzavírací klauzule byla stanovena na 4 a více procent, pak pouze dvě strany.

³⁶⁷ Pokud by uzavírací klauzule byla stanovena na 4 %, pak čtyři strany, v případě stanovení klauzule na 5 a více procent, pouze tři strany.

vládami. Avšak v Namibii již více než čtvrtstoletí vládne jedna a tatáž dominantní strana a svou dominantní pozici si udržuje i přesto, že je čas od času dokonce mírně podprezentována. Teoretické předpoklady zde naprosto selhávají, domníváme se, především z toho důvodu, že vládnoucí strana má výraznou podporu ve společnosti (podpora není založena na etniku, je napříč společností), vycházející určité i z její role během osvobozenického boje proti Jihoafrické republice. Dalším důvodem výrazné podpory vládnoucí strany je dle našeho názoru neexistence skutečné alternativní opozice – vládní strana má sice díky své pozici v podstatě neomezený přístup do médií a nelze vyloučit ani jistou manipulaci (jako v celé Africe), ale to nijak zásadně nemění skutečně přítomnou výraznou podporu vládní strany ve společnosti, s čímž obecná teorie nepočítá.

4.8 Svazijské království

Vzhledem k tomu, že jsou ve Svazijském království zakázány politické strany a volby jsou nepřímé, tudíž nedemokratické, není možné provádět jakoukoli srovnávací analýzu.

4.9 Republika Zambie

4.9.1 Statistický přehled

Tabulka 87: Zambie 1991

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
MMD	935 705	125	1,126	9,32	8,83	11,18	9,94	1,38	0,26	0,28
UNIP	315 758	25	0,667							
Nezávislí ³⁶⁸	10 091	0	0							
NPD	411	0	0							
NADA	1 695	0	0							
DP	120	0	0							
NDP	392	0	0							
ZDC	x	x	x							
NP	x	x	x							
NLP	x	x	x							
AZ	x	x	x							
NC	x	x	x							
PPP	x	x	x							
LPF	x	x	x							
MDP	x	x	x							
RDP	x	x	x							
UPND	x	x	x							

³⁶⁸ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 184, 182, 247, 229, 384, 881, 505, 202, 43, 216, 1675, 0, 96, 616, 643, 547, 340, 2493, 122, 188 a 298 (zdroj: ECZ 2014/1991). Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

FDD	x	x	x							
HP	x	x	x							
ZRP	x	x	x							
PF	x	x	x							
NCC	x	x	x							
ZAP	x	x	x							
NLD	x	x	x							
SDP	x	x	x							
ZUDP	x	x	x							
ZPP	x	x	x							
UDA	x	x	x							
ULP	x	x	x							
FEDEPA	x	x	x							
NDF	x	x	x							
RP	x	x	x							
PUDD	x	x	x							
APC	x	x	x							
NGP	x	x	x							
ZCP	x	x	x							
DDM	x	x	x							
ADD	x	x	x							
CDP	x	x	x							
NAREP	x	x	x							
NMP	x	x	x							
NRP	x	x	x							
UPDD	x	x	x							
ZDDM	x	x	x							
ZED	x	x	x							
celek	1 264 172	150	-							

Zdroj: ECZ 2014/1991; vlastní výpočty autora

Tabulka 88: Zambie 1996

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
MMD	779 177	131	1,434	29,71	21,35	82,80	47,41	1,31	0,05	0,24
UNIP	477	0	0							
Nezávislí ³⁶⁹	127 760	10	- ³⁷⁰							
NPD	x	x	x							
NADA	x	x	x							
DP	x	x	x							
NDP	x	x	x							
ZDC	176 521	2	0,097							
NP	90 823	5	0,470							

³⁶⁹ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 4027 (2,118), 87, 2314 (3,687), 872, 1484, 384, 231, 1051, 392, 252, 306, 1679, 1133, 224, 990, 1923, 931, 801, 1701, 228, 1336, 5677 (1,503), 282, 151, 3862 (2,209), 779, 717, 1852, 155, 603, 331, 2765, 237, 194, 1303, 824, 1467 (5,815), 52, 39, 1486, 274, 3093 (2,758), 233, 2874 (2,968), 464, 996, 309, 470, 325, 2923, 226, 88, 8490 (1,005), 414, 2585, 127, 303, 277, 980, 188, 1346, 1843, 1409, 216, 2421, 2541, 265, 635, 1629, 1090, 1621, 645, 1625, 272, 1919, 3720, 174, 3947, 183, 656, 1510, 1517, 137, 967, 367, 436, 4250, 12321 (0,692), 3088 (2,763), 378, 640, 417, 170, 881, 506, 339, 676, 88 a 154 (zdroj: ECZ 2014/1996). Index reprezentace je pro kandidáty, kteří získali mandát, uveden v závorce za příslušným počtem obdržných hlasů (kurzívou), pro všechny ostatní jednotlivé nezávislé kandidáty je index reprezentace 0.

³⁷⁰ Viz poznámka výše.

NLP	81 876	0	0							
AZ	18 982	2	0,899							
NC	2 313	0	0							
PPP	293	0	0							
LPF	759	0	0							
MDP	444	0	0							
RDP	182	0	0							
UPND	x	x	x							
FDD	x	x	x							
HP	x	x	x							
ZRP	x	x	x							
PF	x	x	x							
NCC	x	x	x							
ZAP	x	x	x							
NLD	x	x	x							
SDP	x	x	x							
ZUDP	x	x	x							
ZPP	x	x	x							
UDA	x	x	x							
ULP	x	x	x							
FEDEPA	x	x	x							
NDF	x	x	x							
RP	x	x	x							
PUDD	x	x	x							
APC	x	x	x							
NGP	x	x	x							
ZCP	x	x	x							
DDM	x	x	x							
ADD	x	x	x							
CDP	x	x	x							
NAREP	x	x	x							
NMP	x	x	x							
NRP	x	x	x							
UPDD	x	x	x							
ZDDM	x	x	x							
ZED	x	x	x							
celek	1 279 607	150	-							

Zdroj: ECZ 2014/1996; vlastní výpočty autora

Tabulka 89: Zambie 2001

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
MMD	490 680	69	1,642	27,23	16,13	51,59	35,35	3,00	0,37	0,67
UNIP	185 535	13	0,818							
Nezávislý	5 652	1	2,066							
Nezávislí ³⁷¹	53 683	0	-							

³⁷¹ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé nezávislé kandidáty (kromě kandidáta, který získal mandát a je uveden samostatně), ve statistice pracujeme se zisky hlasů pro jednotlivé kandidáty odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 466, 170, 576, 382, 345, 984, 102, 1224, 131, 71, 820, 70, 40, 837, 263, 66, 533, 165, 74, 99, 275, 423, 1363, 737, 217, 1510, 653, 89, 404, 1011, 180, 235, 1113, 1892, 107, 338, 399, 59, 446, 1302, 110, 361, 215, 156, 1947, 133, 163, 2297, 732, 295, 142, 489, 136, 19, 3091, 248, 673, 253, 410, 2463, 1487, 2086, 916, 131, 360, 503, 117, 811, 467, 1239, 433, 352, 996, 4295, 441, 669, 631, 82, 100, 617, 77, 70,

NPD	x	x	x						
NADA	x	x	x						
DP	115	0	0						
NDP	x	x	x						
ZDC	x	x	x						
NP	1228	0	0						
NLP	x	x	x						
AZ	2832	0	0						
NC	x	x	x						
PPP	x	x	x						
LPF	175	0	0						
MDP	x	x	x						
RDP	x	x	x						
UPND	416 236	49	1,374						
FDD	272 817	12	0,514						
HP	132 311	4	0,353						
ZRP	97 010	1	0,120						
PF	49 362	1	0,237						
NCC	35 632	0	0						
ZAP	3 963	0	0						
NLD	3 155	0	0						
SDP	809	0	0						
ZUDP	138	0	0						
ZPP	19	0	0						
UDA	x	x	x						
ULP	x	x	x						
FEDEPA	x	x	x						
NDF	x	x	x						
RP	x	x	x						
PUDD	x	x	x						
APC	x	x	x						
NGP	x	x	x						
ZCP	x	x	x						
DDM	x	x	x						
ADD	x	x	x						
CDP	x	x	x						
NAREP	x	x	x						
NMP	x	x	x						
NRP	x	x	x						
UPDD	x	x	x						
ZDDM	x	x	x						
ZED	x	x	x						
celek	1 751 352	150	-						

Zdroj: ECZ 2001; vlastní výpočty autora

1994 a 305 (zdroj: ECZ 2001). Index reprezentace pro všechny jednotlivé nezávislé kandidáty, kteří nezískali mandát, je 0.

Tabulka 90: Zambie 2006

strana	v	s ₃₇₂	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
MMD	1 059 526	72	1,246	17,31	8,91	74,22	36,28	2,79	0,37	0,64
UNIP ³⁷³	-	-	-							
Nezávislý 1	4 724	1	3,881							
Nezávislý 2	6 410	1	2,860							
Nezávislí ³⁷⁴	246 052	0								
NPD	x	x	x							
NADA	x	x	x							
DP	x	x	x							
NDP	x	x	x							
ZDC	x	x	x							
NP	x	x	x							
NLP	x	x	x							
AZ	x	x	x							
NC	x	x	x							
PPP	x	x	x							
LPF	x	x	x							
MDP	x	x	x							
RDP	x	x	x							
UPND ³⁷⁵	6 169	0	0							
FDD ³⁷⁶	2 805	0	0							
HP	34 872	0	0							
ZRP	x	x	x							
PF	622 864	44	1,295							
NCC	x	x	x							
ZAP	x	x	x							
NLD	x	x	x							
SDP	x	x	x							
ZUDP	x	x	x							
ZPP	x	x	x							
UDA ³⁷⁷	601 634	27	0,823							
ULP	65 745	2	0,558							
FEDEPA	300	0	0							
NDF	28 805	1	0,636							
RP	7 470	0	0							
PUDD	3 793	0	0							

³⁷² Ve dvou volebních obvodech byly volby odloženy, zobrazená data ilustrují pouze 148 volebních obvodů ze 150.

³⁷³ Strana byla součástí předvolební aliance UDA.

³⁷⁴ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé nezávislé kandidáty (kromě dvou kandidátů, kteří získali mandát a jsou uvedeni samostatně), ve statistice pracujeme se zisky hlasů pro jednotlivé kandidáty odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 1437, 3441, 2151, 151, 792, 1960, 552, 1964, 3774, 678, 211, 1943, 3407, 178, 3346, 1049, 924, 583, 1049, 508, 1071, 277, 352, 344, 274, 564, 871, 2317, 175, 413, 4788, 911, 1552, 416, 2118, 3275, 1130, 875, 502, 824, 1183, 1619, 386, 1911, 1786, 769, 444, 625, 373, 825, 710, 1058, 672, 369, 4212, 459, 651, 751, 1446, 1838, 500, 1799, 1101, 1599, 1142, 123, 571, 252, 1412, 49, 363, 699, 48, 507, 943, 4268, 515, 792, 1160, 963, 1138, 1149, 167, 102, 2782, 209, 252, 1452, 3246, 9973, 427, 2741, 4152, 278, 1389, 3844, 1438, 6660, 3502, 2781, 1149, 7214, 344, 310, 685, 4305, 6393, 1112, 3013, 2071, 681, 3473, 2059, 2656, 929, 1083, 378, 385, 595, 695, 6324, 6863, 2530, 1687, 919, 1363, 3283, 5824, 372, 572, 4958, 8484, 2905, 102, 427, 1985, 106, 635, 1058, 271, 2340, 212, 209, 5569, 286, 1110, 59, 193, 644, 436, 1347, 1482 a 245 (zdroj: ECZ 2006, Lublin 2014h). Index reprezentace pro všechny jednotlivé nezávislé kandidáty, kteří nezískali mandát, je 0.

³⁷⁵ Strana byla i součástí předvolební aliance UDA.

³⁷⁶ Strana byla i součástí předvolební aliance UDA.

³⁷⁷ Předvolební aliance stran UPND, FDD (ačkoli postavily kandidáty i samostatně) a UNIP.

APC	19 991	0	0							
NGP	1 259	0	0							
ZCP	475	0	0							
DDM	271	0	0							
ADD	x	x	x							
CDP	x	x	x							
NAREP	x	x	x							
NMP	x	x	x							
NRP	x	x	x							
UPDD	x	x	x							
ZDDM	x	x	x							
ZED	x	x	x							
celek	2 713 165	148	-							

Zdroj: ECZ 2006; vlastní výpočty autora

Tabulka 91: Zambie 2011

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
MMD	904 734	55	1,102	8,75	3,34	70,84	29,45	2,96	0,43	0,66
UNIP	18 666	0	0							
Nezávislý 1	8 378	1	2,165							
Nezávislý 2	8 149	1	2,225							
Nezávislý 3	5 288	1	3,429							
Nezávislí ³⁷⁸	179 274	0	0							
NPD	x	x	x							
NADA	x	x	x							
DP	x	x	x							
NDP	x	x	x							
ZDC	x	x	x							
NP	193	0	0							
NLP	x	x	x							
AZ	x	x	x							
NC	x	x	x							
PPP	x	x	x							
LPF	x	x	x							
MDP	x	x	x							
RDP	x	x	x							
UPND	470 749	29	1,117							
FDD	20 634	1	0,879							
HP	485	0	0							
ZRP	x	x	x							
PF	1 048 576	61	1,055							
NCC	x	x	x							

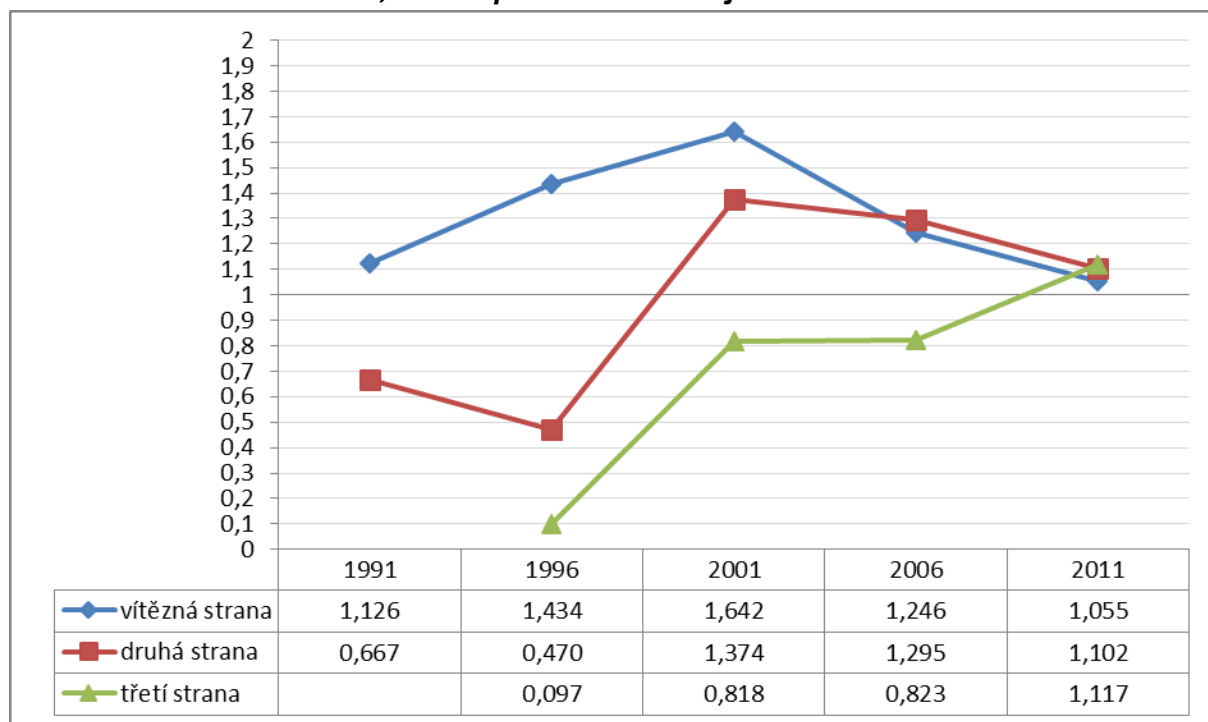
³⁷⁸ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé nezávislé kandidáty (kromě tří kandidátů, kteří získali mandát a jsou uvedeni samostatně), ve statistice pracujeme se zisky hlasů pro jednotlivé kandidáty odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 2 083, 559, 744, 559, 211, 3360, 2615, 986, 345, 246, 1631, 914, 5056, 3021, 354, 291, 227, 221, 511, 194, 2126, 913, 2565, 297, 89, 258, 3028, 279, 4080, 79, 814, 390, 3805, 702, 1339, 3903, 1106, 378, 3497, 470, 2068, 1951, 898, 62, 3068, 852, 4477, 1939, 1428, 1122, 2295, 809, 411, 834, 132, 2423, 313, 260, 194, 157, 518, 105, 217, 4627, 3096, 4800, 3184, 2823, 3751, 1467, 1130, 3634, 1002, 136, 2358, 2695, 349, 2377, 2723, 815, 465, 3651, 2543, 1510, 1150, 226, 3305, 1760, 24, 1903, 1533, 816, 1439, 676, 596, 449, 1321, 2052, 443, 332, 103, 3600, 1736, 1214, 358, 98, 703, 182, 134, 849, 1716, 3652, 1622, 709, 216, 190, 1350, 901, 484, 1691, 1033, 522, 1317, 83, 1598, 142, 116, 647, 1043, 1777, 441, 66, 57, 507 a 477 (zdroj: Lublin 2014h, ECZ 2011). Index reprezentace pro všechny jednotlivé nezávislé kandidáty, kteří nezískali mandát, je 0.

ZAP	x	x	x							
NLD	x	x	x							
SDP	x	x	x							
ZUDP	x	x	x							
ZPP	x	x	x							
UDA	x	x	x							
ULP	131	0	0							
FEDEPA	27	0	0							
NDF	x	x	x							
RP	x	x	x							
PUDD	x	x	x							
APC	139	0	0							
NGP	657	0	0							
ZCP	168	0	0							
DDM	x	x	x							
ADD	33 194	1	0,546							
CDP	137	0	0							
NAREP	4 688	0	0							
NMP	11 828	0	0							
NRP	505	0	0							
UPDD	308	0	0							
ZDDM	177	0	0							
ZED	3 059	0	0							
celek	2 720 144	150	-							

Zdroj: Lublin 2014h, ECZ 2011; vlastní výpočty autora

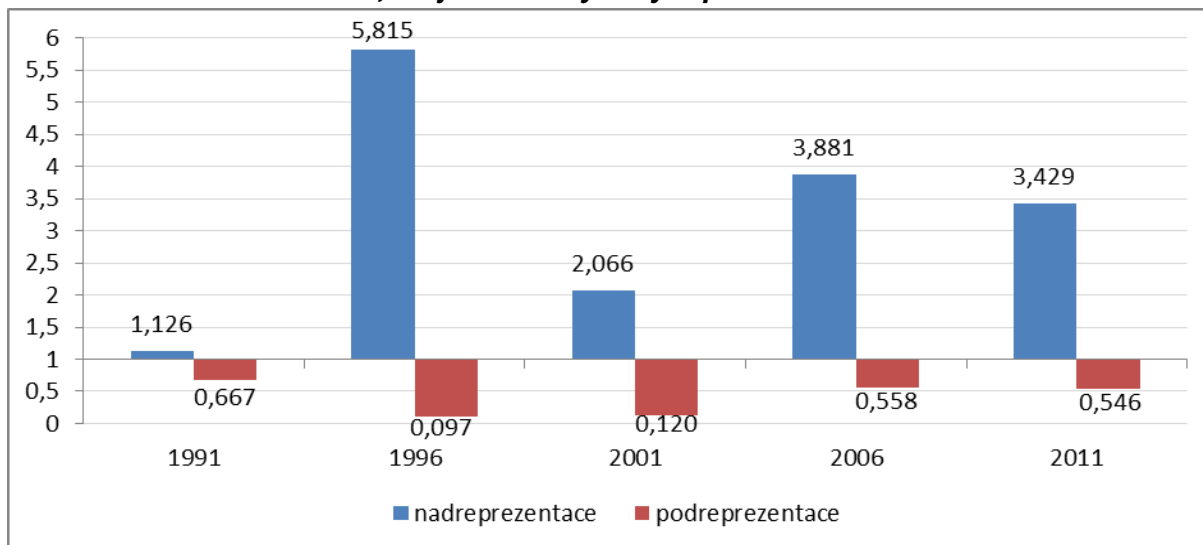
4.9.2 Vývoj 1991-2011

Graf 37: Zambie 1991-2011, míra reprezentace tří největších stran

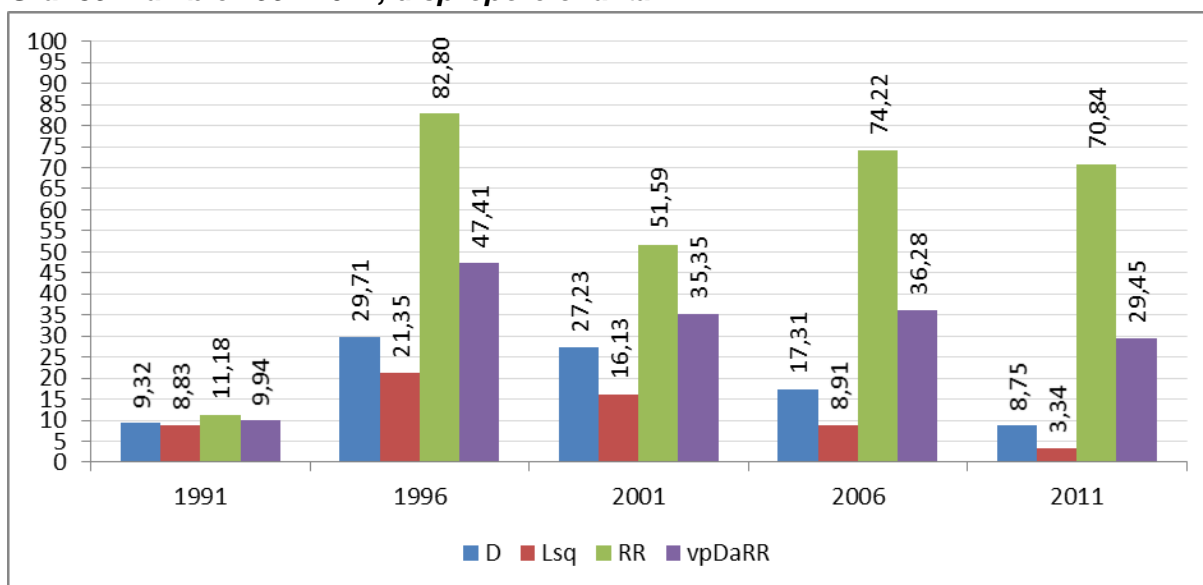
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 38: Zambie 1991-2011, krajní hodnoty míry reprezentace

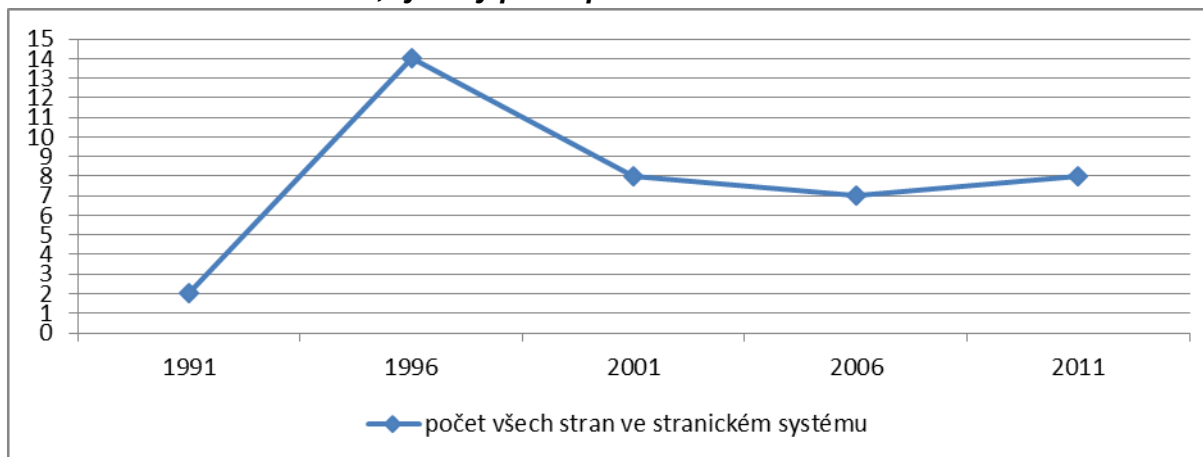
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 39: Zambie 1991-2011, disproportionality

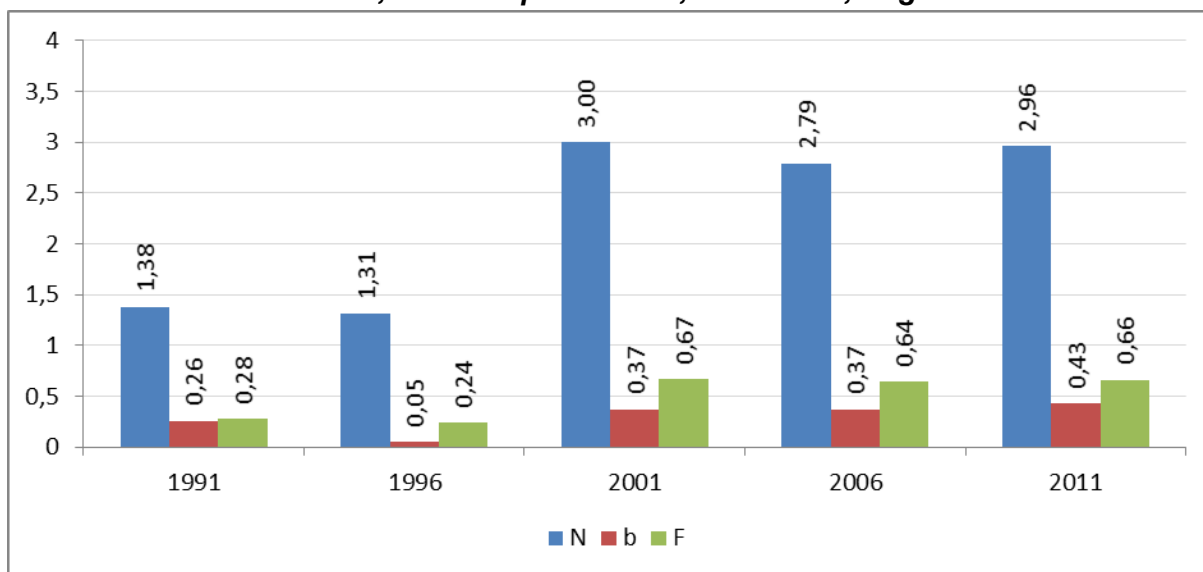
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 40: Zambie 1991-2011, fyzický počet parlamentních stran

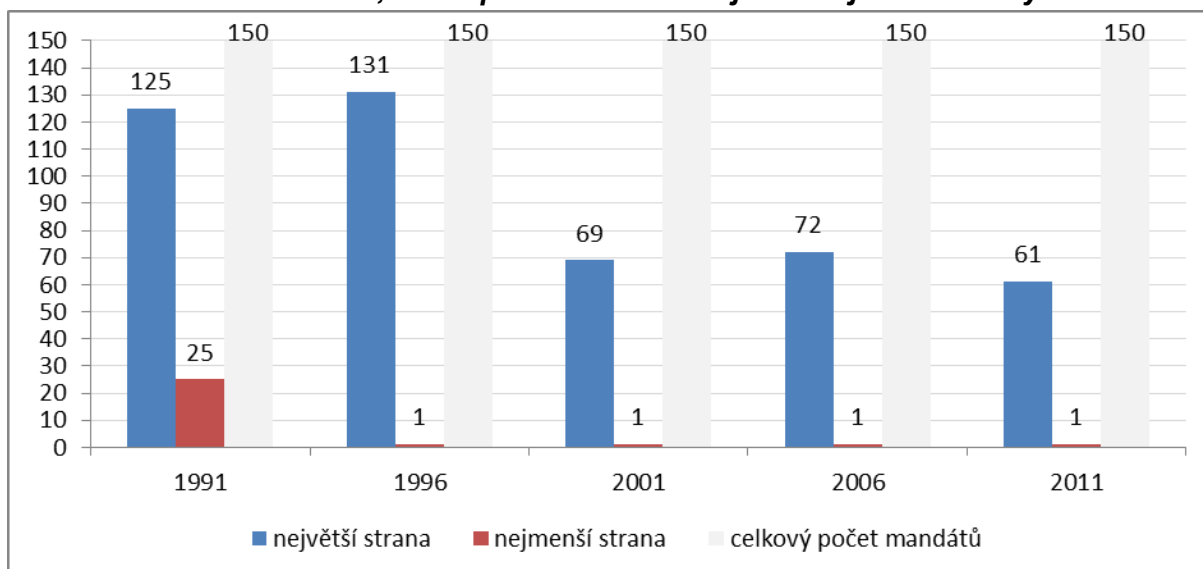
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 41: Zambie 1991-2011, efektivní počet stran, rovnováha, fragmentace

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 42: Zambie 1991-2011, rozdíl počtu mandátů největší/nejmenší strany

Zdroj: vlastní výpočty autora

4.9.3 Analýza

Zambie zažila ve sledovaném období pět vícestranických voleb s tím, že ty druhé byly bojkotovány největší opoziční stranou, tudíž hodnoty indexů pro tyto volby (1996) nejsou příliš objektivní, volby samotné nejsou považovány za demokratické.

Po prvních vícestranických volbách byly ve stranickém systému pouze dvě strany, první mírně nadreprezentována ($A=1,126$), druhá výrazněji podreprezentována ($A=0,667$). Hodnoty pro druhé volby, poznamenané jednak bojkotem největší opoziční strany a také výrazným úspěchem nezávislých kandidátů, se vyznačují zásadní propastí mezi nejvíce podreprezentovanou stranou ($A=0,097$) a nejvíce nadreprezentovanou stranou (resp. subjektem, nezávislým kandidátem; $A=5,815$), hodnoty ostatních

stran se pohybují v tomto značně rozsáhlém rozmezí pod- i nadreprezentace, největší strana zvětšila míru své nadreprezentace na $A=1,434$. Třetí volby se sice vrátily do kategorie svobodných/spravedlivých voleb, krajní hodnoty míry pod- i nadreprezentace zůstaly ale poměrně vysoké, od nejméně podreprezentované strany s hodnotou $A=0,120$ po nejméně nadreprezentovanou stranu (subjekt, nezávislého kandidáta) s hodnotou $A=2,066$. Největší strana opět zvýšila míru své nadreprezentace na $A=1,642$, ostatní strany se pohybovaly ve výše uvedeném rozmezí, s inklinací spíše k výraznější podreprezentaci. Míra podreprezentace byla snížena po volbách 2006, nejméně podreprezentovaná strana dosáhla hodnoty $A=0,558$, výrazně se ale zvětšila míra nadreprezentace, když nejméně nadreprezentovaná strana (subjekt, nezávislý kandidát) dosáhla hodnoty $A=3,881$. Hodnoty ostatních stran se pohybovaly v tomto rozmezí, největší strana snížila míru své nadreprezentace na hodnotu $A=1,246$. Obdobná situace nastala po posledních volbách, míra reprezentace oscilovala mezi nejméně podreprezentovanou stranou s hodnotou $A=0,546$ a nejméně nadreprezentovanou stranou (subjektem, nezávislým kandidátem) s hodnotou $A=3,429$, největší strana dosáhla hodnoty mírné nadreprezentace ($A=1,055$).

Kromě prvních voleb, kdy lze hovořit o hranici mezi velmi nízkou a nízkou disproporcionalitou, jsou ostatní volby (volební výsledky) charakteristické spíše hodnotami v mezích nižší střední až střední disproporcionality [mezi $vpDaRR=29,45$ (2011) a $vpDaRR=47,41$ (1996)].

V prvních dvou volbách se stranický systém vyznačoval přítomností dominantní strany, jak je patrné z indexu efektivního počtu stran, ve volbách následujících (2001, 2006, 2011) se stranický systém pohyboval na rozmezí dvou- a vícestranického systému - tyto závěry potvrzují i hodnoty dosažené indexem fragmentace. Index rovnováhy se pohybuje v mezích středně vysoké až vysoké nerovnováhy (od $b=0,26$ do $b=0,43$), s výjimkou situace po volbách 1996, kdy se sice razantně zvětšil počet stran ve stranickém systému (z 2 na 14), ale stejně razantně poklesl index rovnováhy ($b=0,05$), poskytující informaci o výrazném nepoměru ve velikostech stran blížící se hranici absolutní nerovnováhy.

Zambie převzala britský většinový FPTP systém, což znamená, že bychom se zde měli setkávat s dvoustranickým systémem a (čas od času) alternací moci. Skutečností je napřed přítomnost dominantní strany a později (až do současnosti) rozmezí bipartismu a multipartismu, kdy vítězná strana nezískává nadpoloviční většinu hlasů.

Až do posledních voleb také neproběhla alternace moci. Předpokládáme, že toto ne-jednoznačné zařazení a inklinace spíše k multipartismu než bipartismu je zapříčiněno především skutečností, že voliči volí podle etnik a podle jednotlivých osobností, nikoli podle programu. A v podmínkách pomalu se zlepšujících (ale stále omezených) občanských a politických svobod neexistuje návyk na demokratické hodnoty a principy, a dochází k populistické manipulaci občanů, kteří jsou k této manipulaci náchylní. Problematické jsou dle našeho názoru i ostatní související faktory, jako prosazování vlastní etnické skupiny, manipulace s hlasy, výrazná fluktuace poslanců mezi jednotlivými stranami, vytváření nových neinstytucionalizovaných stran, jejichž jediným cílem je získat moc, apod.

4.10 Republika Zimbabwe

4.10.1 Statistický přehled

Tabulka 92: Zimbabwe 1990

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
NDU	498	0	0	16,95	16,45	17,39	17,10	1,05	0,02	0,05
UANC	11 191	0	0							
ZANU	19 448	1	0,899							
ZANU-PF	1 690 071	117	1,210							
ZUM	369 031	2	0,095							
Nezávislí ³⁷⁹	7 954	0	0							
ANP	x	x	x							
FPZ	x	x	x							
ZA	x	x	x							
ZCP	x	x	x							
ZFP	x	x	x							
MDC	x	x	x							
ZANU Ndonga	x	x	x							
UP	x	x	x							
ZUD	x	x	x							
ZIP	x	x	x							
ZPP	x	x	x							
PDF	x	x	x							
ZAPU	x	x	x							
LP	x	x	x							
LPZ	x	x	x							
NPA	x	x	x							
ZUP	x	x	x							
CDP	x	x	x							

³⁷⁹ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, jak ho uvádí G. Baumhögger (Baumhögger 1999b: 973). Ačkoli bychom ve statistice rádi pracovali s hlasy pro nezávislé kandidáty odděleně, vzhledem k nedostatku relevantních dat to není možné – statistická čísla tedy mohou být velmi nepatrně zkreslena, nicméně míra zkreslení by měla být (vzhledem k nízkému počtu obdržovaných hlasů a zisku 0 mandátů) v 'akceptovatelné' míře. Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

FDU	x	x	x							
MDC-M	x	x	x							
PAFA	x	x	x							
PUMA	x	x	x							
UPP	x	x	x							
VP	x	x	x							
ZAPU FP	x	x	x							
ZDP	x	x	x							
ZIYA	x	x	x							
ZPPDP	x	x	x							
ZURD	x	x	x							
AKE	x	x	x							
CTD	x	x	x							
FF	x	x	x							
FZC	x	x	x							
MCD	x	x	x							
MKD	x	x	x							
PDU	x	x	x							
PIMZ	x	x	x							
UMD	x	x	x							
ZPM	x	x	x							
celek	2 098 193	120	-							

Zdroj: Baumhögger 1999b: 973; vlastní výpočty autora

Tabulka 93: Zimbabwe 1995

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
NDU	x	x	x	16,96	13,73	17,24	17,05	1,03	0,02	0,03
UANC	x	x	x							
ZANU	97 470	2	0,240							
ZANU-PF	1 143 349	118	1,208							
ZUM ³⁸⁰	-	-	-							
Nezávislí ³⁸¹	70 818	0	0							
ANP	431	0	0							
FPZ	84 219	0	0							
ZA	1 571	0	0							
ZCP	3 779	0	0							
ZFP	3 381	0	0							
MDC	x	x	x							
ZANU Ndonga	x	x	x							
UP ³⁸²	-	-	-							
ZUD	x	x	x							
ZIP	x	x	x							
ZPP	x	x	x							
PDF	x	x	x							
ZAPU	x	x	x							

³⁸⁰ Volby 1995 byly ze strany ZUM bojkotovány.

³⁸¹ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, jak ho uvádí G. Baumhögger (Baumhögger 1999b: 973). Ačkoli bychom ve statistice rádi pracovali s hlasy pro nezávislé kandidáty odděleně, vzhledem k nedostatku relevantních dat to není možné – statistická čísla tedy mohou být nepatrně zkreslena, nicméně míra zkreslení by měla být (domníváme se, vzhledem k zisku 0 mandátů) ve stále ještě 'akceptovatelné' míře. Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

³⁸² Volby 1995 byly ze strany UP bojkotovány.

LP	x	x	x						
LPZ	x	x	x						
NPA	x	x	x						
ZUP	x	x	x						
CDP	x	x	x						
FDU	x	x	x						
MDC-M	x	x	x						
PAFA	x	x	x						
PUMA	x	x	x						
UPP	x	x	x						
VP	x	x	x						
ZAPU FP	x	x	x						
ZDP	x	x	x						
ZIYA	x	x	x						
ZPPDP	x	x	x						
ZURD	x	x	x						
AKE	x	x	x						
CTD	x	x	x						
FF	x	x	x						
FZC	x	x	x						
MCD	x	x	x						
MKD	x	x	x						
PDU	x	x	x						
PIMZ	x	x	x						
UMD	x	x	x						
ZPM	x	x	x						
celek	1 405 018	120	-						

Zdroj: Baumhögger 1999b: 973; vlastní výpočty autora

Tabulka 94: Zimbabwe 2000

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
NDU	164	0	0	3,92	2,44	20,55	9,46	2,03	0,60	0,51
UANC	x	x	x							
ZANU	x	x	x							
ZANU-PF	1 205 549	62	1,068							
ZUM	x	x	x							
Nezávislí ³⁸³	54 312	0	0							
ANP	862	0	0							
FPZ	x	x	x							
ZA	x	x	x							
ZCP	16	0	0							
ZFP	x	x	x							
MDC	1 171 321	57	1,010							
ZANU Ndonga	16 493	1	1,259							
UP	18 526	0	0							

³⁸³ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty, ve statistice s nimi pracujeme odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 93, 584, 173, 122, 0, 209, 76, 707, 202, 0, 111, 62, 58, 39, 0, 1120, 77, 77, 155, 0, 232, 312, 87, 281, 127, 1773, 60, 417, 25, 703, 388, 320, 728, 205, 161, 0, 627, 1102, 161, 0, 2195, 1210, 0, 414, 182, 1330, 985, 754, 324, 637, 238, 622, 341, 0, 1490, 1019, 227, 386, 0, 1028, 968, 667, 1052, 436, 364, 0, 0, 1202, 738, 2534, 64, 212, 0, 3762, 1683, 0, 3070, 1200, 843, 84, 314, 0, 1050, 2643, 917, 3890, 339, 674, 213 a 437 (zdroj dat: Wikipedia 2013, srov. kap. 3.10.4, tabulka 48). Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

ZUD	7 010	0	0							
ZIP	433	0	0							
ZPP	222	0	0							
PDF	90	0	0							
ZAPU	11 030	0	0							
LP	791	0	0							
LPZ	2 997	0	0							
NPA	617	0	0							
ZUP	523	0	0							
CDP	x	x	x							
FDU	x	x	x							
MDC-M	x	x	x							
PAFA	x	x	x							
PUMA	x	x	x							
UPP	x	x	x							
VP	x	x	x							
ZAPU FP	x	x	x							
ZDP	x	x	x							
ZIYA	x	x	x							
ZPPDP	x	x	x							
ZURD	x	x	x							
AKE	x	x	x							
CTD	x	x	x							
FF	x	x	x							
FZC	x	x	x							
MCD	x	x	x							
MKD	x	x	x							
PDU	x	x	x							
PIMZ	x	x	x							
UMD	x	x	x							
ZPM	x	x	x							
FreeZim	x	x	x							
celek	2 490 956	120	-							

Zdroj: Wikipedia 2013; vlastní výpočty autora

Tabulka 95: Zimbabwe 2005

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
NDU	x	x	x	5,95	5,42	62,60	24,83	1,85	0,39	0,46
UANC	x	x	x							
ZANU	x	x	x							
ZANU-PF	1 568 869	78	1,091							
ZUM	x	x	x							
Nezávislý	8 208	1	2,674							
Nezávislí ³⁸⁴	8 874	0	0							
ANP	x	x	x							
FPZ	x	x	x							
ZA	x	x	x							

³⁸⁴ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty (kromě kandidáta, který získal mandát a je uveden samostatně), ve statistice pracujeme s jednotlivými zisky hlasů odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 1179, 322, 3678, 631, 165, 97, 141, 220, 36, 61, 525, 121, 130, 131, 236, 73, 778, 350 (zdroj dat: Kubatana 2005). Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

ZCP	x	x	x						
ZFP	x	x	x						
MDC-T	1 041 292	41	0,864						
ZANU Ndonga	6 404	0	0						
UP	x	x	x						
ZUD	x	x	x						
ZIP	x	x	x						
ZPP	x	x	x						
PDF	x	x	x						
ZAPU	x	x	x						
LP	x	x	x						
LPZ	x	x	x						
NPA	x	x	x						
ZUP	x	x	x						
CDP	x	x	x						
FDU	x	x	x						
MDC-M	x	x	x						
PAFA	x	x	x						
PUMA	x	x	x						
UPP	x	x	x						
VP	x	x	x						
ZAPU FP	x	x	x						
ZDP	x	x	x						
ZIYA	x	x	x						
ZPPDP	x	x	x						
ZURD	x	x	x						
AKE	x	x	x						
CTD	x	x	x						
FF	x	x	x						
FZC	x	x	x						
MCD	x	x	x						
MKD	x	x	x						
PDU	x	x	x						
PIMZ	x	x	x						
UMD	x	x	x						
ZPM	x	x	x						
FreeZim	x	x	x						
celek	2 633 647	120	-						

Zdroj: Kubatana 2005; vlastní výpočty autora

Tabulka 96: Zimbabwe 2008

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
NDU	x	x	x	6,42	4,42	69,41	27,41	2,22	0,54	0,55
UANC	x	x	x							
ZANU	59	0	0							
ZANU-PF	1 111 625	99	1,028							
ZUM	x	x	x							
Nezávislý	3 532	1	3,269							
Nezávislí ³⁸⁵	49 512	0	0							

³⁸⁵ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty (kromě kandidáta, který získal mandát a je uveden samostatně), ve statistice pracujeme s jednotlivými zisky hlasů odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou:

ANP	x	x	x						
FPZ	x	x	x						
ZA	x	x	x						
ZCP	x	x	x						
ZFP	x	x	x						
MDC-T	1 038 617	100	1,112						
ZANU Ndonga	756	0	0						
UP	x	x	x						
ZUD	x	x	x						
ZIP	x	x	x						
ZPP	x	x	x						
PDF	x	x	x						
ZAPU	x	x	x						
LP	x	x	x						
LPZ	x	x	x						
NPA	x	x	x						
ZUP	x	x	x						
CDP	233	0	0						
FDU	1 315	0	0						
MDC-M	206 868	10	0,558						
PAFA	1 545	0	0						
PUMA	523	0	0						
UPP	8 861	0	0						
VP	63	0	0						
ZAPU FP	195	0	0						
ZDP	608	0	0						
ZIYA	7	0	0						
ZPPDP	377	0	0						
ZURD	122	0	0						
AKE	x	x	x						
CTD	x	x	x						
FF	x	x	x						
FZC	x	x	x						
MCD	x	x	x						
MKD	x	x	x						
PDU	x	x	x						
PIMZ	x	x	x						
UMD	x	x	x						
ZPM	x	x	x						
FreeZim	x	x	x						
celek	2 424 808	210	-						

Zdroj: Lublin 2014ch; vlastní výpočty autora

191, 63, 56, 114, 471, 112, 697, 193, 1473, 418, 0, 0, 110, 59, 317, 235, 233, 373, 0, 441, 66, 589, 249, 201, 198, 150, 261, 543, 111, 289, 0, 2100, 290, 310, 1291, 1305, 791, 414, 117, 518, 362, 536, 357, 412, 637, 249, 363, 446, 2040, 380, 526, 405, 395, 149, 426, 55, 187, 321, 753, 360, 0, 3023, 295, 647, 263, 2928, 210, 444, 299, 619, 452, 309, 379, 277, 231, 334, 327, 760, 500, 390, 917, 588, 289, 490, 317, 555, 657, 85, 432, 589, 786, 501, 489, 280, 51, 315, 418, 373, 158, 0, 1946, 419, 935 a 527 (zdroj dat: Lublin 2014ch). Index reprezentace pro všechny jednotlivé nezávislé je 0.

Tabulka 97: Zimbabwe 2013

strana	v	s	A	D	Lsq	RR	vpD aRR	N	b	F
NDU	x	x	x	13,31	10,83	51,43	26,01	1,57	0,25	0,37
UANC	x	x	x							
ZANU	x	x	x							
ZANU-PF	2 150 515	160	1,207							
ZUM	x	x	x							
Nezávislý	7 879	1	2,059							
Nezávislí ³⁸⁶	46 207	0	0							
ANP	x	x	x							
FPZ	x	x	x							
ZA	x	x	x							
ZCP	x	x	x							
ZFP	x	x	x							
MDC-T	1 015 322	49	0,783							
ZANU Ndonga	1 066	0	0							
UP	x	x	x							
ZUD	x	x	x							
ZIP	x	x	x							
ZPP	x	x	x							
PDF	x	x	x							
ZAPU	14 312	0	0							
LP	x	x	x							
LPZ	x	x	x							
NPA	x	x	x							
ZUP	x	x	x							
CDP	x	x	x							
FDU	x	x	x							
MDC-N	158 864	0	0							
PAFA	x	x	x							
PUMA	x	x	x							
UPP	x	x	x							
VP	38	0	0							
ZAPU FP	x	x	x							
ZDP	145	0	0							
ZIYA	x	x	x							
ZPPDP	x	x	x							
ZURD	x	x	x							
AKE	380	0	0							
CTD	147	0	0							
FF	200	0	0							
FZC	1 452	0	0							
MCD	761	0	0							
MKD	6 766	0	0							
PDU	76	0	0							

³⁸⁶ V tabulce uvádíme součet hlasů pro jednotlivé kandidáty (kromě kandidáta, který získal mandát a je uveden samostatně), ve statistice pracujeme s jednotlivými zisky hlasů odděleně. Zisky hlasů jednotlivých nezávislých jsou: 125, 33, 554, 681, 392, 327, 39, 45, 60, 309, 181, 164, 230, 122, 500, 67, 81, 236, 1567, 84, 220, 188, 70, 94, 550, 5998, 1821, 1694, 290, 112, 76, 112, 3224, 355, 6741, 279, 378, 86, 212, 333, 2412, 474, 410, 569, 3577, 389, 149, 390, 212, 252, 70, 217, 473, 2449, 96, 183, 417, 0, 834, 142, 286, 125, 180, 222, 429, 411, 142, 1443, 169 a 455 (zdroj dat: Kubatana 2013). Index reprezentace je pro všechny jednotlivé nezávislé 0.

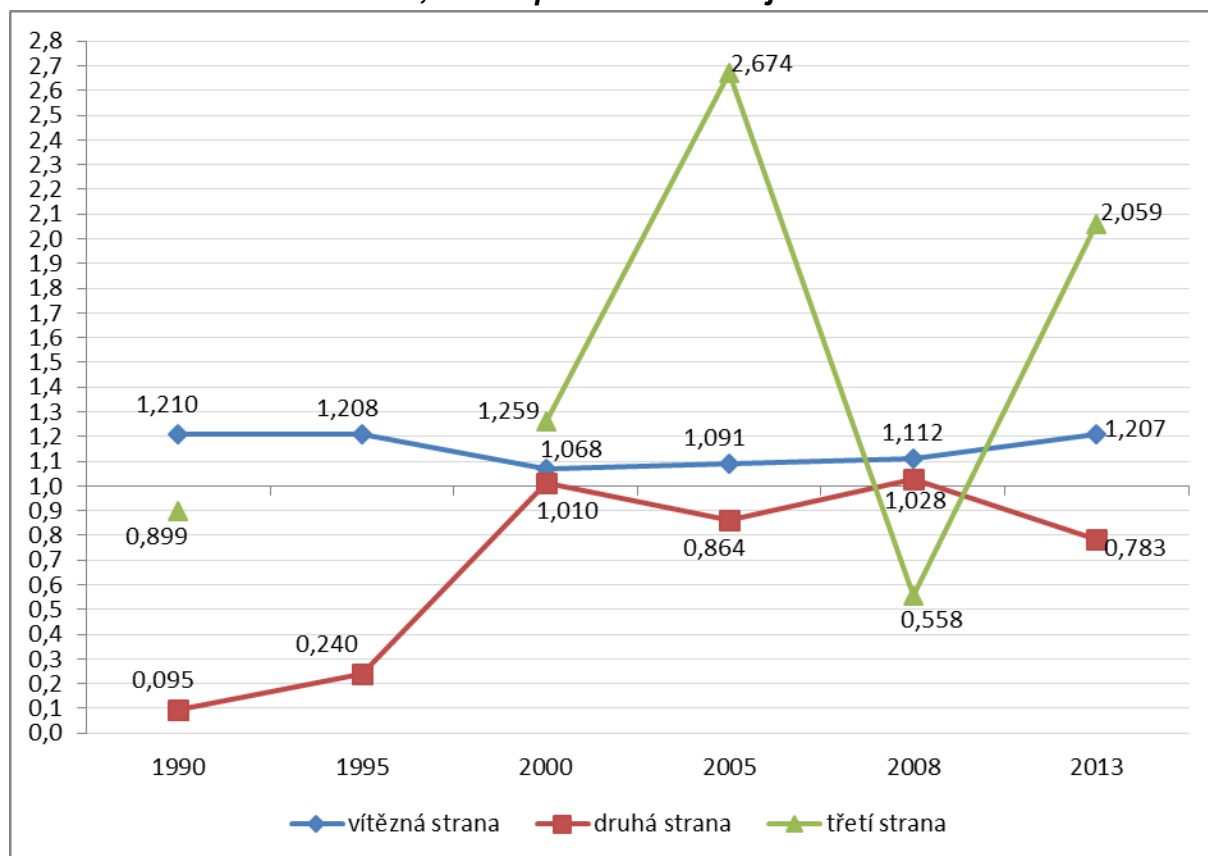

PIMZ	360	0	0						
UMD	1 500	0	0						
ZPM	70	0	0						
FreeZim	419	0	0						
celek	3 406 479	210	-						

Zdroj: Kubatana 2013; vlastní výpočty autora

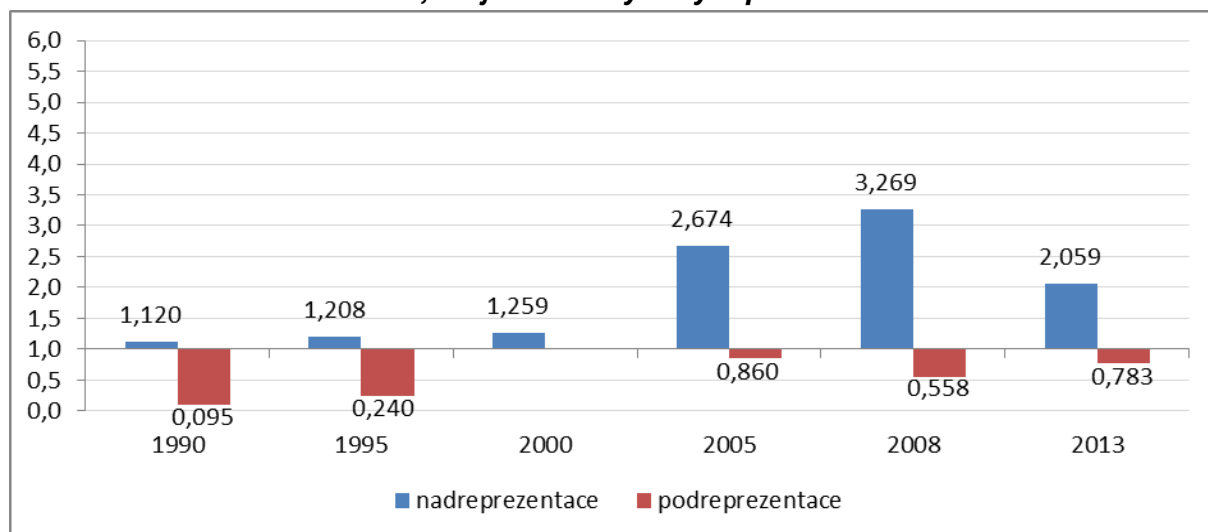
4.10.2 Vývoj 1990-2013

Graf 43: Zimbabwe 1990-2013, míra reprezentace tří největších stran

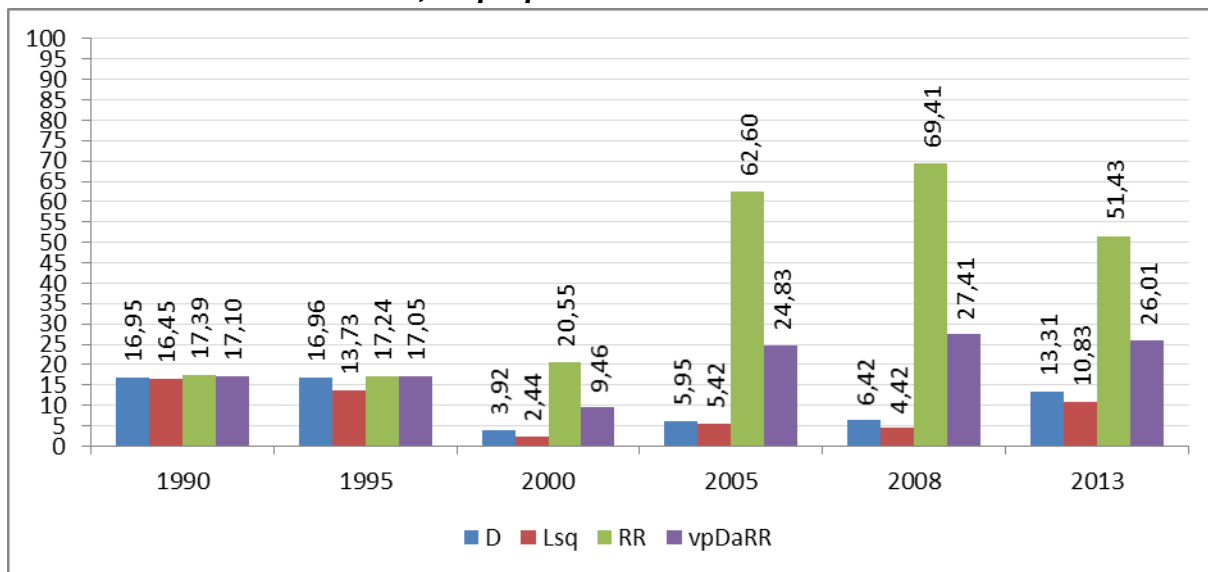
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 44: Zimbabwe 1990-2013, krajní hodnoty míry reprezentace

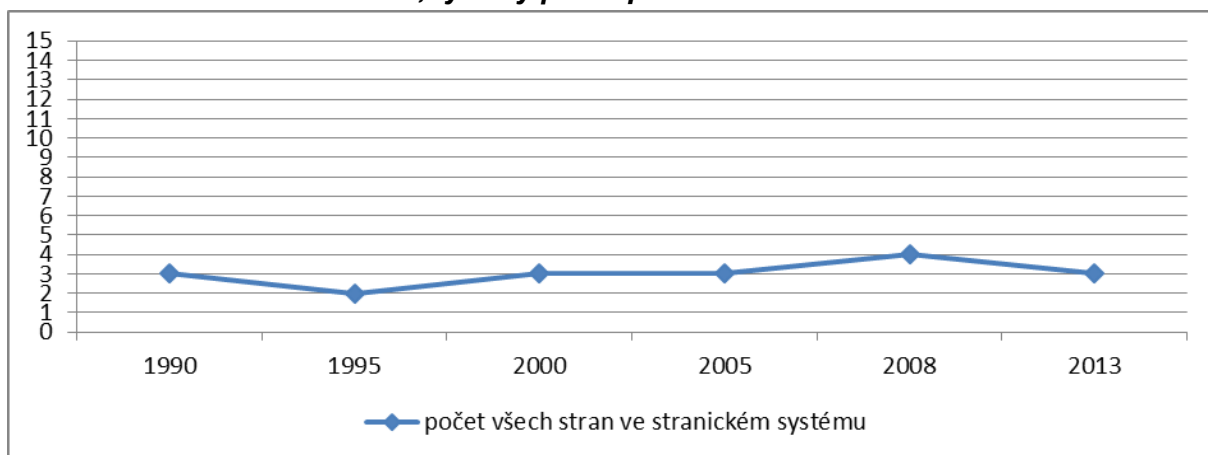
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 45: Zimbabwe 1990-2013, disproporcionalita

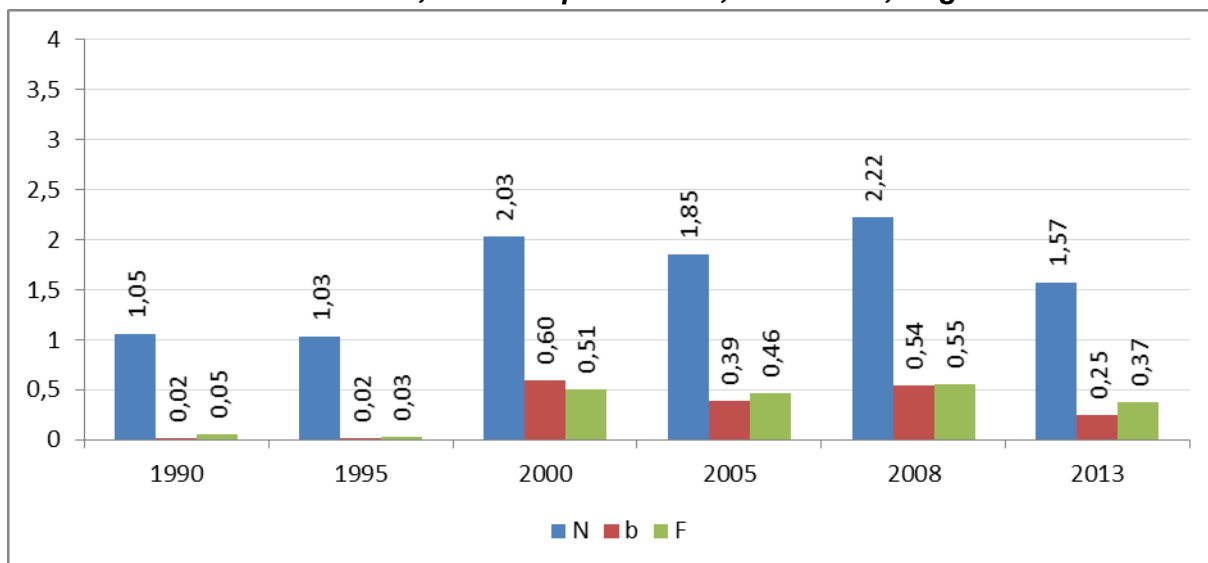
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 46: Zimbabwe 1990-2013, fyzický počet parlamentních stran

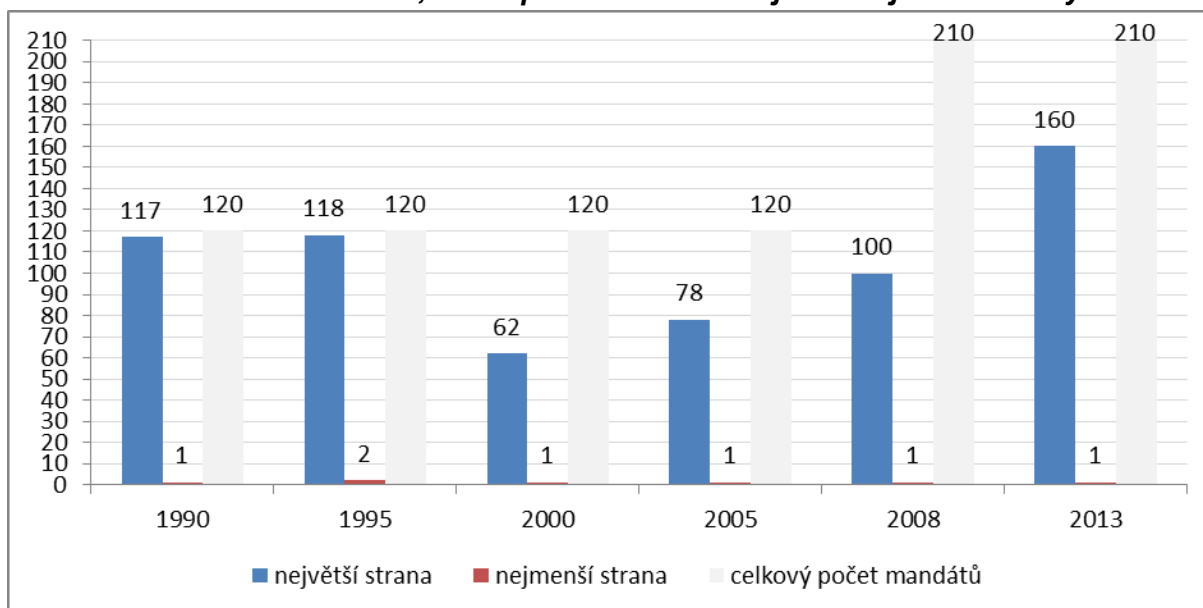
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 47: Zimbabwe 1990-2013, efektivní počet stran, rovnováha, fragmentace

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 48: Zimbabwe 1990-2013, rozdíl počtu mandátů největší/nejmenší strany

Zdroj: vlastní výpočty autora

4.10.3 Analýza

Ve sledovaném období proběhlo v Zimbabwe šest parlamentních voleb. Index reprezentace v těch prvních (1990), kdy byly ve stranickém systému tři strany, zobrazuje větší nadreprezentaci strany první ($A=1,210$), podreprezentaci strany třetí ($A=0,899$) a velmi výraznou podreprezentaci strany druhé ($A=0,095$), blíží se k míře absolutní podreprezentace. V následujících volbách (1995) klesl počet stran ve stranickém systému na dvě, z toho první byla nadreprezentována ($A=1,208$), druhá výrazně podreprezentována ($A=0,240$). Volby 2000 přinesly návrat třetí strany do stranického systému a také změny v míře reprezentace, když všechny tři strany byly nadreprezentovány, v rozsahu $A=1,010$ (druhá strana) až $A=1,259$ (třetí strana), největší strana dosáhla hodnoty mírné nadreprezentace ($A=1,068$). Další změna nastala po volbách 2005, kdy byly ve stranickém systému opět tři subjekty, z toho jeden nezávislý kandidát; rozsah v míře pod-/nadreprezentace se zvětšil na $A=0,864$ až $A=2,674$, největší strana dosáhla hodnoty nadreprezentace $A=1,091$. Rozpětí se ještě zvětšilo po volbách 2008, kdy byly ve stranickém systému čtyři subjekty, nejvíce podreprezentovaná strana dosáhla hodnoty $A=0,558$, zatímco nejvíce nadreprezentovaná strana (subjekt, nezávislý kandidát) hodnoty $A=3,269$, dvě největší strany byly mírně nadreprezentovány, první s hodnotou $A=1,112$, druhá s hodnotou $A=1,028$. Po posledních volbách byly ve stranickém systému tři subjekty, nezávislý kandidát s největší mírou nadreprezentace ($A=2,059$), nadreprezentována, i když v nižší míře, byla i největší

strana ($A=1,207$), zatímco druhá strana byla větší měrou podreprezentována ($A=0,783$).

Volební výstupy lze z dosažených výsledků hodnotit na škále od velmi nízké (2000) a nízké (1990, 1995) disproporcionality, až po nižší střední disproporcionalitu (2005, 2008, 2013). Jak je patrné z tří posledních voleb, převládá spíše disproporcionalita pohybující se v nižších středních hodnotách.

Stranický systém, vážený dle velikosti indexem efektivního počtu stran, osciloval mezi hodnotou znamenající přítomnost naprosto dominantní strany (1990, 1995) až k hodnotě značící bipartismus (2000, 2008). Stejně informace v rámci své hodnotové škály přináší index fragmentace, volby 2000 a 2008 značí bipartismus, ostatní volby větší či menší přítomnost dominantní strany. Informaci doplňuje index rovnováhy, s výjimkou voleb 2000 a 2008, kdy lze hovořit o středně vysoké nerovnováze, dosahují výstupy ostatních voleb hodnot znamenajících vysokou nerovnováhu (2005, 2013), až hodnot značících téměř absolutní nerovnováhu ve velikosti jednotlivých stran/subjektů ve stranickém systému (1990, 1995).

I Zimbabwe přijalo britský většinový FPTP systém, ale stejně jako v ostatních zkoumaných jihoafrických zemích s tímto systémem, nepřináší ani v Zimbabwe očekávané výstupy, neboť místo bipartismu s alternací moci jsme svědky rozpětí mezi téměř absolutní stranou a teoretickým bipartismem, bez alternace moci. Zimbabwe je ze společensko-politického hlediska problematickou zemí, kde se vše odehrává pod taktovkou prezidenta Mugabeho. V realitě občanské a politické nesvobody dochází k manipulaci, rétorickým i fyzickým střetům, vliv má etnická příslušnost, vládní strana je silně spojena se stranickými strukturami, atp. – v těchto a souvisejících podmínkách je problematické fungování státu samo o sobě, natož nějaké prediktivní fungování volebního systému. Domníváme se, že prezidentská autokracie v hávu demokratického uspořádání i společensko-politická situace je silně závislá na doslovné ne-/existenci prezidenta, který je stále (pro nás, západní společnost téměř nepochopitelně) mnohými Zimbabwany brán jako hrdina a vůdce hodný následování.

4.11 Vzájemná komparace zemí jižní Afriky

Pro souhrnnou představu uvádíme níže krátkou srovnávací analýzu všech výše analyzovaných zemí, což nám přináší možnost vidět region a výstupy jednotlivých zemí jako celek a vývoj v čase. Pro lepší představu je srovnání uvedeno v grafech, hlavní výstupy jsou krátce rozebrány.^{387, 388}

První graf (Graf 49) zobrazuje počet konaných voleb do dolních komor parlamentů v jednotlivých zemích ve sledovaném období 1989-2014. V přehledu je zahrnuto i Svazijsko, protože volby se zde konaly, ovšem nikoli demokratické, neboť nejsou svobodné a přímé. Celkem se ve sledovaném čtvrtstoletí konalo 51 voleb.

Srovnání krajních hodnot míry reprezentace v zemích jihoafrického regionu ve sledovaném období představuje druhý z níže uvedených grafů. Nejvyšší dosažená míra podreprezentace byla $A=0,05$ (Lesotho 1998), nejvyšší míra nadreprezentace pak $A=7,95$ (Malawi 2014). Průměrná hodnota *nejvyšší míry* nadreprezentace pro devět jihoafrických zemí (desáté Svazijsko nemůže být počítáno, neboť zde neprobíhají svobodné volby) byla ve sledovaném období $A=1,90$,³⁸⁹ průměrná hodnota *nejvyšší míry* podreprezentace pak $A=0,61$; průměrná hodnota nadreprezentace činila $A=1,87$, oproti průměrné míře podreprezentace, $A=0,73$, což značí, že strany (potažmo nezávislí kandidáti) jsou v zemích jihoafrického regionu spíše nadreprezentovány – průměrná hodnota nadreprezentace je více než třikrát vyšší než průměrná hodnota podreprezentace.³⁹⁰ To dokládá i *celková* průměrná hodnota míry reprezentace, $A=1,47$. Nejvyšší průměrnou *krajní hodnotu* nadreprezentace má Zambie³⁹¹ ($A=3,26$), nejnižší průměrnou *krajní hodnotu* nadreprezentace pak Mosambik ($A=1,17$). Nejvyšší průměrnou *krajní hodnotu* podreprezentace má Botswana ($A=0,36$), nejnižší průměrnou *krajní hodnotu* podreprezentace má JAR ($A=0,92$). Nejvyšší průměrnou hodnotu

---

³⁸⁷ Vzhledem k množství dat v některých grafech zobrazujeme tyto grafy na černém pozadí, což zvyšuje kontrast jednotlivých barevných datových řad.

³⁸⁸ Je třeba mít na zřeteli chybějící data ze tří malawských voleb.

³⁸⁹ Nebýt výrazné nadreprezentace nezávislých kandidátů, kteří dosáhli v posledních malawských volbách výrazného – nestandardního – úspěchu, byla by průměrná hodnota nejvyšší míry nadreprezentace nižší, pohybující se kolem $A=1,75$ – s malawskými volbami ale počítat musíme, jsou to relevantní volby, přestože jejich výsledek je nestandardní (a kdyby byly analyzovány i předchozí malawské volby, výsledek by byl obdobně nestandardní, přesto relevantní).

³⁹⁰ Pro lepší představivost této skutečnosti si hodnoty reprezentace lze představit na nulové ose (odečíst -1), jako -0,27 a 0,87.

³⁹¹ Pokud bychom vycházeli striktně z dat, která jsou k dispozici, pak by nejvyšším průměrem krajní hodnoty nadreprezentace disponovalo Malawi ($A=4,51$), ale Malawi úmyslně neuvádíme, protože data jako v jediné zemi ze všech analyzovaných nejsou kompletně dostupná a tudíž ani analýzy pro troje volby – to je výrazným hendikepem a uvedená hodnota, vycházející pouze z prvních a posledních voleb je výrazně zkrácená a zavádějící, domníváme se, že ve skutečnosti bude nižší.

nadrepräsentace má Zambie ($A=2,20$),³⁹² nejvyšší průměrnou hodnotu podrepräsentace má Botswana ($A=0,53$).

Srovnání míry disproporcionality zobrazuje třetí graf. Nejvyšší dosažená disproporcionalita byla v Malawi ve volbách 2014 ($vpDaRR=47,90$), v těsném závěsu následovaná Zambií ve volbách 1996 ($vpDaRR=47,41$), naopak nejnižší dosažená disproporcionalita byla v JAR v prvních vícestranických volbách v roce 1994 ($vpDaRR=3,81$). Průměrná hodnota disproporcionality pro sledované země ve sledovaném období je $vpDaRR=19,37$, což je na hranici nízké a nižší střední disproporcionality.

Poslední z níže uvedených grafů představuje srovnání míry fragmentace.³⁹³ U tohoto indexu není možné stanovit nejnižší a nejvyšší míru, lze však konstatovat, že by se výstupy měly ideálně pohybovat od $F=0,51$ výše (avšak ne až ke krajní hodnotě $F=1,0$), což by znamenalo, že stranické systémy jsou dvou- a vícestranické (čím blíže ke krajní hodnotě $F=1,0$, tím větší fragmentace), nicméně z reality zemí jihoafrického regionu je patrné, že značná část stranických systémů inklinovala k přítomnosti dominantní strany, což potvrzuje i průměrná hodnota indexu fragmentace za sledované období, $F=0,43$.

Důvody, předpoklady a domněnky přítomnosti dominantních stran, stejně jako odlišných výstupů volebních systémů, byly popsány u jednotlivých zemí, nyní tedy jen shrňme, že tato skutečnost, dle našeho názoru, souvisí s odlišným chápáním demokracie, která, zdá se, je stále brána spíše jako (trpěná) nutnost, než dobrovolně přijaté rozhodnutí. Volby jsou primárně prostředkem pro získání moci, někde má výrazný vliv etnická příslušnost, personalizace politiky, mnohdy je nezanedbatelný i vliv historických souvislostí, ale neoddiskutovatelně i skutečná výrazná podpora některých stran, která mnohonásobně převyšuje podporu stran ostatních. S mnohými z těchto skutečností ale obecně přijímané teorie a předpoklady nepočítají³⁹⁴ – a rozhodně nelze říci,

---

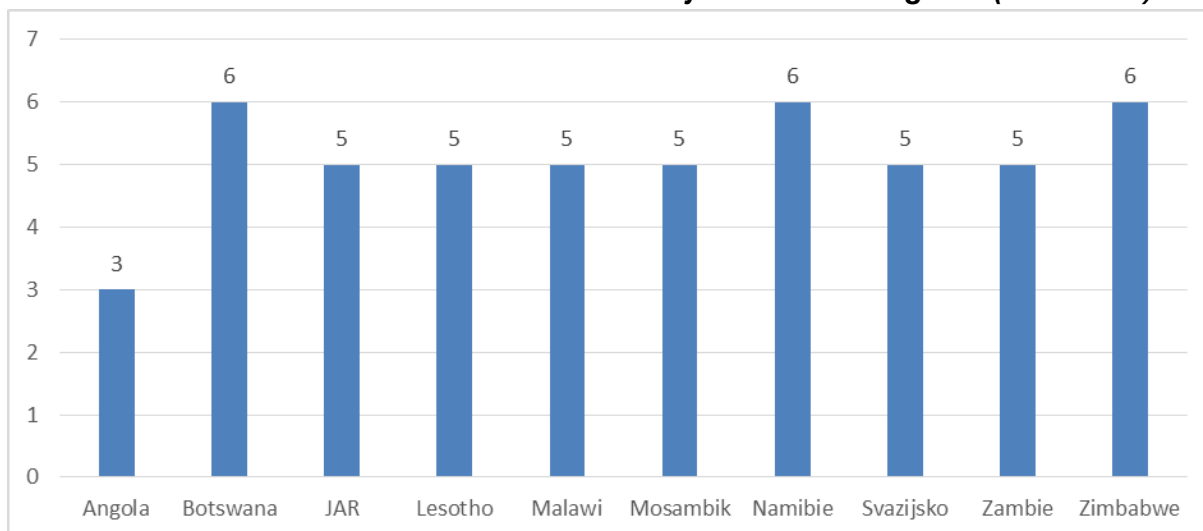
³⁹² Pokud bychom vycházeli striktně z dat, která jsou k dispozici, pak by nejvyšším průměrem nadrepräsentace disponovalo Malawi ($A=2,958$), ale Malawi úmyslně neuvádíme, protože data jako v jediné zemi ze všech analyzovaných nejsou kompletně dostupná a tudíž ani analýzy pro troje volby – to je výrazným hendikepem a uvedená hodnota, vycházející pouze z prvních a posledních voleb je tím zkreslená a zavádějící, domníváme se, že ve skutečnosti bude průměrná hodnota nižší.

³⁹³ Použili jsme tento index, protože se pohybuje v uzavřeném intervalu od 0 do 1 a je díky tomu v této srovnávací analýze na první pohled snáze představitelný.

³⁹⁴ Včetně samo o sobě problematické novodobé kategorie smíšených volebních systémů – co by měly přinášet tyto volební systémy? Bipartismus, multipartismus? Dle obecné definice mají smíšené systémy za cíl jistou měrou upravovat disproporci, kterou přináší samotná většinová složka (pomiňme v tuto chvíli různost podtypů a možných nastavení, majících mnohdy dost zásadní vliv), což by znamenalo, že půjdou proti logice většinového systému, tím pádem budou oslabovat bipartismus, tím pádem by měly přinášet nepočtený multipartismus. Ale to je pouze velmi obecná domněnka, u níž je již předem zřejmé, že její vypovídací hodnota je téměř nulová. Obecná teorie se smíšenými systémy nepočítá.

že by celý jihoafrický region za uplynulé čtvrtstoletí byl deviantním případem, naopak je více než zřejmé, že duvergerovsko-sartoriovské 'zákony' (nebo mírněji řečeno zobecnění), ačkoli v dřívějších dobách mohly být i v jisté míře věrohodné, jsou v současném reálném globálním světě mylné, s nulovou vypovídací hodnotou.

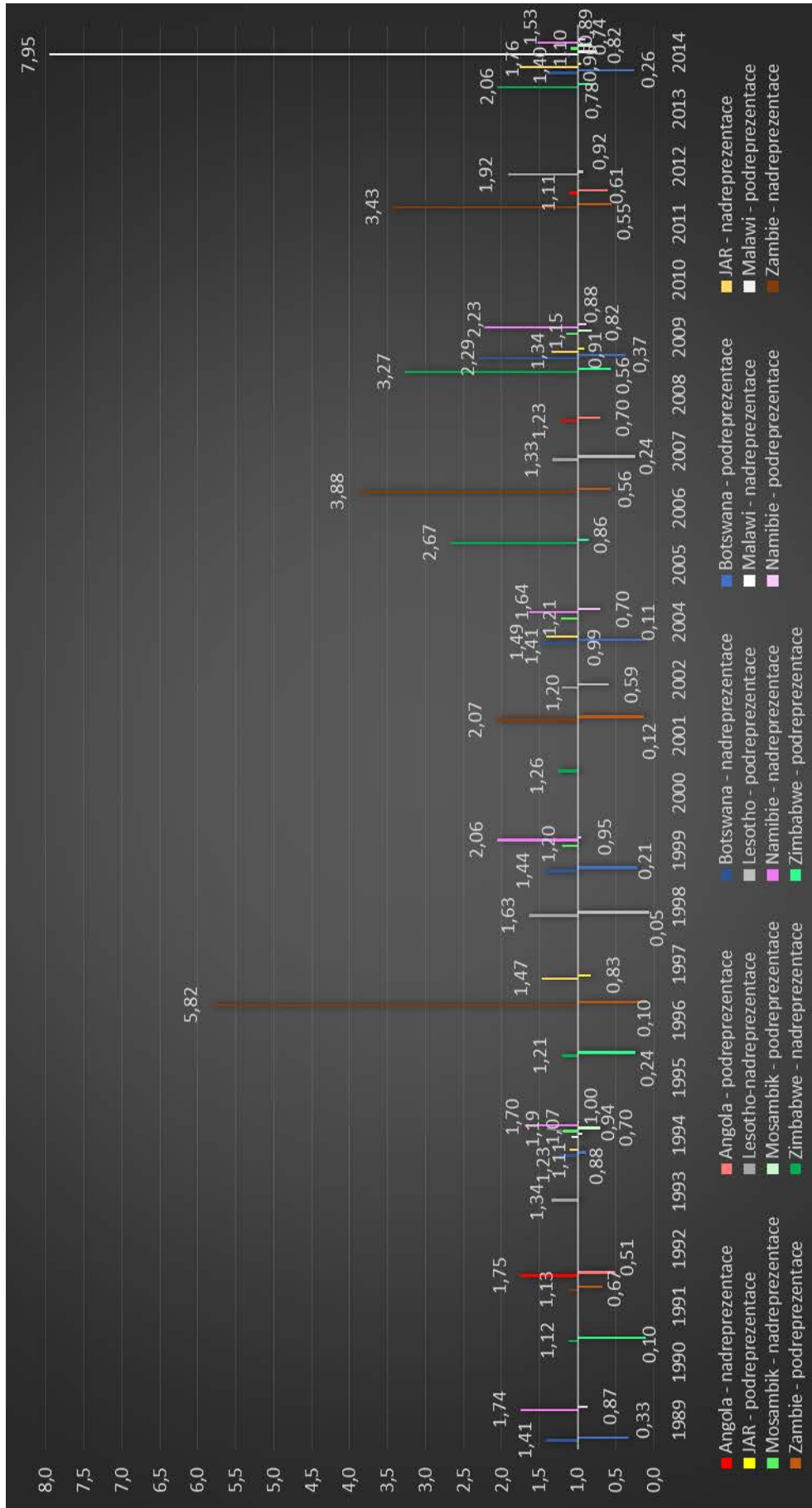
Graf 49: Počet voleb do dolních komor v zemích jihoafrického regionu (1989-2014)³⁹⁵

Zdroj: autor

³⁹⁵ Jsou zahrnuty všechny volby mezi roky 1989 až 2014, počínaje přechodem země k vícestranickým volbám (v případě Svazijska počínaje změnou fungování nepřímých voleb, v případě Botswany, kde vícestranické volby probíhaly již od zisku nezávislosti, jsou zahrnuty volby pouze od roku 1989).

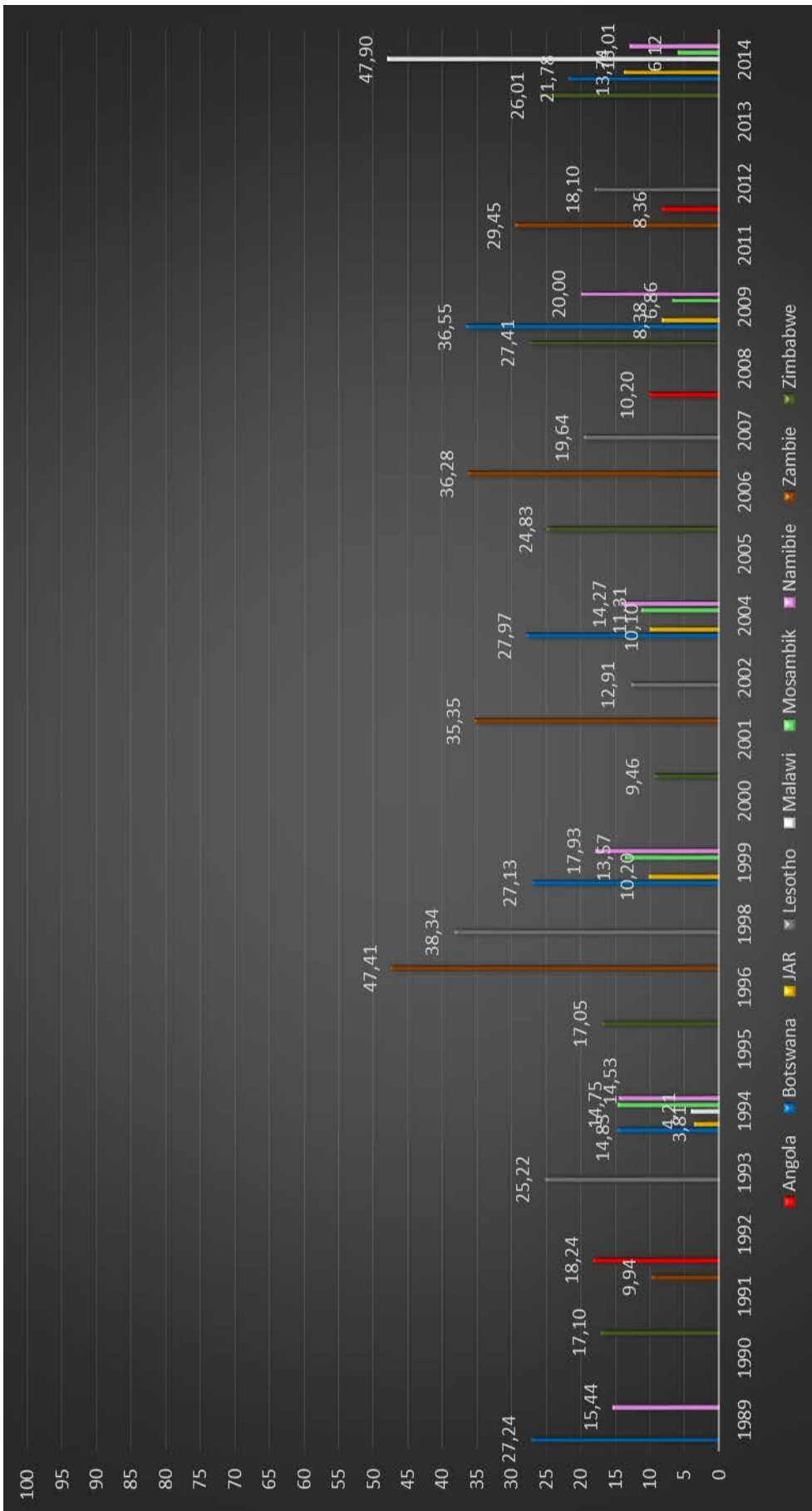
Graf 50: Srovnání krajních hodnot míry reprezentace, jihoafrický region, 1989-2014

Zdroj: vlastní výpočty autora

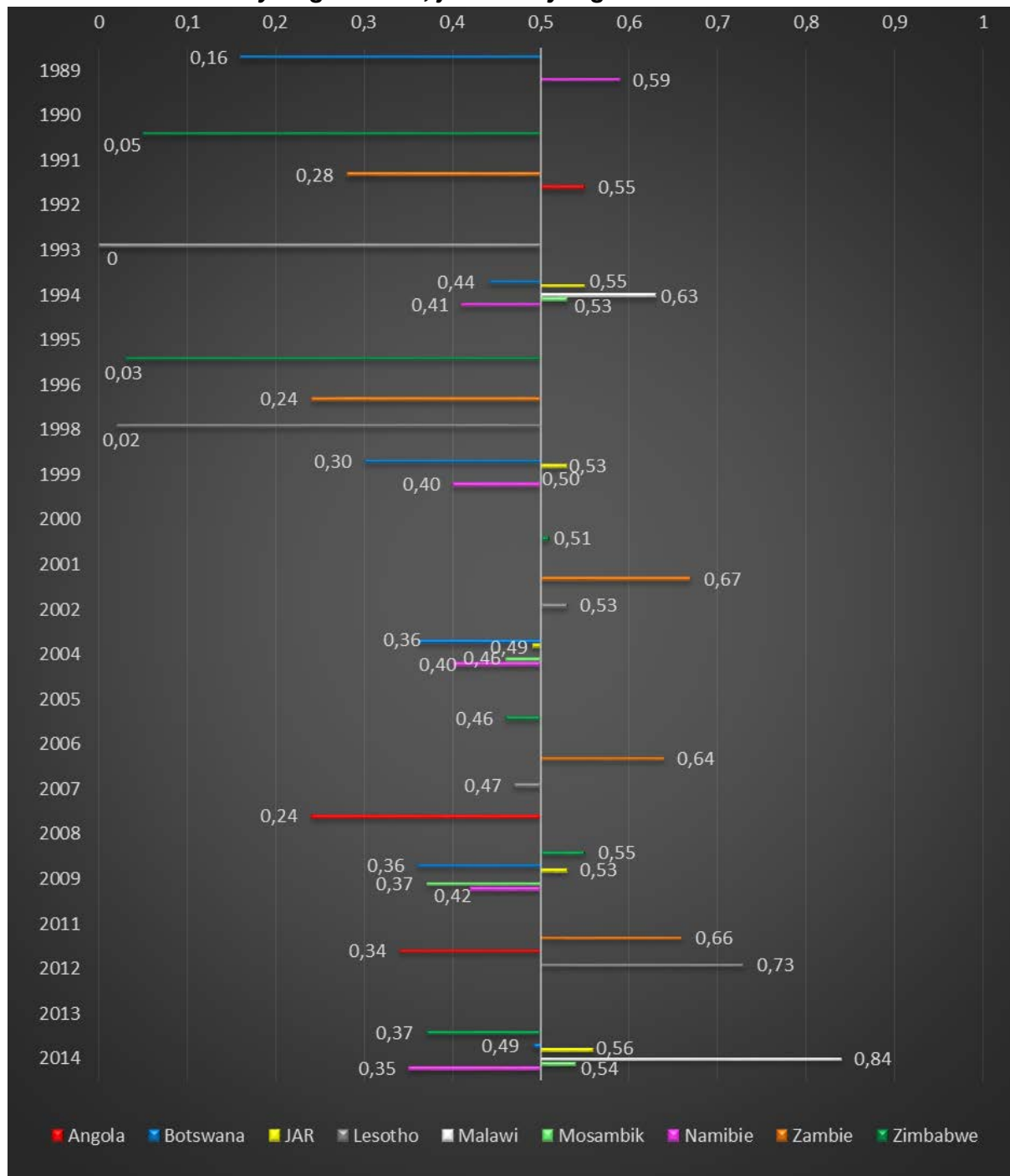

Graf 51: Srovnání míry disproportionality, jihoafrický region, 1989-2014

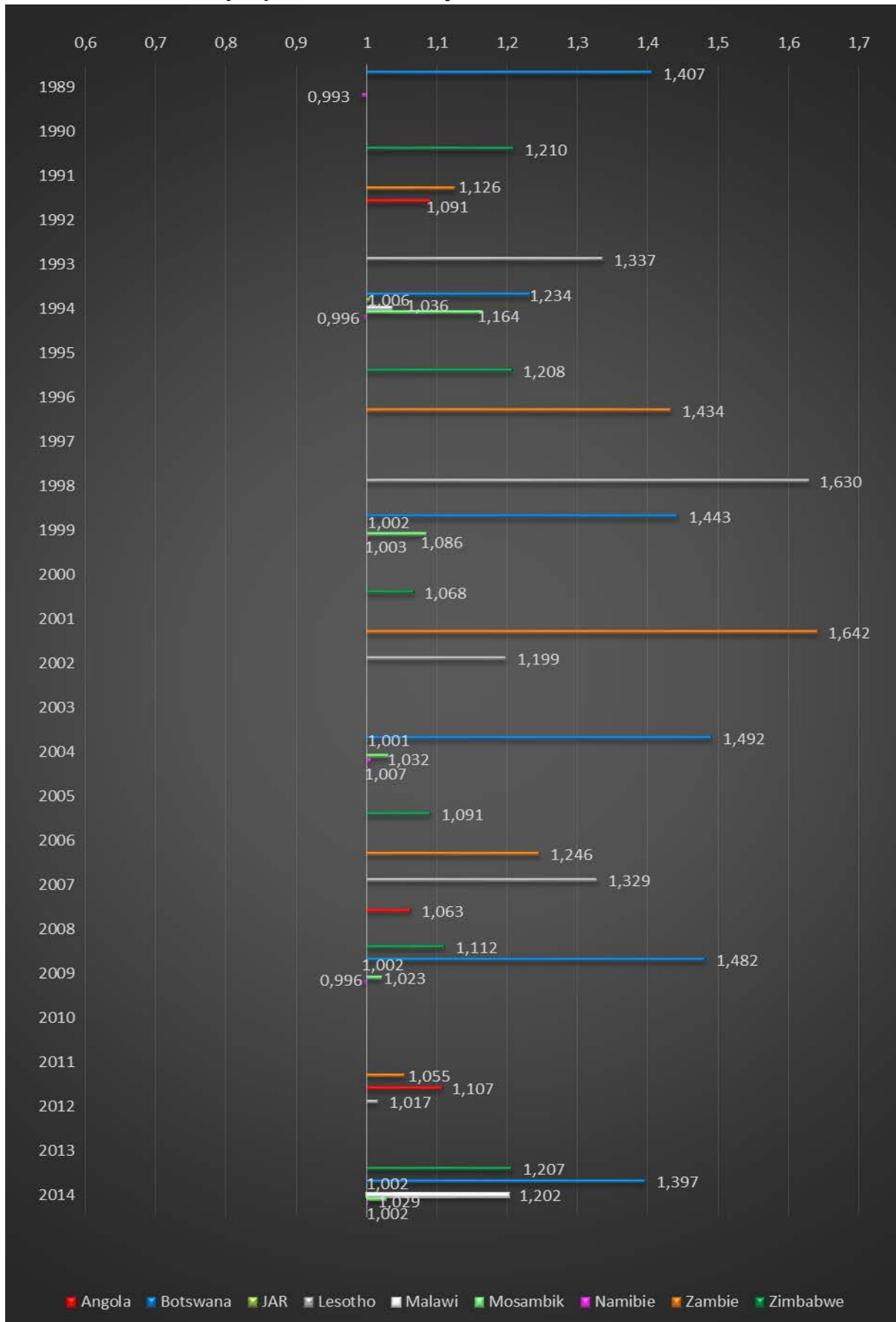
Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 52: Srovnání míry fragmentace, jihoafrický region 1989-2014

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 53: Srovnání míry reprezentace vítězných stran

Zdroj: vlastní výpočty autora

5. Komparace výstupů Afrika x Evropa

Z výše uvedeného textu a analýz je patrné, že v zemích jihoafrického regionu lze ve sledovaném období nalézt země využívající systém poměrný, většinový a v nedávné době došlo i k pokusům o ustavení systému smíšeného. Abychom mohli porovnat výstupy jednotlivých voleb v jihoafrických zemích s obecnými předpoklady, srovnali jsme je s výstupy ve vybraných evropských zemích.

Jako zástupce prostého většinového systému (FPTP) bylo vybráno Spojené království Velké Británie a Severního Irska, neboť se jedná o zemi, která je považována za kolébku většinové volby, a dodnes se zde tímto mechanismem do dolní komory volí. Volby ve Spojeném království jsme analyzovali stejným způsobem (stejnými nástroji) jako země jihoafrického regionu, níže přinášíme grafické srovnání – jednak míry disproportionality za celé sledované období, následně krajní hodnoty míry reprezentace (tzn., největší míru podreprezentace a největší míru nadreprezentace) a následně také index fragmentace, který v uzavřeném intervalu (což je pro toto srovnání výhoda) zobrazuje fragmentaci či naopak integraci stranického systému u sledovaných zemí ve sledovaném období.

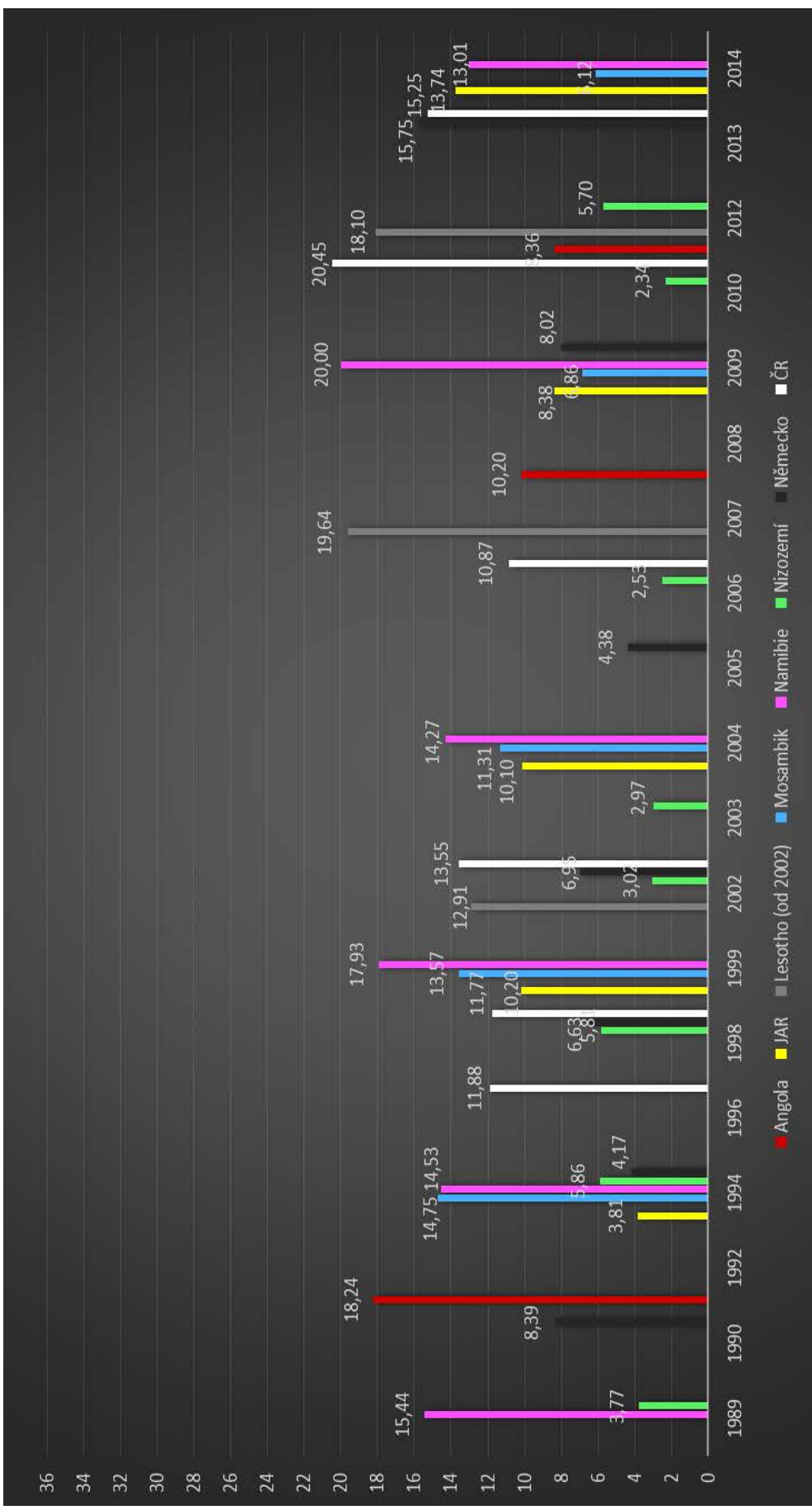
Jako zástupce poměrného systému bylo zvažováno několik evropských zemí, nakonec bylo vybráno jednak Nizozemí, jakožto země s jedním z nejproporčnějších volebních systémů (srov. Chytilík 2009: 188-189; Sartori 2011: 21), což je dáno kombinací dvou hlavních proměnných – velikosti volebního obvodu (celostátní obvod) a uzavírací klauzule (zákonně nestanovená, rovna pouze přirozenému prahu), dále Německo, jako země považovaná za kolébku jiného typu poměrného systému (MMP), a nakonec byla přidána ještě Česká republika, a to ze čtyř důvodů – je to země, která si na počátku sledovaného období také prošla tranzicí; země, která svůj volební systém hledala a hledá (navíc došlo ve sledovaném období k úpravě nastavení poměrného volebního systému); ačkoli stejně jako Nizozemí využívá listinný poměrný systém, nastavení je odlišné (větší počet vícemandátových obvodů, uzavírací klauzule, přepočítání hlasů na mandáty z kategorie dělitelů); a posledním důvodem byla i možnost přímého srovnání pro zájemce z řad českých čtenářů, jak jsme uváděli i v úvodu této práce.

Ve srovnávací analýze je zahrnuto i Lesotho s tím, že v letech 1993 a 1998 figuruje ve většinových systémech, a 2002, 2007 a 2012 figuruje v systémech poměrných, s upozorněním, že volební systém nebyl poměrný, ale smíšený. Pro zahrnutí těchto voleb do srovnání spolu s poměrnými systémy jsme se rozhodli ze dvou důvodů

– jednak je lesothský volební systém vydáván za MMP (poměrný systém) a druhým, tím hlavním důvodem, byla nutnost hledání a analýza srovnatelného volebního systému v euroamerickém prostředí, což je bohužel nad rámec již tak obsáhlé práce. Problematické je jistě i uvedení posledních voleb v Zimbabwe (2013) ve srovnávací analýze většinových systémů, neboť zde také došlo ke změně na systém smíšený. Přestože volební systémy v obou zmíněných zemích klasifikujeme stejně, liší se od sebe – a vzhledem k pouze dočasnému nastavení volebního systému v Zimbabwe (viz příslušná podkapitola), které nemá žádný dopad na voliče, kteří volí stále stejně, jsme se rozhodli zařadit (ponechat) tyto volby ve zmíněné srovnávací analýze právě do většinových systémů (tzn. odlišně od Lesotha), ale upozorňujeme, že jsme si plně vědomi toho, že to není zcela přesné a správné, protože se nejedná o 'čistý' prostý většinový systém. Ve srovnávací analýze naopak vynecháváme volby v Malawi (kromě prvních a posledních voleb), a to z důvodů nedostatku relevantních dat, jak bylo uvedeno v příslušných podkapitolách výše. Vynechány jsou také všechny nepřímé volby ve Svazijském království, protože vzhledem ke svému charakteru nemohou být analyzovány a srovnávány.

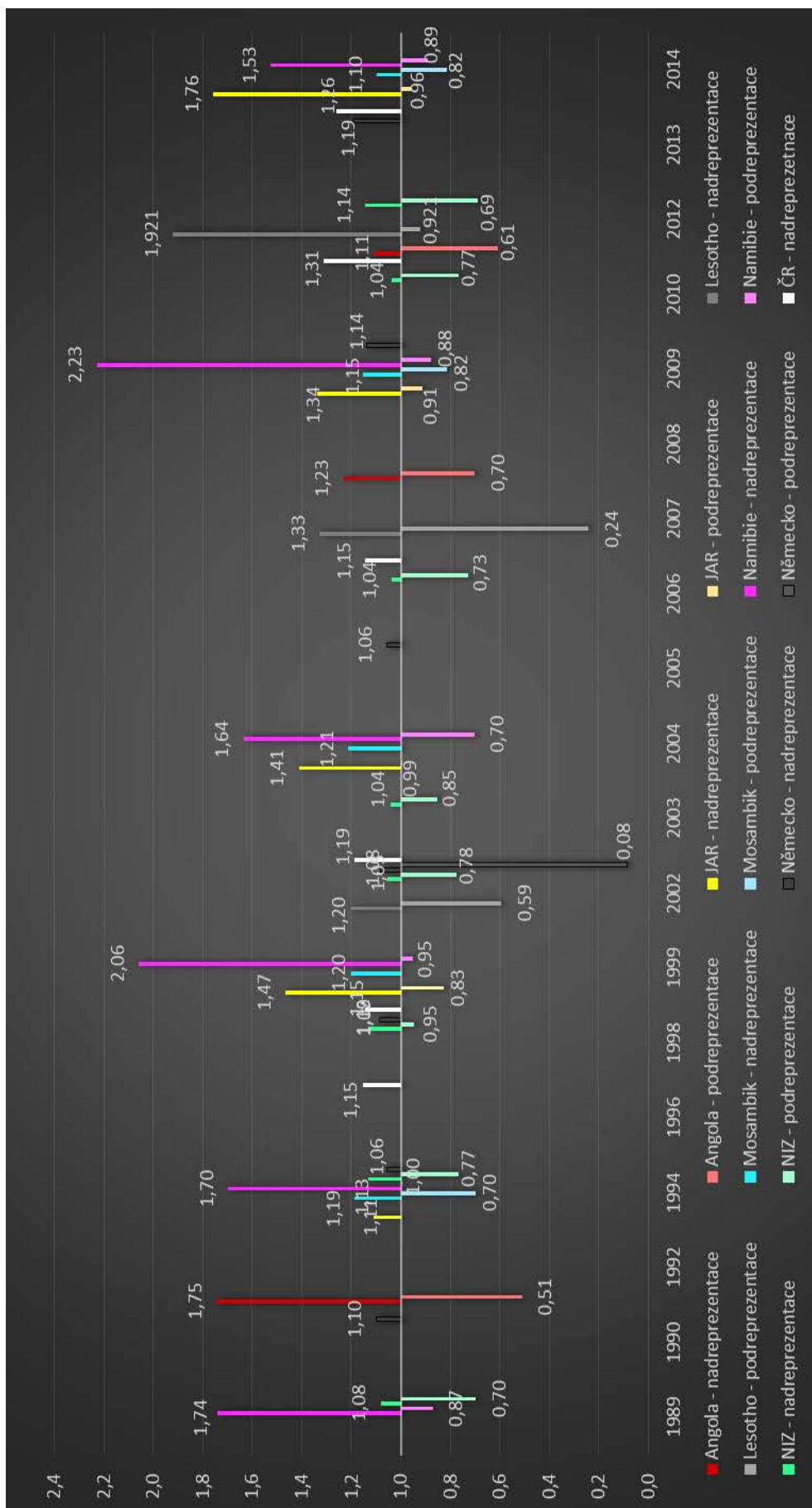
V kategorii poměrných systémů jsou v níže uvedené srovnávací analýze zastoupeny tyto země: Angola, JAR, Lesotho (2002, 2007 a 2012), Mosambik a Namíbie, spolu s Nizozemím, Německem a ČR. V kategorii prostého většinového systému jsou v níže uvedené srovnávací analýze zastoupeny: Botswana, Lesotho (1993 a 1998), Malawi (1994 a 2014), Zambie a Zimbabwe.

Graf 54: Srovnání disproportionality – poměrné systémy – Angola, JAR, Lesotho, Mosambik, Namibie x Nizozemí, Německo, ČR

Zdroj: vlastní výpočty autora

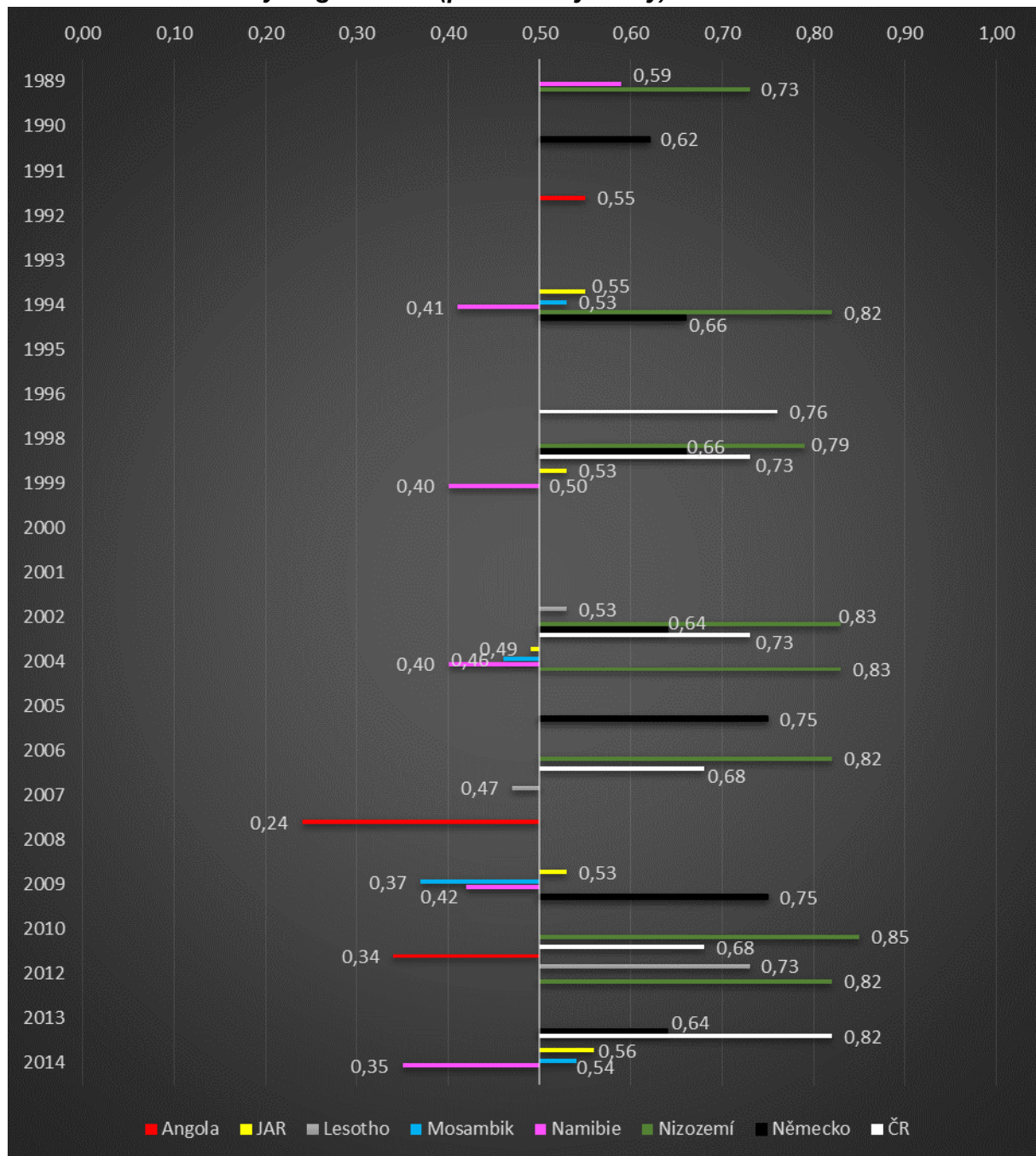
Graf 55: Srovnání krajních hodnot míry reprezentace – Angola, JAR, Lesotho, Mosambik, Namibie x Nizozemí, Německo, Německo, ČR

Zdroj: vlastní výpočty autora

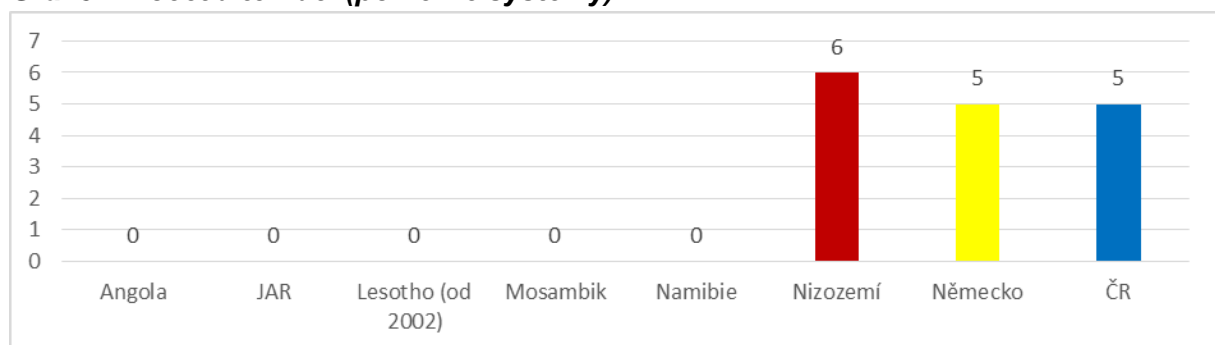

Graf 56: Srovnání míry fragmentace (poměrné systémy)

Zdroj: vlastní výpočty autora

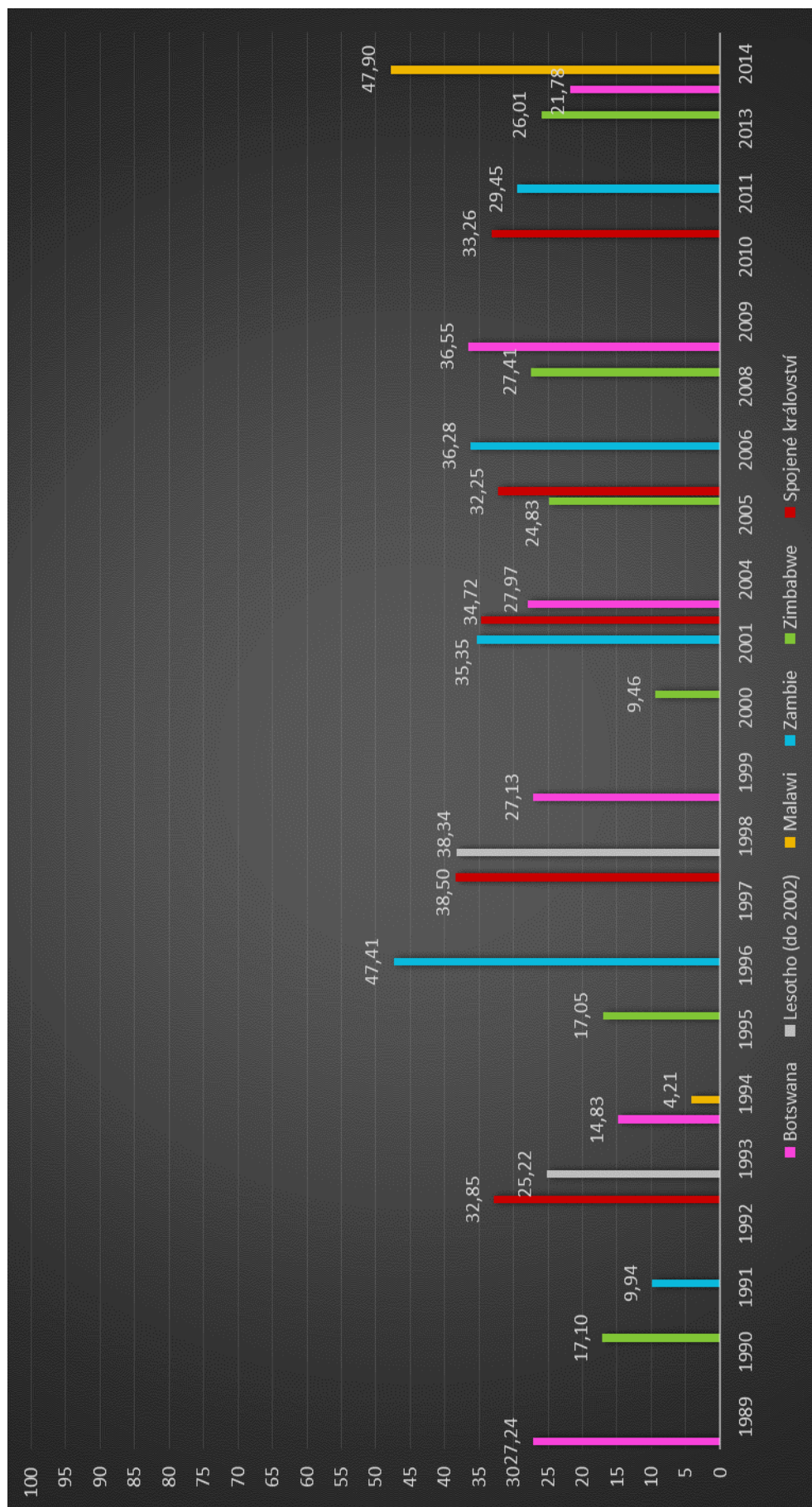
Graf 57: Počet alternací (poměrné systémy)

Zdroj: vlastní výpočty autora

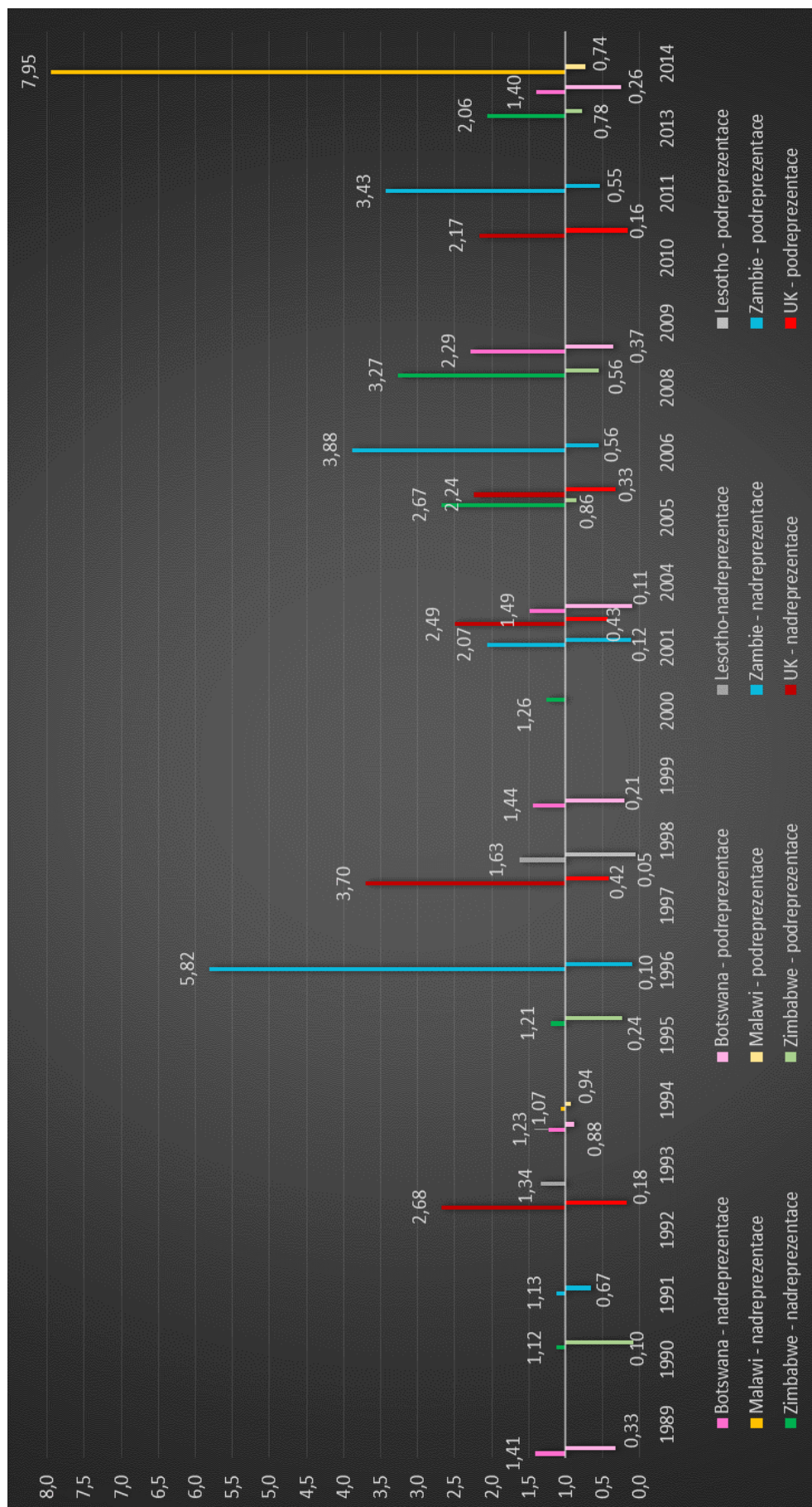

Graf 58: Srovnání disproportionality – Botswana, Lesotho, Malawi, Zambie, Zimbabwe x Spojené království

Zdroj: vlastní výpočty autora

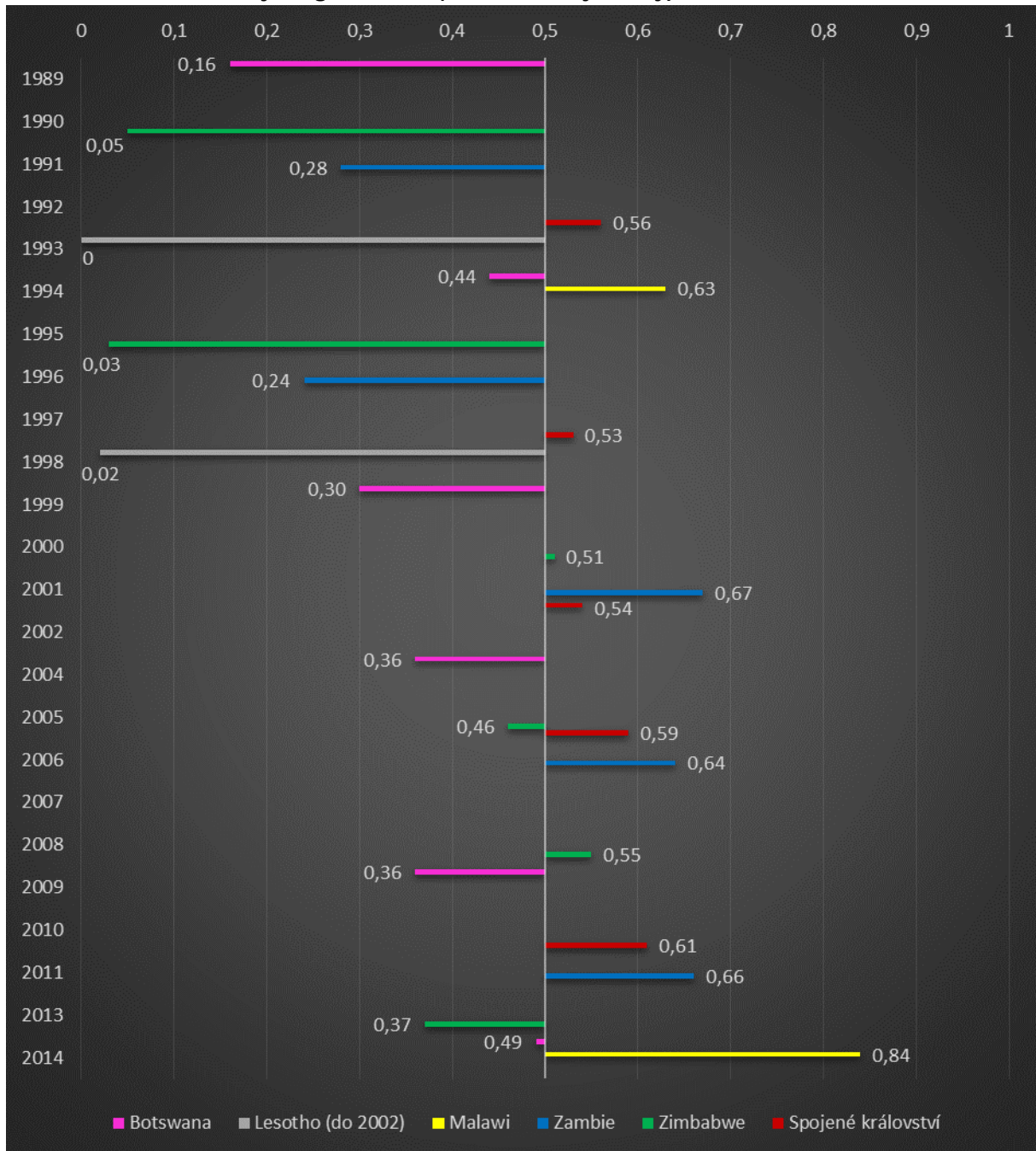
Graf 59: Srovnání krajních hodnot míry reprezentace – Botswana, Malawi, Lesotho, Malawi, Zambie, Zimbabwe x Spojené království

Zdroj: vlastní výpočty autora

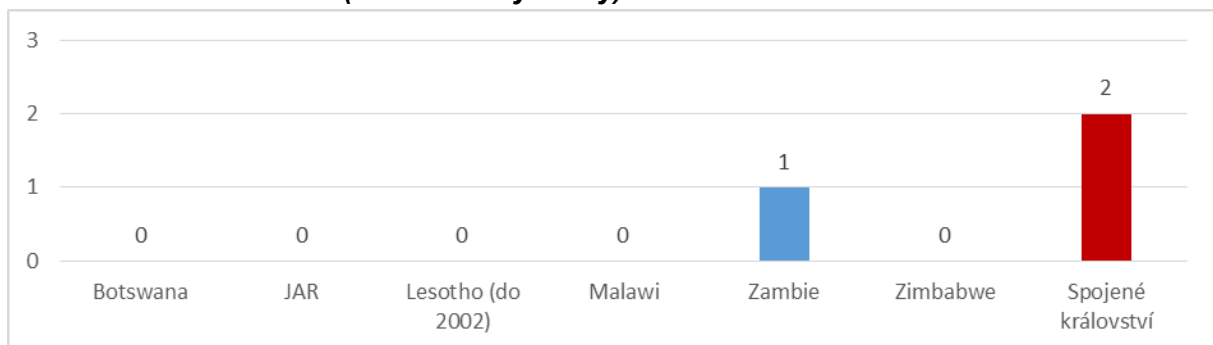

Graf 60: Srovnání míry fragmentace (většinové systémy)

Zdroj: vlastní výpočty autora

Graf 61: Počet alternací (většinové systémy)

Zdroj: vlastní výpočty autora

5.1 Srovnání výstupů poměrných systémů

Ze zobrazených výstupů je patrné, že výstupy Nizozemí jsou skutečně velmi proporční, míra disproporcionality dosahuje ve sledovaném období hodnot mezi $vpDaRR=2,34-5,86$ (téměř absolutní proporcionalita/velmi nízká disproporcionalita), oproti tomu v Namibii, která má srovnatelné nastavení volebního systému, je míra disproporcionality několikanásobně vyšší (mezi $vpDaRR=13,01-20,00$), a dá se říci nejvyšší ze zemí jihoafrického regionu, které využívají poměrný systém. Průměrná hodnota disproporcionality zemí jihoafrického regionu (poměrný systém³⁹⁶) je $vpDaRR=12,79$, oproti průměrné hodnotě $vpDaRR=8,10$ Nizozemí, Německa a ČR. Tuto skutečnost dobře ilustruje i druhý graf, zobrazující krajní hodnoty míry reprezentace – Nizozemí dosahuje ve sledovaném období velmi nízkých hodnot nejvyšší nadreprezentace, blížících se hladině ideální reprezentace; nejvyšší hodnoty podreprezentace jsou o něco výraznější (mezi $A=0,69-0,95$). Namibie dosahuje srovnatelných nejvyšších hodnot podreprezentace ($A=0,70-0,996$), avšak krajní hodnoty nadreprezentace jsou oproti Nizozemí několikanásobně vyšší, což následně ovlivňuje celkovou míru disproporcionality (jak bylo zmíněno v příslušné podkapitole výše, výrazně nadreprezentované jsou především nejmenší strany). Průměrná hodnota nadreprezentace v jihoafrických zemích (poměrný systém³⁹⁷) je $A=1,24$, průměrná hodnota nadreprezentace v Nizozemí, Německu a ČR $A=1,07$, naopak průměrná hodnota podreprezentace v zemích jihoafrického regionu (poměrný systém³⁹⁸) je $A=0,82$, průměrná hodnota podreprezentace v Nizozemí, Německu a ČR $A=0,84$.

Zásadní rozdíl je patrný při pohledu na třetí graf, zobrazující míru fragmentace.³⁹⁹ Nizozemí je po celé sledované období jasným multipartismem, Německo se pohybuje mezi hodnotami inklinujícími k multipartismu, až multipartismem, stejně tak Česká republika. Oproti tomu Angola v prvních volbách vykazovala zřetelný bipartismus, v následujících (posledních dvou) volbách pak zřetelnou přítomnost dominantní strany; JAR se pohybuje na rozmezí bipartismu a dominantní strany, stejně tak Mosambik; v Lesothu přinesly poslední troje volby pokaždé jiný výsledek, pohybovalo

³⁹⁶ Včetně lesothského smíšeného systému.

³⁹⁷ Včetně lesothského smíšeného systému.

³⁹⁸ Včetně lesothského smíšeného systému.

³⁹⁹ Připomeňme, že hodnoty Raeho indexu fragmentace se pohybují v uzavřeném intervalu od $F=0$ do $F=1$, kdy kdy hodnota $F=0,0$ znamená, že všichni poslanci jsou členy jedné strany (jednostranický systém) a naopak hodnota $1,0$ značí, že všichni poslanci jsou členy jiné strany (absolutní multipartismus); střední hodnota $F=0,50$ značí dokonalý bipartismus (dvě strany se stejným počtem mandátů), hodnota indexu mezi $0,50-0,70$ značí bipartismus až multipartismus, hodnota indexu vyšší než $0,70$ pak zřetelný multipartismus, hodnota indexu nižší než $0,50$ značí přítomnost dominantní strany v systému.

se mezi bipartismem, dominantní stranou a multipartismem⁴⁰⁰; Namibie byla před 25 lety bipartismem, hodnoty výstupů všech následujících voleb ale ukazují přítomnost dominantní strany.

Druhým zásadním rozdílem je počet alternací moci, tzn., kolikrát ve sledovaném období proběhla výměna vládní strany (koalice). Ze čtvrtého grafu je naprosto zřejmá africká realita (minimálně v zemích jihoafrického regionu), kdy oproti 5-6 alternacím v evropských zemích neproběhla ve sledovaných afrických zemích alternace žádná, vládní strany jsou predominantními stranami⁴⁰¹ a jsou souvisle u moci 20-25 let⁴⁰². Tuto skutečnost dokresluje další údaj, a to počet členů vládní koalice, v Nizozemí se ve sledovaném období pohyboval od dvou do tří (většinou tři), v Německu dva⁴⁰³, v ČR od menšinové vlády jedné strany s podporou hlavní opoziční (de facto tedy dva) do tří. Oproti tomu ve sledovaných afrických zemích byla vládní strana s výjimkou posledních lesothských voleb vždy pouze jedna,⁴⁰⁴ strana vítězná, dominantní; nešlo o vlády koaliční, které jsou základním a pravidelným předpokladem (předpokládaným výstupem) poměrných volebních systémů.

5.2 Srovnání výstupů většinových systémů

Srovnávací analýza výstupů většinových systémů zobrazuje v podstatě podobné hodnoty vybraných zemí jihoafrického regionu a Spojeného království (zvláště v posledním desetiletí), patrná je spíše stálost míry disproportionality ve Spojeném království (mezi $vpDaRR=32,25-38,50$), oproti větším pohybům míry disproportionality jihoafrických zemí. Zajímavé je, že některé země v prvním desetiletí sledovaného období dosahovaly hodnot vlastních spíše poměrných systémům (Zambie 1991, Malawi 1994, Zimbabwe 2000, event. Botswana 1994; srov. podkapitola 5.1 *Srovnání výstupů poměrných systémů*). Jistou výjimkou je Malawi, kde je výstup s 20letým rozestupem více než desetkrát vyšší, nicméně tyto dva údaje nejsou zcela srovnatelné, neboť mezi

---

⁴⁰⁰ Zde bráno v době, kdy se volilo skrze smíšený systém (2002, 2007 a 2012).

⁴⁰¹ S výjimkou Lesotha v posledních volbách, kdy došlo k vytvoření první koaliční vlády, tvoří ji však i doposud vládnoucí strana (přestože nevyhrála), takže je otázka, zda lze uvažovat o skutečné alternaci, dle našeho názoru, vzhledem k okolnostem, nikoli.

⁴⁰² V případě Angoly či Mosambiku ještě více, neboť MPLA, resp. FRELIMO, byla u moci již před sledovaným obdobím.

⁴⁰³ Německé strany CDU a CSU sice kandidují samostatně (CSU pouze v Bavorsku, CDU ve všech ostatních spolkových zemích mimo Bavorsko), jsou však brány jako jeden celek.

⁴⁰⁴ Zde upozorňujeme na již zmíněnou výjimku Lesotha, kdy po volbách 2012 vznikla první skutečná koaliční vláda nejen v Lesothu, ale v celém jihoafrickém regionu. Tato situace je však v Lesothu nestandardní, z čehož vyplývá i následná krize, navíc Lesotho nevolí dle poměrného systému, nýbrž systému smíšeného, přestože výsledky těchto voleb odpovídaly 'dokonalé proporcionalitě' (dle logiky kvót).

nimi chybí údaje tří voleb. Průměrná hodnota disproporcionality zemí v zemích jihoafrického regionu (s většinovým systémem) je $vpDaRR=26,26$, průměrná hodnota Spojeného království pak $vpDaRR=34,32$.

Informace o míře disproporcionality dokresluje druhý graf, zobrazující krajní hodnoty míry reprezentace v zemích jihoafrického regionu využívajících většinový systém, při porovnání se Spojeným královstvím. Průměrná hodnota nadreprezentace v jihoafrických zemích (většinový systém⁴⁰⁵) dosahuje výrazné výše $A=2,48$, což je umocněno především situací v Malawi (velké množství úspěšných nadreprezentovaných nezávislých kandidátů), oproti tomu průměrná hodnota nadreprezentace ve Spojeném království dosahuje 'pouze' $A=1,63$. Průměrná podreprezentace v zemích jihoafrického regionu (většinový systém⁴⁰⁶) dosahuje hodnoty $A=0,57$, průměrná hodnota podreprezentace ve Spojeném království je v podstatě totožná, $A=0,59$. Stejně jako u srovnávací analýzy poměrných systémů, i zde je zásadní rozdíl patrný při pohledu na třetí graf, zobrazující míru fragmentace. Spojené království se ve sledovaném období pohybovalo v jasných mezích bipartismu, jak se (obecně) od většinového volebního systému očekává, oproti tomu Zambie svými hodnotami v prvních dvou volbách jasně ukazovala přítomnost dominantní strany, aby se následně v posledních třech volbách dostala na hodnoty značící bipartismus s inklinací k multipartismu, Malawi svými hodnotami představovalo v prvních volbách bipartismus, v posledních volbách výrazný multipartismus, Zimbabwe se pohybovalo v mezích od téměř absolutně dominantní strany až k hodnotám mezi bipartismem a dominantní stranou, lesothský stranický systém⁴⁰⁷ byl systémem absolutně dominantní strany a v podstatě absolutně dominantní strany a Botswana se pohybovala v různých mírách dominantní strany.

Druhým zásadním rozdílem je počet alternací moci, tzn., kolikrát ve sledovaném období proběhla výměna vládní a opoziční strany. Zatímco ve Spojeném království došlo za 20 let ke dvěma alternacím, ve sledovaných zemích jihoafrického regionu k jedné jediné,⁴⁰⁸ v Zambii, kde došlo k alternaci v posledních volbách, i když tato

---

⁴⁰⁵ Včetně zimbabwského smíšeného systému.

⁴⁰⁶ Včetně zimbabwského smíšeného systému.

⁴⁰⁷ Zde bráno v době, kde se volilo skrze FPTP.

⁴⁰⁸ O alternaci by bylo možno mluvit v Malawi (1999), kdy sice vyhrála vládní UDF, ale nezískala nadpoloviční počet mandátů, byla překonána koalicí MDF a AFORD. Aby se udržela u moci, spojila se však s nezávislými kandidáty a alternace tedy neproběhla.

alternace není zcela nezpochybnitelná, neboť se nejedná o alternaci mezi hlavní vládní a hlavní opoziční stranou (ve smyslu levice/pravice).⁴⁰⁹

Související skutečností je, jak vyplývá z příslušných podkapitol, že v některých zemích vládní strany nezískaly (opakovaně) nadpoloviční počet hlasů a vládly menšinově s větší či menší podporou jiných subjektů ve stranickém systému.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁹ Vládní PF je strana, která dříve vznikla odtržením od MMD, neboť nebyly naplněny mocenské ambice některých funkcionářů, dříve vládnoucí MMD je strana levého středu, PF je strana levicová. Jako alternaci moci tuto výměnu zahrnujeme z toho důvodu, že strana se od MMD odtrhla již v roce 2001, nějakou dobu na politické scéně působila (v opozici) až následně volby 2011 vyhrála. Oproti tomu 'alternaci' v Lesothu (1998) ani Malawi (2009) za alternaci nepovažujeme, protože volby v obou zemích vyhrály strany (frakce) odtržené od bývalé vládní strany, tzn., u moci zůstali de facto titíž lidé, pod jiným názvem, stejně tak Zimbabwe (2005), kdy sice těsně vyhrála opoziční MDC-T, ale vzhledem k rozhodujícímu vlivu prezidenta Mugabeho zůstala u vlády (i když formálně koaliční) ZANU-PF. O alternaci nelze hovořit ani v případě Lesotha po posledních volbách (2012) – ačkoli vyhrála strana DC, odštěpená od vládní strany LCD, vládu nakonec (opět) tvořila LCD, spolu s dalšími dvěma koaličními partnery – ačkoli tedy nelze hovořit o alternaci, lze alespoň vyzdvihnout vůbec první koaliční vládu v Lesothu a v zemích jihoafrického regionu vůbec.

⁴¹⁰ Rozhodující slovo má ve většině zemí prezident, který si vybírá vládu, rozhodující tedy je, aby strana vyhrála nejen parlamentní i přímé prezidentské volby (což se děje a je v podstatě pravidlem). 'Menšinové' vlády byly v Malawi (1999, 2004, 2014) a Zambii (2001, 2006, 2011).

Závěr

Pravidelné, svobodné, tajné a rovné volby jsou považovány za základní předpoklad demokratického zřízení, a do značné míry jsou i symbolem přechodu od různých podob nedemokratické vlády k vládě demokratické – jak je to patrné z kroků OSN, která v podstatě to první, co v tranzitních zemích zabezpečuje (doporučuje, nařizuje), je právě konání voleb, což všechno další konání naplní 'legitimitou'. Ačkoli jsou odborníci, kteří s tímto postupem nesouhlasí, stejně jako část veřejnosti, tato polemika, ač významná, není předmětem předložené práce, pro kterou je stěžejní pouze skutečnost, že se volby konaly, kdy se konaly, jakým způsobem, s jakým konkrétním nastavením, s jakými výstupy a také (v dokreslující míře) v jakém společensko-politickém ovzduší, a to v deseti zemích jihoafrického regionu – Angole, Botswaně, Jihoafrické republice, Lesothu, Malawi, Mosambiku, Namibii, Svazijsku, Zambii a Zimbabwe – v období od roku 1989 do konce roku 2014.

Volby v Africe nejsou historickou součástí dějin, ale importovanou a vnucenou skutečností 20. století ze strany koloniálních mocností (především v době po druhé světové válce), potažmo západními velmocemi a jimi řízenými mezinárodními institucemi (MMF, SB - od konce studené války do současnosti). Je to do jisté míry patrné právě na přelomu 80. a 90. let 20. století, kdy s pádem Sovětského svazu a koncem studené války došlo k zásadním přelomům ve směřování mnoha afrických zemí, přechodům k vícestranickému systému, demokratizaci politického zřízení a neodmyslitelně právě k zavádění demokratických voleb. Tyto změny ale nelze považovat za dobrovolné rozhodnutí držitelů moci, spíše by bylo možno uvažovat v termínech jako *politický kalkul*, neboť tehdejší situace (jednostranické režimy) byla v rámci nového světového uspořádání neudržitelná a bylo třeba se *přizpůsobit* novým podmínkám – a to vyžadovalo přechod k multipartismu, potažmo demokracii, což je nejvíce a nejzářivěji symbolizováno právě uspořádáním 'demokratických' voleb. To uspokojí mezinárodní instituce, tím pádem i dárce (finančních prostředků) a tím pádem jsou uspokojeny i potřeby držitelů moci, resp. opozice, která se po zisku moci velmi rychle situuje do obdobných pozic.

Kromě Botswany, kde takřikajíc demokratické volby kontinuálně probíhají každých pět let již od zisku nezávislosti a lze ji považovat za významnou a jedinou skutečnou výjimku, proběhl ve všech zemích (Angola 1992, JAR 1994, Lesotho 1993, Malawi 1994, Mosambik 1994, Namibie 1989, Zambie 1991, Zimbabwe 1990) na konci 80. či na začátku 90. let přechod od jednostranického systému, kde volby sloužily jen

k fasádnímu schválení vládnoucí stranou navržených kandidátů, k systému vícestranickému a s tím spojeným přechodem k 'demokratickým' volbám. (Ačkoli je uvedena, odlišný vývoj měla Jihoafrická republika, která byla dlouhou dobu ovládána bílou menšinou a nebílí obyvatelé neměli volební právo, které poprvé získali právě až na začátku 90. let v souvislosti s politickými změnami reagujícími na nové světové politické klima – Jihoafrická republika nebyla jednostranickým systémem ve smyslu vlády jedné strany, protože běloši měli stran několik a volby zde řádně probíhaly, ale jednostranickým systémem ve smyslu barvy pleti, vlády jedné barvy pleti – vládu drželi v rukou běloši, ostatní byli vyloučeni. Ani Zimbabwe nikdy striktně nebylo jednostranickým systémem – protože nemělo prostor se k tomu etablovat – nicméně i zde byla na začátku 90. let vládnoucí strana donucena reagovat na světový vývoj a takřkajíc v tichosti se ze dne na den zbavila své socialistické politiky a Zimbabwe se *nominálně* stalo jednou z mnoha 'pluralitních demokracií').

V jihoafrickém regionu proběhlo ve zvoleném čtvrtstoletí 51 voleb do dolních komor parlamentů, z toho 12 nedemokratických a vysoce problematických (Svazijsko 1993, 1998, 2003, 2008, 2013; Zambie 1996, Zimbabwe 1990, 1995, 2000, 2005, 2008, 2013), a několik dalších voleb s velkým otazníkem nad jejich svobodností a spravedlivostí, ostatní volby proběhly v mezích považovaných za 'v podstatě demokratické/demokratické'. Volební systémy povětšinou vycházely z historie, dle toho, ke které koloniální mocnosti daná země dříve patřila, nepřekvapí tedy skutečnost, že Botswana stále využívá většinový FPTP systém, stejný systém byl přijat v Lesothu (změněn v roce 2002 na smíšený systém, v roce 2013 dále upravený), v Malawi, Svazijsku (v rámci nepřímých voleb), Zambii i Zimbabwe (upravený v roce 2013 o dočasné genderově-korigující mandáty na smíšený systém), a naopak Angola a Mosambik se přiklonily k poměrnému systému. Poměrný systém, ačkoli toto rozhodnutí nevycházelo z historie nýbrž z rozhodnutí držitelů moci, přijala i Namibie (1989) a z původního bělošského FPTP k němu přešla Jihoafrická republika (1994).

Hlavním cílem práce byla analýza voleb a volebních systémů v uvedených zemích jihoafrického regionu, ve zmíněném časovém rozpětí od roku 1989 do konce roku 2014, což je období cca 20-25 let novodobého volebního vývoje v těchto zemích, nastoleného právě se změnami týkajícími se konce studené války, až do současnosti. Díky širokému rozpětí, kdy v každé zemi průměrně proběhlo pět voleb (Angola 3, Botswana 6, JAR 5, Lesotho 5, Malawi 5, Mosambik 5, Namibie 6, Svazijsko 5, Zambie 5, Zimbabwe 6) bylo možné analyzovat nejen jednotlivé volby samy o sobě, ale také

srovnávat jejich výstupy v čase, a ještě navíc, v rámci celého regionu, čímž tato práce podává ucelenou představu o nastavení volebních systémů, změnách a výstupech v širší perspektivě, doplněnou ještě o přímé srovnání s vybranými zástupci evropských zemí ve stejném časovém rozpětí.

Široké rozpětí analyzovaných zemí, vzájemná komparace a následně komparace s vybranými zástupci evropských zemí (Spojené království Velké Británie a Severního Irska, Nizozemí, Německo a Česká republika) nám spolu s dlouhým časovým obdobím umožnilo hledat relevantní odpověď na výzkumnou otázku, *zda lze v zemích jihoafrického regionu nalézt obecné zákonitosti působení volebního systému na stranický systém?*, a pokusit se o verifikaci stanovených hypotéz: (1) *v zemích jihoafrického regionu vůbec neplatí 'evropské společenskovední předpoklady' o vlivu volebního systému na stranický systém*, (2) *většinový volební systém vede v jihoafrických zemích k stranickému systému s predominantní stranou a poměrný systém vede k systému dvoustranickému*, a (3) *dominantní pozice vládnoucích stran a neprobíhající alternace moci je způsobena dominantní pozicí vládnoucích stran uvnitř společnosti (= faktickou podporou těchto stran ve volbách)*.

Jak bylo psáno v úvodu, obecným předpokladem, vycházejícím z děl významných světových politologů, které byly (západní) společností přežaty jako *obecně platné zákonitosti*, je směřování většinových systémů k dvoustranickému systému, bez koaličních vlád, a naopak směřování poměrných systémů k vícestranickému systému a vládám koaličním. Jak bylo dokázáno již desítkami vědeckých prací, počínaje konstruktivní kritikou stěžejního díla Maurice Duvergera, jsou to obecné předpoklady, obecné tendence směřování, vycházející navíc především z euroamerických reálií, nelze uvažovat v termínech sociálně-vědních zákonů.

Znovu, a troufáme si říci výrazně, to potvrzuje i náš výzkum *novodobých voleb* v zemích jihoafrického regionu. Volební systémy, ať většinové nebo poměrné, se zde chovají zcela jinak, než je běžně očekáváno. Duvergerovsko-sartoriovské zákony/zobecnění/předpoklady mají v tomto regionu nulovou vypovídací hodnotu, jsou zcela neplatné, což značně snižuje jejich celkovou vypovídací hodnotu. Většinový systém totiž, jak je patrné, může vést ke zřetelnému multipartismu, stejně jako 'téměř čistý' poměrný systém k dominantní straně – a to nikoli náhodně, ale opakovaně. Zákony a předpoklady o působení volebního systému na stranický systém jsou mylné, za podobou stranického systému nestojí primárně volební systém, ale mnoho společně provázaných

faktorů v pozadí. Díky tomu nastávají situace, kdy stranický systém je v různých zemích stejný, ačkoli každá využívá jiný/odlišný volební systém, nebo naopak, kdy je stranický systém v různých zemích různý, ačkoli země využívají stejné či velmi podobné nastavení volebního systému.

První z hypotéz [*v zemích jihoafrického regionu vůbec neplatí „evropské společenskovední zákony“ o vlivu volebního systému na stranický systém*], zkoumaná analytickými nástroji současné politické vědy, je silná, nicméně existují výjimky, které její vypovídací hodnotu snižují.

Výstupy – dle obecného předpokladu a 'zákonů' – by v Angole měly přinášet vícestranický systém, namísto toho první volby přinesly bipartismus, následující dvoje volby systém s dominantní stranou. V Botswaně by měly výstupy odpovídat bipartismu (s pravidelně se střídajícími stranami, namísto toho po všech volbách ve sledovaném období fungoval systém s dominantní stranou (navíc vládnoucí strana je u moci nepřetržitě od období zisku nezávislosti, což je 50 let). V Jihoafrické republice by měl, vzhledem k velmi proporčnímu nastavení základních proměnných volebního systému, fungovat extrémní či polarizovaný pluralismus se značným množstvím různě velkých stran, včetně vícečlenných vládních koalic, namísto toho si vládnoucí strana již 20 let udržuje svou mocenskou pozici, vládne sama a ostatní strany jsou zanedbatelné. Lesotho během pěti voleb v uplynulých 20 letech volilo podle tří různých volebních systémů, napřed FPTP, pak smíšený systém a nakonec dále upravený smíšený systém, což by mělo přinášet bipartismus a následně (pravděpodobně) vícestranický systém včetně koaličních vlád, namísto bipartismu v období volby dle FPTP vznikl 'demokratický jednostranický systém' neboť jedna strana získala všechny mandáty a byla stranou absolutně dominantní, následné volby přinesly téměř totožný výsledek, kdy poměr mandátů mezi jedinými dvěma stranami ve stranickém systému byl 79:1, v období volby dle smíšeného systému se dvěma voličskými hlasy došlo k bipartijnímu uspořádání s inklinací k dominantní straně a následně k faktické přítomnosti dominantní strany, neboť je-li v myslích politiků zvuče, může se jakýkoli volební systém zneužít ve svůj prospěch, což se v Lesothu ve volbách 2007 jasně prokázalo 'obejitím zákona v zákonných mezích' vládnoucí stranou; až nakonec, v posledních volbách, po změně ve smíšeném volebním systému v podobě snížení počtu voličských hlasů ze dvou na jeden, Lesotho zažívá (a nikoli bez zásadních komplikací) vícestranický systém a první koaliční vládu – a je to zároveň první výjimka z předložené hypotézy.

V Malawi, by stejně jako v Botswaně, měly volební výstupy přinášet dvoustranický systém s alternací moci mezi vládou a opozicí, což se stalo v prvních volbách, kdy byl skutečně vytvořen bipartismus – a je to zároveň druhá výjimka z předložené hypotézy, nicméně následně již šlo o multipartismus přecházející postupně v dalších volbách až do současnosti do 'absurdních rozměrů', kdy stranický systém obsahoval kromě politických stran i několik desítek nezávislých kandidátů. V Mosambiku by měl být přítomen vícestranický systém s různými koaličními vládami, nicméně první volby přinesly bipartismus, stejně jako volby druhé (pouze dvě strany ve stranickém systému), aby ve dvou následných volbách dospěl až k dominantní straně a v posledních volbách se vyhoupl zpět k bipartismu, s tím dodatkem, že po celé 20leté období vládne jedna strana se ziskem nadpoloviční většiny mandátů. Namibie by měla, vzhledem k nastavení základních proměnných volebního systému, ze všech zemí jihoafrického regionu nejvýrazněji přinášet vícestranický systém a různé střídající se koaliční vlády, namísto toho první volby přinesly bipartismus, který záhy v dalších volbách přešel ke konstantnímu systému s dominantní stranou, trvajícím až do dnešních dní. Zambie by měla přinášet bipartismus s alternací moci, avšak první i druhé volby (i když druhé nejsou považovány za svobodné, takže jejich vypovídací hodnota je nízká) indikovaly jasnou přítomnost dominantní strany, a poslední troje volby, resp. výstupy, jsou naopak na hraně bipartismu a multipartismu, umocněno tím, že vítězná strana nezískává nadpoloviční počet mandátů. A stejně tak výstupy v Zimbabwe by měly přinášet bipartismus s alternací moci, avšak stranický systém je spíše houpačkou mezi dominantní stranou a bipartismem, kdy po prvních dvou volbách ve sledovaném období vykazoval stranický systém přítomnost téměř absolutně dominantní strany, následně se výrazně změnil k bipartijnímu uspořádání – což je třetí výjimka z předložené hypotézy, klesl zpět k indikaci přítomnosti dominantní strany, poté se znovu vrátil k bipartismu – ačkoli vítězná strana neobdržela většinu mandátů, je to čtvrtá výjimka z předložené hypotézy (ani ve Spojeném království totiž poslední volby nepřinesly vítězným konzervativcům nadpoloviční většinu mandátů), a v posledních volbách se rozložení stranického systému vrátilo zpět k přítomnosti dominantní strany.

Druhá hypotéza [*většinový volební systém vede v jihoafrických zemích k stranickému systému s predominantní stranou a poměrný systém vede k systému dvoustranickému*], zkoumaná pomocí analytických nástrojů, které nabízí současná politická věda, se nepodařila verifikovat, je neplatná, neboť existuje velké množství příkladů, které ji odporují – z poměrných systémů Angola 2008 a 2012, JAR 2004, Lesotho 2007

(smíšený systém), Mosambik 2004 a 2009, a Namibie 1994, 1999, 2004, 2009 a 2014; z většinových systémů pak Malawi 1999, 2004, 2009 a 2014, Zambie 2001, 2006 a 2011, a Zimbabwe 2000 a 2008.

Třetí hypotéza [*dominantní pozice vládnoucích stran a neprobíhající alternance moci je způsobena dominantní pozicí vládnoucích stran uvnitř společnosti (= faktickou podporou těchto stran ve volbách)*] je platná pouze v Jihoafrické republice, kde dominantní pozice vládnoucí strany odpovídá počtu získávaných hlasů, jak ukazuje míra reprezentace této strany srovnávaná v čase, v Namibii, kde bývá vítězná strana dokonce v minimální míře podreprezentována, přesto je stranou dominantní, a v Mosambiku, s výjimkou prvních voleb. V ostatních zemích (Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Zambie a Zimbabwe) jsou vítězné strany v menší či větší míře nadreprezentovány, což stanovenou hypotézu zneplatňuje.

Z provedeného výzkumu lze konstatovat a odpovědět na výzkumnou otázku, že *žádné bez výjimky platné zákonitosti v chování volebních systémů a jejich výstupu v zemích jihoafrického regionu ve sledovaném období neexistují*. Je sice obecnou pravdou, že poměrný volební systém nevede k vícestranickému systému a koaličním vládám – ovšem s výjimkou posledních voleb v Lesothu (2012), kdy koaliční vláda vznikla, první a jediná faktická koaliční vláda v celém jihoafrickém regionu ve sledovaném čtvrtstoletí (koalice v Zimbabwe nemůže být počítána, neboť šlo pouze o formální, 'papírovou' koalici; koalice v JAR, tzv. *vláda národní jednoty* také nemůže být počítána, neboť šlo pouze o předvolební celonárodní dohodu v rámci zrušení apartheidu a nastolení multirasového režimu; koalice v Malawi 1994 také nebyla standardní smluvní koalici). Dále je obecnou pravdou, že prostý většinový systém nevede k dvoustranickému systému – ovšem s výjimkou Malawi (1994, 1999), Zambie (na hranici v roce 2006) a Zimbabwe (2000, 2008). Obecnou pravdou je i tendence k přítomnosti dominantní strany ve stranickém systému, a to jak ve většinových systémech (s podstatnou výjimkou Zambie od 2001 či Malawi 1994-2014) i systémech poměrných, i když zde je tato tendence nižší (nejvýrazněji Angola a Namibie, ale i ostatní země zažily minimálně jednou, že přepočtené výstupy stranického systému indikovaly přítomnost dominantní strany, včetně Lesotha v rámci smíšeného volebního systému, 2007). Obecně je platná i tendence k nadreprezentaci vítězných stran (ať již mírně nebo výrazněji), ovšem s výjimkou Namibie (1989, 1994 a 2009), kdy byla vítězná strana nepatrně podreprezentována. A v neposlední řadě je obecnou pravdou neexistence alternance moci, což znamená, že v zemích jihoafrického regionu neproběhla

ve sledovaném období skutečná výměna rolí mezi vládou a opozicí – s výjimkou Zambie v posledních volbách (2011), kdy regulérně vyhrála a vládne jiná než doposud vládnoucí strana (k výměně vládních stran došlo i v několika dalších zemích, ale tyto 'výměny' nelze považovat za skutečnou alternaci moci, neboť to byly 'před volbami odtržené deriváty' od do té doby vládnoucích stran tvářící se jako strany 'nové', de facto se tedy změnil název, ale významné osobnosti zůstaly stejné - Lesotho 1998, 2012; Malawi 2009).

Toto všechno jsou ale pouze jakési obecné trendy, navíc s mnoha výjimkami, nikoli spolehlivě předpověditelné 'zákonitosti'. Obecně přijímaná teorie je v tomto ohledu nepoužitelná. Není možné zobecňovat, vytvořit pravidlo fungování ani empiricky podložený trend dalšího vývoje, pouze předpoklad, domněnku vycházející z dosavadních výstupů. Bylo by tak možno předpokládat, že v Angole se i nadále udrží dominantní strana. V Botswaně se rozložení stranického systému, jasně indikující přítomnost dominantní strany, po dlouhé době náhle v posledních volbách přiblížilo k hranici bipartismu, takže je velkou otázkou, jaký stranický systém přinesou další volby za pět let, zda 'návrat' k dominantní vládní straně nebo skutečné bipartijní rozložení; předpokládáme, pokud nedojde ke skutečnému sjednocení opozice do jednoho pevného stranického uskupení, bude v Botswaně i nadále indikována přítomnost dominantní strany. V JAR by z dosavadního analyzovaného vývoje bylo možno předpokládat, že se stranický systém bude držet v mezích přepočteného bipartismu s otázkou, jak moc dominantní bude největší strana. V Lesothu se po velké vládní krizi chystají předčasné volby, z dosavadního vývoje a změn (úprav) volebních systémů není možno jakýkoli další vývoj z hlediska volebních výstupů předpovědět, vrcholní politici se neztotožnili s principem parlamentní demokracie. V Malawi je nastolen trend výrazných úspěchů nezávislých kandidátů na úkor politických stran, a domníváme se, pokud se nenajde hegemon, který by přitáhl pozornost a vzbudil důvěru voličů, pak může nastolený trend polarizovaných multipartismů pokračovat. Mosambik se pohyboval mezi bipartismem a dominantní stranou, další vývoj výstupů volebního systému není zřetelný, nelze vyloučit, že bude probíhat podobná oscilace. Namibie si již páté volby v řadě udržuje stranický systém s přítomností dominantní strany, která má navíc i srovnatelně vysokou podporu obyvatel a domníváme se, že tato skutečnost ještě bude pokračovat. V Zambii by na základě analýz a výstupů tří posledních voleb, které ústily do podoby stranického systému na hranici mezi bipartismem a multipartismem

s tím, že vítězná strana nezískává nadpoloviční většinu hlasů, bylo možno předpokládat podobné výstupy i v budoucnu. A v Zimbabwe, kde poslední volby vzbudily velká očekávání, ale přinesly spíše velké zklamání, je další vývoj nejistý, silně závislý na pozici (doslova existenci) hlavního držitele moci, prezidenta Mugabeho.

Z dosažených volebních výsledků a analýzy předložené v této práci, lze v rámci jihoafrického regionu jako celku konstatovat pro období 1989-2014 průměrnou hodnotu míry reprezentace: $A=1,47$; průměrnou hodnotu míry reprezentace vítězných stran: $A=1,17$; průměrnou míru disproporcionality: $vpDaRR=19,37$ [pro země využívající FPTP: $vpDaRR=26,26$ ve srovnání s průměrnou hodnotou Spojeného království: $vpDaRR=34,32$; pro země využívající poměrný systém: $vpDaRR=12,15$ (se zahrnutím Lesotha, smíšený systém, $vpDaRR=12,79$), ve srovnání s průměrnou hodnotou Nizozemí, Německa a ČR: $vpDaRR=8,10$]; průměrný počet stran ve stranickém systému: $7,09$; a průměrnou hodnotu indexu fragmentace: $F=0,43$, což otáčí předešlou informaci, protože značí, že většina stranických systémů, ač v průměru tváří se jako početnější multipartismy, ve skutečnosti v průměru inklinuje k přítomnosti dominantní strany.

Druhý cíl práce [*být přehledným zdrojem dat a srovnávacích analýz zemí jihoafrického regionu a také přinést euroafrické srovnání s vybranými zeměmi Evropy*] byl plněn ve třetí, čtvrté a páté kapitole jednak samostatnými přehledovými podkapitolami s uvedenými základními údaji pro jednotlivé volby – datum konání, název dolní komory parlamentu, počet křesel, popis základního nastavení a klasifikace volebního systému, včetně případných změn, pokud nějaké proběhly, počet registrovaných voličů, počet voličů, počet platných hlasů, počet kandidujících stran, počet úspěšných stran (stran/subjektů, které získaly mandát), typ stranického systému dle výstupů, jakých bylo dosaženo pomocí analytických nástrojů využitých v jedné z dalších částí práce a také slovním a číselným hodnocením země v daném roce voleb ze strany organizace Freedom House, která hodnotí celkovou míru svobody země, rozsah občanských svobod a rozsah politických práv. Návazně na to, s využitím rozličných měřících nástrojů politické vědy, byly komparovány jednotlivé volby v rámci jedné země, země mezi sebou, souhrnně celý region a na závěr byla provedena komparace s vybranými evropskými zeměmi – Spojeným královstvím, jakožto kolébkou a hlavním představitelem prostého většinového volebního systému, Nizozemím, jakožto významným představitelem velmi poměrného volebního systému, Německem, jakožto kolébkou a hlavním představitelem smíšeně personalizovaného systému poměrného zastoupení (MMP)

a Českou republikou, která, ač to na první pohled nevypadá, byla přidána ze zcela jasných důvodů (přelom konce 80. a začátku 90. let znamenal, stejně jako ve většině zemí jihoafrického regionu i v ČR přechod od nedemokratického režimu k demokratickému, ČR svůj volební systém hledala a hledá - ve sledovaném období došlo k úpravě některých základních proměnných poměrného volebního systému, ačkoli stejně jako Nizozemí využívá listinný poměrný systém, nastavení bylo a je odlišné, což přináší i další možnost srovnání 'poměrného a poměrného' systému, a posledním důvodem byla i možnost přímého srovnání pro zájemce z řad českých čtenářů, jak bylo uvedeno i v úvodu této práce.

Jednotlivé hodnoty míry reprezentace jihoafrických zemí v *euroafrickém* srovnání jsou podobné, přesto v průměru mnohem vyšší než hodnota vybraných evropských zemí; průměrná míra reprezentace Spojeného království, Nizozemí, Německa a ČR za sledované období je $A=1,06$ (v podstatě tedy v průměru ideální reprezentace), kdežto průměrná míra reprezentace zemí jihoafrického regionu je $A=1,47$ (tedy vyšší nadreprezentace). Hodnoty míry disproporcionality jsou do značné míry srovnatelné, lišící se jak v afrických tak v evropských zemích volby od voleb. V poměrných systémech jsou krajní hodnoty ve sledovaném období tvořeny Nizozemím (nejnižší míra disproporcionality, $vpDaRR=2,34$) a Českou republikou (nejvyšší míra disproporcionality, $vpDaRR=20,45$), hodnoty jihoafrických zemí využívajících poměrné volební systémy se pohybují v tomto rozpětí krajních hodnot, spíše s inklinací k vyšším hodnotám v rámci tohoto rozpětí. Průměrná hodnota Nizozemí za sledované období je $vpDaRR=4,00$, Německa $vpDaRR=7,76$ a ČR $vpDaRR=13,96$, oproti tomu jihoafrické země využívající poměrné volební systémy se pohybují v průměrných hodnotách od $vpDaRR=9,25$ (JAR) do $vpDaRR=15,68$ (Namibie; potažmo $vpDaRR=16,88$ – Lesotho, smíšený systém, 2002-2012). Ve většinovém volebním systému je situace mírně odlišná, krajní hodnoty tvoří Malawi (jak nejnižší míru disproporcionality, $vpDaRR=4,21$, tak nejvyšší míru disproporcionality, $vpDaRR=47,90$), ostatní země, včetně evropského zástupce, Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, se pohybují v tomto rozpětí. Průměrná hodnota Spojeného království je $vpDaRR=34,32$, všechny země jihoafrického regionu využívající FPTP volební systém mají průměrnou hodnotu disproporcionality nižší, mezi $vpDaRR=20,31$ (Zimbabwe) až $vpDaRR=31,78$ (Lesotho 1993-1998), potažmo $vpDaRR=31,69$ (Zambie).

Jakkoli byly průměrné hodnoty míry reprezentace a disproporcionality v zemích jihoafrického regionu a vybraných evropských zemích srovnatelné, v podstatě nevybočující z průměrných (a akceptovatelných) hodnot (ačkoli míra nadreprezentace je samozřejmě prokazatelně vyšší), zásadní změna nastala při srovnávací analýze velikosti stranického systému, kdy se zřetelně ukázala významná odlišnost mezi volebními systémy (jejich výstupy) v Evropě a Africe. V případě Spojeného království je průměrná hodnota míry fragmentace $F=0,57$, což zřetelně ukazuje očekávaný bipartismus, v jihoafrickém regionu se (v rámci zemí využívajících FPTP) hodnotě bipartismu blíží pouze Zambie ($F=0,498$), Malawi (za dvoje analyzované volby) dosahuje výrazně multipartijní hodnoty ($F=0,74$), ostatní země využívající FPTP dosahují hodnot pod $F=0,50$, indikujících přítomnost dominantní strany. V kategorii poměrných systémů indikuje průměrná hodnota Nizozemí jasný (a očekávaný) multipartismus ($F=0,81$), stejně tak ČR ($F=0,73$) a Německo (průměrná hodnota pohybující se na hranici mezi bipartismem a multipartismem, $F=0,67$), oproti tomu země jihoafrického regionu využívající poměrný systém se pohybují v průměrné hodnotě v rozmezí $F=0,38$ (Angola) až $F=0,53$ (JAR), což představuje rozmezí mezi přítomností dominantní strany a bipartismem inklinujícím k dominantní straně. Lesotho v rámci smíšeného systému disponuje průměrnou hodnotou $F=0,58$, což převedeno do slovního vyjádření značí bipartismus (nicméně je třeba vzít v potaz, že tento průměr vychází pouze ze trojích voleb, z nichž každé skončily, přepočteno indexem fragmentace, odlišně – bipartismus, dominantní strana, multipartismus – průměr je logicky bipartismus, což je zkreslující).

Realita fungování volebních systémů – ve smyslu jejich výstupů a působení na stranický systém – je tedy ve své samotné podstatě významně odlišná od předpokladů vycházejících z euroamerické tradice, liší se zemi od země a vychází především z aktuální reality dané místní společnosti, bez možnosti zobecnění. To je třeba mít na paměti i při případných úvahách o změnách volebního systému, neboť nastavení volebního systému se v souvislosti s výstupy voleb zdá být až podružnou otázkou, primární je vůle držitelů moci držet se v zákonných a demokratických mezích, čemuž těsně sekunduje etnicko-společenská realita jednotlivých zemí, neboť právě odlišné sociálně-politicko-historické podmínky jsou, zdá se – mimo další faktory – odpovědné za to, že stejné volební systémy přinášejí v různých zemích odlišné výstupy, a že rozdílné volební systémy působí v různých zemích stejně.

Vrátíme-li se k nohlenovskému konstatování z úvodu této práce, že nejsou empiricky prokázány žádné deterministické zákony tvrdící, že existuje pevný kauzální

vztah mezi většinovou a poměrnou volbou a určitým typem stranického systému – a při existenci stejných volebních systémů tak existují rozdílné stranické systémy, zatímco při uplatnění rozdílných volebních systémů lze nalézt stejný typ stranického systému, nezbyvá, i na základě předložené práce, než s tímto konstatováním plně souhlasit. Je třeba oprostít se od zastaralých a neplatných teorií a uvědomit si, že existují málo probádané oblasti, které mohou dosavadnímu bádání přinést nejedno překvapení.

Nabízející se otázkou samozřejmě je, proč obecné předpoklady nefungují, proč přinášejí výrazně odlišné výstupy, navíc hůře predikovatelné? Způsobuje odlišné chování jiná politická kultura ne zcela ztotožněná s demokratickými principy? Nebo odlišný vznik politických stran, na odlišné bázi (ve srovnání s historickými stranami západních zemí, majícími mnohdy kořeny sahající hluboko do historie), jejich ideologickou neukotveností, či doposud silným duchem antikoloniálního odboje? Nebo mají stále vliv tradiční autority, personalismus, očekávání společnosti, že bude řízena silným vůdcem, což není moc slučitelné s parlamentní demokracií a nutností dočasnosti moci a pravidelné alternace? Nebo je příliš brzy od přechodu k *demokracii*, resp. jsou tyto země stále v procesu přechodu, takže je nelze zahrnovat do jedné skupiny s konsolidovanými demokraciemi a je třeba ještě několik desetiletí počkat, než dojde k institucionalizaci a konsolidaci v podstatě celého politického života – a až pak bude možno tento region zahrnout do obecných teorií? Empiricky podložitelná odpověď na tuto otázku je mimo rámec naší – geograficky omezené – práce.

Z hlediska politické teorie je neméně důležitou otázkou, co dělat? Mají se politologové spokojit s konstatováním, že žádná pravidla neexistují, že dosavadní předpoklady vycházející z evropské tradice jsou 'pouhou náhodou', odpovídající tamnímu historickému a specifickému vývoji politických stran a rezignovat na výzkum v této oblasti? Určitě ne. Mají se tedy naopak snažit hledat všechny podmínky, za kterých dané předpokládané vazby budou fungovat? To se také, dle našeho názoru, nezdá být řešením, protože pak stačí, aby nebyla splněna jen jedna podmínka z rozsáhlého seznamu, a výstup už nemusí být takový, jaký by byl očekáván, takže vypovídací hodnota by byla slabá. Nebo je třeba přijmout zásadní rozdílnost světových regionů a vytvářet teoretické předpoklady pro každý region samostatně? To by mohlo být řešením, ale znamená to rezignovat na obecnou teorii, což jistě není cílem.

Dle našeho názoru je třeba se v první řadě oprostít od teorií, které byly formulovány před více než půlstoletím, kdy bylo světové uspořádání významně odlišné od

současného a nezanedbatelný počet dnes 'běžných' zemí v tu dobu ještě vůbec neexistoval, a neexistovaly ani některé typy volebního systému (čímž máme na mysli především samo o sobě problematickou kategorii smíšených systémů). V řadě druhé je dle našeho názoru třeba přinést základní data ze všech světových regionů, data novodobá, počínaje např. zásadním celosvětovým mezníkem, což byl přelom 80. a 90. let. 20. století (od něhož uplynulo již nezanedbatelné časové období s významnou vypočítací hodnotou), tato data analyzovat stejnými nástroji politické vědy a až poté vyvinout úsilí o nalezení (nových) možných zobecnění.

Prameny a literatura

Prameny

ACE Project. 2014. *The MMP Electoral System Faces Political Challenges in Lesotho*. B. m., b. n. (<http://aceproject.org/today/feature-articles/the-mmp-electoral-system-faces-political-challenges-in-lesotho>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2005. *Elections in Zimbabwe*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/zw.html>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2008. *Elections in Botswana*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/bw.html>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2010. *Elections in Swaziland*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/sz.html>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2011a. *Elections in South Africa*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/za.html>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2011b. *Elections in Namibia*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/na.html>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2011c. *Elections in Zambia*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/zm.html>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2012a. *Elections in Angola*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/ao.html>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2012b. *Elections in Lesotho*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/ls.html>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2012c. *Elections in Malawi*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/mw.html>). (29. 1. 2015)

African Elections Database (AED). 2012d. *Elections in Mozambique*. B. m., b. n. (<http://africanelections.tripod.com/mz.html>). (29. 1. 2015)

African Globe. 2013. „Zimbabwe: Overwhelming Voter Support for Draft Constitution.“ *africanglobe.com*. March 19, 2013 (<http://www.africanglobe.net/africa/zimbabwe-overwhelming-voter-support-draft-constitution>). (29. 1. 2015)

African National Congress (ANC). 1994. *Election Results – 1994 National & Provincial*. B. m., b. n. (<http://www.anc.org.za/show.php?id=9917>). (29. 1. 2015)

Agência Angola Press (ANGOP). 2008. „Angolans abroad to vote in country's 2012 elections.“ *portalangop.co.ao*. 24 Dec 2008 (http://www.portalangop.co.ao/angola/en_us/noticias/politica/2008/11/52/Angolans-abroad-vote-country-2012-elections,948fb813-2270-45a3-85a9-b4a67d4fb2c8.html). (29. 1. 2015)

Agência Angola Press (ANGOP). 2012a. „Voters abroad to vote in embassies.“ *portalangop.co.ao*. 18. Apr 2012 (http://www.portalangop.co.ao/angola/en_us/noticias/politica/2012/3/16/Voters-abroad-vote-embassies,31cd63a9-110b-4719-86ae-6f9836fc59fd.html) (29. 1. 2015)

Agência Angola Press (ANGOP). 2012b. „National citizens abroad may vote – says vice minister.“ *portalangop.co.ao*. 29 Apr 2012 (http://www.portalangop.co.ao/angola/en_us/noticias/politica/2012/3/17/National-citizens-abroad-may-vote-says-vice-minister,4c5ee820-95b7-4830-9a46-b81b37139d54.html). (29. 1. 2015)

Aktuálně.cz. 2011. „Arabské revoluce.“ *aktualne.cz*. 18. 2. 2011, aktualizováno 8. 8. 2011 (<http://www.aktualne.cz/wiki/zahranici/arabske-revoluce/r~i:wiki:1198/>). (29. 1. 2015)

Aktuálně.cz. 2014. „Evropa nám utíká: Česko propadlo v rovnoprávnosti žen.“ *aktualne.cz*. 29. 10. 2014 (<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/cr-je-v-zebricku-rovnosti-pohlavi-az-96-hlavne-kvuli-mzdam/r~5984f9de5f5911e4b5c5002590604f2e/>). (29. 1. 2015)

AllAfrica. 2014a. „Lesotho to Hold Early Elections – Ramaphosa.“ *allafrica.com*. 2 October 2014 (<http://allafrica.com/stories/201410021756.html>). (29. 1. 2015)

AllAfrica 2014b. „Mozambique: Renamo Rejects Election Results.“ *allafrica.com*. 17 October 2014 (<http://allafrica.com/stories/201410171268.html>). (29. 1. 2015)

BBC. 2013a. „Zimbabwe election: William Hague voices 'grave concerns'.“ *bbc.com*. 3 August 2013 (<http://www.bbc.com/news/uk-23561298>). (29. 1. 2015)

BBC. 2013b. „Zimbabwe President Mugabe re-elected amid fraud claims.“ *bbc.com*. 3 August 2013 (<http://www.bbc.com/news/world-africa-23563029>). (29. 1. 2015)

BBC. 2014. „'Cashgate' - Malawi's murky tale of shooting and corruption.“ *bbc.com*. 27 January 2014 (<http://www.bbc.com/news/world-africa-25912652>). (29. 1. 2015)

Caldwell, Mark. 2014. „E-voting, gender equality in focus in Namibian elections.“ *Deutsche Welle*. 28. 11. 2014 (<http://www.dw.de/e-voting-gender-equality-in-focus-in-namibian-elections/a-18098926>). (29. 1. 2015)

Central Intelligence Agency (CIA). 2014a. *The World Factbook. Country Comparison: GDP - Per Capita (PPP)*. Washington: CIA (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004rank.html>). (29. 1. 2015)

Central Intelligence Agency (CIA). 2014b. *The World Factbook. Africa: Swaziland*. Washington: CIA (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/wz.html>). (29. 1. 2015)

Cobbe, James Hamilton. 2014. *Lesotho*. Chicago: Encyklopædia Britannica, Inc. (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/337126/Lesotho/43937/Basutoland-1871-1966>). (29. 1. 2015)

Comissão Nacional Eleitoral de Angola (CNE). 1992. *Estatística das Eleições de 1992*. Luanda: CNE (<http://www.cne.ao/estatistica1992.cfm>). (29. 1. 2015)

Comissão Nacional Eleitoral de Angola (CNE). 2008. *Estatística das Eleições de 2008*. Luanda: CNE (<http://www.cne.ao/estatistica2008.cfm>). (29. 1. 2015)

Comissão Nacional Eleitoral de Angola (CNE). 2012. *Estatística das Eleições de 2012*. Luanda: CNE (<http://www.eleicoes2012.cne.ao/paginas/paginas/dat99/DLG9999999.htm>). (29. 1. 2015)

de Brito, Miguel. 2012. *EISA: Report on the General Elections of 31 August 2012 in the Republic of Angola*. Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/PDF/ang2012report.pdf>). (29. 1. 2015)

Dendere, Jesilyn. 2013. „Zimbabwe approves of new constitution.“ *Radiodialogue.com*. March 19, 2013 (<http://www.radiodialogue.com/zimbabwe-approves-of-new-constitution/>). (29. 1. 2015)

Election Guide. 2014a. *Republic of Malawi. Elections*. B. m., b. n. (<http://www.electionguide.org/countries/id/130/>). (29. 1. 2015)

Election Guide. 2014b. *Republic of Mozambique. Election for Assembleia da República (Assembly of the Republic), Dec. 3, 1999*. B. m., b. n. (<http://www.electionguide.org/elections/id/1285/>). (29. 1. 2015)

Election Guide. 2014c. *Republic of Mozambique. Election for Assembleia da República (Assembly of the Republic), Oct. 15, 2014*. B. m., b. n. (<http://www.electionguide.org/elections/id/2410/>). (29. 1. 2015)

Election Guide. 2014d. *Republic of Namibia. Election for National Assembly, Nov. 15, 2004*. B. m., b. n. (<http://www.electionguide.org/elections/id/343/>). (29. 1. 2015)

Election Guide. 2014e. *Republic of Zambia. Election for National Assembly, Dec. 27, 2001*. B. m., b. n. (<http://www.electionguide.org/elections/id/1329/>). (29. 1. 2015)

Election Guide. 2014f. *Republic of Zambia. Election for National Assembly, Sept. 20, 2011*. B. m., b. n. (www.electionguide.org/elections/id/1605/). (29. 1. 2015)

Election Guide. 2014g. *Republic of Zimbabwe. Election for National Assembly, March 29, 2008*. B. m., b. n. (<http://www.electionguide.org/elections/id/425/>). (29. 1. 2015)

Election Guide. 2014h. *Republic of Zimbabwe. Election for National Assembly, July 31, 2013*. B. m., b. n. (<http://www.electionguide.org/elections/id/551/>). (29. 1. 2015)

Election Resources. 2006. *Election Resources on the Internet: Republic of South Africa 2004 General Election* (updated June 13, 2006). B. m., b. n. (<http://electionresources.org/za/2004/>). (29. 1. 2015)

Election Resources. 2004a. *Election Resources on the Internet: Republic of South Africa 1994 General Election* (updated January 5, 2004). B. m., b. n. (<http://electionresources.org/za/1994/>). (29. 1. 2015)

Election Resources. 2004b. *Election Resources on the Internet: Republic of South Africa 1999 General Election* (updated April 25, 2004). B. m., b. n. (<http://electionresources.org/za/1999/>). (29. 1. 2015)

Election Resources. 2009. *Election Resources on the Internet: Republic of South Africa General Election Results Lookup*. B. m., b. n. (<http://electionresources.org/za/provinces.php?election=2009>). (29. 1. 2015)

Election Resources. 2014. *Election Resources on the Internet: Republic of South Africa General Election Results Lookup*. B. m., b. n. (<http://electionresources.org/za/provinces.php?election=2014>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2000a. *Zimbabwe: 1990 House of Assembly results*. Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/zimresults1990.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2000b. *Zimbabwe: 1995 House of Assembly results*. Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/zimresults1995.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2000c. *Zimbabwe: 2000 House of Assembly national election results*. Johannesburg: EISA (<http://www.content.eisa.org.za/old-page/zimbabwe-2000-house-assembly-national-election-results>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2002a. *Swaziland. Tinkhundla elections, 1978-1993*. Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/swatinkudlaelection.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2002b. *Swaziland. The fifth Tinkhundla general elections, 1998*. Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/swa1998election.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2006a. *Lesotho: National Assembly Election results 2002* (updated May 2006). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/les2002results.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007a. *Angola: 1992 National Assembly elections results* (updated June 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/ang1992resultsa.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007b. *Botswana: 1989 National Assembly results* (updated April 2007). Johannesburg: EISA (<http://www.content.eisa.org.za/old-page/botswana-1989-national-assembly-results>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007c. *Botswana: 1999 National Assembly results* (updated April 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/bot1999results1.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007d. *Botswana: Constitution* (updated June 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/bot5.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007e. *South Africa: 1994 National Assembly results* (updated May 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/sou1994results1.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007f. *South Africa: 2004 National results 2004* (updated May 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/souresults2004.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007g. *Lesotho: Legislative election results 1993* (updated March 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/les1993results.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007h. *Lesotho: 1998 National Assembly election results* (updated July 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/les1998results.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007ch. *Mozambique: 1994 Assembly of the Republic results* (updated April 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/moz1994election2.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007i. *Mozambique: 1999 Assembly of the Republic national results* (updated April 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/moz1999results2.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007j. *Mozambique: 2004 Assembly of the Republic national results* (updated April 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/moz2004results2.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007k. *Namibia: 1989 Constituent Assembly Election results* (updated November 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/moz2004results2.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007l. *Namibia: 1994 Election National Assembly results* (updated November 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/nam1994results2.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007m. *Namibia: 1999 Election National Assembly results* (updated May 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/nam1999results3.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007n. *Zambia: 1991 National Assembly national election results* (updated June 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/zam1991resultsl.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007o. *Zambia: 1996 National Assembly election results* (updated June 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/zam1996resultsl.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007p. *Zambia: 2001 National Assembly election results* (updated June 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/zam2001results.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007q. *Zambia: 2006 National Assembly election results* (updated June 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/zam2006resultsl.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007r. *Zimbabwe: 2005 House of Assembly election results* (updated June 2007). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/zimresults2005.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2007s. *Malawi: 1993 Referendum results* (updated April 2007). Johannesburg: EISA (<http://www.content.eisa.org.za/old-page/malawi-1993-referendum-results>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2008a. *Botswana: 1994 National Assembly results* (updated May 2008). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/bot1994results.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2008b. *Lesotho: 2007 National Assembly election results* (updated August 2008). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/les2007results.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2008c. *Malawi: 1994 National Assembly election results* (updated August 2008). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/mal1994results2.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2008d. *Malawi: 1999 National Assembly election results* (updated August 2008). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/mal1999results.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2008e. *Malawi: 2004 National Assembly election results* (updated August 2008). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/mal2004results1.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2008f. *Swaziland: Tinkhundla electoral system* (updated September 2008). Johannesburg: EISA (<http://www.content.eisa.org.za/old-page/swaziland-tinkhundla-electoral-system>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2009a. *Angola: 2008 National Assembly election results* (updated March 2009). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/ang2008results.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2009b. *Malawi: 2009 Election voter registration* (updated August 2009). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/mal2009registration.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2009c. *Namibia: 2009 National Assembly election results* (updated December 2009). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/nam2009results2.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2010a. *Botswana: 2009 National Assembly election results* (updated February 2010). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/bot2009preresults.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2010b. *EISA Election Observer Mission Report No 36. South Africa. National and Provincial Elections 22 April 2009*. Johannesburg: EISA. Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/PDF/sou2009eom.pdf>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2010c. *Mozambique: 2009 Assembly of the Republic national results* (updated January 2010). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/moz2009results2.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2011a. *South Africa: 1999 National Assembly votes and seats by party* (updated February 2011). Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/sou1999results1.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2011b. *South Africa: Delimitation of constituencies and voting districts*. Johannesburg: EISA (<http://www.content.eisa.org.za/old-page/south-africa-delimitation-constituencies-and-voting-districts>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2014a. *Malawi: Election archive*. Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/malelectarchive.htm>). (29. 1. 2015)

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2014b. *Swaziland: Election archive*. Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/WEP/swaelectarchive.htm>). (29. 1. 2015)

Encyklopædia Britannica. 2013. *Arab Spring*. Chicago: Encyklopædia Britannica, Inc. (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1784922/Arab-Spring>). (29. 1. 2015)

Encyklopædia Britannica 2014. *Apartheid*. Chicago: Encyklopædia Britannica, Inc. (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/29332/apartheid>). (29. 1. 2015)

England, Andrew. 2014. „Renamo leader signs peace deal with Mozambique government.“ *Financial times*. September 5, 2014 (<http://www.ft.com/cms/s/0/c3dee47e-350c-11e4-aa47-00144feabdc0.html>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 1998a. *Lesotho. Freedom in the World 1998*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1998/lesotho#.VGuB-zSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 1999a. *Botswana. Freedom in the World 1999*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1999/botswana#.VGiT5TSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 1999b. *South Africa. Freedom in the World 1999*. Washington: Freedom House (https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1999/south-africa#.VGio_zSG9tc). (29. 1. 2015)

Freedom House. 1999c. *Malawi. Freedom in the World 1999*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1999/malawi#.VHCc4DSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 1999d. *Mozambique. Freedom in the World 1999*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1999/mozambique#.VHGHBKNG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 1999e. *Namibia. Freedom in the World 1999*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1999/namibia#.VNMkcp2G9UU>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 1999f. *Zimbabwe. Freedom in the World 1999*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1999/zimbabwe#.VHN3yNKG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2001a. *Zambia. Freedom in the World 2001*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2001/zambia#.VHIIrNKG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2001b. *Zimbabwe. Freedom in the World 2001*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2001/zimbabwe#.VHN3d9KG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2002a. *Lesotho. Freedom in the World 2002*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/lesotho#.VGUPqzSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2003. *Svaziland. Freedom in the World 2003*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2003/swaziland#.VHHvZtKG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2004a. *Botswana. Freedom in the World 2004*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/botswana#.VGiUTjSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2004b. *South Africa. Freedom in the World 2004*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/south-africa#.VGiuhDSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2004c. *Malawi. Freedom in the World 2004*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/malawi#.VHDOgjSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2004d. *Mozambique. Freedom in the World 2004*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/mozambique#.VHGNDtKG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2004e. *Namibia. Freedom in the World 2004*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/namibia#.VHHmLdKG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2005. *Zimbabwe. Freedom in the World 2005*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2005/zimbabwe#.VHN8rdKG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2006. *Zambia. Freedom in the World 2006*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/zambia#.VHMRRjSG-2U>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2007. *Lesotho. Freedom in the World 2007*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2007/lesotho#.VGuQYzSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2008a. *Angola. Freedom in the World 2008*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2008/angola#.VGdT2TSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2008b. *Swaziland. Freedom in the World 2008*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2008/swaziland#.VHHv1NKG9>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2008c. *Zimbabwe. Freedom in the World 2008*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2008/zimbabwe#.VHOJh9KG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2009a. *Botswana. Freedom in the World 2009*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/botswana#.VGiU8TSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2009b. *South Africa. Freedom in the World 2009*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/south-africa#.VHDQuTSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2009c. *Malawi. Freedom in the World 2009*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/malawi#.VHDQWDSG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2009d. *Mozambique. Freedom in the World 2009*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/mozambique#.VHHKItKG9tc>). (29. 1. 2015)

Freedom House. 2009e. *Namibia. Freedom in the World 2009*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/namibia#.VHHoGtKG9tc>). (29. 1. 2015)

- Freedom House. 2011. *Zambia. Freedom in the World 2011*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/zambia#.VHMQ6DSG-2U>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2012a. *Angola. Freedom in the World 2012*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/angola#.VGdZxjSG9tc>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2012b. *Lesotho. Freedom in the World 2012*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/lesotho#.VGuUCzSG9tc>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2013a. *Swaziland. Freedom in the World 2013*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/swaziland#.VHHv8tKG9tc>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2013b. *Zimbabwe. Freedom in the World 2013*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/zimbabwe#.VHOOCdKG9tc>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014a. *Angola. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/angola#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014b. *Botswana. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/botswana#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014c. *Botswana. Freedom in the World 2014*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/botswana-0#.VGiVJzSG9tc>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014d. *South Africa. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/south-africa#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014e. *South Africa. Freedom in the World 2014*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/south-africa-0#.VGi10jSG9tc>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014f. *Lesotho. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/lesotho#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014g. *Malawi. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/malawi#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014h. *Malawi. Freedom in the World 2014*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/malawi-0#.VHDTXjSG9tc>). (29. 1. 2015)

- Freedom House. 2014ch. *Mozambique. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/mozambique#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014i. *Mozambique. Freedom in the World 2014*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/mozambique-0#.VHHKetKG9tc>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014j. *Namibia. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/namibia#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014k. *Swaziland. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/swaziland#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014l. *Zambia. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/zambia#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014m. *Zimbabwe. Signature reports*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/country/zimbabwe#tabs-0-bottom-2>). (29. 1. 2015)
- Freedom House. 2014n. *Namibia. Freedom in the World 2014*. Washington: Freedom House (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/namibia-0#.VIHvx9KG9tc>). (29. 1. 2015)
- Gibbins, Roger et al. 2014. *Election*. Chicago: Encyklopædia Britannica, Inc. (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/182308/election>). (29. 1. 2015)
- Glopen, Siri et al. 2006. *CMI Reports. R2006:21: The Institutional Context of the 2004 General Elections in Malawi*. Bergen: Christian Michelsen Institute (<http://www.cmi.no/publications/file/2541-the-institutional-context-of-the-2004-general.pdf>). (29. 1. 2015)
- Hitchcock, John. 2003. *Genealogical Research in England and Wales: Population of Great Britain & Ireland 1570-1931*. B. m., b. n. (<http://homepage.ntlworld.com/hitch/gendocs/pop.html>). (29. 1. 2015)
- Chachiu, Martinho. 2004. *EISA Election Observer Mission Report No 15. Malawi Parliamentary and Presidential Elections 20 May 2004*. Johannesburg, b. n. (<http://eisa.org.za/PDF/m04eomr.pdf>). (29. 1. 2015)
- Chachiu, Martinho, Tshiyoyo, Dieudonné. 2005. *EISA Election Observer Mission Report No 18. Presidential and National Assembly Elections 15-16 November 2004*. Johannesburg, b. n. (<http://eisa.org.za/PDF/namomr04.pdf>). (29. 1. 2015)
- Chytilek, Roman a Kutner Lukáš. 2005. *ElectMach, election software*. Brno: ISPO (www.ispo.fss.muni.cz/electmach-1). (29. 1. 2015)

Integrated Regional Information Networks (IRIN). 2004. „Malawi: Special report on general elections.“ [irinnews.org](http://www.irinnews.org/report/49946/malawi-special-report-on-general-elections). 19 May 2004 (<http://www.irinnews.org/report/49946/malawi-special-report-on-general-elections>). (29. 1. 2015)

International Center for Transitional Justice (ICTJ). 2014. *20 Years On, ANC Rules but Legacy of Apartheid Still Lingers*. New York: ICTJ (<http://www.ictj.org/news/20-years-anc-rules-legacy-apartheid-still-lingers>). (29. 1. 2015)

International Foundation for Electoral Systems (IFES). 2012. *Elections in Angola. August 31 Presidential and National Assembly Elections. Frequently Asked Questions*. Washington: IFES (<http://www.ifes.org/~media/Files/Publications/White%20PaperReport/2012/AngolaFAQ.pdf>). (29. 1. 2015)

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2011a. *Voter turnout data for Angola* (updated October 2011). Stockholm: IDEA (<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=10>). (29. 1. 2015)

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2011b. *Voter turnout data for Botswana* (updated October 2011). Stockholm: IDEA (<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?CountryCode=BW>). (29. 1. 2015)

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2011c. *Voter turnout data for South Africa* (updated October 2011). Stockholm: IDEA (<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=246>). (29. 1. 2015)

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2011d. *Voter turnout data for Lesotho* (updated October 2011). Stockholm: IDEA (<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=133>). (29. 1. 2015)

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2011e. *Voter turnout data for Malawi* (updated October 2011). Stockholm: IDEA (<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=156>). (29. 1. 2015)

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2011f. *Voter turnout data for Mozambique* (updated October 2011). Stockholm: IDEA (<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=159>). (29. 1. 2015)

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2011g. *Voter turnout data for Namibia* (updated October 2011). Stockholm: IDEA (<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=160>). (29. 1. 2015)

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2011h. *Voter turnout data for Zambia* (updated October 2011). Stockholm: IDEA (<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=247>). (29. 1. 2015)

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2011ch. *Voter turnout data for Zimbabwe* (updated October 2011). Stockholm: IDEA (<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?id=248>). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1972. *Swaziland. Historical Archive of Parliamentary Election Results, 1972*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/SWAZILAND_1972_E.PDF). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1978. *Swaziland. Historical Archive of Parliamentary Election Results, 1978*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/SWAZILAND_1978_E.PDF). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1989a. *Botswana. Elections held in 1989*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2041_89.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1989b. *Namibia. Elections held in 1989*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2225_89.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1990. *Zimbabwe. Elections held in 1990*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2361_90.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1991a. *Zambia. Elections held in 1991*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2359_91.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1992a. *Angola. Elections held in 1992*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2007_92.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1993a. *Lesotho. Elections held in 1993*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2181_93.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1993b. *Swaziland. Elections held in 1993*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2301_93.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1994a. *Botswana. Elections held in 1994*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2041_94.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1994b. *South Africa. Elections held in 1994*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2291_94.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1994c. *Malawi. Elections held in 1994*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2195_94.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1994d. *Mozambique. Elections held in 1994*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2223_94.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1994e. *Namibia. Elections held in 1994*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2225_94.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1995. *Zimbabwe. Elections held in 1995*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2361_95.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1996a. *Zambia. Elections held in 1996*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2359_96.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1998a. *Lesotho. Elections held in 1998*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2181_98.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1998b. *Swaziland. Elections held in 1998*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2301_98.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1999a. *Botswana. Elections held in 1999*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2041_99.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1999b. *South Africa. Elections held in 1999*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2291_99.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1999c. *Malawi. Elections held in 1999*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2195_99.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1999d. *Mozambique. Elections held in 1999*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2223_99.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 1999e. *Namibia. Elections held in 1999*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2225_99.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2000. *Zimbabwe. Elections held in 2000*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2361_00.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2001a. *Zambia. Elections held in 2001*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2359_01.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2002a. *Lesotho. Elections held in 2002*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2181_02.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2003a. *Swaziland. Elections held in 2003*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2301_03.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2004a. *Botswana. Elections in 2004*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2041_04.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2004b. *South Africa. Elections held in 2004*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2291_04.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2004c. *Malawi. Elections held in 2004*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2195_04.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2004d. *Mozambique. Elections held in 2004*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2223_04.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2004e. *Namibia. Elections held in 2004*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2225_04.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2005. *Zimbabwe. Elections held in 2005*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2361_05.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2006a. *Zambia. Election in 2006*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2359_06.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2007a. *Lesotho. Elections in 2007*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2181_07.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2008a. *Angola. Elections in 2008*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2007_08.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2008b. *Zimbabwe. Elections in 2008*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2361_08.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2008c. *Swaziland. Elections in 2008*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2301_08.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2009a. *Botswana. Elections in 2009*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2041_09.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2009b. *South Africa. Elections in 2009*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2291_09.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2009c. *Mozambique. Elections in 2009*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2223_09.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2009d. *Namibia. Last Elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2225_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2009e. *Malawi. Election 2009*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2195_09.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2011a. *Zambia. Last Elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2359_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2012a. *Angola. Last Elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2007_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2012b. *Lesotho. Last Elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2181_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2013a. *Swaziland. Last Elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2301_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2013b. *Zimbabwe. Last Elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2361_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2014a. *Botswana. Historical Archive of Parliamentary Election Results*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2041_arc.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2014b. *Botswana. Last Elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2041_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2014c. *Botswana. General Information about the Parliament*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2041_A.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2014d. *South Africa. Last elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2291_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2014e. *Lesotho. Electoral System*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline/reports/2181_B.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2014f. *Malawi. Last Elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2195_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2014g. *Mozambique. Last Elections*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2223_E.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2014h. *Swaziland. Historical Archive of Parliamentary Election Results*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2301_arc.htm). (29. 1. 2015)

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2014ch. *Lesotho. Electoral system*. Geneva: IPU (http://www.ipu.org/parline-e/reports/2181_B.htm). (29. 1. 2015)

Jedlička, Petr. 2013a. „Zimbabwané schválili novou ústavu, má jim pomoci k demokracii.“ *Deník Referendum*. 20. 3. 2013 (<http://denikreferendum.cz/clanek/15209-zimbabwane-schvalili-novou-ustavu-ma-jim-pomoci-k-demokracii>). (29. 1. 2015)

Jedlička, Petr. 2013b. „Volby v Zimbabwe se nepovedly, o dalším rozhodne soud a sousedé.“ *Deník Referendum*. 13. 8. 2013 (<http://denikreferendum.cz/clanek/16173-volby-v-zimbabwe-se-nepovedly-o-dalsim-rozhodne-soud-a-soused>). (29. 1. 2015)

Kahiurika, Ndanki. 2014. „Zebra style may split Swapo – Diescho.“ *The Namibian*. 2014-07-31 (http://www.namibian.com.na/indexx.php?archive_id=126322&page_type=archive_story_detail&page=1). (29. 1. 2015)

Kohlert, Michal. 2014. „Pokus o vojenský převrat v Lesothu?“ *Africký informační portál*. 3. 10. 2014. Dostupné na: <http://africkyportal.cz/clanky/pokus-o-vojensky-prevrat-v-Lesothu>). (29. 1. 2015)

- Kubatana. 2005. „Parliamentary Election 31 March 2005: Full Results. Zimbabwe Electoral Commission, Published in The Sunday Mail (Zimbabwe).“ *kubatana.net - The NGO Network Alliance Project*. April 03, 2005
(http://archive.kubatana.net/html/archive/elec/050403smail.asp?sector=ELEC&year=0&range_start=1). (29. 1. 2015)
- Kubatana. 2013. „Results - Harmonised elections 31 July 2013. Official results announced by Zimbabwe Electoral Commission (ZEC).“ *kubatana.net - The NGO Network Alliance Project*. September 11, 2013
(http://archive.kubatana.net/docs/elec/harmonised_election_assembly_results_130806.xls). (29. 1. 2015)
- Law 7/2004 (Angola)*. 17 June 2004 (<http://aceproject.org/ero-en/regions/africa/AO/Law%20No%207%2004%2017%20of%20June.pdf>). (29. 1. 2015)
- Lei 36/11 (Angola)*. 21 Dezembro 2011
(http://www.cne.ao/pdf/legislacao_nova/2011-Lei36-21Dezembro.pdf). (29. 1. 2015)
- Lei 5/92 (Angola)*. 16 Abril 1992
(http://www.scm.gov.ao/diploma_referencias.php?diplomaid=27940). (29. 1. 2015)
- Lei Constitucional da Republica de Angola 1992*
(<http://www.ucp.pt/site/resources/documents/IEP/LusoForum/Constituicao%20angola.pdf>). (29. 1. 2015)
- Letuka, Puleng et al. 2004. *EISA Research Report No 4. Gender and Elections in Lesotho. Perspectives on the 2002 elections*. Johannesburg: EISA
(<http://eisa.org.za/PDF/rr4.pdf>). (29. 1. 2015)
- Likoti, Fako Johnson. 2009. „The 2007 General Election in Lesotho: The Application and the Challenges of the Electoral System.“ *African Studies Quarterly* 10, č. 4, 57-69 (<http://asq.africa.ufl.edu/files/Likoti-Vol10Issue4.pdf>). (29. 1. 2015)
- Lublin, David. 2014a. *Election Passport: Elections, Angola*. American University, b. n. (<http://www.electionpassport.com/files/AO/AO.xlsx>). (29. 1. 2015)
- Lublin, David. 2014b. *Election Passport: Electoral Systems, Botswana*. American University, b. n. (<http://www.electionpassport.com/electoral-systems/botswana/>). (29. 1. 2015)
- Lublin, David. 2014c. *Election Passport: Elections, Botswana*. American University, b. n. (<http://www.electionpassport.com/files/BW/BW.xlsx>). (29. 1. 2015)

- Lublin, David. 2014d. *Election Passport: Elections, Lesotho*. American University, b. n. (<http://www.electionpassport.com/files/LS/LS.xlsx>). (29. 1. 2015)
- Lublin, David. 2014e. *Election Passport: Elections, Malawi*. American University, b. n. (<http://www.electionpassport.com/files/MW/MW.xlsx>). (29. 1. 2015)
- Lublin, David. 2014f. *Election Passport: Elections, Mozambique*. American University, b. n. (<http://www.electionpassport.com/files/MZ/MZ.xlsx>). (29. 1. 2015)
- Lublin, David. 2014g. *Election Passport: Elections, Namibia*. American University, b. n. (<http://www.electionpassport.com/files/NA/NA.xlsx>). (29. 1. 2015)
- Lublin, David. 2014h. *Election Passport: Elections, Zambia*. American University, b. n. (<http://www.electionpassport.com/files/ZM/ZM.xlsx>). (29. 1. 2015)
- Lublin, David. 2014ch. *Election Passport: Elections, Zimbabwe*. American University, b. n. (<http://www.electionpassport.com/files/ZW/ZW.xlsx>). (29. 1. 2015)
- Magola, Nellia. 2014. „Malawians give Mutharika Cabinet size thumps up.“ *The Malawi Oracle Times*. June 24, 2014 (<http://www.orakonews.com/malawians-give-mutharika-cabinet-size-thumps-up/>). (29. 1. 2015)
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV). 2014. *Zimbabwe*. Praha: MZV (http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/zimbabwe/). (29. 1. 2015)
- Milenkovičová, Ivana. 2013. „Zimbabwe otevřelo náruč demokracii, referendem prošla nová ústava.“ *iDNES.cz*. 20. 3. 2013 (http://zpravy.idnes.cz/zimbabwe-schvalilo-v-referendu-novou-ustavu-f3o-/zahranicni.aspx?c=A130320_162714_zahranicni_im). (29. 1. 2015)
- Mozambique News Agency. 2014. „Frelimo Wins general election.“ *Mozambique News Agency AIM Reports No. 494*. 31st October 2014 (<http://www.poptel.org.uk/mozambique-news/newsletter/aim494.html>). (29. 1. 2015)
- Musuva, Catherine. 2009. *EISA Election Observer Mission Report No 30. The Malawi Presidential and Parliamentary Elections of 19 May 2009*. Johannesburg: EISA (www.content.eisa.org.za/pdf/mal2009eomr.pdf). (29. 1. 2015)
- Nehanda Radio. 2013. „Zimbabwe referendum results announced.“ *nehandaradio.com*. Mar 19, 2013 (<http://nehandaradio.com/2013/03/19/zimbabwe-referendum-results-announced/>). (29. 1. 2015)

- New Zimbabwe. 2013. „ZEC to release referendum results.“ *newzimbabwe.com*. 18/03/2013 (<http://www.newzimbabwe.com/news-10591-ZEC+to+release+referendum+results/news.aspx>). (29. 1. 2015)
- News24. 2014. „Mozambique parliament ratifies peace.“ *news24.com*. 2014-09-08 (<http://www.news24.com/Africa/News/Mozambique-parliament-ratifies-peace-20140908>). (29. 1. 2015)
- Njanji, Susan. 2014. „Mozambique opposition Renamo rejects election results.“ *Yahoo News*. October 16, 2014 (<http://news.yahoo.com/early-tally-points-victory-mozambiques-ruling-party-001820570.html>). (29. 1. 2015)
- Nunuhe, Magreth. 2014. „50/50 gender quota debate rages on.“ *New Era Newspaper*. 31. 7. 2014. July 31st, 2014 (<http://www.newera.com.na/2014/07/31/5050-gender-quota-debate-rages-on/>). (29. 1. 2015)
- O'Riordian, Alexander. 2014. „Namibia's 'zebra' politics could make it stand out from the global herd.“ *The Guardian*. 8 July 2014 (<http://www.theguardian.com/global-development/2014/jul/08/namibia-gender-equality-zebra-politics>). (29. 1. 2015)
- Psephos - Adam Carr's Election Archive. 2008. *Republic of Zimbabwe Legislative Elections of 29 March 2008*. B. m., b. n. (<http://psephos.adam-carr.net/countries/z/zimbabwe/zimbabwe20081.txt>). (29. 1. 2015)
- QuotaProject. 2014. *Lesotho. National Assembly*. B. m., b. n. <http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?country=133> (29. 1. 2015)
- Rakner, Lise, Svåsand, Lars. 2005. *Maybe free but not fair: Electoral administration in Malawi 1994-2004*. CMI Working Paper WP 2005:5. Bergen: CMI (<http://www.cmi.no/publications/file/2127-maybe-free-but-not-fair>). (29. 1. 2015)
- Roelf, Wendell. 2014. „Namibia's ruling party seen winning Africa's first electronic vote.“ *Reuters*. Nov 28, 2014 (<http://www.reuters.com/article/2014/11/28/us-namibia-election-idUSKCN0JC1CB20141128>). (29. 1. 2015)
- Sechele, Sechele. 2005. *EISA Election update 2004 Botswana 3, 17. 1. 2005*. Johannesburg: EISA (http://eisa.org.za/PDF/eub_200403.pdf). (29. 1. 2015)
- Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique (STAE). 1999. *Eleições Legislativas 1999 - Mapa dos Resultados do País*. Maputo: STAE (<http://www.stae.org.mz/gerais%201999/L00%20Pais.pdf>). (29. 1. 2015)
- Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique (STAE). 2012. *Resultado - Legislativo (resultados eleições gerais de 2009)*. Maputo: STAE (http://www.stae.org.mz/images/cne_documents/resultados/2004/legislativas_totais.pdf). (29. 1. 2015)

Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique (STAE). 2013. *Eleições Gerais de 1994*. Maputo: STAE (<http://www.stae.org.mz/index.php/en/ct-menu-item-31/eleicoes-gerais-e-legislativas/1994>). (29. 1. 2015)

Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique (STAE). 2014a. *Eleições Gerais 2004 - Resultados das Eleições Legislativas. Total Nacional dos Resultados*. Maputo: STAE (http://www.stae.org.mz/images/cne_documents/resultados/2004/legislativas_totais.pdf). (29. 1. 2015)

Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique (STAE). 2014b. *STAE distribui mandatos para as Assembleias da República e Provinciais*. Maputo: STAE (<http://www.stae.org.mz/index.php/en/component/content/article/98-frontpage/330-stae-distribui-mandatos-para-as-assembleias-da-republica-e-provinciais>). (29. 1. 2015)

Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique (STAE). 2014c. *Resultados das eleições presidenciais e legislativas 2014. Apuramento geral AR*. Maputo: STAE (<http://www.stae.org.mz/resultado/2014/Apuramento%20geral%20AR.PDF>). (29. 1. 2015)

Secretariado Técnico da Administração Eleitoral de Moçambique (STAE). 2014d. *Resultados das eleições presidenciais e legislativas 2014. Distribuição de mandatos AR*. Maputo: STAE (<http://www.stae.org.mz/resultado/2014/Distribuicao%20de%20mandatos%20AR.PDF>). (29. 1. 2015)

Shale, Victor. 2012. *EISA Election Observer Mission Report No 46. Parliamentary Elections 26 May 2012 Lesotho*. Johannesburg: EISA (<http://eisa.org.za/PDF/les2012eom.pdf>). (29. 1. 2015)

Sokwanele. 2008. „Elections 2008. House of Assembly Election Results 2008“ *sokwanele.com* (<http://www.sokwanele.com/election2008/results2008>). (29. 1. 2015)

Sokwanele. 2013. „Zimbabwe, Elections 2013. Not credible: Zimbabwe's 2013 election results marred by fraud.“ *sokwanele.com* (<http://www.sokwanele.com/zimbabwe-elections/evidence-of-fraud>). (29. 1. 2015)

South African Development Community (SADC). 2014. *Electoral Commissions Forum of SADC Countries Election Observation Mission Report. Zimbabwe Harmonised General Elections July 2013*. Gaborone: SADC (<http://www.zec.gov.zw/election-reports?download=44:final-report-zimbabwe-elections>). (29. 1. 2015)

Sustainable Development Network Programme – Malawi (SDNP). 2004. „Malawi Cabinet of 13 June 2004.“ sdn.org. 13 June 2004 (<http://www.sdn.org.mw/election/ele2004/cabinet.htm>). (29. 1. 2015)

Tjihenuna, Theresia. 2014a. „Constitutional amendments passed.“ *The Namibian*. 2014-08-28 (http://www.namibian.com.na/indexx.php?archive_id=127315&page_type=archive_story_detail&page=1). (29. 1. 2015)

Tjihenuna, Theresia. 2014b. „Indians defend electronic voting machines.“ *The Namibian*. 3. 12. 2014. Dostupné na: http://www.namibian.com.na/indexx.php?category_id=1&page_type=story_detail&id=20983 (29. 1. 2015)

The 2nd Amendment Act of the Constitution of Lesotho. 1997. 7th July 1997 (https://aceproject.org/ero-en/regions/af-rica/LS/Second%20Amendment%20to%20the%20Constitution%20Act%201997.pdf/at_download/file). (29. 1. 2015)

The 4th Amendment Act of the Constitution of Lesotho. 2001. Lesotho Official Gazette Vol. 46, No. 22, s. 179-183.

The Commonwealth. 2014a. *Swaziland: Constitution and politics*. London: The Commonwealth (<http://thecommonwealth.org/our-member-countries/swaziland/constitution-politics>). (29. 1. 2015)

The Commonwealth. 2014b. *Swaziland: History*. London: The Commonwealth (<http://thecommonwealth.org/our-member-countries/swaziland/history>). (29. 1. 2015)

The Commonwealth Observer Group. 2012. „*Report of the Commonwealth Observer Group: Lesotho Parliamentary Elections 26 May 2012*.“ London: The Commonwealth (<http://thecommonwealth.org/sites/default/files/press-release/documents/120815.pdf>). (29. 1. 2015)

The Constitution of Botswana, 1966, as amended up to 2006. 30 September 1966 (<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/bw/bw008en.pdf>). (29. 1. 2015)

The Constitution of the Kingdom of Swaziland Act 2005. 26 July 2005 (<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/sz/sz010en.pdf>). (29. 1. 2015)

The Constitution of Lesotho 1993. 1 April 1993 (<http://www.lesotholii.org/ls/legislation/act/1993/1>). (29. 1. 2015)

The Constitution of Malawi 1994. 16 May 1994 ([https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/0/4953f2286ef1f7c2c1257129003696f4/\\$FILE/Constitution%20Malawi%20-%20EN.pdf](https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/0/4953f2286ef1f7c2c1257129003696f4/$FILE/Constitution%20Malawi%20-%20EN.pdf)). (29. 1. 2015)

The Constitution of Namibia 1990. 12 March 1990
(<http://www.servat.unibe.ch/icl/wa00000.html>). (29. 1. 2015)

The Constitution of the Republic of Angola, 2010. 21 January 2010
(www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ao/ao001en.pdf). (29. 1. 2015)

The Constitution of the Republic of Mozambique 1990. 2 November 1990
(http://www1.chr.up.ac.za/undp/domestic/docs/c_Mozambique.pdf). (29. 1. 2015)

The Constitution of the Republic of Mozambique 2004. 21 December 2004
(<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/mz/mz004en.pdf>). (29. 1. 2015)

The Constitution of the Republic of South Africa 1996. 4 February 1997
(<http://www.thehda.co.za/uploads/images/unpan005172.pdf>). (29. 1. 2015)

The Constitution of Zambia Act 1991. 24 August 1991
(<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/cafrad/unpan004847.pdf>).
(29. 1. 2015)

The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 9 (1989). In: *The Constitution of Zimbabwe 1979, Amendment No. 16 (2000)*. 11. 5. 1990
(<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/WPFD2009/pdf/zimbabwe%20constitution.doc>). (29. 1. 2015)

The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 17 (2005). 1. 10. 2005
(<http://www.cfuzim.org/index.php/legal-the-law/104-constitution-of-zimbabwe-amendment-no-17>). (29. 1. 2015)

The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 18 (2007). In: *The Constitution of Zimbabwe 1979, Amendment No. 19 (2009)*. 13th February 2007
(http://archive.kubatana.net/docs/legisl/constitution_zim_090213.pdf). (29. 1. 2015)

The Constitution of Zimbabwe 2013 (The Constitution of Zimbabwe 1979 - Amendment No. 20, 2013). 22 May 2013
(<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/zw/zw038en.pdf>). (29. 1. 2015)

The Electoral Act 73 of 1998 (South Africa). 1998a. 16 October 1998 (http://us-cdn.creamermedia.co.za/assets/articles/attachments/03302_elect_act73.pdf).
(29. 1. 2015)

The Electoral Act 73 of 1998 as amended to 2013 (South Africa). 1998b. 16 October 1998 et seq. (<http://www.elections.org.za/content/Documents/Laws-and-regulations/Elections/Electoral-Act-73-of-1998-including-Regulations/>). (29. 1. 2015)

The Electoral Amendment Act 2013 (Zimbabwe). (*The Electoral Amendment Act No. 25/2004 as amended 2007, 2008, 2012, 2013*). 14th January 2004 et seq.
(http://www.veritaszim.net/sites/veritas_d/files/Electoral%20Act%20consolidated%20as%20at%2022%20June%202013.docx). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission Act, 1998 (Malawi).
(<http://www.mec.org.mw/LinkClick.aspx?fileticket=EYRmv9D7DYk%3d&tabid=178>).
(29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Namibia (ECN). 1994. *Presidential election and National Assembly Elections 1994*. Windhoek: ECN
(<http://www.ecn.na/documents/218632/1168073/Presidential+election+and+National+Assembly+Elections+1994.pdf/5a8bd923-986f-493e-8323-7acf6a1c22c1?version=1.0>). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Namibia (ECN). 1999. *December 1999 presidential elections and national assembly elections*. Windhoek: ECN
(<http://www.ecn.na/documents/218632/1168104/December+1999+presidential+elections+and+national+assembly+elections.pdf/eac01cd6-bbad-4946-87cd-8de760ba6603?version=1.0>). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Namibia (ECN). 2004. *2004 presidential and national assembly election*. Windhoek: ECN
(<http://www.ecn.na/documents/218632/1168122/2004+presidential+and+national+assembly+election.pdf/9561e2ab-c0a8-499b-978b-b02a34893efe?version=1.0>).
(29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Namibia (ECN). 2009. *27 - 28 Nov 2009 Presidential Elections*. Windhoek: ECN (<http://www.ecn.na/documents/218632/1168136/27+-+28+Nov+2009+Presidential+Elections.pdf/b1c7d834-c4d0-4cc5-bfcf-e0446c9b39cb?version=1.0>). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Namibia (ECN). 2014. *Official Announcement of Final Election Results of the 2014 Presidential and National Assembly Elections*. Windhoek: ECN (http://209.88.21.122/en/web/ecn/current-affairs/-/asset_publisher/ZWZZbh7wiVh7/content/official-announcement-of-final-election-results-of-the-2014-presidential-and-national-assembly-elections). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 1991a. *Past Election Results. Parliamentary Elections. 1991 Central Province – Parliamentary*. Lusaka: ECZ
(http://www.elections.org.zm/media/parl_central_1991.pdf). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 1991b. *Past Election Results. Parliamentary Elections. 1991 Western Province – Parliamentary*. Lusaka: ECZ
(http://www.elections.org.zm/media/parl_western_1991.pdf). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 1991c. *Past Election Results. Parliamentary Elections. 1991 Eastern Province – Parliamentary*. Lusaka: ECZ (http://www.elections.org.zm/media/parl_eastern_1991.pdf).
(29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 1991d. *Past Election Results. Parliamentary Elections. 1991 Southern Province – Parliamentary*. Lusaka: ECZ (http://www.elections.org.zm/media/parl_southern_1991.pdf). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 1991e. *Past Election Results. Parliamentary Elections. 1991 Copperbelt Province – Parliamentary*. Lusaka: ECZ (http://www.elections.org.zm/media/parl_copperbelt_1991.pdf). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 1991f. *Past Election Results. Parliamentary Elections. 1991 Luapula Province – Parliamentary*. Lusaka: ECZ (http://www.elections.org.zm/media/parl_luapula_1991.pdf). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 2001. *2001 Parliamentary Results*. Lusaka: ECZ (http://www.elections.org.zm/media/parliamentaryresults_2001.pdf). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 2006. *2006 Parliamentary Results*. Lusaka: ECZ (http://www.elections.org.zm/media/parliamentary_results_2006.pdf). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 2011. *Latest Election Results. 2011 National Assembly Elections Results*. Lusaka: ECZ (www.elections.org.zm/media/28092011_2011_national_assembly_elections_results.pdf). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 2014/1991. *Parliamentary elections/1991*. Lusaka: ECZ (http://www.elections.org.zm/past_election_results.php). (29. 1. 2015)

The Electoral Commission of Zambia (ECZ). 2014/1996. *Parliamentary elections/1996*. Lusaka: ECZ (http://www.elections.org.zm/past_election_results.php). (29. 1. 2015)

The Electoral Law of Mozambique 1993. 28 December 1993 (http://www.ifes.org/~media/Files/Publications/Election%20Law/1994/IFES_14/EL00093.pdf). (29. 1. 2015)

The Electoral Law of Mozambique 2004. 17th June 2004 (<http://www.idea.int/africa/upload/Moz%20Electoral%20Law%207%202004.pdf>). (29. 1. 2015)

The Electoral Law of Mozambique 2007 (Law nr. 7/2004). 26 February 2007 (https://aceproject.org/ero-en/regions/africa/MZ/mozambique-law-no-7-2007-2009/at_download/file). (29. 1. 2015)

The Government of Lesotho. 2014. *The National Assembly*. Maseru: The Government of Lesotho (<http://www.gov.ls/legislature/national.php>). (29. 1. 2015)

The Independent Electoral Commission Lesotho (IEC Lesotho). 2009. *The 1998 Elections*. Maseru: IEC Lesotho (http://www.iec.org.ls/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=18). (29. 1. 2015)

The Independent Electoral Commission Lesotho (IEC Lesotho). 2012a. *National Assembly Elections Results 2012*. Maseru: IEC Lesotho ([http://www.iec.org.ls/images/2012/National Assembly Elections Results And Seats Allocations 2012.pdf](http://www.iec.org.ls/images/2012/National_Assembly_Elections_Results_And_Seats_Allocations_2012.pdf)). (29. 1. 2015)

The Independent Electoral Commission Lesotho (IEC Lesotho). 2012b. *Lesotho National Assembly Elections. Turn Out at Constituency Level*. Maseru: IEC Lesotho ([http://www.iec.org.ls/images/2012/TurnOut At Constituency.pdf](http://www.iec.org.ls/images/2012/TurnOut_At_Constituency.pdf)). (29. 1. 2015)

The Independent Electoral Commission Lesotho (IEC Lesotho). 2012c. *District Voter Turnout*. Maseru: IEC Lesotho ([http://www.iec.org.ls/images/2012/District TurnOut.pdf](http://www.iec.org.ls/images/2012/District_TurnOut.pdf)). (29. 1. 2015)

The Independent Electoral Commission Botswana (IEC Botswana). 2014a. *Referendum*. Gaborone: IEC Botswana (<http://www.iec.gov.bw/index.php/laws-and-legislation/referendum>). (29. 1. 2015)

The Independent Electoral Commission Botswana (IEC Botswana). 2014b. *General Elections 2014 Parliamentary Results*. Gaborone: IEC Botswana (<http://www.iec.gov.bw/images/pdf/elections%202014%20parliamentary%20results.pdf>). (29. 1. 2015)

The Independent Electoral Commission South Africa (IEC South Africa). 2014. *National and Provincial Elections: National results*. Centurion: IEC SA (<http://www.elections.org.za/content/Elections/Results/2014-National-and-Provincial-Elections--National-results/>) (29. 1. 2015)

The Interim South African Constitution 1993. 27 April 1994 (http://www1.chr.up.ac.za/chr_old/indigenous/documents/South%20Africa/Legislation/Constitution%20of%20South%20Africa%201993.pdf). (29. 1. 2015)

The Malawi Electoral Commission (MEC). 2009. *Published Results Summary by Constituency. 20 May 2009*. Lilongwe: MEC (<http://www.mec.org.mw/Elections/2009ResultsReports/tabid/98/Default.aspx>). (29. 1. 2015)

The Malawi Electoral Commission. 2014a. *Parliamentary Election Results 2014*. Lilongwe: MEC (<http://mec.org.mw/Portals/0/Parliament%20results.pdf>). (29. 1. 2015)

The Malawi Electoral Commission. 2014b. *Summary Results for October 2014 Parliamentary By-Elections*. Lilongwe: MEC (<http://mec.org.mw/Portals/0/Repository/By-Election%20Results%20for%20October%202014%20-%20Parliamentary.pdf>). (29. 1. 2015)

The Namibian Constitution First Amendment Act 1998. 24 December 1998 (<http://www.refworld.org/pdfid/47175fd361.pdf>). (29. 1. 2015)

The Namibian Constitution Second Amendment Act 2010. 7 May 2010 (<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/na/na001en.pdf>). (29. 1. 2015)

The Namibian Constitution Third Amendment Bill 2014. 27 August 2014 (<http://www.lac.org.na/Pdf/B9-2014-Nam%20Constitution%203%20Amend.pdf>). (29. 1. 2015)

The National Assembly Election Order 1992 (Lesotho). 30. 9. 1992 (http://aceproject.org/ero-en/regions/africa/LS/lesotho-national-assembly-elections-order-1992/at_download/file). (29. 1. 2015)

The National Assembly Elections Act 2011 (Lesotho). 26th August 2011 (<http://www.iec.org.ls/election%20act/elections%20regulations.pdf>). (29. 1. 2015)

The National Democratic Institute (NDI). 2012. *Angola Elections Update. Issue 2 – August 10, 2012*. Washington: NDI (<https://www.ndi.org/files/Angola-Election-Update2.pdf>). (29. 1. 2015)

The Parliament of Botswana. 2014. *History*. Gaborone: The Government of Botswana (<http://www.parliament.gov.bw/about-parliament/history>). (29. 1. 2015)

The Parliamentary and Presidential Elections Act, 1993 (Malawi). 13 December 1993 (https://aceproject.org/ero-en/regions/africa/MW/malawi-parliamentary-and-presidential-elections/at_download/file). (29. 1. 2015)

The South West Africa People's Organization (SWAPO). 2014. *Voting trends and performance of political parties that contested in Namibia's General Elections, 1989-2004*. Windhoek: SWAPO (http://www.swapoparty.org/election_results1989_2004.pdf). (29. 1. 2015)

The United Nations Transition Assistance Group (UNTAG). 2014. *Namibia – UNTAG. Background*. New York: UN (<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/untagFT.htm>). (29. 1. 2015)

The Zimbabwe Electoral Act 1990. (http://www.ifes.org/~/_media/Files/Publications/Election%20Law/1990/IFES_22/EL00272.pdf). (29. 1. 2015)

The Zimbabwe Electoral Commission (ZEC). 2013. *ZEC 2013 Harmonised Elections Report*. Harare: ZEC (<http://www.zec.gov.zw/2013-harmonised-election-report?download=22:zec-2013-harmonised-elections-report>). (29. 1. 2015)

United Nations (UN). 2014. *Kingdom of Swaziland. Public Administration Country Profile*. Dostupné na: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan023290.pdf> (29. 1. 2015)

Vandervort, Bruce. 2004. „*Senegal in 1848*“. In: *Encyklopedia of 1848 Revolutions*. Ed. James Chastain. Ohio University, b. n. (<http://www.ohio.edu/chastain/rz/senegal.htm>). (29. 1. 2015)

Wall, Alan. 2010. „*Malawi*“. In: *Voter Registration in Africa. A Comparative Analysis*. Ed. Evrensel, Astrid. Johannesburg: Global Print (<http://eisa.org.za/PDF/vrafrica.pdf>). (29. 1. 2015)

Wikipedia. 2012. „*Template: Zimbabwean House of Assembly election, 2008*.“ *wikipedia.org*. 20 December 2014 (http://en.wikipedia.org/wiki/Template:Zimbabwean_House_of_Assembly_election,_2008). (29. 1. 2015)

Wikipedia. 2013. „*Zimbabwean parliamentary election, 2000*.“ *wikipedia.org*. 21 May 2013 (http://en.wikipedia.org/wiki/Zimbabwean_parliamentary_election,_2000). (29. 1. 2015)

Wikipedia. 2014. „*Zimbabwean general election, 2008*.“ *wikipedia.org*. 29 September 2014 (http://en.wikipedia.org/wiki/Zimbabwean_general_election,_2008). (29. 1. 2015)

Winslow Robert. 2014. *Crime and Society. A Comparative Criminology Tour of the World: Swaziland*. San Diego State University, b. n. (<http://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/africa/swaziland.html>). (29. 1. 2015)

Zimbabwe Election. 2014. „*Year 2013 Review*.“ *zimbabweelections.com*. 01/01/2014 (<http://www.zimbabweelection.com/2014/01/01/year-2013-review/>). (29. 1. 2015)

Zimbabwe Independent. 2008. „*ZEC: Final results for the House of Assembly*.“ *The Independent (Zimbabwe)*. April 3, 2008 (<http://www.theindependent.co.zw/2008/04/03/zec-final-results-for-the-house-of-assembly/>). (29. 1. 2015)

Zimbabwe Situation. 2000a. „*Breakdown of votes cast by province - June 24 - 25, 2000 elections*.“ *zimbabwesituation.com*. June 27, 2000 (<http://www.zimbabwesituation.com/old/jun27c.html#link9>). (29. 1. 2015)

Zimbabwe Situation. 2000b. „Zimbabwe Election Results – June 2000.“ *zimbabwesituation.com*. June 27, 2000 (<http://www.zimbabwesituation.com/old/results.html>). (29. 1. 2015)

Zvayi, Caesar. 2013. „Thumbs up for draft constitution.“ *The Herald (Zimbabwe)*. March 19, 2013 (<http://www.herald.co.zw/thumbs-up-for-draft-constitution/>). (29. 1. 2015)

Literatura

Antoš, Marek. *Principy voleb v České republice*. Praha: Linde.

Aristotelés. 1998. *Politika*. Praha: Nakladatelství Petr Rezek.

Araújo, Raul. 2001. „O sistema eleitoral actual em Angola: uma avaliação.“ In: *Sistemas e Processos Eleitorais. Funções, implicações e experiências*. Ed. Adérito Correia. *Colectania de Textos da Conferencia sobre Sistemas Eleitorais decorrida em Luanda, de 13 a 15 de Novembro de 2001. Universidade Católica de Angola*. Dostupné na: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/angola/50000.pdf> (29. 1. 2015).

Basedau, Matthias. 1999. „Swaziland.“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 863-870.

Baumhögger, Goswin. 1999a. „Botswana.“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 103-122.

Baumhögger, Goswin. 1999b. „Zimbabwe.“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 963-980.

Barkan, Joel D. 1998. „Rethinking the applicability of Proportional representation for Africa.“ In: *Elections and Conflict Management in Africa*. Eds. Timothy D. Sink a Andrew Reynolds. Washington DC: United States Institute of Peace, 57-70.

Bogaards, Matthijs. 2001. *Electoral choices for divided societies: Moderation through constituency pooling and vote pooling*. Workshop paper: Workshop on “Parties, Party Systems and Democratic Consolidation in the Third World”, 6-11 April 2001, Grenoble, France.

Bratton, Michael. 1998. „Second Elections in Africa.“ *Journal of Democracy* 9, č. 3, 51-66.

Cabada, Ladislav a Ženíšek, Marek. 2003. *Smíšené volební systémy*. Dobrá voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Caramani, Daniele. 2000. *Elections in Western Europe since 1815: Electoral Results by Constituencies*. New York: Palgrave Macmillan.

Caramani, Daniele. 2003. „The End of “Silent Elections”. The Birth of Electoral Competition, 1832-1915.“ *Party Politics* 9, č. 4, 411-443.

Clemente-Kersten, Ana Catarina. 1999. „Angola.“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 65-78.

Dahl, Robert. 2001. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál.

Diamond Larry J. 1997. *Prospects for Democratic Development in Africa*. Hoover Essays in Public Policy No. 74. Stanford: Hoover Institution Press.

Druckman, Daniel a Lyons, Terrence. 2005. „*Negotiation Processes and Postsettlement Relationships: Comparing Nagorno-Karabakh with Mozambique.*“ In: *Peace versus Justice: Negotiating Forward- and Backward-Looking Outcomes.* Eds. Zartmann, William I. a Kremenyuk, Victor. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 265-286.

Engel, Ulf. 1999a. „*South Africa.*“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook.* Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 817-842.

Engel, Ulf. 1999b. „*Lesotho.*“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook.* Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 495-506.

Ellis, Stephen. 2000. „*Elections in Africa in Historical Context.*“ In: *Election observation and democratization in Africa.* Eds. Jon Abbink a Gerti Hesselink. Houndmills and New York: Macmillan and St. Martin's Press, s. 37-49. Dostupné na: https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/9682/ASC_1241486_319.pdf?sequence=1 (29. 1. 2015)

Hrbek, Ivan et al. 1966. *Dějiny Afriky. Kniha druhá.* Praha: Svoboda.

Fiala, Petr. 2004. „*Kritická interpretace "zákonů" o vlivu volebních systémů na stranické systémy.*“ In: *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání.* Eds. Miroslav Novák, Tomáš Lebeda et al. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 51-65.

Furet, François. 2004. *Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi 1770-1814.* Praha: Argo.

Furet, François. 2007. *Francouzská revoluce. Díl 2., Od Ludvíka XVIII. po Julese Ferryho (1815-1880).* Praha: Argo.

Horowitz, Donald L. 1991. *A Democratic South Africa?: Constitutional Engineering in a Divided Society.* Berkeley: University of California Press.

Hulec, Otakar. 1997. *Dějiny Jižní Afriky.* Praha: Lidové noviny.

Hulec, Otakar a Olša, Jaroslav jr. 2008. *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Hyam, Ronald. 2002. *Britain's Imperial Century, 1815-1914: A Study of Empire and Expansion. Third Edition.* New York: Palgrave Macmillan.

Charvát, Jakub. 2010. „*Proporcionalita volebních výsledků: měření, problémy, vlivy.*“ *Slovenská politologická revue* 10, č. 1, 2-38.

Chytilík, Roman et al., eds. 2009. *Volební systémy.* Vyd. 4., V Portálu 1. Praha: Portál.

Iliffe, John. 2001. *Afrika a Afričané. Dějiny kontinentu*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad.

Klíma, Jan. 2003. *Angola*. Praha: Libri.

Klíma, Jan. 2004. *Nevadnoucí karafiáty. Před třiceti lety zvítězila v Portugalsku revoluce*. Článek pro *Dějiny a současnost*, č. 2, 2004, Kabinet ibero-amerických studií, Fakulta humanitních studií, Univerzita Hradec Králové. Dostupné na: <http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIAS014.pdf> (29. 1. 2015)

Klíma, Jan. 2008. *Dějiny Angoly*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Klíma, Jan. 2009. *Namibie*. Praha: Libri.

Klíma, Jan. 2010. *Dějiny Mosambiku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Klíma, Jan. 2012. *Dějiny Afriky. Vývoj kontinentu, regionů a států*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Krennerich, Michael. 1999a. „*Mozambique*.“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 645-658.

Krennerich, Michael. 1999b. „*Namibia*.“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 659-676.

Krennerich, Michael. 1999c. „*Zambia*.“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 939-962.

Kubát, Michal. 2007a. „*Stranické systémy*.“ In: *Úvod do studia politické vědy*. Eds. Cabada, Ladislav, Kubát, Michal et al. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 229-250.

Kubát, Michal. 2007b. „*Volby a volební systémy*.“ In: *Úvod do studia politické vědy*. Eds. Cabada, Ladislav, Kubát, Michal et al. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 251-303.

Laakso, Markku a Taagepera Rein. 1979. *Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe*. *Comparative Political Studies* 12, č. 1, 3-27.

Lebeda, Tomáš. 2001a. „*Hlavní proměnné proporčních volebních systémů*.“ *Sociologický časopis* 37, č. 4, 425-448.

Lebeda, Tomáš. 2001b. „*Přirozený práh poměrných volebních systémů, teorie a realita*.“ *Politologický časopis* 7, č. 2., 134-149.

Lebeda, Tomáš. 2006a. „*Teorie reálné kvóty, alternativní přístup k měření proporcionality*.“ *Sociologický časopis* 42, č. 4, 657-681.

Lebeda, Tomáš. 2006b. „*Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů*.“ *Sociologický časopis* 42, č. 5, 883-912.

- Lebeda, Tomáš. 2008. *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha: Karolinum.
- Lebeda, Tomáš. 2010a. „AMS není MMP. Poznámka ke kategorizaci dvou zdánlivě podobných systémů.“ In: *Smíšené volební systémy a většintvorné modifikace systémů poměrných*. Eds. Josef Mlejnek et al. Praha: Karolinum, 15-26.
- Lebeda, Tomáš. 2010b. „Volební reforma 2009 – poměrný, nebo smíšený systém?“ In: *Smíšené volební systémy a většintvorné modifikace systémů poměrných*. Eds. Josef Mlejnek et al. Praha: Karolinum, 159-175.
- Lijphart, Arendt. 1977. *Democracy in plural societies: a comparative exploration*. New Heaven: Yale University Press.
- Lijphart, Arendt. 1991. „Constitutional Choices for New Democracies.“ *Journal of Democracy* 2, č. 1, 72-84.
- Lijphart, Arendt. 1994. *Electoral systems and party systems: a study of twenty-seven democracies 1945-1990*. Oxford: University Press.
- Lindberg, Staffan I., 2006. *Democracy and Elections in Africa*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Makumbe, John. 2010. *Theft by Numbers. ZEC's Role in the 2008 Elections*. Konrad Adenauer Stiftung, b. m., b. n. Dostupné na: http://www.kas.de/upload/dokumente/2010/05/Defying_7.pdf (28. 1. 2015)
- Mannig, Carrie L. 2002. *The Politics of Peace in Mozambique: Post-conflict Democratization, 1992-2000*. Westport: Praeger.
- Matlosa, Khabele. 1997. „The 1993 Elections in Lesotho and The Nature of the BCP Victory.“ *African Journals of Political Science* 2, č. 1, 140-151. Dostupné na: <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/political%20science/volume2n1/ajps002001008.pdf> (29. 1. 2015)
- Maroleng, Chris. 2004. „Malawi general election 2004: Democracy in the firing line.“ *African Security Review* 13, č. 2 (on-line). Dostupné na: <http://www.issaf-rica.org/pubs/ASR/13No2/AWMaroleng.htm> (29. 1. 2015)
- Massicotte, Louis a Blais, André. 1999. „Mixed electoral systems: a conceptual and empirical survey.“ *Electoral Studies* 18, č. 3, 341-366.
- Meinhardt, Heiko. 1999. „Malawi.“ In: *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Eds. Nohlen, Dieter et al. Oxford: University Press, 549-566.
- Mlejnek, Josef. 2010a. „Slovo úvodem“ In: *Smíšené volební systémy a většintvorné modifikace systémů poměrných*. Eds. Josef Mlejnek et al. Praha: Karolinum, 7-14.

- Mlejnek, Josef. 2010b. „Závěrečné shrnutí“ In: *Smíšené volební systémy a většintvorné modifikace systémů poměrných*. Eds. Josef Mlejnek et al. Praha: Karolinum, 176-178.
- Mlejnek, Josef et al., eds. 2010c. *Smíšené volební systémy a většintvorné modifikace systémů poměrných*. Praha: Karolinum.
- Molomo, Mpho G. 2004. „The Need for Electoral Reform in Botswana.“ *African Journal on Conflict Resolution* 4, č. 2, 55-78.
- Nálepová, Marie. 2011. *Analýza možnosti zavedení smíšeně personalizovaného poměrného volebního systému pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií. Diplomová práce.
- Nohlen, Dieter et al., eds. 1999. *Elections in Afrika. A Data Handbook*. Oxford: University Press
- Novák, Miroslav. 1996. „Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR.“ *Sociologický časopis* 32, č. 4, 407-422.
- Novák, Miroslav. 2001. *Jakou demokracií pro nové demokracie?: konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země*. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav.
- Novák, Miroslav, Lebeda, Tomáš et al., eds. 2004. „Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání.“ *Dobrá voda: Aleš Čeněk*.
- Piknerová, Linda. 2009. *Botswana*. Praha: Libri.
- Rae, Douglas. 1971. *The Political Consequences of Electoral Laws*. New Haven, London: Yale University Press.
- Reilly, Benjamin. 2006. „Dealing with Divided Societies.“ In: *Electoral Systems and Democracy*. Eds. Larry Diamond a Marc F. Plattner. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Reynolds, Andrew. 1998. „Elections in Southern Africa: The Case for Proportionality, A Rebuttal.“ In: *Elections and Conflict Management in Africa*. Eds. Timothy D. Sink a Andrew Reynolds. Washington DC: United States Institute of Peace, 71-80.
- Reynolds, Andrew. 1999. *Electoral Systems and Democratization in Southern Africa*. Oxford: University Press.
- Reynolds, Andrew et al., eds. 2005. *Electoral Systems Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: IDEA.
- Ruigrok, Inge. 2005. „Mozambique's 2004 General Elections.“ *African Security Review* 14, č. 1, 35-47. Dostupné na: http://www.academia.edu/314851/Mozambique_2004_General_Elections (29. 1. 2015)

Říchová, Blanka. 2007. „*Politický systém*“. In: *Úvod do studia politické vědy*. Eds. Cabada, Ladislav, Kubát, Michal et al. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 168-184.

Říchová, Blanka. 2002. *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Sartori, Giovanni. 2011. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Sharma, Keshav C. 2011. „*The Role of the House of Chiefs (Ntlo ya Dikgosi) in Botswana*.“ In: *Reinventing African Chieftaincy in the Age of AIDS, Gender, Governance, and Development*. Eds. Donald I. Ray et al. Calgary: University of Calgary Press, 469-497.

Skalník, Petr. 2006. „*Může náčelnictví přispět k rozvoji demokracie v Africe?*“ In: *Viva Africa 2006. Sborník příspěvků z konference věnované Africe*. Eds.: Machalík, Tomáš a Záhořík, Jan. Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové: Ústí nad Labem, str. 129-152.

Skalník, Petr. 2012. „*Politika a antropologie: Úvod do politické antropologie*.“ In: *Úvod do studia politiky*. Eds. Miroslav Novák et al. Praha: Slon, 153-171.

Svåsand, Lars. 2011. *Opposition in Malawi: what does it mean and how can opposition parties win office?* Paper for the work shop: Elections and Democracy in Africa, May 30- June 1, 2011. Kampala: CMI (<http://www.cmi.no/file/?1325>). (29. 1. 2015)

Šedo, Jakub. 2007. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: Centrum pro demokracii a kulturu (CDK).

Šedo, Jakub. 2004. „*Volební právo a klasifikace volebních systémů*.“ In: *Volební systémy*. Eds. Roman Chytilík a Jakub Šedo. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 11-36.

Taagepera, Rein. 2005. „*Conservation of Balance in the Size of Parties*.“ *Party Politics* 11, č. 3, 283-298.

Tocqueville, Alexis de. 2003. *Starý režim a revoluce*. Praha: Academia.

Zimák, Alexandr. 2003. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri.

Přílohy

Názvy politických stran v zemích jihoafrického regionu

Republika Angola

AD-Coligação	- Angola Democrática – Coligação
CASA-CE	- Convergência Ampla de Salvação de Angola-Coligação Eleitoral
CNDA	- Convenção Nacional Democrata de Angola
CPO	- Conselho Político da Oposição
FDA	- Fórum Democrático Angolano
FNLA	- Frente Nacional de Libertação de Angola
FOFAC	- Fórum Fraternal Angolano Coligação
FpD	- Frente para a Democracia
FUMA	- Frente Unida para a Mudança de Angola
MPLA	- Movimento Popular de Libertação de Angola
ND-UE	- Nova Democracia União Eleitoral
PADEPA	- Partido de Apoio Democrático e Progresso de Angola
PAI	- Partido Angolano Independente
PAJOCA	- Partido da Aliança da Juventude Operária-Camponesa de Angola
PAPOD	- People's Party for Development
PDA	- Partido Democrático de Angola
PDLA	- Partido Democrático Liberal de Angola
PDP-ANA	- Partido Democrático para o Progresso – Aliança Nacional Angolana
PLD	- Partido Liberal Democrático
PNDA	- Partido Nacional Democrático Angolano
PPE	- Plataforma Política Eleitoral
PRA	- Partido Reformador de Angola
PRD	- Partido Renovador Democrático
PRS	- Partido de Renovação Social
PSD	- Partido Social-Democrata
PSDA	- Partido Social Democrata de Angola
UNITA	- União Nacional para a Independência Total de Angola

Republika Botswana

BAM	- Botswana Alliance Movement
BCP	- Botswana Congress Party
BDP	- Botswana Democratic Party
BFP	- Botswana Freedom Party
BIP	- Botswana Independence Party
BLP	- Botswana Liberal Party
BNF	- Botswana National Front
BPP	- Botswana People's Party
BPU	- Botswana Progressive Union
BTTO	- Botswana Tlhoko Tiro Organisation
IFP	- Independence Freedom Party
LLB	- Lesedi la Botswana
MELS	- (Marx-Engels-Lenin-Stalin) Movement of Botswana
NDF	- National Democratic Front

UDC - Umbrella for Democratic Change
UDF - United Democratic Front
USP - United Socialist Party

Republika Jižní Afrika

A Party - A Party
ACDP - African Christian Democratic Party
ADM - African Democratic Movement
AEB - Afrikaner EenheidsBeweging
AFD - Alliance of Free Democrats
Agang SA - Agang South Africa (*agang v jazyce sotho = postavit, vybudovat,...*)
AIC - African Independent Congress
AITUP - Abolition of Income Tax and Usury Party
Al Jama-ah - Al Jama-ah
AMCP - African Moderates Congress Party
AMP - Africa Muslim Party
ANC - African National Congress
APC - African People's Convention
AZAPO - Azanian People's Organisation
BRA - Bushbuckridge Residents Association
CDP - Christian Democratic Party
COPE - Congress of the People
DP/DA - Democratic Party/Democratic Alliance (Demokratiese Alliansie)
DPSA - Dikwankwetla Party of South Africa
EFF - Economic Freedom Fighters
EMSA - Employment Movement for South Africa
FA - Federal Alliance
FF/FF+ - Freedom Front (Vryheidsfront)/Freedom Front Plus
FINLA - First Nation Liberation Alliance
FN - Front National/Front Nasionaal
FP - Federal Party
GKSA - Great Kongess of South Africa
GPGP - Government by the People Green Party
ICOSA - Independent Civic Organisation of South Africa
ID - Independent Democrats
IFP - Inkatha Freedom Party
KGM - Kingdom Governance Movement
KISS - Keep it Straight and Simple Party
LUSAP - Luso-South African Party
MDP - Movement Democratic Party
MF - Minority Front
NA - National Action
NDC - National Democratic Convention
NFP - National Freedom Party
NLP - New Labour Party
NP/NNP - National Party/New National Party (Nuwe Nasionale Party)
NVP - New Vision Party
PA - Patriotic Alliance

PAC	- Pan Africanist Congress of Azania
PAL	- People's Alliance
PAM	- Pan Africanist Movement
PJC	- Peace and Justice Congress
Sadeco	- South African Democratic Congress
SOCCER	- Sport Organisation for Collective Contributions and Equal Rights
SOPA	- Socialist Party of Azania
TOP	- The Organisation Party
Ubuntu	- Ubuntu Party
UCDP	- United Christian Democratic Party
UDM	- United Democratic Movement
UF	- United Front
UIF	- United Independent Front
UNICO	- United Congress
WASP	- Workers and Socialist Party
WF	- Women Forward
WLP	- Workers' List Party
WRPP	- Women's Rights Peace Party
XPP	- Ximoko Progressive Party

Království Lesotho

ABC	- All Basotho Convention
ACFD	- Areka Covenant Front for Development
ACP	- Alliance of Congress Parties
ADC	- All Democratic Corporation
AUM	- Africa Unity Movement
BAC	- Basutoland African Congress
BBDP	- Basotho Batho Democratic Party
BCP	- Basutoland Congress Party
BDNP	- Basotho Democratic National Party
BNP	- Basotho National Party
CDP	- Christian Democratic Party
DC	- Democratic Congress
HBP	- Hareeng Basotho Party
KBP	- Kopanang Basotho Party
LCD	- Lesotho Congress for Democracy
LEP	- Lesotho Education Party
LLP	- Lesotho Labour Party
LMM	- Lekhotla La Mekhoa le Moetlo
LPC	- Lesotho People's Congress
LPL	- Liberal Party of Lesotho
LWP	- Lesotho Workers Party
MFP	- Marematlou Freedom Party
NDP	- National Democratic Party
NIP	- National Independent Party
NLFP	- New Lesotho's Freedom Party
NPP	- National Progressive Party
PFD	- Popular Front for Democracy

SDP	- Social Democratic Party
SDU	- Sefate Democratic Union
SSD	- Sankatana Social Democratic Party
UDP	- United Democratic Party
UP	- United Party
WHP	- White Horse Party

República Malawi

AFORD	- Alliance for Democracy
CCP	- Chipani Cha Pfuko
CONU	- Congress for National Unity
CSR	- Congress for the Second Republic
DPP	- Democratic Progressive Party
Mafunde	- Malawi Forum for Unity and Development
MCP	- Malawi Congress Party
MDP	- Malawi Democratic Party
MDU	- Malawi Democratic Union
Mgode	- Movement for Genuine Democratic Change
MNDP	- Malawi National Democratic Party
MPP	- Maravi People's Party
NARC	- New Rainbow Coalition
NASAF	- National Salvation Front
NCP	- Nthanda Congress Party
NDA	- National Democratic Alliance
NLP	- New Labour Party
Petra	- People's Transformation Party
PDM	- Peoples' Development Party
PP	- People's Party
PPM	- People's Progressive Movement
RP	- Republican Party
UDF	- United Democratic Front
UFMD	- United Front for Multi-Party Democracy
UIP	- United Independence Party
UP	- Umodzi Party

República Moçambique

ADACD	- Aliança Democrática de Antigos Combatentes para o Desenvolvimento
ALIMO	- Aliança Independente de Moçambique
AP	- Aliança Patriótica
CDU	- Congresso Democrático Unidos
FAO	- Frente Alargada da Oposição (Coligação)
FRELIMO	- Frente de Libertação de Moçambique
FUMO-PCD	- Frente Unida de Moçambique-Partido de Convergência Democrática
MBG	- Coligação Frente Unida para Mudança e Boa Governação
MDM	- Movimento Democrático de Moçambique
MJRD	- Movimento Juvenil para a Restauração da Democracia
MONARUMO	- Partido Movimento Nacional para Recuperação da Unidade Moçambicana
MPD	- Movimento Patriótico para Democracia

PACODE	- Partido do Congresso Democrático
PADELIMO	- Partido Democrático para a Libertação de Moçambique
PADEMO	- Partido Democrático de Moçambique
PAHUMO	- Partido Humanista de Moçambique
PALMO	- Partido Liberal e Democrático de Moçambique
PANAO	- Partido Nacional dos Operários e dos Camponeses
PAREDE	- Partido de Reconciliação Democrática
PARENA	- Partido de Reconciliação Nacional
PARESO	- Partido de Renovação Social
PASDI	- Partido Social Democrata Independente
PASOMO	- Partido de Ampliação Social de Moçambique
PAZS	- Partido de Solidariedade e Liberdade
PCN	- Partido da Convenção Nacional
PDD	- Partido para a Paz, Democracia e Desenvolvimento
PEC-MT	- Partido Ecologista - Movimento da Terra
PIMO	- Partido Independente de Moçambique
PLD	- Partido de Liberdade e Desenvolvimento
PPD	- Partido Popular Democrático de Moçambique
PPLM	- Partido do Progresso Liberal de Moçambique
PRD	- Partido Renovador Democrático
PRDS	- Partido de Reconciliação Democrática Social
PT	- Partido Trabalhista
PUMILD	- Partido Unido de Moçambique da Liberdade Democrática
PUR	- Partido da União para a Reconciliação
PVM	- Partido dos Verdes de Moçambique
RENAMO	- Resistência Nacional Moçambicana
SOL	- Partido Social-Liberal e Democrático-SOL
UASP	- Partido União Africana para a Salvação do Povo de Moçambique
UD	- União Democrática
UDM	- União dos Democratas de Moçambique
UE	- Coligação União Eleitoral
UM	- Partido União para Mudança
UMO	- União Moçambicana da Oposição
UNAMO	- União Nacional Moçambicana
USAMO	- Coligação União para a Salvação de Moçambique

República Namíbia

ACN	- Action Christian National
APP	- All People's Party
CDA	- Christian Democratic Action for Social Justice
CDV	- Christian Democratic Voice Party
CoD	- Congress of Democrats
CP	- Communist Party
DCN	- Democratic Coalition of Namibia
DPN	- Democratic Party of Namibia
DTA	- Democratic Turnhalle Alliance
FCN	- Federal Convention of Namibia
MAG	- Monitor Action Group

NDMC - Namibia Democratic Movement for Change
 NDP (NNDP) - (Namibia) National Democratic Party
 NEFF - Namibia Economic Freedom Fighters
 NNF - Namibia National Front
 NPF - National Patriotic Front
 NUDO - National Unity Democratic Organization
 RDP - Rally for Democracy and Progress
 RP - Republican Party
 SWANU - South West African National Union
 SWAPO - South West Africa People's Organization
 SWAPO-D - South West Africa People's Organization-Democrats
 UDF - United Democratic Front
 UPM - United People's Movement
 WRP - Workers Revolutionary Party

Republika Zambie

ADD - Alliance for Development and Democracy
 APC - All People's Congress Party
 AZ - Agenda for Zambia
 CDP - Citizens Democratic Party
 DDM - Direct Democracy Movement
 DP - Democratic Party
 FDD - Forum for Democracy and Development
 FEDEPA - Federal Democratic Party
 HP - Heritage Party
 LPF - Liberal Progressive Front
 MDP - Movement for Democratic Progress
 MMD - Movement for Multiparty Democracy
 NADA - National Democratic Alliance
 NAREP - National Restoration Party
 NC - National Congress
 NCC - National Citizens' Coalition
 NDF - National Democratic Focus
 NDP - National Democratic Party
 NGP - New Generation Party
 NLD - National Leadership for Development
 NLP - National Lima Party
 NMP - National Movement for Progress
 NP - National Party
 NPD - National Party for Democracy
 NRP - National Revolution Party
 PF - Patriotic Front
 PPP - Party for Poor People
 PUDD - Party of Unity for Democracy and Development
 RDP - Real Democratic Party
 RP - Reform Party
 SDP - Social Democratic Party
 UDA - United Democratic Alliance

ULP	- United Liberal Party
UNIP	- United National Independence Party
UPDD	- Unified Party for Democracy and Development
UPND	- United Party for National Development
ZAP	- Zambia Alliance for Progress
ZCP	- Zambian Conservative Party
ZDC	- Zambia Democratic Congress
ZDDM	- Zambia Direct Democracy Movement
ZED	- Zambians for Empowerment and Development
ZPP	- Zambian People's Party
ZRP	- Zambian Republican Party
ZUDP	- Zambia United Development Party

Republika Zimbabwe

AKE	- Alliance Khumbula Ekhaya
ANP	- African National Party
CDP	- Christian Democratic Party
CTD	- Congress for True Democracy
FDU	- Federal Democratic Union
FF	- Freedom Front
FPZ	- Forum Party of Zimbabwe
FZC	- Freezim Congress
LP	- Liberty Party
LPZ	- Liberty Party of Zimbabwe
MCD	- Multi-Racial Christian Democrats
MDC	- Movement for Democratic Change
MDC-M (-N)	- Movement for Democratic Change – Mutambara (- Ncube)
MDC-T	- Movement for Democratic Change – Tsvangirai
MKD	- Mavambo/Kusile/Dawn
NDU	- National Democratic Union
NPA	- National Progressive Alliance
PAFA	- Peace Action is Freedom for All
PDF	- Popular Democratic Front
PDU	- People's Democratic Union
PIMZ	- Progressive and Innovative Movement of Zimbabwe
PUMA	- Patriotic Union of Matabeleland
UANC	- United African National Council
UMD	- United Movement for Democracy
UP	- United Parties
UPP	- United People's Party
VP	- Vox Populi
ZA	- Zimbabwe Aristocrats
ZANU	- Zimbabwe African National Union
ZANU Ndonga	- Zimbabwe African National Union – Ndonga
ZANU-PF	- Zimbabwe African National Union – Patriotic Front
ZAPU	- Zimbabwe African People's Union
ZAPU FP	- Zimbabwe African People's Union-Federal Party
ZCP	- Zimbabwe Congress Party

ZDP	- Zimbabwe Development Party
ZFP	- Zimbabwe Federal Party
ZIP	- Zimbabwe Integrated Party
ZIYA	- Zimbabwe Youth in Alliance
ZPM	- Zimbabwe People's Movement
ZPP	- Zimbabwe People's Party
ZPPDP	- Zimbabwe People's Progress Democratic Party
ZUD	- Zimbabwe Union of Democrats
ZUM	- Zimbabwe Unity Movement
ZUP	- ZUP Party
ZURD	- ZURD Party